

ÜÇÜNCÜ HİDAYƏT

**(Qoşun komandanı Məhəmməd Cəfər
Əsədinin İslam inqilabı və müqəddəs
müdafiə barədəki xatirələri)**

Kitabın adı:.....Seyid Həmid Səccadi Məneş
Tərcümə edən:.....Mərdan Zalov
Çap tarixi:.....2019
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

Ön söz

Bu kitabın yazılması üçün ilk qılgımcı bir dialoqun çəkilişi ilə başladı. Kamera, kameranın üzərinə yerləşdirildiyi üçayaqlı və operator; operator, yaxud müsahibə apararı otaqda sükuta riayət edilməsinə israr edirdi. Korpus komandirlərindən biri Məhəmmədcəfər Əsədinin çoxları kimi çəkiliş aparılarda söhbəti rəsmi xüsusiyyət alaraq ümumi olur və məsələnin xırdalıqlarını öyrənmək fürsəti qalmır. Müsahibələr video-çəkiliş formasında alınır ki, sonradan hansısa bir yazıçı onu sənədli şəkildə kağız üzərinə köçürə bilsin.

Mənə cənab Əsədinin xatirələrini qeydə almaq təklif edildikdə, yeganə mənbə həmin video-müsahibələrdən ibarət idi. Əlbəttə, bundan da önəmlisi Məhəmmədcəfər Əsədinin özü idi. Mənim müharibə illərindən bəri onunla dostluq münasibətim vardı ki, bu da mənə çəkilişlər zamanı deyilməmiş xırdalıqları ondan soruşmaq və suallar verib öyrənmək imkanı verirdi. Onun da həmişə deyilməmiş və qəlbində saxladığı sirləri vardı və mənimlə başqalarından daha rahat (açıq) danışa bilir və otuz illik xatirələri gizli saxlamağa ehtiyac qalmırdı.

Müsahibələrin video və səs yazılarının tamamlanmış nəticəsini birləşdirdikdə, yazıları iki dəftərə ayırmaq, sənəd və şəkilləri də üçüncü dəftərdə qeyd etməyi düşündüm. Belə ki, birinci dəftərdə uşaqlıq xatirələrindən müharibənin sonuna qədərki xatirələr əhatə edilsin, ikinci dəftərdə zaman ardıcılığına riayət olunmasa belə, qısa və təsirli xatirələr qeyd olunsun. Amma əyalətin Mərkəzi İncəsənət Şöbəsinin daimi mütaliə və ədəbiyyat idarəsindəki mütəxəssis dostlarımla nəzərinə əsasən, xatirələr bir-birinə birləşdirilərək və ardıcıl oldu. İlkin

proqnozların əksinə, kitab daha yaxşı formada çap edildi və hazırda möhtərəm oxucuların ixtiyarına verilmişdir.

Bu kitabın ərsəyə çatmasında, ona ideyaların verilməsi, təşviqlər edilməsində Höccətül-İslam vəl-müslimin Əli Şiraziyə və elmi istiqamətləndirmələrinə görə də Babək Təyyibiyə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

...Hazırda, qeydlərimin sonunda ad və xatirələri bu kitabın zinətinə çevrilən – daim üstünlüklərini tərifləməyə çalışdığımız, onlarla həmfikir olmaq istədiyimiz nur və batini saflıq daşıyıcılarının – məqamı uca şəhidlərin mənəvi düşüncələrini araşdırır, onların bariz və əzəmətli mərdanəlik və müqavimət günləri haqda düşünürəm.

May, 2012, Səccadmənəş.

Torpağa qarışmış qoxu

İnsanın uşaqlığında sanki həmişə onun şəxsiyyətinin formalaşmasında önəmli təsir qoyan bir insan vardır və sonralar insan böyüyüb düşündükdə, əksər inancların, hətta böyük yaşlarda baş verən hadisələrin kökünün həmin uşaqlıq qəhrəmanı ilə bağlı olduğunu görür. Nənəm mənim üçün həmin uşaqlıq qəhrəmanı idi; özü də bir neçə aylığımda məni bürüyərək mənə kəsb edən bir ətirli qəhrəman! Həmin ətir hər bir insanın özünəməxsus qoxusu kimi idi. Dərisinin, paltarlarının, yaxud bədən tərinin və qarışdırılan ətirlərin nənəmin xoş qoxulu iyinə çevrilərək duyğularıma sovrulan, sonralar beynimdə xatirələr toplusuna çevrilən və uşaq ikən gözlərimin yumulub yuxuya getməsinə səbəb olan bir qoxu idi.

İki-üç yaşımdan etibarən nənəmin, doğulduğum Şirazın Dəhkore¹ məhəlləsində xüsusi ehtirama malik olduğunu hiss edirdim. Başqalarının çiynlərində nənəmin yanına gətirilən cürbəcür xəstələri sanki indi də ağ pərdənin arxasından görürəm:

“Molla Fəzlullahi nənə yardım edin! Özünüz bir çarə qılın! Xəstə əlimizdən gedir. Allah sizə xeyir versin! Uşağı başqa bir-iki yerə də apardım, amma dedilər ki, molla Fəzlullah nənənin nəfəsi xeyirli, əli şəfalıdır. Allahdan sonra ümidim yalnız sizədir!”

Onların çoxu, hətta mənim böyük əmim və nənəmin beş oğlundan biri olan Fəzlullahı da görməmişdilər; “molla” ləqəbinin ona savadlı olmasına görə verildiyini

¹ İnciləbdən sonra adı Mehdiabad olaraq dəyişdirilən Dəhkore məhəlləsi Şirazın qərb bağları arasında və Şahçıraq müqəddəs hərəmi ilə təqribən beş km fasilədə yerləşir.

bilmirdilər. Nənəm əlini xəstənin başına qoyur, onunla bir qədər danışır və sonra əlini bitki dərmanlarından ibarət olan boğçasına salırdı. Bir neçə quru ot və dərman çıxarır, onu xəstənin yaxınına verir və lazımı tövsiyələrini edirdi. “Təlqin”, “inanc”, yaxud, “xeyirli nəfəs” və ya digər bir şey xəstəyə həmin dəqiqə rahatlıq verir və onun dodaqlarında təbəssüm yaranırdı. Əlbəttə, nənəmə pul da verirdilər və o yaşlı qadın əliaçıq idi, pulun qalanına dərman verərdi. Otağının bir küncündə bir neçə mis qab vardı və camaat borc götürdükləri bir neçə qıranlıq (pul vahidi) dərmanın pulunu ora qoyurdular. Bunlardan əlavə, nənəmin güclü can-cüssəsi də ona etimad etmək və ondan təsirlənməyimə səbəb olmuşdu. Hər ayın əvvəli cümə gecələrində məhəllənin ənənəsinə uyğun olaraq camaat beş kilometrlik yolu piyada Şahçırağın hərəminə qədər gedir və sübhə qədər hərəmdə qalırdı. Bütün yolu nənəm məni qucağına alar və başımı çiyinə qoyardı. Mızıldandığım bəzi vaxtlarda da sağ əli ilə sağ və sol əli ilə də sol əlimdən tutaraq məni boynuna mindirərdi. Yuxarıdan aşağıya baxmağın və nənəmin burnunu düz xətt kimi görməyin, o tərəf-bu tərəfə başı döndərməyin başqa ləzzəti vardı. Yolda atam-anam, yaxud əmilərim deyirdi: “Nənə! Yorulursan, qoy bizim qucağımıza gəlsin!” Nənəm deyirdi: “Yox, nənə can, balam iki misqaldan artıq deyil, mən rahatam.”

Şahçıraq o zamanlar indiki əzəmətə malik deyildi. Təkcə hərəm idi və ətrafı da qəbiristanlıqdı. Bəzi qəbirlərin yuxarısında daşdan şir heykəllər vardı, bəlkə də, təkcə onların üstünə minəcəyimə görə Şahçırağı sevirdim. Vasvasılıqla şirlərdən birini seçir və əlimlə göstərirdim. Nənəm də məni onun belinə mindirirdi, mən də öz xəyalımda ona qamçı vururdum və şir yola düşürdü.

Gedirdi, gedirdi və külək uzun saçlarımı yuxarı qaldırırdı. Bəzən şir uçurdu və mən qışqırırdım və sanki qorxduğumu hiss edirdim və şir tez yerə enirdi və qəbirlərin yanında dövrə vuraraq yenidən öz yerinə qayıdırdı və sanki mən daha da böyümüşdüm. Qəbirlərin üzərində həkk edilənlərdən heç nə anlamırdım, amma onlarla mənəm şirə minməyim və qəbirlərə əl vurmaqla onlardan çıxan ərəbcə “sin” və xırıltılı “ha” hərfləri arasında sanki qəribə və gizli bir rabitə yaranırdı. Həmin vaxtlarda Şirazın dörd sayılı sursat anbarı partladı və partlayışın dəhşətli səsi bütün şirazlıları hamılıqla qorxuya saldı. Hamı öz evində qalmağa qorxurdu. Sanki göydən səmavi bir bəla gələcək və qorxu təkrarlanacaqdı.

Partlayış məkanı ilə iki-üç km fasiləyə malik olan Mehdiabad əhalisinin hamısı qorxu-hürküyə düşmüş və Qəsrdeştdəki imamzadə Şah Məhəmmədə pənah aparmışdı. Onlar yataq və yemək vasitələrini özləri ilə birlikdə aparmış və üç gecə aranın sakitləşməsindən, öz ev və yaşayışlarına dönə biləcəklərindən əmin olana qədər orada qalmışdılar. Həmin üç gecədən bəzi şeylər yadımdadır. Atam-anam və nənəm zərihdən yapışmış və dillərinin altında nəsə deyir və ağlayırdılar və tavandan gələn və zərihə toxunan nurlar göz yaşlarında əks olunurdu. Həmin il “sursat ili” adlandırıldı. Həmin vaxtlarda camaatın rəsmi təqvimlə işi yox idi. Baş verən önəmli bir hadisəyə görə hər il ad verilir. Məsələn, “vəba ili”, “zəlzələ ili”, “qıtlıq ili”, “sel ili” və s. Adsız illər də olurdu. Vəba ilindən öncəki iki il, qıtlıq ilindən sonrakı üç il və s. Məsələn, kimsə demirdi Məhəmmədcəfər 1377-ci ildə dünyaya gəlmişdir. Deyirdilər: “Sursat ilindən iki il əvvəl doğulmuşdur.”

Uşaq olsam da ailəmin, xüsusilə də nənəmin məni saxlamaqda həddən artıq diqqətli olduğunu hiss edirdim. Səbəbini isə bilmirdim, lakin sonralar öyrəndim ki, məndən öncə Amanullah, Məhəmmədcəfər və Məhəmmədkazım adlı üç qardaşım həmin illərdə naməlum bir xəstəlik səbəbilə üç yaşına çatmadan dünyadan getmişdilər. Mən dünyaya gələrkən nənəm elə ilk vaxtlardan ənənəvi təbabət sayəsində (türkəçarə yolla) mənim bu xəstəliyə düşməyimi önləmişdir. Məni də itirə biləcəkləri qorxusu səbəb olmuşdu ki, nənəm hara getsə, məni də özü ilə aparsın və harada oturacağıma, nə zaman məni qucağına alacağına və hansı oyunu oynayacağıma daim diqqət yetirsin. Atam-anam da həmin qorxu ilə beş-altı yaşına qədər saçına ülgüc və qayçı dəyməyə qoymamışlar. Yadımdadır ki, birinci sinifə getdiyim vaxt müəlliməm mənim oğlan olduğuma inana bilməmiş və məni qeyri-adi qaydada yoxlamağa məcbur olmuşdu. Sonralar isə anama demişdi ki, “Qulamhüseynin anası, uşağın saçını azaldın, belə yaxşı deyil.” Həmin vaxtdan mənə mərhum qardaşımın vəsiqəsindəki kimi “Məhəmmədcəfər” adı qoyulmasına baxmayaraq anamı, mənim əvvəlki adım olan “Qulamhüseyn”lə tanıyırdı.¹ İki il öncə səksən yaşında dünyadan gedənə qədər də ona “Qulamhüseynin anası” deyər səslənirdilər. Mən birinci sinifdən Məhəmmədcəfər oldum, lakin anamı əvvəlki adımla səsləyirdilər. Anam müəlliməyə dedi: “Baş üstə, icazənizlə mən onun saçlarını müqəddəs Məşhəd şəhərində qırxdırmaq istəyirəm.” Belə də oldu. Birinci sinifi bitirdikdən və ailəm bəla və xəstəlik məsələsindən

¹ Əlbəttə, məndən sonra dünyaya gələn qardaşımın adı da Qulamhüseyn oldu.

xatircəm olduqdan sonra imam Rzanın (ə) hərəminə getdik və düz qızıl günbəzin altında saçımı kəsdilər və onun ağırlığı miqdarında qızılı imamın hərəminə hədiyyə etdilər ki, salamat qalım. Şübhəsiz, imam Rzaya (ə) təvəssül məndən sonra sapsağlam bir bacım və altı qardaşımın dünyaya gəlməsinə və on nəfərlik bir ailə olmağımıza səbəb olmuşdu.

Nənəm atamla anamın evlənməsində həlledici rola malik olmuşdu. Bir qadın iki oğlunun işlərini həll etmək üçün daim şəhərə gedər və kiçik qızını nənəmin yanına qoyarmış. Atam həmin qız uşağından (anam) dörd yaş böyük idi və uşaqlıqda birlikdə oynayırmışlar. Qızın məhəbbəti elə o vaxtlardan atamın qəlbində yer tutur və nənəm də onları evləndirməyi planlaşdırır. Atam on yeddi yaşına çatdıqda və qız da on üç yaşında olanda, nənəm qızın anasına anamı onun oğlu ilə evləndirməyi təklif edir və anası da “öz qızınız kimi ixtiyarı əlinizdədir” – sözündən başqa bir şey demir.

Nənəm mənim və Mehdiabad əhalisinin əksəriyyətinin həyatında təsir qoymuşdu və o, bizim üçün qısa çevrilən bir bahar günü, 1999-cu ildə dünyasını dəyişdi. Dünya gözlərimdə qaraldı. Deyirlər ki, yeddi yaşım olmasına baxmayaraq onu dəfn edəndə böyük adamlar kimi kədərli cümlələr söyləmiş və ağlamışam. O qədər ağlamışam ki, hamının diqqəti mənə yönəlir və deyirlər məbada, qüssədən başına bir bəla gələ! Onun ölümündən üç-dörd gün keçdikdən sonra gördüm ki, Şirazın cənub-şərqində dolanbac və çətin keçiləsi yollara malik və gözəl bir dağın hündürlüyündə yerləşən imamzadədən başqa, bu dünyada heç nə mənə təskinlik vermir. Hazırda orada müəyyən qədər yaxşı şərait yaradılsa da, hələ də ora getmək o qədər də asan deyil. O vaxtın nəqliyyat vasitələrinin də öz yeri

vardı. Yükləri ulağa yükləyir və yavaş-yavaş çətin yolları gedərək oraya çatır və bir neçə gün orada qalırdılar. Böyüklər qoyunu qurban kəsmək və gecə-gündüz raz-niyaz etməklə hacətlərinin qəbulluğu ardınca idilər və uşaqlar da tərəvətli sərin havada bir neçə ağacın altında və bulağın kənarında öz yaşıdları ilə oynayırdılar.

Əvvəllər bir-iki dəfə nənəmin çiyində ora getmişdim, ondan sonra elə hiss edirdim ki, ora getməyim mənim boğazımdakı qəhəri aradan qaldıracaq və bir qədər aram olacağam. Yalnız üç və yeddi verməklə xülasələnen hazırkı məclislərdən fərqli olaraq həmin vaxtlarda yas mərasimi ənənəvi olaraq ardıcıl şəkildə həyata keçirilirdi və ata-anamın vəziyyəti elə deyildi ki, məni Səbzpuşana apara bilsinlər. Lakin mənim ağlamağım və toxtamamağım həmin şəraiti üstələdi. Anam həmin çətin yolu gedərək məni bir daha bulağın kənarına, ağacların altına və sonra da zərihin yanına aparmağa məcbur oldu. Yadımdadır ki, atam nənəmin vəfatından sonra məhəllə bağlarında işləməkdən əl çəkdi və yavaş-yavaş böyük qardaşı Sədrullanın mağazasında çörək satmaq məsuliyyətini öhdəsinə götürdü. On altı il orada qaldı və çox vaxt ayaq üstündə qalma səbəbilə ayağında damar şişməsi ilə nəticələnen xəstəliyə tutuldu və təqaüdə çıxdı. Mordavic məktəbi bizim məntəqədəki yeganə məktəb idi və ətraf yerlərdən təhsil almaq üçün ora gəlirdilər. Qəsrdeş məhəlləsində yeni məktəb açılana və dördüncü sinifə gedənə qədər orada oxudum. Qəsrdeşdəki ikinci dördillik təhsilim 6 km yolu məşəqqətli şəkildə gedib-gəlməklə keçdi və əksər həmyaşdılarım kimi, fəqirlik, ailəsinə kömək etmək səbəbilə təhsilimi davam etdirə bilmədim. Artıq şəhərdə bir evi icarə etmişdim və mənim on dörd yaşım vardı. Bir neçə gün iş tapmaq üçün

mağazaları gözdüm və sonunda Şahçırağın hərəmi yaxınlığındakı bir meyvə satanla razılığa gəlib onun yanında köməkçi kimi işə başladım. İşə başladığımdan bir neçə gün keçmişdi ki, ata tərəfdən qohumumuz olan Quluxan qürub vaxtı bizə gəldi. Çayın son qurtumunu içərək üzünü atama tutub dedi: “Əmrulla, Məhəmmədcəfərlə bağlı dövlət işi (qulluğu) nəzərdə tutmursan?” Mən atamdan öncə soruşdum: “Məsələn, necə iş?” Atamın yerinə dillənməyim Quluxanın sanki xoşuna gəlmədi və etinasızlıqla, qürurla dedi: “Nə bilim! Orduya, jandarmaya aid bir iş!” Sonra başını atama tərəf döndərdi ki, əgər istəyirsənsə, özüm onu tapşıraram və gedib gözətçi işləyər. Atam heç bir söz demədən üzünü mənə tutub, fikrimi bilmək istədi. Bu dəfə Quluxana baxmamaq növbəsi mənim idi və düz atamın gözlərinə baxmalı və soruşmalı idim: “Onun məqsədi xəfiyyəçilik deyil ki?!” Quluxan ucadan dedi: “Məqsədim elə odur!” Gözlərimi atamın gözlərindən çəkməyərək dedim: “Eh! Eh! Adını belə tutmayın, o iş mənlik deyil!” Hər ikisi bir-birinin üzünə baxdı və digərinin reaksiyası və ya sözünü gözlədi. Bir-bir onlara tərəf başımı döndərdim: “Sizə nə olub axı?! Mən xəfiyyəçilik etməyə nifrət edirəm və onlardan qorxuram.” Ata-anamın dodaqlarını gəmirdiyini gördüm, sanki onlar xəcalət çəkдилər və nə deyəcəklərini bilmədilər. Nüfuzlu xəfiyyəçilərdən olan Quluxanın sifətinin rəngi qıpqırmızı olmuşdu və əllərini bərk-bərk bir-birinə sıxırdı: “Əmrulla, belə uşaq tərbiyə etdiyinə görə əhsən!” Mən indi başa düşdüm ki, nə qədər yersiz söz söyləmişəm və ağılıma gələn hər şeyi hər yerdə dilimə gətirməməliyəm.

– Quluxan əmi! Siz başqalarından fərqlənirsiniz, mən sizi nəzərdə tutmurdu, mənim ümumiyyətlə, bu işdən xoşum gəlmir. Vallah, mən sizin xətrinizi çox istəyirəm!

Faydası olmadı. Bu sözlər də Quluxan əminin üzünün qızartısını azaltmadı. Ayağa qalxdı və sol əlinin baş barmağı ilə bıqlarını yuxarı qaldıraraq dilinin altında anlaşılmaz sözlər dedi və yarı-yarımçıq sağollaşıb, evdən çıxdı...

İlkin qırmızı ləkələr

Mağaza sahibi sabah işə gəlib-gəlməməyimi deməmişdi. Bir neçə dəqiqə əvvəl, qürub vaxtı saqqallı bir kişi mağazaya gəlmiş, yeşikdən bir alma götürüb pencəyinin qoluna silərək təmizləyib dişləmişdi.

– Usta Qasim! Səs-küy salma, sabah bütün dükanlar bağlıdır. Yaxşı olar ki, siz də mağazanı açmayasınız.

– Nə üçün bağlıdır? Kim deyib?

– Qulağını yaxına gətir... Mərcəyi-təqlidin göstərişidir. Deyilib ki, sabah alış-veriş haramdır...Bizdən demək, sənə qurban! Sağ ol!

Usta Qasim mənə deməmişdi ki, sabah gəlim, ya yox, ya da ümumiyyətlə, mağaza bağlı olacaq, ya açıq. Abır-həya da on beş yaşlı oğlanın Ustadan sabah gəlib-gəlməməyi soruşmasına mane olurdu. Amma ehtiyat üçün iki-üç mağaza o tərəfki çörəkçinin şagirdinə altı-yeddi səngək çörəyi sifariş vermişdim. Biz onunla həmyaşid və dost idik. Mən onun üçün meyvələri hazırlayırdım, o da mənə çörəkləri. Axşam anam dedi: “Xeyir ola, bu qədər çörək almısan? Nəzir eləməmişik ki?!” O zamanlar hər yemək vaxtı çörəyi təzə və isti-isti alardıq. Anama dedim: “Sabah heç bir mağaza açıq olmayacaq və bazarda çörək tapılmayacaq.” Təəccübləndi. Sanki, sabah Tasua, Aşura, yaxud Ramazan ayının 21-i olması yadından çıxmışdı. Dedim: “Mən də bilmirəm. Deyirlər mərcəyi-təqlid

deyib.” Amma sabah mağazaya getməyə bilməzdim. Usta gəlməməyimi deməmişdi.

Günü və ayı dəqiq yadımda deyil, yalnız 1964-cü il olduğunu və havanın çox isti keçdiyini xatırlayıram. Əvvəlki günlərdən fərqli olaraq mağazaya çox tez getdim. Bəlkə də, yeniyetməlikdən doğan maraq hissi nə baş verəcəyini, bazar camaatının alimlərin sözünə qulaq asıb-asmayacağını öyrənməkdə təsirli idi. Bir-iki mağaza açıq idi Bilmirdim ki, mağazanın ağzındakı çadırı açım, ya yox? Əhmədi xiyabanı ilə iki-üç dəfə aşağı-yuxarı gedib qayıtdım. Şahçırağın giriş qapısının önü həmişə olduğu kimi deyildi. Adamlar içəri elə girib-çıxırdı ki, sanki növbəti saatda nəsə bir xəbər olacaqdı. Üçüncü dəfə mağazanın yanına qayıtdığımda, mağaza sahibim də gəlib çıxdı. O, məndən atam, əmim, babam, qardaşlarımın sayı və sairə haqqında soruşdu, halbuki, bunları heç vaxt soruşmamışdı. Mənimlə heç vaxt bu qədər səmimi danışmamışdı. Sanki vaxtın keçməsinə və nə baş verəcəyini görmək istəyirdi. Görəsən, digər mağazaları açmayacaqlar?! Sonra onu məhz, bir qədər artıq pula görə alimlərin sözünü yerə salmaqda ittiham etməsələr. Elə əsla təkrar etmədiyimiz bu sual-cavabları düşünürdük ki, Şahçırağın qarşısındakı meydan izdihamla doldu və şüar səsləri gəlməyə başladı. Mağaza sahibimdən öncə özümü camaata çatdırdım. Meydanın ortasındakı hovuz camaatın izdihamından görsənmirdi. İzdihamın nə üçün olduğunu bilmirdim, amma mənim üçün maraqlı idi. Adamların çoxu yeni cümə məscidinə qaçırdı. Mən də onların ardınca getdim. Məscidin arxa qapısından əli silahlı və qəzəbli bir neçə zabit camaata tərəf gəldi və camaat yenidən çölə qaçdı. İyirmi neçə yaşlı bir cavan əyninə başdanayağa ağ rəngli parça örtmüş və arxadan bağlamışdı. Əlində çəlik

olan bir qoca kişidən soruşdum: “Əmi can, bağışlıyın bu parça nədir belə?” İzah etdi ki, əyninə kəfən geyinib ölümə hazır olduğunu bildirir. Bundan öncə canlı bir adamın kəfən geyindiyini nə görmüş, nə də eşitmişdim. Kostyum geyinmiş və qalstuk taxmış cavan əyildi və kəfən geyinənin iki ayağı arasından keçdi, sonra ayağa qalxdı. Kəfən geyinəni hamı görürdü. Elə qışqırırdı ki, boğazının damarları bir neçə metrədən görünürdü. Şah və Amerikanın əleyhinə şüarlar verirdi və digərləri də təkrarlayırdı. Şüarları qafiyəli idi və camaat onu deyəndə, bəzən ciddi deyir, bəzən də dodaqları gülümsəyirdi. Kəfən geyinmiş şəxsin üç-dörd şüarı vardı və onu iki-üç dəfədən artıq deyə bilmədi. Əhmədi üçyolu tərəfdən bir neçə polis maşını həyəcan siqnalı verə-verə ora gəldi. Göyə üç-dörd güllə atmaq camaatın bir-birindən azacıq aralanması üçün kifayət edərdi. Güllə səsləri kəsildikdə, adamlar bir-birinə yaxın gəlirdi. Bir nəfər nəyə çəkir və hamı onun ətrafına toplaşır. Mən qırx neçə yaşlı o şüşəsatanı cəmi iki dəfə görmüşdüm. O da bu tərəfin mağaza sahibləri kimi idi və neçə gün sonra ona güllə dəyəcəyini və elə oradaca can verəcəyini ağına belə gətirməzdi. Amma onun vurulmasından bir dəqiqə keçməmişdi ki, camaatı yarıb özümü onun yarımcan cənazəsinə çatdırdım. Güllə onun üzünə dəymişdi. Bilmirəm o solğun rəngli qapını kim və haradan gətirdi? Yaxud, kəfən geyinmiş kəslərin ağ parçanı götürüb onu bükmək və taxtanın üstünə qoyub camaatın çiyinə qaldırmaq və qüsl verilmədən onu dəfn etmək üçün Əhmədi dördyoluna tərəf aparmaq kimin ağına gəldi? Ağ parçanın üzərindəki qırmızı ləkələr hamını qanını coşdurdu. Artıq heç kəs havaya atılan güllə səsindən qaçmırdı. Hamı möhkəmcəsinə “Allahu Əkbər” və “La ilahə illəllah” deyir və əllərini bir neçə dəqiqə öncə

dəyərsiz olan, lakin indi müqəddəs və önəmli bir tabuta çevrilən taxtaya çatdırmağa çalışırdı. Şirazin qoşun komandiri olan İzzətini bəlkə də, hamı adı və ya simasından tanıyırdı və hamı bu atəş açılmalarının onun qoşunundan olduğunu bilirdi. Şübhəsiz, özünün yaxşı xidmət etdiyini göstərmək üçün üsyan yerinə gəlmişdi, amma camaatın qanını gördükdən sonra orada qalmamalı olduğunu bilmirdi. Cənazəni dəfn etməklə bağlı verilən dini və siyasi şüarlar arasında bir nəfər var qüvvəsi ilə qışqırdı: “Ordadır! Əclaf İzzəti o maşının içərisindədir!” Gözlənilmədən cənazənin ətrafı seyrəldi. Kimin əlinə nə keçirdisə, daş parçası, sınıq qab və sairəni İzzətinin maşınına tərəf atırdı. Bir-iki nəfər deyildi ki, havaya güllə atmaqla, hətta gülləbaran etməklə vəziyyətə hakim kəsilənlər. Ağ parçanın üzərindəki qırmızı ləkələrdən fərqlənməsinə baxmayaraq, İzzətinin qana bulanmış üz-başını heç vaxt unutmaram. Onun qaçıb Beytül-Abbas məscidinin arxasındakı bir evdə gizlənməkdən başqa çarəsi qalmadı. İzzətinin qaçması ilə onun şoferi maşından düşüb Əhmədi xiyabanının dar küçələrindən birinə qaçdı. Həmin gün ilk dəfə nahaq yerə tökülən qanın insanlara güc verdiyini yaxından hiss etdim. Dörd-beş nəfər adi adam İzzətinin maşınına dövrəyə alaraq maşını qaldırdı və bir neçə nəfərin də yardımını ilə maşını tərsinə çevirdilər. Bir neçə saniyə sonra hamı alışıb yanan maşından uzaqlaşaraq “Allahu əkbər” deyirdi. Yanan maşının həyəcanı o qədər idi ki, şəhid şüşəsatanın cənazəsinin camaatın çiyində hansı xiyabana tərəf aparıldığını görə bilmədim. Bir nəfər qabağa düşərək şüar verir, qışqırır və digərləri də onun ardınca gedirdilər. Beləcə, "Vəkil" bazarının girişinə çatdıq. Bütün bağlı mağazalar arasından yalnız Sərraf Rəcəbəli mağazası açıq idi. Kiminsə

etirazına ehtiyac yox idi. Özü camaatın qabağına çıxdı və dedi: “Camaatın bir neçə hesab-kitabı qalmışdı... Mən nə itəm ki, ağanın sözü qabağında söz danışam?! İndi bağlayıram.” O qədər özünü itirmişdi ki, mağazanın işığını söndürmədən qapısını bağladı. Həm gülməyim gəldi, həm də eşitdiyimə görə, min nəfərdən birinin salamını güclə alan Rəcəbəli sərraf kimi birinin camaatın qarşısında özünü kiçik sayması mənə ləzzət elədi.

Mən on beş yaşlı yeniyetmə idim və sanki bir günün içində bir neçə il böyümüşdüm və bir iş görməkdən öncə, ancaq sözə baxan biri idim. Maşını dağıtmaqdan və onu yandırmazdan və cənazəni dəfn etməzdən öncə, camaatla birgə gedir və bunları görürdüm. Camaatla birgə gedib "Zənd", sonra isə "Muşir" dördyoluna yetişdik. Şərab dükanının sahibinin elə də cürəti yox idi ki, etirazdan öncə üzrxahlıq etsin, yaxud həmişəlik dükanı bağlamağa söz versin. Onun şərab dükanı bütün spirtli içkiləri ilə birgə barıt anbarı kimi yanıb kül oldu. Əlbəttə, polislər bu arada bekar dayanmamış, on-on iki nəfəri güllə ilə vurmuşdu. Günorta evə gedəndən sonra həyəcanla baş verən hadisələri bütün xırdalıqları ata-anama danışdım. Amma həmin gün günortadan sonra şüar, həyəcan və camaatdan bir xəbər olmadı. Sanki bunların hamısını yuxuda və ya filmdə görmüşdüm. Neçə metrədən bir döyüşçü dayanmışdı. Jandarma və hərbi qoşunun hamısı orda idi və hökumətin icazəsi olmadan bir quş belə qanad çala bilməzdi. İki nəfərdən çox adamın bir yerdə dayanması qadağan edilmişdi. Xiyabanda qalmağa hövsələm yox idi.

Mağazanın bağlı olmasına baxmayaraq gəzişməyə başladım və qürub vaxtı evə qayıtdım. Gecə yarısına qədər qırmızı ləkələrə bulaşmış ağ parça gözüm önünə gəlir və

yata bilmirdim. Düşünürdüm ki, bu gün etiraz edən adamları sabah görsəm, necə olar?

Yavaş-yavaş gözlərim yumulmağa başladı ki, sübh açılısın və mağazaya gedim...

Həmin münaqişədən bir neçə gün sonra Ayətullah Dəstğeybin¹ minbərdə rejimin və onu dəstəkləyən Amerikanın əleyhinə sərt şəkildə danışması və dini mərcəiyyətin məzlumluğunu və münaqişələrdə şəhid olanların möhtərəmliyini vurğulaması onun özü ilə bir neçə ruhani və inqilabçıların həbsinə səbəb oldu. Bu həbslərlə rejim camaatın üsyanını yatırdığını düşünsə də, ruhaniyyət və cavanlar tərəfindən praktiki olaraq şahənşahlıq sistemi ilə mübarizənin ilk rüşeymləri formalaşdı və mənimlə yaşlı olanlar o bir neçə qan ləkəsinin intiqamını almaq eşqi ilə inqilaba qoşuldular.

Sona çatdıqdan sonra başlanğıc

Cavabımda: “Qapını aç, ay uşaq!” – deyəndə, onu tanıdım. Qüruba az qalmışdı və hava qaralmaq üzrə idi. Öz-özümə dedim ki, kəndxudanın qürub vaxtı nə işi ola

¹ Ayətullah seyid Əbdülhüseyn Dəstğeyb (1910-cu ildə Şirazda doğulmuşdur) öz mübarizəsini 1964-cü ildə İmam Xomeyninin hərəkatı ilə eyni zamanda başlamışdı. Həqiqətdə inqilabçı mübarizələrin qabaqcılı hesab edilirdi. 1979-cu ildə İslam inqilabından sonra Şirazda imam cümə oldu. İmam Xomeyninin buyruğuna əsasən, əxlaq müəllimi və insanların nəfsini saflaşdıran rəbbani alim və pak bir mücahid olan Ayətullah Dəstğeyb 1981-ci il, dekabr ayının 20-də cümə namazına gələrkən yolda yanındakı doqquz nəfər və qorularla birlikdə münafıqlar tərəfindən bomba partladılması nəticəsində şəhadətə çatdırılmışdır.

bilər? Qapını açanda bir neçə dəfə “ya Allah” dedi və içəri girdi. Atam dəstəmaz almışdı ki, məscidə getsin. Hələ əli-üzü yaş olduğu halda Zibayini qarşılamağa getdi. Salam və hal-əhvaldan sonra kəndxuda həyətdəki hovuzun kənarında əyləşdi və əli ilə suyu dalğalandırdı.

“Xoş gəlmisən Əmrulla! Bu bir-iki il Şirazda yaxşı keçdi?”

Kəndxudanın intonasiyasında tənə və zarafat vardı. Atam da həmin intonasiya ilə cavab verdi:

– Yeriniz məlum, bircə kəndxudamız çatışmırdı!

Kəndxuda ciddiləşdi və əsas mətləbə keçdi.

– Gəlmişəm deyəm ki, Cəfərin əsgərlik vaxtından iki il keçir. Artıq gedib özü haqqında məlumat verməlidir.

Kəndxudanın bu sözlərindən öz-özünə düyünüm açıldı və dikəldim. Atam paltarın qolunu aşağı endirdi, qaş-qabağını salladı və hovuzun o biri kənarında əyləşdi.

– Yenə də əsgərlik məsələsindən danışırısan, kəndxuda? Bu uşaqdır, hələ on yeddi yaş da olmayıb!

Atamın sözləri mənə pis təsir elədi. Hələ də iki il öncəki macəranın azacıq narahatçılığını daxilində gizləyən kəndxuda acı təbəssüm elədi və gözünü atama zillədi.

– Vəfat etmiş uşağın sənədini beş tümənə görə batıl etmədiyən və bunun üçün saxladığın zamanlar fikirləşməli idin ki, bir gün əsgərliyə getməlidir, evlənməlidir və...

Mehdiabadda uşaq dünyaya gələndə həmin Zibayiyə beş tümən verirdilər ki, sənəd (doğum haqqında şəhadətnamə) hazırlasın. Həmin zamanlarda heç də az olmayan bu pulu ata-anam kəndxudaya vermək istəmədiklərindən, ölmüş qardaşımın sənədini özü də aramızda beş illik yaş fərqi olmasına baxmayaraq mənə saxlamışdılar. Mən 1948-ci ildə doğulmuşdum və şəhadətnamə 1943-cü ildə qeydiyyatla alınmışdı.

İki il əvvəl hələ on beş yaşım olduğunda, kəndxuda həmin məsələni ortaya atmışdı. Həmin gün də evə gəlib “Atana de ki, adın çıxıb, gərək əsgərliyə gedəsən.” demişdi. Soruşdum: “Mənim, yoxsa atamın?” Üzünü turşudub: “Ay uşaq, özündən böyüklə zarafat eləmə! Təbii ki, səni deyirəm.” dedi və başqa bir söz demədən yola düşüb getdi və yolun ortasında başını döndərüb ucadan dedi: “Sabah tezdən dalınca gələcəyəm, hazır ol!”

Sonrakı gün sənəddəki yaşı həqiqi yaşından çox olan məhəllə uşaqlarından biri ilə kəndxudaya qoşulub hərbi komissarlığa getdik. Komissar Sibilov və Qoştaloy stula söykənmişdi. Gözü bizə sataşdıqda, dedi: “Bunlar kimdir, gətirmisən?” Mən də uşaqlıq aləmində imiş kimi dedim: “Bizim ikimizi bir nəfər hesab edin.” Gülümsədi və üzünü kəndxudaya tutdu ki, buranı uşaq bağçası ilə səhv salmışan.

İki ildən sonra kəndxuda boyumun uzandığını və zahirdə əsgərliyə münasib olduğumu gördüyümdən, məni aparıb komissarlığa təhvil vermək istəyirdi. Atam əsgərlik yaşımın çatdığına inanmaq istəmir və dolaşmaq cavabları verirdi. Amma Zibayi də sözündən geri qalmır, deyirdi: “Ay Allahın bəndəsi, bu uşağın sənəkində 22 yaşı olduğu yazılıb. Uşağınızın böyüdüyünə inanmırsınızsa, bunun mənə nə aidiyyəti var!” Kəndxuda getdikdən sonra atam dərin bir nəfəs çəkdi və dedi: “Deyəsən, başqa yolu yoxdur. Hazırlaş, əsgərliyə getməlisən.”

Həmin günün sabahı – zənnimcə, 1965-ci ilin ortaları idi – başqa bir-iki nəfərlə vağzala getdik və oradan da Şirazın jandarmeriyasına yollandıq. Tez bir zamanda bizi Cəhroma iki aylıq təlimə göndərdilər. Təlim bitdikdən sonra Xuzistanın "Zirehli-8" (indiki "Zirehli-92") qoşununa göndərildik. Oradan da iki illik xidmət üçün

Dezfulun 24-cü zirehli batalyonuna yollandıq. Cəhromda çoxlu hadisələr baş verdi və onların heç biri o qədər də danışılacaq macərə deyildi. Nalayıq sözlər deməkdə usta olan kəs yerli-yersiz döyüşçülərə söyüş söymək bəhanəsi axtarırdı. Sanki söyüşü və nalayıq sözləri ixtira edənlərdən idi. Elə qəribə sözlər deyirdi ki, onu nə əvvəllər eşitmişdim, nə də sonralar qulağımıza dəydi.

Onun Cəhrumun yaxınlığından olduğunu deyirdilər. Qalın bıqları və qorxunc heybəti vardı ki, onu görəndə adamın tükləri biz-biz olurdu. Əgər proqramında bir-iki nalayıq söz və təpik atmaq da olsaydı, onda heç kəsin üzündə rəng qalmazdı. Elə bir nüfuza malik idi ki, batalyonun təlim komandiri də onunla hesablaşır, onunla işi olmur, yaxud da, bacarmırdı. Cəmiyyətdə cavanlar arasında əxlaqsızlıq və mədəniyyətsizlik geniş yayıldığı zamanlarda hərbi təlim nalayıq rəftarlardan xilas olmaqda ən yaxşı fürsət ola bilərdi. Ancaq bu pis ağızlı söyüşçül gizir bütün işiq ucunu bağlamışdı.

Yadımdadır, günlərin birində günortaya yaxın vaxtda döyüşçülərlə şirin söhbət eləyirdik ki, gizirin velosipedlə kazarmaya daxil olduğunu gördük. Bizim bir yerə toplandığımızı gördükdə, üzünü turşutdu və tələsik bizə tərəf gəldi. Çatar-çatmaz ayağını velosipeddən çəkdi ki, düşsün və bəlkə də, bir-iki yaxşı söyüşlərindən söysün, çəkməsi velosipedin zəncirinə ilişdi və yerə yığıldı. Hay-həşiri göyə ucaldı. Yaralı ilan kimi qıvrıldı və bu vaxt yanına gəldik. Gözətçilər onu qaldırıb sürətlə maşının yanına apardılar və bölükdən çıxardılar. Sonrakı gün xəbər verdilər ki, velosipedin sükanı onun sağ gözüne girib və onun gözünü tamamilə çıxarmağa məcbur olublar.

On gün sonra təlim mərhələsinin sonunda kazarmanın qabağında düzülüb məktublarımızı almağı gözləyirdik ki,

gizir gözü sarıqlı halda gəldi. Döyüşçüləri toplu halda gördükdə, yerində duruxub qaldı. Bir neçə saniyə döyüşçülərlə göz-gözə gəldi. Onun canlı xatirələrini unutmaq çətin idi. Ona tərəf gedib-getməməkdə tərəddüddə idik ki, döyüşçülərdən biri bu ağır fəzani pozdu və ona tərəf getdi. Biz də onun dalınca getdik. Giziri dövrəyə aldıq və bir neçə nəfər də üzündən öpdükdə, sol gözündən yaşlar axmağa başladı.

Dezfulda iki illik xidmətlə də bağlı xatirələrim var. Ümumiyyətlə, həmin günlər barədə söhbət açıb-açmamaqda tərəddüddəyəm. Macəra dolu o iki il barədə danışmaq özümü də yoracaq. Bilmirəm bölüyün bağlı fəzası, yaxud komandirlər və çavuşların daim qəzəbli simasından danışım, yoxsa, bütün döyüşçülərin müştərək qəm-qüssəsi olan təklük və qürbətdən?!

Daha çox çavuşların rütbəsinin artmasına səbəb olan hərbi təlim və məşqlərin bizi hazırlıqlı etməsini xatırlayım, yoxsa əsla döyüşçüləri rahat buraxmayan dəhşətli gecəyarı oyanmalarını? Əgər desəm ki, çox incidirdilər, insafsızlıq olar, amma əllərindən yaxşılıq gəlmirdi. Əlbəttə, öz əllərində deyildi. Elə tərbiyə olunmuşdular ki, döyüşçünü “üstünə nə qədər yük qoysan saxlamalı olan stul” gözündə görürdülər. Onların arasında yumşaq xasiyyətli insanlar da tapılırdı, amma inadkar, özündən yuxarı rütbəliləri “Allah”, öz tabeçiliyindəkiləri isə “heç kim” fərz edən əksər yaltaqlara nisbətdə çox az idilər. Bunlar insanın asanlıqla unuda biləcəyi şeylər deyil. Amma onların çoxuna göz yummağı məsləhət bilir və yalnız inqilabçı mübarizədə həlledici rola malik olan və cəmiyyətlə bağlı düşüncələrimin daha da kamilləşməsində önəmli rol oynayan bir neçə hadisəyə işarə etməyi üstün tuturam. Mən 1963-cü ildəki Şiraz hadisələrini və qırmızı ləkələri

gördüyüm halda əsgərliyə gedərkən ətrafımda baş verənlərlə bağlı ayıq idim. Yəni, hər şeyə sadəlövhliklə inanmamalı və ətrafıma bir qədər diqqətli baxmalı olduğumu öyrənmişdim.

Elə ilk günlərdən xəbər verdilər ki, bir neçə amerikan BTR-i Xuzistan qoşununa təhvil veriblər və onun ilk sınaqdan keçirilmə yeri Dezful batalyonudur. Bir neçə gün sonra bir BTR-in sanki təqib edildiyi halda sürətlə batalyona daxil olduğunu və içəri girərkən də darvazanın bir tayını yerindən qopararaq özü ilə birlikdə içəri saldığını gördük. Oradakı döyüşçü və çavuşların xısnıxısn gülüşünə BTR-dən enən batalyon komandirinin müavini Xuzainin qaşqabaqlı siması son qoydu və heç kəsdən səs çıxmadı. Hamı bilirdi ki, əgər komandir əsəbiləşsə, onun qabağını heç nə ala bilməyəcək. Bununla belə, ondan xoşları gəlməyən bir-iki çavuş dodaqlarının altında onun qarasına bir neçə kəlmə dedi. Bu macəradan bir neçə gün sonra bir gün səhər bölük komandiri səhər düzülüşündə ABŞ-dan əziz bir qonağın olduğunu və heç kəsin bir həftə bölükdən xaric olma haqqının olmadığını elan etdi. BTR-lərin vəziyyətinə nəzarət etməsi üçün Amerika ordusundan bir gizir gəlmişdi. Təlim dövründə öyrənmişdik ki, bütün dünyada rütbə bir qanuna tabedir və özündən yuxarı rütbəliyə ehtiram etməlisən. İndi bizim zabitlər də bir bölük komandiri qarşısında fərəhət vəziyyətdə durmalıdırlar. Onun bir həftə burada olması bizim zabitlər üçün əsəb və təhqirdən başqa bir şey deyildi. Hamı amerikalı qonağın dərrakəsinin azlığı və təkəbbürlü rəftarından narahat idi.

Hərbi xidmətimizdən üç-dörd ay keçirdi ki, aprel ayının 1-də bizim hərbi hissə ilə divar-divara olan müttəfiq hərbi hava bazasına təyyarə gətirildiyini və təyyarəçini katapult

etmə sistemini sınaqdan keçirəcəklərini eşitdik. Yadımdadır, hansının daha yaxşı olduğunu bilmək üçün üç sistem üzərində işlədiklərini deyirdilər. Biri partlayış zamanı, digəri spiralla və üçüncüsü də qazla katapult etmə idi. Nədənsə acı bir hadisə baş verdi və on iki qırıcı təyyarənin kabinəsi açılmadı və bizim 24 pilotumuz yardımçıları ilə birlikdə öldü. Camaatın qulağına çatmasın deyə, səs-sədası tezliklə yatırılan bu hadisə bizim üçün dəhşətli idi və bir müddət pərişan olduq. Aydındır ki, hamının təhlilinə əsasən, biz Amerika hərbi sınaqlarının bir şöbəsi idik. Həmin günlərdə amiraka istehsalı olan bir telefon gətirmişdilər və mənim özüm ona xidmət edirdim.

Şahın qardaşının zirehli qoşuna gələcəyi və çox güman ki, bizim bölüyə də baş çəkəcəyi gözlənilirdi. Bizə sual-cavablar verdilər və dedilər ki, hamısını iki günə əzbərləyin və sual verildikdə, dərhal cavab verin. Məsələn, telefon haqqında sual verilsəydi, belə deməli idik: “Bu Həndli telefon Amerika istehsalıdır və şahənşahın qoşunu üçün satın alınmışdır, cənab!”

Davamlı şəkildə bütün suallarda “Amerika” və “cənab” sözlərini işlətməyi özümüzdə təhqir hesab edirdik və bu, bizim üçün alçaldıcı idi. Belə ki, şahın qardaşından xəbər çıxmıdıqda, döyüşçülər bir müddət acıq verir və hər bir cümlənin əvvəli və sonuna “cənab”, “Amerika” sözlərini əlavə edib gülürdülər.

Əsgərliyin son dövrlərində bir gün səhər hamını sıraya düzdülər və bir qutunun içindən solğun rəngli bir neçə amerika istehsalı olan şalvarı çıxarıb göstərdilər və onun xüsusiyyətlərindən danışdıqda, hamımız təəccüblə bir-birimizə baxdıq. Çünki biz bunların sınaqdan keçirməli olduğumuz geyim növlərindən olduğunu başa düşmüşdük. Səhiyyə zabiti izah etməyə başladı ki, əgər ön cəbhədəki

manevrlərdə yaralansanız, təcili tibbi yardım sizə yetişənə qədər bu şalvarı geyinir və onun zamokunu yuxarı doğru çəkirsiniz ki, qan aşağı hissədən təzyiqlə yuxarıya doğru axsın və xəstəxanaya çatdırılana qədər bir-iki saat bu şəkildə beyin və qəlbiniz qanla təmin edilsin. Zabitlərdən biri həmin şalvarın qiymətini öyrəndikdə, həqiqətən də bizim sərvətimizin qarət olunduğunu hiss etməyə başladım. Hesabladım ki, həmin dövrün 150 min tükəninə Şirazda üç yaxşı ev almaq olardı. Qərribə burasıdır ki, sonralar müqəddəs müdafiə illərində hansısa bir qoşun komandirindən bu cür geyimlər haqda soruşurdumsa, belə bir şeyin onların təşkilatında olmadığını deyirdi. Bəziləri də mənalı baxışları ilə sanki mənim psixoloji vəziyyətimin yaxşı olmadığını düşünürdü. 1346-cı ilin yayında, cümə axşamının günortası xidmətdən tərxis olunmaq üçün hərbi bilet aldım və hərbi hissənin qapısından çıxdım. Bədənimin iki il günəşin birbaşa qızmar şüaları altında qalan və üstünə su dəydikdə cızıldayan dəmir parçası kimi olduğunu hiss etdim. Hərbi hissənin yanında su kranı vardı. Ovuclarımı su ilə doldurub üzümə vurdum. Su üzümdə qalmadı... Bir saat sonra Dezful avtovağzalında çiyimdə qara rəngli çanta olduğu halda, Şiraz avtobusunu gözləyərək ətrafıma baxırdım.

Küveytdə bir ev

Gəminin kabinəsindən göyertəyə qalxdıq, ətrafımız yalnız su idi. Saatın neçə olduğu dəqiq yadımda deyil, deyəsən, günortaya az qalırdı, qurudan bir əsər-ələmət yox idi, bir göy idi, bir də səma. Kapitan dedi: “Suya çox baxmayın, halınız pisləşər.” Bunu demişdi ki, başım gicəlləndi. Oturdum. Üzləri günəşdən yanımış üç nəfər dənizçi canfəşanlıq edib balıq tutmaq istəsələr tora heç nə

düşmürdü. Daha çox nəzarətçi məmurların qorxusu vardı ki, birdən burada peyda olsalar, dənizdə olmağımıza nəyi bəhanə edəcəyik...

Əsgərliyi başa vurduğumda, təzəcə həqiqi hərbi yaşıma yetişmişdim. Bəlkə də, hələ bir neçə ay əsgərlik vaxtıma qalırdı. Ailəmin maddi vəziyyəti yaxşı deyildi və atama yardım üçün işləməli idim. Böyük qardaşlarımla sağ olmalarını arzu edirdim. Sayımız çox idi və atam çətinliklə ailə xərclərinin öhdəsindən gəlirdi. Məhz həmin səbəbdən, əsgərliyimdən öncə yenidən Şirazdan Mehdiabada qayıtmışdıq.

Mirzəcuni tağının¹ altında icarə bir evdə yaşayırdıq. Bu ev hələ də Şirazın qədim məhəllələrində olan evlərdən idi. Böyük bir həyəti, ətrafda çoxlu otaqları vardı; icarə edilən hər bir otaqda bir ailə kirayədə qalır və evin münasib hissəsində isə ev sahibi yaşayırdı. Yeddi ailə bu evdə müştərək bir həyətdə malik idi. Mən buranı çox sevirdim, lakin burada qalmalı olmadıq. 1964-cü ildə əsgərlikdən qabaq yenidən Mehdiabada qayıtdıq. Bir ev sahibimiz vardı, hər dəfə bir bəhanə ilə başını otaqdan çıxarır və qonşuların qarasına danışırdı.

İndi də bəhanə yəqin ki, kirayənin gecikməsi, uşaqların səs-küyü, yaxud qapıların taqqıltı səsi olmuşdu. Onun səsi hələ də qulağımda cingildəməkdədir: “Filan-filan olmuş, qapını sındırdın! Dədənin malı deyil ki, canın yana! Sabah şələ-şülənizi yığın, tərpinin...” Allah anama rəhmət eləsin, bütün qapıları səs-küy olmasın və əri, uşaqları istirahət eləsin deyər, bağlı saxlayan qadınlardan idi. Ev sahibinin səsi bizə çatdıqda deyirdi: “Baş üstə hacı, bir də təkrar olmaz...” Əsgərlikdən qayıtdığım zaman ailəm hələ

¹ Şirazın mərkəzində "Həkim" hamamının kənarındakı məhəllə.

də Mehdiabadda idi. Qollarımı çırmalayaraq atamın çiyinlərindən yükü azaltmağa hazırlaşdım. Evin böyük uşağı idim və hamının məndən təvəqqüsü vardı. Həmin vaxtlarda Qəsrdəst məhəlləsində böyük bağ sahiblərindən olan Hacı Nəsirinin anbarı iş tapılan yerlərdən idi. İşə başladım. Portağal, mandarin, qarpız, xiyar və sairə yığır, paketləyir və ölkədən xaricə ixrac edilməsi üçü möhür vururduq.

Həmişə işlədiyim və əlimə pul gəldiyi zaman, xəyalımda ata minərdim və fikrim Şirazda icarə etdiyimiz evdəki hadisələrə gedərdi və öz-özümə deyərdim ki, yəni bu pullarla bir gün ata-anama ev ala bilərəmmi? Düşünürdüm ki, əgər iyirmi il də Hacı Nəsirinin anbarında çalışsaydım, bir şey əldə edə bilməzdim. Bu zaman işçilərin pıçıl-daşa-pıçıl-daşa Küveytə getmək üçün pul yığmaq istədiklərindən danışdığımı eşidirdim. Onlara yaxınlaşdıqda, mən də onlar kimi Küveytə və başqa yerlərə getməkdə könüllü oldum. Artıq kartof, soğan, göyertiləri yığmaq üçün yeşiklərin bir tərəfindən yapışdıqda, yaxud meyvə kartonlarını yapışdırdıqda, “Tez elə, ay uşaq! İnşallah ilin axırında Küveytdəyik!” demək adətimizə çevrilmişdi. Əməlli-başlı xəyalpərəst olmuşduq.

Tətil və istirahət bilmirdim. Xəstələndiyim zamanlarda belə işə gedirdim. Sonunda ilin əvvəlində beş yüz tüzən toplaya bildim və pulu peşəsi adamları Küveytə aparmaq olan dəlil Mahmuda çatdırdım. Beş yüz tüzəni İranda beh olaraq alırdı və min tüzən də Küveytdə verməli idim. Ailəm artıq mənim İranda olmamağıma alışmışdı. Həmin səbəbdən, vidalaşmaq o qədər də çətin olmadı və anam və bacımın azacıq ağlaması, atamın tövsiyələri və qardaşlarımin nigaran baxışları ilə xülasələndi. Bir neçə nəfər idik. Bizi Buşehrə apardılar, rütubətli və qaranlıq bir

evdə yer verdilər ki, getməyimizi xəbər verənə qədər orada qalaq. Amma nə dəllal Mahmuddan, nə də Küveytdən bir xəbər yox idi. Gündüzlər gözümüzü dənizə zilləyir və gecələr yuxuda Küveyti görürdük. Düşünürdük ki, ailəmiz Büşehrdən qayıtmağımızdan yox, Küveytdən gələcək məktublardan daha çox şad olacaqlar. Vəziyyətimiz elə idi ki, geri qayıtmağa üzümüz yox idi. Gedib-getməməyin iztirabı əlimizi işdən soyutmuşdu. Hər yerdə dəllalı axtarırdıq. Amma o, sanki buxar olub göyə çəkilmişdi.

Yoxsulluq və qürbətdən bezərək geri qayıtmaq qərarına gəldik və Mehdiabada qayıtdıq. Hər şeyə yenidən başladıq. Pullar əlimizdən çıxsada da ümidimiz vardı. Yenidən Hacı Nəsirinin anbarında işə başladıq. Hərdən də ondan-bundan dəllalı soraqlaşırıdık ki, bizə elədiyinin haqq-hesabını çəkək. Beş-altı ay bu minvalla keçdi və nəhayət uşaqlardan biri onu tapdı və əli-qolu bağlı bizim yanımıza gətirdi. Hamı dişinin dibindən çıxanı ona dedi və pulunu tələb elədi. O da bəhanə gətirdi ki, uşağım qaynar suya düşüb, həyatım alt-üst olub... Bizdən pulu geri qaytarması üçün fürsət istədi. Hamı pulun fikrində idi, mən isə getməyin. Məhəllədəki “Sirus Cəfərli” adlı bir oğlanla onun yanına getdik və dedik: “Bizə pul-zad lazım deyil, bizi o tərəfə göndər.” Aparacağına söz verdi.

Dörd aydan sonra xəbər verdi və bizi Abadana, oradan da Qasimiyyə və Bəçaçərə çayının kənarına getdik. Gecə də yolda idik. Qoyun daşıyan maşınla gedirdik. Maşının ortasına qoyulan taxtanın üstündə qoyunlar idi, altında da biz. Qoyunların ayağı altında başımıza nələr gəldiyini danışmağa ehtiyac yoxdur. Bir-iki gecə bir kənddə qaldıq və sayımız tamamlandıqdan sonra kabinəli qayıqlara mindik və çayla dənizə tərəf hərəkət etdik. Həmin günün

sabahı günortaya yaxın vaxtda kabinədən çıxdıqda, dənizin ortasında olduğumuzu gördük.

Bir neçə dəqiqə kabinədən çöldə olmağımıza icazə verən kapitan bizi yenidən içəriyə göndərdi və qapını bağlayaraq dedi: “Səbirli olun, gecə arzunıza çatacaqsınız.” Kapitanın soyuq gözləri vardı. Baxışları insanın canına qorxu salırdı. Doğrusu, səfərdən qabaq düşünürdüm ki, bəlkə də, bizi suya atdılar və yırtıcı balıqların yemi olduq. Amma indi sayımızın kapitan və dənizçilərdən çox olduğunu gördükdə, xatircəm oldum.

Əlbəttə, yola düşməzdən əvvəl onların da bir tikə çörək pulu üçün təhlükəni qəbul etdiklərini və yolumuzun bir olduğunu anlamaq olurdu. Gecənin əvvəlində bizi səslədilər ki, yuxarı qalxaq. Uzaqdan çıraqlar sayırışdı. Kapitan dedi: “Filiçə Küveytin adalarındandır.” Gecə yarısı sahilin əlli metrliyinə yetişdik. Tələskən yerə endik. Sahildə bir neçə nəfər bizi kiçik yük daşıyan maşınla gözləyirdi. Özbaşına olmadığımıza görə sevindik. Uşaqlardan biri dedi: “Bizdən yerdə qalan min tüməni almaları üçün gərək bir ay işləyək, sonra onların pulunu verək...”

Küveyt və onun səs-sədası, insanların mədəniyyəti bizə vəsf edildiyi kimi deyildi. Yenicə əlləri çörəyə çatmışdı və mühacirlərə qul kimi baxırdılar. Mal-dövlət və sərvətin çoxluğu onları zorakılıq və qoluzorluluq etməkdə sərməst etmişdi. Amma biz sərtlik göstərmədik. Cəmiyyətimizdə öhdəsindən gəlmədiyimiz aclara çarə eləmək düşüncəsində idik. Bəxtim gətirdi və mənəim qabağıma şərəfətli bir nəfər çıxdı. Bir qəssabın köməkçisi oldum və işim dəri, ət və sümüklə idi. Mən çox canlı və qüvvətli idim. Əsgərlik dövründən də idmançı vəsiqəsi almışdım. Güləşçi idim və mənə hərbi hissənin idman zalında məşq

etməyə icazə vermişdilər. İdmançı olmağıma baxmayaraq qoyunun başını kəsir, dərisini soyur və ətinə çiyinə alırdım ki, qəssab məndən razı qalsın və əmək haqqımı vaxtında versin.

Aldığım maaşın az bir qismini özümə xərcləyir və qalanını yığırdım. Neçə illər öncə xəyalında olduğum pulu toplamaq arzusunda idim, hətta yuxuda bir neçə kisə pul da görmüşdüm. İşə elə girişmişdim ki, nə Küveytin qızmar günləri, nə də neftin pulu ilə varlanan və əşyaları daim başqalarının çiyinlərində daşınan cılız adamlara əhəmiyyət verirdim.

Sübhlər pendirlə çörək yeyir və qəssabdan qabaq mağazaya yollanırdım ki, dükanı iş üçün hazırlayım və axşamlar da azacıq bir şam yeməyindən sonra yatırdım. Bəzən də az yorulduğum vaxtlarda o tərəf-bu tərəf çevrilirdim ki, fikrimi yayındırım və qürbətçilik, ailədən uzaqlıq məni az düşündürsün və az ağlatsın. Zənnimcə, ata-anama otuz min tümən göndərənə qədər üç il keçdi. Onlar da Şiraza qayıtdılar. Kazerun¹ darvazası məhəlləsində altmış min tümənə ikimərtəbəli bir ev alıb otuz minini nağd ödəyir və qalan yarısını isə bir ilə ödəyəcəklərini deyirlər.

O zamanlar Küveytdə yaşayan iranlıların ailələri ilə rəbətəsi məktub vasitəsi ilə idi. Telefon çox nadir hallarda olurdu. Əgər tapılısaydı belə, İranda kimə zəng vuracağımızı bilmirdik. Mehdiabadda əsla telefon yox idi və Şirazda da tanışımız yox idi ki, uşaqlara xəbər verim və

¹ Şiraz qədimdə on iki darvaza və on doqquz məhəlləyə malik idi. Sonralar altı darvaza və on bir məhəlləyə bölündü: Şah bağı darvazası, İsfahan darvazası, Sədi darvazası, Qəssabxana darvazası, Şah dayı darvazası və Kazerun darvazası.

onlarla danışım. Bir müddət məktub yazdım, sonra ağıma bir fikir gəldi. Bir kaset götürüb otaq yoldaşımın maqnitofonuna qoydum. Haradasa bir saat danışıb, Küveytdəki həyat, dostlarım, işlərim haqda səsimi yazdım. Sonra bacı və qardaşlarımın, atamla anamın halını soruşdum. Kaseti İrana göndərdim. Səsimi yazdığım zaman ailə üzvlərimin hamısını sanki qarşımda hiss edir və onların darıxmaqdan verdikləri reaksiyanı da görürdüm. Bir ay sonra ailəmdən mənə bir kaset (səs yazısı) gəldi. Maqnitofona qoyub qulaq asdım. Atam danışdı. Maqnitofonu söndürüb ağılamağa başladım. Sonra qulaq asdım, anam danışdı. Söndürüb, ağılamağa başladım. Bir-bir hamısının səsinə qulaq asdıqca, ağılamaq mənə aman vermirdi ki, sona qədər qulaq asım. Beləliklə, səs yazısına tamamilə qulaq asana qədər dörd saat keçdi. Bacımın səsi hələ də qulağımdadır. Ağılamaqla qarışıq bir səslə deyirdi ki, Cəfər, sənə qurban olum, Allah səni imam Hüseyinə (ə) xatir xoşbəxt eləsin! Sənin sayəndə ev sahibi olduq. İndi evi süpürdüyüm zaman, elə ağılayır və sənə dua edirəm. Ev özümüzündür. Qəlbimiz sevinir ki, öz evimizi süpürüb təmizləyirik. Camaatın evi deyil...

Bir müddət sonra o biri otuz min tükəni də göndərdim. Zənnimcə, 1971-ci illərin sonları idi ki, ev artıq tamamilə satın alındı. Mən də artıq qürbətdən yorulmuşdum. Sonrakı il İrana qayıtdım. Yenidən özümə bir iş axtarırdım ki, bir daha Küveytə qayıtmayım, lakin iş tapa bilmirdim və əməkhaqqı da aşağı idi. Küveytdə yaxşı maaş aldığımdan, burada çox çalışıb az maaş almağa qane ola bilməzdim, çünki həmin pul özümə belə kifayət etmirdi, o ki qalmışdı, ata-anama kömək eləyə bilim. Yenidən Küveytə getmək fikrinə düşdüm. Daha Küveytə getmək

problem deyildi. Orada mənə zamin duranım vardı və rahatlıqla təyyarə ilə gedib-gələ bilərdim.

Həmin günlərdə Şirazda şahlığın 2500 illik yubileyi keçirilirdi və ərəb ölkələrində isə İrana qarşı bədbinlik artırdı. Küveytdə neft mühəndisi olan bir dostum vardı və o, İranda keçirilən mərasimə şiddətlə etiraz edirdi. Hər yerə yayılmışdı ki "Təxti-Cəmsid"ə hətta Fransadan yeməklər gətirilir. Bəzək işlərinə baxanlar və digər işçilərin hamısı xaricidir. Çadırların bəzədilməsi üçün Hollandiyadan gül sifariş olunub. Atların yüyəni və palanı İngiltərədən gələcək... Xülasə, ölkənin milyonlarla pulunu talan edəcəklər. Həmin misirli mühəndis bir gün mənim otağıma gəldi və əlində tutduğu qəzeti büküb, mənə tərəf atdı: "Cəfər, götür oxu!" Dedim: "Nə olub? Niyə narahatsan?" Dedi: "Bax! Bu, sizin padşahınızdır." Sonra sözlərinə davam etdi ki, yeddi milyon dollar yəhudilərə vermişiniz ki, "Təxti-Cəmsid"də sizə çadır qursunlar. Özünə çadır qura bilməyən bir ölkənin nə dəyəri olar! Həmin çadırlarda əcnəbilər gəlib, fəsad törədəcək, şərab içib, zinakarlıq edəcəklər!" Cavabım yox idi. Mən özümü bir növ öz cəmiyyətindən xəbərsiz olmayan bir dindar sanırdım. Küveytdə hər axşam məscidə gedirdim, ölkəmi təmsil bir mübariz və müxalif hesab edilirdim. Orada boş vaxtlarda və gecələr bir yerə toplaşan iranlılar da vardı. Biri atasının bir neçə aydır məmurlar tərəfindən tutulmasından, digəri əmisi oğlunun işgəncə altında can verməsindən, başqası İmam Xomeyninin Nəcəfə sürgün edilməsindən danışdı.

Küveytdə yenidən işə başladım. İndi özüm iş sahibi idim. Qəssabxanam vardı və ət satırdım. Amma çox keçmədi ki, Küveytə yeni gəlmiş mərhum Ayətullah

Nəcəbət¹in dərslərində iştirak etməyim məni dəyişdi. Qəssablıq çətin peşədir və qəssabların əksəriyyəti alverdə kələklə harama yol verir və özlərinə haqq qazandırirlər. Camaat gəlib qoyunun bud hissəsindən ət istəyir, onlar isə müştəriyə başqa yerindən “bud” adı ilə ət verirlər. Deyirlər ki, əgər hamı bud istəsə, onda ətin qalanını tullamalırıq. Beləcə, müştəriyə yalan deməyə məcbur olduqlarını söyləyirlər. Mən bu məsələ barədə Ayətullah Nəcəbətə sual verdim və o, buyurdu ki, bu iş haramdır.

Dedim: “Başqa çarəmiz yoxdur. Müştərilər insafı az olan qəssabların yanına gedir.” Dedi: “Siz başqalarına cavabdeh deyilsiniz.” Ona “üç aydır işim bundan ibarətdir” – dedikdə, narahat halda buyurdu: “Gec olmamış, tələs! Bunun çarəsi camaatın haqqını vermək və bu işdən əl çəkməkdir.” Beləcə, bu işin üstündən birdəfəlik xətt çəkdim və əşyalarımı yığıb birdəfəlik İrana qayıtdım. Amma hələ də qəlbimdə bir arzu var ki, kaş o ərəb mühəndisi bir də görə biləydim və gözlərimi ona zilləyib deyəydim ki, qardaş, ərəb ölkələrində Amerika və İsrailin hökmranlığı nə zaman sona çatacaq?!

¹ Mərhum Ayətullah Şeyx Həsənəli Nəcəbət Şirazi arif şəxs idi və əzəmətli şəhid Ayətullah Dəstğeyblə yanaşı insanları tərbiyə edərək yetişdirirdi. O, 1989-cu ildə vəfat etmiş və şəhid Dəstğeybin qəbri kənarında dəfn olunmuşdur. Onun Məhəmmədhusəyn adlı övladlarından biri də müqəddəs müdafiə zamanı şəhid olmuşdur.

Qara daş

Şahçıraqdakı qarşıdurmadan on-on iki il keçirdi və mənim iyirmi altı-iyirmi yeddi yaşım vardı. Bir il idi ki, evlənmişdim¹ və evimiz hələ də Kazerun darvazasında idi. Günlərin birində, günorta vaxtı işdən evə təzəcə gəlmişdim ki, qapı döyüldü. Qapını açdım. On səkkiz-on doqquz yaşlarında bir cavan oğlan dayanmışdı. Salam verdi. Ona diqqətlə baxdığım da, tanıdım onu. Bir neçə il öncə də elə həmin utancaq və başaşağı olan Mehdi Firuzi idi. Dedim: “Maşallah böyümüsən!” Güldü və dedi ki, əgər mane olmuramsa, səninlə bir neçə dəqiqə danışmaq istəyirəm. Sonralar başa düşdüm ki, bir neçə ay məni soraqlamış və sonra bizə gəlmək qərarına gəlmişdi.

1963-cü ildə Mirzəcuni tağının altında yaşadığımız zaman qonşuluğumuzda səs-küylü bir ailə qalırdı və uşaqların atası dərzi idi. Dərzinin bir neçə qızı və oğlu vardı və kiçik uşağı həmin Mehdi idi ki, o da o vaxtlar doqquz yaşında idi.

Mənim isə on dörd-on beş yaşım olardı. Nə qədər elədim, içəri keçmədi. Dedi ki, təklikdə söhbət etmək istəyir və xəlvət yerdə olmalıyıq. Evimizin arxasında səhra boyda ərazi vardı ki, iki nəfərin gəzişib söhbət etməsi üçün münasib yer idi. Bir saat gəzişib oradan-buradan danışdıq. Daha çox o danışır və mən qulaq asırdım. O, cəmiyyətə

¹ Küveytdən qayıtdıqdan bir neçə ay sonra 1973-cü il şəhrivər ayının onu anamın Quran məclislərinin birində görüb seçdiyi təqvalı və nəcib bir xanımla evləndim. Qədimdəki ənənəyə görə onu əqd gecəsinə qədər görmədim. Anamın gözlərinə etimad edirdim və Allah da mənə səmimi və dindar bir həyat yoldaşı hədiyyə etdi ki, onun səbirli və mətin olmasına heyran idim. Ona təşəkkürümü ifadə edəcək bir söz tapa bilmirəm.

hakim olan mürəkkəb siyasi vəziyyətdən və 2500 illik mərasimdəki fəsaddan və Nəcəfdən rejimlə mütəşəkkil və əsaslı şəkildə mübarizə aparmağın zəruriliyini elan edən Ayətullah Xomeyninin nəzərindən danışdı. Amerika və İsrailin dövlət, məclis və rayonlardakı böyüklü-küçüklü bütün sənayeyə, hətta kiçik idarələrə daxlətindən danışdıqda, siması qəzəbdən rəngdən-rəngə düşürdü. Hər bir mövzunun sonunda başını yuxarı qaldırırdı ki, üzümdəki ifadədən düşüncələrimi öyrənsin. Sonra yenidən başını aşağı dikirdi. Ayaqqabısının ucu ilə daş parçasını qabağa itələyə-itələyə başqa bir mövzunu önə çəkirdi. Elə tutarlı və qüdrətli şəkildə danışdı ki, aramızdakı yeddi-səkkiz illik yaş fərqi hiss etmədim. Hətta bəzən onun ruhiyyəsinin məndən daha böyük və daha təcrübəli olduğunu hiss edirdim. Ayaqqabısının ucu ilə qabağa gətirdiyi qara bir daşı çöllüyə tərəf möhkəm şəkildə vurub əlini çiyinə qoyduğu zaman, getmək istədiyini anladım.

Dedi: “Bağışla ki, günorta vaxtı səni ev-əşik və nahardan ayırdım. Axır, demədin ki, bizim qrupda fəaliyyət göstərmək istəyirsən, ya yox? İsrar eləmirəm. Əgər istəməsən, onda sözlərimi burada torpağa basdırmalısan.” Onların qrup üzvləri ilə tez tanış olmağa rəğbətli olmağıma baxmayaraq dedim ki, mənə bir qədər vaxt ver. Bəlkə də, ona başa salmaq istəyirdim ki, mən səndən böyüyəm və belə dərhal məndən müsbət cavab ala bilməzsən. Dedim: “Adam acqarına düzgün qərara gələ bilmir. Axşamüstü son cavabımı deyərəm.”

Günortadan sonra saat altıda dərzi dostlarımızdan birinin dükanında görüş təyin etdik. O, məndən tez gəlmişdi. Ona dedim ki, məsələnin külliyyəti ilə problemim yoxdur, amma qrupun üzvləri ilə yaxından tanış olmalıyam. Qəbul etdi və məşhur məddahlardan

birinin oğlu olan Səidin adını çəkdi. Deyəsən, onlar atababadan imam Hüseyinə (ə) rövzə oxuyarmışlar və həmin səbəbdən, soyadlarını da “Zakir Hüseyini” olaraq götürmüşlər. Şücaəddin adlı seyid bir ruhanidən də danışıdı ki, o da Şirazın məşhur Dəstğeyb sülaləsindən idi. Bu iki nəfərin adını birinci dəfə eşidirdim.

Sonrakı görüş yerimizi Seyid Şücaəddinin evinə təyin etdi. Digər görüşlərimizdə olduğu kimi, bu dəfə də Seyidin qaldığı küçəyə məndən əvvəl gəlmişdi. Təhlükəsizlik qaydalarına çox yaxşı riayət edirdi. İşarə etdi ki, onun ardınca küçələrdən birinə girim və sonra küçənin daxilində qucaqlaşib görüşdük. Dedi ki, küçədə bir yerdə görünməməyimiz yaxşıdır. Bu "Savak"dan (İrənin Təhlükəsizlik Komitəsi) nə desən gözləmək olar. Seyid ağacdən olan evin qapısını yarıaçıq qoymuş və bizi həyətdə gözləyirdi. Mənimlə elə rəftar etdi ki, sanki illərlə bir-birimizlə tanışıq: “Bəh-bəh, Məhəmməd Cəfər! Gözəl oğlan! Çox xoş gəlib, səfa gətirmisən!” Təccübləndim ki, mənim adımlı haradan bilir. Ağacdən asılmış çoxdankı boks kisəsini və digər tərəfdə də başqa ev idman alətlərini gördükdə, təəccübüm bir qədər da artdı. Seyidin idmançı bədəni qəbası altından da bilinirdi, lakin bu alətlərin onun olduğuna inana bilmirdim. Axund hara, ağırlıq qaldırma alətləri hara?! Düşündüm ki, yəqin qonşulardan birinidir və bunların həyətinə qoyublar. Otağın içinə getdik və söhbətə başladıq. Onun özünün bu alətlərdən istifadə etdiyinə inandım. Seyidin böyük oğlu ondan ingiliscə nəse soruşdu və o da ingilis ləhcəsi ilə cavab verdi. Belə ki, əgər gözlərim bağlı olsaydı, qıvrım saçlı, alagözlü və üzü ülgüclə qırılmış, əynində kostyum və qalstuk olan bir şəxsin səsi olduğunu düşünərdim. Seyid də əvvəlcə bizim Mehdi ilə bir neçə gün əvvəl evimizin arxasındakı ərazidə

olan söhbətimizdən danışdı və sonra qrupun fəaliyyətindən söhbət açdı və bunun məxfi, hətta tutulma və ya ən pis işgəncə zamanı belə, sirrin gizli saxlanmalı olduğunu bildirdi. Səid Zakir Hüseyni də söhbətimizin ortasında gəlib çıxdı. Seyid böyük oğluna da otaqdan çıxmasını söylədi. Dördlükdə sağ əlimizi bir-birimizin əli üstünə və sol əlimizi də eyni şəkildə qoyduq və and içdik ki, nə qədər ki, canımız var, bir-birimizə xəyanət etməyəcəyik. Seyid həmin gün dedi: “Peyğəmbər (s) buyurub ki, əgər iki nəfər hansısa bir iş görmək istəsə, onlardan biri başçı olsun.” Sonra kağıza təşkilatçılıq planını yazdı və məsləhətlə hər birimizə bir məsuliyyət verdi. Gülümsədim ki, qarışqa nədir ki, işi də nə olsun?! Ciddi şəkildə dedi: “Əgər indidən məsələyə ciddi yanaşmasaq, sabah qrupun üzvləri çoxalanda işimizi apara bilmərik.”

Düz deyirdi. Tez bir zamanda Mehdi Firuzinin qohum-əqrəbasından olan bir nəfər və Qumdan olan bir tələbə qrupa qoşuldu və altı nəfər olduq. Pulumuzu bir yerə toplayıb, bir "stensil" (trafaret aparatı), bir radio və bir maqnitofon aldığımız. Aparatla İmamın elanlarını çap etdiyimiz vaxt radio və ya maqnitofonun səsini artırırıdığımız ki, qonşular səs-səmir eşitməsinlər. Bu elanların çoxaldılması hər yerdəki xəbərsiz adamların hökumət məsələləri və rejimin fəsadından məlumat əldə etməsi üçün yetərli idi. Biz isə o qədər də məlumatlı deyildik. Bir neçə nəfərlik bu cür qrupların fəaliyyəti və mübarizənin əhatə dairəsi artdıqca Savakın casusluğu, sonra da həbs edilmələr və işgəncələrinin səpkisi dəyişirdi. Bir tərəfdən, Savakın hədsiz həssaslığı, digər tərəfdən, bizim kiçik şəhərlər və kəndlərin adamlarını məlumatlandırmaqla bağlı vəzifəmiz tədriclə kiçik şəhərlərə getməyimizə səbəb oldu. Bəzilərimiz gedib-

gəlir, bəzilərimiz də gedib orada məskunlaşırıdıq. Savak bizi müəyyən edənə qədər bu şəhərdən o şəhərə, bu nahiyədən o nahiyəyə gedirdik. Bir müddət sonra Nurabad Məməssəniyə¹ getmək qərarına gəldik.

Ora gedib-getməməkdə tərəddüd edərək qürubda Şirazın qədim məscidlərindən birinə getdik. Şam namazından sonra Firuzinin qardaşları (Mehdi və Mahmud) ilə Hacı Ələvi adlı seyidə, məscidin pişnamazı olan yaşlı və nurani bir şəxsə yaxınlaşdıq. Bir-iki şəri sual soruşduq ki, namaz qılan neçə nəfər varsa getsin və təklif olsun. Sonra ondan Nurabada gedib-getməməyimizlə bağlı istixarə etməsini istədik. Çiyindəki əbasını bir qədər yuxarı qaldırdı. Gözlərini yumdu, dodaqlarının altında nəsə dedi və Qurani öpərək açdı. İki-üç ayə oxudu və sonra bir-bir dördümüzün də üzünə diqqətlə baxaraq dedi: “Əhsən! Əhsən! Bu səfər mübarək səfərdir, inşaallah! Xeyir-bərəkəti var. Yaxşıdır. Çox yaxşıdır! Allaha təvəkkül edin və gedin.”

İttiham: İki ay gizli şərait

Hacı Ələvinin istixarəsindən sonra artıq şəkk etmədik və əşyalarımızı toplayaraq Şirazdan Nurabad Məməssəniyə getdik. Seyid Şücaəddin Nurabad mübarizləri ilə əlaqəyə girmişdi və biz iş adı ilə ora gedirdik. Amma əslində cümə günləri Şiraza gedib ailəmizə baş çəkib geri qayıtmağımıza baxmayaraq, Şiraz

¹ Nurabad Məməssəni Fars əyalətinin şimal-qərbində və Şirazın qərbinin 150 km-liyində yerləşir və onun əhalisi lor dilində danışır. Geniş məntəqə olan Məməssəni inqilabdan sonra və məcburi müharibə dövründə İslam inqilabına çoxlu sayda şəhidlər vermişdir və bu məsələdə Fars əyalətinin qabaqcıllarından idi.

inqilabçıları ilə Nurabad inqilabçıları arasında körpü rolunu oynayırdıq. Sözü düzü yenicə evlənmiş bir cavana tək yaşamaq çətin idi. Bir neçə aydan artıq davam gətirə bilmədim. Şirazdakı evi satdım, həyat yoldaşımı, atanamı Nurabada gətirdim. Gündüzlər dərzilik mağazasında olur və axşamlar evə gedirdim. Firuzinin qardaşları da dükanda qalırdılar. Amma Mehdi bir yerdə durmurdu, bir şəhərdən o biri şəhərə gedib gəlirdi.

Bir dəfə Qumdan qayıtdıqda, mağazanın bir guşəsində heç kəs anlamadan xəlvətcə qulağıma dedi: “Hazırlaş, qarşıda önəmli bir səfərimiz var. Sənə xəbər verəcəyəm.” Həmişə bu xəbərləri elə deyirdi ki, hara gedəcəyimizi və dəqiq şəkildə nə zaman yola düşəcəyimizi, yaxud da ümumiyyətlə, nə üçün gedəcəyimizi soruşmaq olmurdu. Sadəcə təsdiq əlaməti olaraq başımı tərpədir və boynumu da “oldu” işarəsi olaraq sola əyirdim. Bir neçə gün sonra Qumdan zəng edib dedi: “Vaxtımız yoxdur, əlində yağın daşsa da qoy, Quma gəl.” Mən də ancaq evə xəbər göndərə bildim ki, neçə gün olmayacağam, mənə görə narahat olmayın. Şirazdakı evin satışından qalan iyirmi min tüməni çantama qoydum və bir neçə avtobus dəyişərək özümü Qum şəhərinə çatdırdım.

Ayaqlarım avtobusda şişmişdi və ayaqqabı ayağıma olmurdu. Pəncələrimi qatlayaraq avtobusdan endim. Yol getməyə hövsələm yox idi. Hərəmə getmək üçün taksi tutdum. Ürəyim istəyirdi ki, Mehdi isti bir yer hazırlamış olaydı və bir neçə saat yataydım. Əvvəldən danışdığımız kimi, hərəmin qabağında görüşdük. Mehdi dedi ki, yalnız qısa bir ziyarət və nahar müddəti qədər vaxtımız var. Sonuncu tikəni udduğumda ayağa qalxdı və gülümsəyərək dedi: “Qardaş can, bir az tələs, gecikirik.” Tez bir taksi tutdu və Qumun avtovağzalına getdik. Yəzd şəhərinə bilet

aldı və avtobusa mindik. Mehдинin həmişə demədiyi bir sirr vardı, bəlkə də, iş tərzini onu bu cür etmişdi. Hara getməli olduğumuzu, nə üçün getdiyimizi soruşdum, mənə elə cavablar verdi ki, danışmasaydı ondan yaxşı idi.

– Özün fikirləş gör nə üçün gedirik?!

– Səni elə bir yerə aparıram ki, indiyə kimi getməmişən.

– Eh! Nə qədər sual verirən. Bir az da Allahın yaratdığı bu çöllərə bax...

Faydası olduğunu görmədikdə, sözbəxan uşaq kimi mən də avtobusun oturacağına söykəndim və məni yuxu aparana qədər çölə tamaşa elədim. Axşam Yəzddə Zahidan şəhərinə iki bilet aldı və sonra yatmaq üçün mehmanxanaya getdik. Həmin cavabsız və adda-budda suallarla Yəzd-Zahidan yolu geridə qaldı və ertəsi gün axşam Zahidana çatdıq.

Mehdi bir çayxananın adresini bir-iki nəfərdən soruşdu və oranı tapdıq. Məlum oldu ki, bizim işimiz nə idisə, buradan başlamalı idi. Yalnız şam yeməyi üçün gəlmədiyimizi bilən yeməxana işçisi rəngli stolun üzərindəki bir neçə şişlik ciyər kababı bitdikdən sonra bizə yaxınlaşıb əlimizdən tutaraq bizi qaranlıq dəhlizdən keçirərək binanın sonunu kiçik həyətlə birləşdirən qədimi taxta qapının yanına apardı. Həyətin qabağında kiçik bir otaq vardı və gecəni orada qalmalı idik. O, səsinə alçaltdığı zaman biz də otağa keçməli idik. Qaranlıqda korlar kimi elektrik düyməsini axtarırdım ki, Mehdi dedi: “Sss! İşığı yandırma! Allahın bəndələri oyanıb bizə nəşə deyəcəklər ha!”

O, bizim əl-ayağımız, gözümüz (bələdçimiz) oldu. Divardan tutub aşağı düşdüm və əlim yumşaq bir şeyə, döşəyə dəydi. Döşəyin üstündə yastıq da vardı. Yolun

yorğunluğu ilə yalnız başımı onun üstünə qoyub yatmaq və əlimi bəzən bu iki-üç gündə mənim başımı qatan çantanın içinə uzatmaq və iyirmi min tükənin hələ də orada olmasından əmin olmaq istəyirdim. Sabah səhər vaxtı namaza oyandıqda, Mehdi'nin məni nə üçün işığı yandırmağa qoymadığını anladım. Döşəklə mələfə çirkində idi və bir gün ağ örtüyü olan yastığın rəngi qaralmışdı. Bizdən başqa otaqda heç kəs yox idi. Namazı həyətdə qıldım. Otağa qayıtmağa meyylim olmadığından, səhər yeməyinə qədər yeməxanaya getdim. Səhər yeməyindən sonra Mehdi dedi ki, pullarını başqa valyutaya dəyişməliyik. Əvvəlcədən pul dəyişilən yerin adresini götürmüşdü. Birbaşa sərraf Əbdülməcidin yanına getdik. İyirmi min pulun hamısını ona verdim. Min tükəninə rupi verdi və sonra cibindən bir əsginaslıq rupi çıxardı. Onun seriya nömrəsini başqa şeylərlə birlikdə dəftərinin içinə qeyd etdi. Əsginası düz ortadan ikiyə ayırdı, yarısını mənə verdi və dedi: “Bu da pulunuzun qəbzi. Karaçidə bunu verin, pulunuzun qalanını alın. Bəluç əsla xəyanət etməz, əsla!” Pakistana gedəcəyimizi indi başa düşdüm. Mehdi əlini cibinə salıb Əbdülməcidə bir qədər zəhmət haqqı verdi və onunla sağollaşdı, yeməxanaya qayıtdıq. Maşın bizi gözləyirdi. Maşına minib, Mircaveyə getdik. Özümüzlə bir qədər yemək götürmüşdük ki, biyabanda tab gətirə bilək. Hava qaralanda motosikletlərdən biri ilə Pakistan sərhədinə getməli idik. Deyəsən, onların işi qeyri-qanuni yolla adamları aparıb pul almaqdan ibarət idi. Onlardan biri rus motosikleti ilə gəldi. Onunla çənə döydükdən sonra nəhayət 150 tükənə sövdələşdik. Rus motosikletinin motorunun güclü və sürətli olduğunu eşitmişdik. Amma 150 tükənə görə motosikleti elə sürürdü ki, özünə rəhm

eləmirədi, o ki qalmışdı bizə rəhm eləsin. Mən əllərimi sürücünün kəmərinə dolamışdım və Mehdi də mənəim toqqamdan yapışmışdı.

Yolun bir yarısını motosikletin üstündə və digər yarısını da havada olduğumuzu söyləsəm, yalan olmaz. Motosikletin işığı nə qədər gur olsa da biyabandakı kiçik eniş-yoxuşları göstərmirdi. Nə qədər “Yavaş sür!” deyə qışqırsam da, deyirdi: “Möhkəm oturun qardaşlar. Mən işimə bələdəm. Heç nə olmaz.” Amma motosiklet neçə metrlik hündürdən aşağı endikdə, bədənimiz ağrıyırdı.

Yenə qışqırdım: “Səni and verirəm Qurana, yavaş sür!” Sürücü motosikleti saxladı ki, istəyirsiniz pulunuzu qaytarım və sizi burada düşürüm?! Daha xurd-xəşil və toztorpaq olmuş bədənlə sərhədin o tərəfinə çatana qədər heç nə demədik. Biz düşdükdən sonra sürücü qaz verib, sürətlə gözdən itdi. Bir biz qaldıq, bir biyaban və şəhərin sayrışan işıqları, bir də sübh namazına qədər yatacağımız çala. Çantamı başımın altına qoydum və Mehdi məni oyadana qədər heç bir şey anlamadım. Termosda olan su ilə dəstəmaz alıb namaz qıldığ və piyada yola düşdük. Taftan şəhərinin kənarına 2 km qalmışdı. Yolda Mehdi nə üçün bura gəldiyimizi və nə edəcəyimizi izah elədi. Dayandım və ona elə nəzər saldım ki, nə demək istədiyimi anladı. Yəni, ay sağ olmuş, indiyə qədər saxladığın sirr bu idi? Şəhərin dəmir yolunda qatar yola düşənə qədər bir guşədə gözlədik. Qatarın dalınca qaçıb bir yerdən yapışdıq və yük vaqonlarından birində gizləndik. Qatar Nokəndi şəhərinin stansiyasına daxil olmazdan qabaq və qatarın sürəti azaldıqda aşağı tullandıq və stansiyanın arxasındakı bazarda “çapatı” adlı un, yağ və şəkərdən hazırlanmış çörək yedik. Səhər yeməyindən sonra Mehdi dedi: “Burada Muqisə adlı bir ruhanini tapmalıyıq.” Onunla

necə əlaqə saxladığını bilmirəm, amma onu tez tapdıq. Bu dəfə üçlükdə gizləndik ki, qatar yola düşsün və ona minib Kuveytəyə gedək. Oranın imam camaatı ruhani bir seyid idi və imamın Küveytədəki nümayəndəsi olduğunu deyirdilər. İki-üç gün onun qonağı olduq. İrandakı vəziyyət, insanların əqidəsi və rejimin zülmünü ruhani seyidə izah etdik. Başını tərpədən dedi: “Mənim tezliklə İranda mühüm hadisələrin baş verəcəyinə çox ümidim var.” Biz imamı görməsək də onun nümayəndəsindən ətrini duyurduq və bizə rahatlıq verirdi.

Həmin iki-üç gündə Mehdi Karaçıyə sərraf Əbdülməcidin “qalan pulunuzu oradan götürərsiniz” – dediyi yerə uçmaq üçün təyyarə bileti almaqla məşğul idi. On doqquz min түmən pul qalmışdı və onun üçün Karaçıyə tez çatmaq istəyirdim, çünki bəluçlu kişinin doğru danışmasına əmin deyildim.

Karaçidə əvvəlcə Nadiri otelinə getdik və əşyalarımızı otağa qoyduqdan sonra Əbdülməcidin bizə mağazasının adresini verdiyi və iri cüssəli, qalın qaşlı və lopabıqlı biri olduğunu dediyi Zal adlı şəxsin dalınca getdik.

O, mağazanın qabağında oturub qəlyan çəkirdi. Həmin şəxs olduğuna əmin olduq. Ondan “Zal sizsiniz?” – deyər soruşduqda, əllərini bizə tərəf uzatdı ki, salam verək. Sanki bizim kim olduğumuzu və haradan gəldiyimizi bilirdi. Dedi: “Bəli! Gec gəldiniz.” Bir əli ilə qəlyanı götürdü və digər əli ilə kürəyimizə vurdu ki, mağazaya daxil olaq. Rupi əsginasının yarısını ona tərəf uzadarkən dəri cildli dəftəri çıxarıb, açdı və əsginasın digər yarısını dəftərin arasından çıxardı və o biri yarısının yanına qoyub seriyasını yoxladı. Mehdiyə dedim: “Allah, Allah! Pulumuzun yarısı bizdən daha tez Karaçıyə çatıb!” Zal dedi: “İndi nə istəyirsiniz?” Təəccüblə bir Mehdiyə, bir də

Zala baxdım. Onun zorba intonasialı sualı adamı əsəbiləşdirirdi. Əgər İranda kimsə belə bir vəziyyətdə sual versəydi, bəlkə də, yaxasından yapışardım ki, ay kişi, necə yəni nə istəyirsən?! Lakin qürbət ölkədə idim. Qaşlarımı çatmaqla ona məqsədimi başa saldım. Dedi: “Demək istəyirəm ki, dollar, rupi, yoxsa rial istəyirsiniz?” Dərindən aldığım nəfəsin səsini özüm də eşitdim. Dedim: “Elə dollar verin ki, hər yerdə işlənir.” Seyfin qapısını açdı və bir neçə bağlama əsginas çıxartdı. Baş barmağını bir neçə dəfə yaşlayaraq nəhayət ki, dollarları saydı. Bir dənə balaca rezinlə dollarları bağladı və iki əli ilə bizə tərəf uzatdı:

– Buyurun! Bu da on doqquz min tüməninizin qarşılığı! Hamısı bu qədərdir. İndi buyurun sizə çay süzüm. Mehdi Livana getmək üçün bir neçə nəfərlə görüşməli olduğunu dedi. Orada xüsusi hərbi təlim keçməli olacağımızı söylədi.

Təşəkkür edərək otelə qayıtdıq.

Livanın adını eşitdikdə bir az əsəbiləşdim. Mehdinin xüsusi işləri və zərrə qədər verdiyi informasiyalara adət edən və təəssüflə başını yelləyən mən ciddiyyətlə dedim: “Əgər sən Nurabadda məqsədimizin Livan olduğunu desəydin, mən bunu heç kəsə deməzdim. Nə vaxt sən belə məlumat verməyin bitəcək?!” Bir qədər məndən aralandı və azacıq düşündükdən sonra ucadan qəhqəhə çəkərək dedi: “Bərəkallah! Axır, sən də əsəbiləşməyini gördüm, Cəfər bəy!” Sonra and içdi ki, bu sonuncusu idi, başqa sözü yoxdur. Bir-iki gün sonra Mehdi otelə gəldi və dedi ki, bizə pakistanlı pasportu düzəltdi və Dəməşqə getmək üçün də bilet almışlar və sabah getməliyik. Günortadan sonra Karaçinin mərkəzi bazarına gedib gəzişdim və İranda görmədiyim və xoşuma gələn

paltarlardan aldım. Sabah səhər də Karaçinin bəzi yerlərini gəzdim ki, oranı yaxşı yadda saxlayım. Həmin gün axşamçağı hərbi vəziyyət elan ediləcəyi və bizim Dəməşqə uçuşumuzun təxirə salınacağından xəbərsiz idim.

Zülfüqar Əli Buttonun¹ hakimiyyətinin axırları idi və əhalinin etiraz dalğasını yatırmaq üçün ən yaxşı metodun hərbi vəziyyət elan etmək olduğunu düşünürdü. Camaat 24 satlıq gecə-gündüzdə yalnız günortadan sonra saat beşdən altıya qədər evdən çölə çıxa bilərdi. Biz də üç-dörd gün həmin oteldə qaldıq. Bir az da otelin girişindəki böyük salonda özümüzü günə verirdik ki, məbada, Buttonun məmurları bizi ələ keçirə və təftiş edə! Hərbi vəziyyətin elanından bir neçə gün keçmişdi ki, cavan bir iranlı otelə gəldi və mənimlə Mehдинin adını çəkərək qəbul şöbəsinin işçisindən bizi soruşdu. Dərhal otağa qaçdım və Mehdiyə dedim. Soruşdu: “İsfahan ləhcəsi ilə danışmırdı?” Dedim: “Bəli! İsfahanlıdır!” Dedi: “Əşyaları yığ getməliyik!” Otelin pulunu ödəyərək cavan isfahanlı ilə Nazimabad məhəlləsindəki ikimərtəbəli binaya getdik. Pülləklə yuxarı çıxmışdıq ki, bir neçə nəfər bizi qarşılamağa gəldi və üzümüzədən öpdü. İçəri girərkən özlərini təqdim etdilər. Abdullah Nuri² sanki, orada hər işə baxırdı. Siracəddin Musəvi³ və İbrahimi adlı bir kəs də vardı və o, inqilabdan

¹ Pakistan xalq partiyasının təsisçisi, siyasətçi və nazir vəzifəsində olan Zülfüqar Əli Butto Ziyaul-Həqqin çevrilişi ilə vəzifəsindən kənarlaşdırıldı və bir müddət sonra 1979-cu ilin aprelində edam olundu.

² Abdullah Nuri inqilabdan sonra bir müddət Haşimi Rəfsəncaninin kabinetində baş nazir olmuşdur.

³ Siracəddin Musəvi inqilabdan sonra imamın evində xidmət göstərirdi.

sonra Ayətullah Müntəzirinin ömrünün sonuna qədər onun dəftərxanasında işləyənlərdən idi. Bir seyid də vardı ki, sonralar müharibədə şəhid oldu. Soyadı Musəvi idi, lakin Siracəddinlə qohumluğu yox idi.

Hərbi hökumət təqribən qırx gün bizi Karaçidə, həmin ikimərtəbəli binada saxladı.

Diğər Pakistan əhalisi kimi, yalnız günorta vaxtı bir saat alış-veriş üçün gedib tez evə qayıdırdıq. Gediş-gəliş saatlarının son dəqiqələrində altıya bir neçə dəqiqə qalmış satıcılar mallarını yarı qiymətdən də aşağı salaraq camaatın dalınca düşür və yalvarırdılar ki, malı alsınlar. Həmin səbəbdən, çoxları gözləyirdilər ki, son dəqiqələrdə alış-veriş edib tez evə qayıtsınlar. Cümə günləri isə fərqli idi. Camaat daha çox küçədə ola bilirdi.

Belə günlərin birində cümə namazı vaxtı camaat şüar verirdi: “Butto! Kəndin Larkanaya qayıt, ya da zindana get!” Gözlərim yaşardı və öz-özümə dedim, ilahi, görəsən, biz də İranda bu cür Pəhləvi rejiminin əleyhinə şüar verə biləcəyikmi?!

Hərbi hökumətin bizə xeyri də dəymişdi. Məsələn, həmin ikimərtəbəli binada bir neçə nəfər oturub İranın gələcəyi, İmamın nəzərləri və həmin günlərdə inqilabçılar arasında yayılmış olan kitabları, yaxud mübarizə aparmaq üçün ölkədə təşkilatın yaradılmasının zəruriliyi, hətta İranda İslami hökumətin necəliyi barədə söhbət edirdik. Bəzən də nəzər ayrılığı olurdu və bu da söhbətin maraqlılığını artırır və danışığımızın uzanmasına səbəb olurdu.

Qırx gündən sonra vəziyyət sakitləşdikdə, saxta pakistanlı pasportu ilə Ərəbistanın Cəddə şəhərinə təyyarə bileti aldığımız. Oradan da Dubaya, sonra Suriyaya getdik. Dəməşq hava limanında dedilər ki, pakistanlıların

Suriyaya girişini qadağan edən bildiriş göndərilib. Mənə, Mehdi və Muqisəyə icazə vermədilər. Nə Dəməşqə gedə bildik, nə də Pakistana qayıtmağa həvəsimiz vardı. Maddi imkanı yaxşı olan və Suriya polislərinin ona ehtiram etdiyi türkdilli bir iranlıya dedik ki, heç olmasa xanım Zeynəbin (ə) qəbrinin ziyarətinə getməkdə bizə kömək edə bilərmisi? Küveytdən gəlmişik. Dedi: “Təəssüf ki, əlimdən bir şey gəlmir.” Sonra portmanatından min Küveyt dinarı çıxarıb bizə verdi və dərhal bizdən uzaqlaşdı və imkan vermədi ki, pula ehtiyacımız olmadığını, yalnız ziyarətə getmək üçün vasitəçiliyə ehtiyacılı olduğumuzu deyək.

Çarə yox idi, Pakistana qayıtmaq üçün bilet almalı olduq. Mən və Mehdi geriyə uçuş fasiləsində ailəmizə tez bir məktub yazdıq ki, sağ-salamatıq və bizdən nigaran olmayın. Məktubu İrana gedənlərə vermək istəyirdik ki, evimizə çatdırsınlar. Amma heç kəs qəbul etmədi. Məktubları ümitsizliklə hava limanındakı poçt qutusuna atıb təyyarəyə minməyə məcbur olduq. Təəccüblüdür, mənim məktubum evə çatmışdı. Ailəm çox narahat olaraq mənim şəklimi jandarmeriyaya verib, itdiyimi bildirmək istəyirmiş. Son dəqiqələrdə məktubum evə çatır və onlar bu fikirdən daşınırlar.

Livandan Pakistana qayıtdığımızda “ya Allah, ya Allah” deyirdik ki, pasportumuzun saxta olması anlaşılmasın. Görünüşümüz pis deyildi. Saçlarım uzanmışdı və əynimdə yaxşı paltar vardı. Mehdi və Muqisə də adi rəftar edirdilər. Bədbəxtçilikdən hava limanının izdihamlı salonundan çölə çıxdıqda, bir polis arxamızca səsləndi. Donub qaldıq ki, nə edək?! Qaçıb aradan çıxmaq, yoxsa ona cavab verək və zindana gedək?

Aramla başımı döndərdikdə xəbər verdi ki, minməyimiz üçün taksi çağırılıb. Maşının qapısını da açdı

və ehtiramla dedi: “Buyurun.” Sevindiyimdən cibimdən bir neçə rupi çıxarıb polis məmuruna verdim və sürücüyə dedim ki, tez Nadiri otelinə sür. Sabahısı bizə saxta pasportlar düzəldən kəsin yanına getdik. Çoxdankı Küveyt pasportumu da götürüb onu Mehdiyə düzəltdi və sonra da Avropaya bilet aldı. Mehdi Dəməşq hava limanında bizə icazə vermədikləri zaman Avropadakı dostlarına telefon etdi və onlarla görüş təyin elədi. Muqisə Pakistanda qaldı və mən İrana qayıdası oldum.

Gəldiyimiz yoldan da çətin bir yolla İrana qayıtdım. Bu dəfə varlığı mənə qüvvət verən Mehdi də yanımda yox idi. Nurabada çatana qədər beş gün yolda oldum. Küçəmizə daxil olarkən uzaqdan həyat yoldaşımın məni gözlədiyini gördüm. Deyəsən, gündə bir neçə dəfə qarıya çıxırmış ki, birdən gəlib çıxaram. Yaxınlaşdıqımda gəlişimə əmin olduqdan sonra gözlərini mənə zillədi və ağlamağa başladı. Evin həyətində məni sual atəşinə tutdular, sanki müttəhim idim və bir neçə gün məni bir neçə hakim və müstəntiq mühakimə etməli idi.

O iki nəfər

Nurabad bizim özümüzü inqilabın və sonra da müharibənin çətin günlərinə hazırlamaq və islahatlar üçün qərargahımız idi. Bu hazırlıq və islahatlarda iki nəfərin iştirakı bizim üçün çox təsirli olmuşdu. Onlardan biri bütün gəncliyini öz əqidəsi yolda qurban verən Mehdi Firuzi və digəri Savakın buraya sürgün etdiyi və sonralar ölkədəki inqilabın rəhbərlərindən olan ruhani seyid idi. Bu yerdə mənə və çoxlarına qeyri-adi təsir qoyan Mehdi Firuzinin bənzərsiz şəxsiyyəti və ondan sonra ruhani seyid barədə daha çox danışmalıyam. Məcburən, Mehдинin şəxsiyyətini tanıtdırmaq üçün xatirələrin zaman

ardıcılığına riayət etməməli və məsələn, onun inqilabın əvvəllərindəki reaksiyalarından danışmalıyam.

Deyəsən, Nurabadda olarkən 1975-ci ilin əvvəlləri idi. Bilmirəm on səkkiz yaşlı Mehdi bu qədər dəqiq məlumatları kimdən və ya hansı kitabları mütalib etməklə əldə etmişdi. Bəzi şəxsiyyətlər barəsində qorxusuz-ürküsüz elə sözlər danışır ki, o vaxtlar çoxlarının, hətta mənim özümün də xoşuma gəlmirdi. Amma sonralar zaman keçdikcə onun haqlı olduğu məlum olurdu. Həmin il Nurabadda cavan bir tələbə Ayətullah Şəriətmədarini təbliğ edirdi. Mehdi ciddi intonasiya ilə ona dedi: “Heç də sizin dediyiniz kimi deyil! Bu şəxs şaha mərcəyi-təqlid olmaqdan başqa, bədbəxt və yazıq camaat üçün nə edib?” Cavan tələbə ucadan bir ah çəkdi və dilinin altında salavat və təkbir dedi. Yəni, Mehdi çox pis söz danışdı və o, qəzəbini boğmağa çalışır. Sonra dedi: “Ay oğlan! Kimin haqqında danışdığını bilirsən? Onun təkcə İranda altı-yeddi milyon müqəllidi var.” Mehdi əvvəlkindən də soyuqqanlıqla cavab verdi ki, istəyir iyirmi milyon müqəllidi olsun, onun bu işinin nəticəsi oda yaxınlaşmaqdır. Deyirdi ki, dinin bir qabığı və bir də əsil hissəsi və ya ruhu var. Çoxları qabığını götürüb onun əslini kənara tullamışlar. Əgər sizin təqlid mərcəniz düz deyirsə, Ayətullah Xomeyni kimi, məzlum camaatın qanını axıdan şahın müqabilində dayansın. Düzü, mən Mehдинin bu cür danışığından qorxurdum. Söhbəti dəyişdim ki, davam eləməsin. Narahat idim ki, birdən belə sözlər bu qədər tərəfdarı olan bir alim haqqında düzgün olmaz. Amma Mehdi tələbəyə israr edirdi ki, başqa dəlillər gətirsin və İslam yalnız fiqhi hökm vermək, məscidə getmək və oruc tutmaqdan ibarət deyil. İslam bugünkü cəmiyyətin problemlərini həll etməlidir.

Mehdinin inqilabçılarla bağlı tanışlığının əhatə dairəsi yalnız alimlər və hövzə əhalisi ilə bağlı deyildi. Avropaya bir aylıq səfərdən qayıtdıqdan sonra həmin sürgün edilmiş ruhaniyə səfər haqqında məlumat verdiyi vaxt deyirdi ki, oradakı bir qrup şah rejimi devrildikdən sonra burada hakimiyyət iddiasındadır. Sürgün edilmiş ruhani də bizim kimi təəccüb elədi ki, yəni hansı hakimiyyət? Axı, hələ heç nə məlum deyil. Mehdi çox ciddi dedi: “Xeyr, onlar oturub plan cızırırlar.” Deyirdi ki, Yəzdi adlı əhatəli bir adam var. Qütbzadə adlı qoluzorlu bir adam var. Ruhani övladı və xəbis biri olan Bəni-Sədr var.

Bir çoxlarının da adını çəkdi ki, onların adını birinci dəfə idi eşidirdik. Sonralar Mehdinin dediyi kimi, gəldilər və bir müddət hakimiyyəti ələ aldılar. Deməyim odur ki, o, ideoloji cərəyanları və inqilabla bağlı olan adamları tanıyırdı. Millətçiliyə əhəmiyyət verdiyi kimi, ölkənin ruhanilər vasitəsilə idarə edilməsinə etiqadlı olmayan Mühəndis Bazarqanı çox tənqid edirdi. Amma həmin axşam radioda imam tərəfindən müvəqqəti dövlətə baş nazir seçildiyi elan olunduqda, Mehdi narahat olaraq deyirdi: “Əgər mənim nəzərimi haradasa danışsanız, sizə halallıq vermərəm. Bu şəxsi nə qədər ki, imam təsdiq edir, biz də ona tabe olmalıyıq.”

Prezident seçkilərinin ilk dövrlərində mən Nurabad qoşununda idim, o isə Şiraz qoşununda. Seçkilərdən öncəki axşam ona zəng vurdum ki, Mehdi, sabah seçkilərdi. Güldü, deyəsən, təzəcə qeybdən xəbər verirsən! Dedim: “Kimə səs verməli olduğumuzu bilməliyik axı!” Onun nəzərinin mənim üçün önəmli olduğunu özü də bilirdi:

- Məndən soruşursan? Mən nə bilim!
- Ümumiyyətlə, sən kimə səs verəcəksən?

- Sənə nə?! Bəyəm, mən səndən soruşuram, Cəfər?
– Düz-əməlli danış, Mehdi!
– Belə danışıram! Bundan yaxşı danışmağı bacarmıram!

Hamının əksinə, zarafat zamanı səsi həddindən artıq ciddiləşir və çox ciddi sözləri soyuq intonasiya və bəzən də vüqarla deyirdi. Həmin səbəbdən, intonasiyası tez dəyişdi və “Cəfər!” deyə xitab edərək dedi: “Əgər imam səsverməyə getməyi vacib hesab etməsəydi, səsverməyə getməzdim. Əgər Rəcəvi ilə Bəni-Sədrdən hansınisa seçməyə məcbur olsaydım, Rəcəviyə səs verərdim.” Hökmən təəccübləndiyimi başa düşüb izah etdi:

“Rəcəvi daha çox tanınır. Bəni-Sədr isə çoxları tanımır.” Bu sözlər Bəni-Sədrin iqtisadiyyat doktoru və İmamın himayə əlinin onun başı üstündə olduğunu və ölkənin qüdrətini dirçəldəcəyini düşünən mən və mənim kimi çoxlarına təəccüblü və bəzən də İmamın inqilabçılığından daha ifratçı gələ bilirdi. Amma özü artıq sağ olmasaydı da yalnız bir neçə ay səbir etməklə Mehдинin əksər proqnozlarının düzgün olduğunu anlamaq yetərli idi. Bir gün səhər hərbi hissəyə getmək üçün evdən çıxdıqda, münafıqlar onu güllə atəşinə tutub qaçırlar. Bədəninə dəyən on yeddi güllədən elə yerindəcə şəhid olur və ordumuz fəaliyyətinin əvvəllərində iti düşüncəli cavanlarından birini itirir.¹ Əlbəttə, onu güllə atəşinə tutanlar seçimlərində səhv etməmişdilər. Onun həftələrlə kiçik qızını oyaq ikən görmədiyini, evdən çıxıb evə qayıtdıqda onun yuxuda olduğunu bildirdilər.

¹ 1981-ci il, oktyabr ayının 15-i qanlı bir səhər münafıqların silahından atılan bir güllə təqva və səbir nümunəsinin qəlbinə sancıldı. Şəhid Mehdi Firuzi şəhid olduğu zaman 25 yaşında idi.

Yadımdadır, ona “elə işlə ki, ailənə də vaxt ayıra biləsən” – deyə verdiyim tövsiyənin cavabında demişdi: “Bu qədər münafiq, əksinqilabçı adamların olması ilə, bəyəm, neçə nəfər ordunun təhlükəsizlik şöbəsində onların işləri ilə bağlı iş görə bilir?” Bunu da demişdi ki, ordudan aldığımız üç min tümən maaşa görə də İslamın əvvəllərindəki kimi, inqilaba öz mallarından xərcləyən camaatdan xəcalət çəkməliyik. Bunları ona görə dedim ki, zərbi-məsəldə olduğu kimi, xalvardakı bir ovuc yaxşı buğdadan danışım. İnqilab cərəyanında belə adamların olması çoxlarının güc toplayıb ciddi işlərlə məşğul olmasında yetərli idi. Mehdi Şiraz və Nurabadda tək cə mənə deyil, başqalarına da dərin təsir qoymuş belə şəxslərdən biri idi.

Mehdi ilə yanaşı, Nurabadda inqilabçı bir cavan və əvvəl də danışdığım ruhani seyid vardı və qrupun təhlükəsizlik prinsipinə əsasən, ona ehtiyatla yaxınlaşdırdıq ki, kimliyini müəyyən edək. Əvvəllər tanış olduğumuz və qrupumuzla həmkarlıq edən və Nurabadın yerli dükan sahiblərindən olan Hacı Musa Rzazadəyə bu ruhaninin kimliyini, haradan gəldiyini, burada nə etdiyini və ideoloji xəttinin nədən ibarət olmasını araşdırmağı tapşırırdıq. Məsciddə onun arxasında məğrib və işa namazını qılmaq hacı Musanın macəradan xəbərdar olması üçün kifayət idi. Məğrib azanından bir-iki saat sonra gəlib dedi ki, bu şəxs Ayətullah Mədənidir və Azərbaycanın Təbriz əhalisindəndir. Hökumət onu Xürrəməbaddan bura sürgün edib.¹

¹ Ayətullah Mədəni inqilabın qələbəsindən sonra Həmədan əhalisinin dəvəti ilə bura yollandı və onların səsverməsi ilə Xubreqan Məclisinə seçildi. O, Qazi Təbatəbəinin şəhadətindən sonra İmam Xomeyni

Sonrakı axşam Mehdi, Mahmud və Musa ilə birlikdə gedib onun arxasında namaz qıldığ və qarışıq su ilə saf su arasındakı fərqi nə olmasını soruşmaq bəhanəsi ilə ona yaxınlaşdıq və tədriclə özümüzü tanıtırdıq və təkcə ömrümüzün sonuna qədər ona məhəbbətimizin olması ilə yanaşı, bu gün də onu bir an belə olsa, görmək intizarında olan şagird və müridlərinə çevrildik. Elə əvvəldən onun Azərşəhərdə ibtidai təhsil aldıqdan sonra Təbrizə, sonra da Quma gəldiyini, oradan Nəcəfə gedib Ayətullah Xoyinin xüsusi şagirdlərindən olduğunu anladıq. Sonralar özüm də onun Ayətullah Xoyinin dəst-xətti ilə olan ictimad hökmünü gördüm. Ayətullah Xomeyni Nəcəfə sürgün edildikdə, Ayətullah Mədəni pak düşüncəyə sahib olduğundan, ona bağlanır və bir dəfə ustadı Ayətullah Xoyiyə belə şikayətlənir: "Sizin Nəcəfdə mövqeyiniz Ayətullah Xomeynidən üstündür, bəs nə üçün siz də onun kimi bir fəaliyyət göstərmir və etiraz etmirsiniz?!" Ayətullah Xoyi müxtəlif dəlillər gətirir ki, vəzifəsi başqadır və hövzəni siyasi çəkişmələrdən qorumaqla məşğuldur. Həmçinin, Ayətullah Mədəninin razılaşmadığı bəzi məsələlər olur ki, aralarındakı bəhs uzanır.

Acı xatirələr var ki, onları çox da açıb-ağartmaq istəmirəm. İş o yerə çatır ki, Mədəninin tələbəlik təqaüdü Ayətullah Xoyi tərəfindən kəsilir və o, ya məcburiyyət səbəbilə, yaxud da özünə vəzifə sayaraq imamın

tərəfindən vəliyyə-fəqih və imamın nümayəndəsi ünvanında Təbrizin ilk imam cüməsi təyin edildi və bu səngərdə İslam inqilabının dəyərlərini qorumaqla məşğul oldu. Bu yorulmaq bilməyən mücahid (mübariz) 1981-ci il, sentyabr ayının 11-də, 68 yaşında Təbrizin cümə namazının mehrabında münafıqların əli ilə şəhadətə çatdırıldı. Təbriz və Qumda əzəmətli dəfn mərasimindən sonra xanım Məsumənin (ə) müqəddəs hərəmində torpağa tapşırıldı.

ideyalarını dəstəkləmək üçün İrana qayıdır ki, camaatı İmamın siyasi xətti və nəzərləri ilə tanış etsin. Onun fəaliyyəti elə şəkildə olur ki, Savak əvvəldən ona xüsusi bir şəxsi qovluq açır. Xürrəməbadda Savakın rəisi şəxsən evinə zəng vurur. Ayətullah Mədəninin adəti bu idi ki, telefona özü cavab versin. Savakın rəisi özünü təqdim etmədən idarə işçisi kimi deyir ki, hansı mərcəyi-təqlidə təqlid etməli olduğumu soruşmaq istəyirəm. Ayətullah Mədəni şəri və əqli dəlillər gətirir ki, digər alimlərə təqliddən udul etmək (təqlidi dəyişmək) caiz bir işdir və hazırda Ayətullah Xomeyniyə təqlid etmək vacibdir. Savakın rəisi deyir: “Mən dövlətin çörəyini yeyirəm və rejimin də arası cənab Xomeyni ilə yaxşı deyil.” Ayətullah Mədəni deyir: “Bəyəm, mən deyirəm ki, onun risaləsini idarəyə aparın? Kimin müqəllidi olduğunuzu kiməsə deməyiniz lazım deyil. Təqlid məsələsi sizinlə Allahınız və mərcəyi-təqlidiniz arasındadır.” Savakın rəisi tacirlərdən birinə deyir ki, qəribədir, bu adam qorxu-ürkü bilməyən biridir. Həmin tacir onun sözlərini Ayətullah Mədəniyə çatdırır və o da cavabında deyir: “Ona çatdırın ki, mən hamıya bunu deyirəm və bu, mənim vəzifəmdir.”

Bu cür rəftarların məcmusundan Xürrəməbad Savakı onu oradan sürgün etmək nəticəsinə gəlir. Gecə vaxtı evinin qapısını döyürlər və bayıra çıxdıqda, ev paltarında, əmmaməsiz, əbasız onu şöbəyə aparır və oradan da qorumalarla Nurabad Məməssəniyə sürgün edirlər. Xürrəməbaddan kənarında bir nəfəri göndərirlər ki, əbası və əmmaməsini gətirsinlər. Yol əsnasında elə rəftar edir ki, onun tövsiyəsi ilə məmur barmağındakı qızıl üzüyü çıxardır, dəstəmaz alır və onun arxasında namaz qılır. Nurabadda hər gün jandarmeriyaya gedib orada imza atmalı olur ki, onun bu şəhərdə olduğunu bilsinlər. Hər

gün günorta saat 11-12 arası evdən çıxıb piyada jandarmeriya gedib-gəlirdi. Bir-iki dəfə dedim ki, hava istidir, siz də yaşlısınız, icazə verin sizi maşınla aparıb-gətirim. O isə bu yolu piyada gedəcəyinə israr etdi. Dedim ki, heç olmasa, səhərlər hava sərin olanda gedin. Qaşlarını çatdı ki, yox, elə bu vaxtlar yaxşıdır.

Əvvəllər nə üçün bu saatlarda piyada gedib-gəlməyə israr etdiyini başa düşmürdüm. Bir-iki dəfə onu izlədim. Gördüm ki, dönübdə yaxınlıqda yerləşən məktəbin qarşısındakı işıq sütununa söykənib dincini alır. Dərslər qurtarmışdı və uşaqlar məktəbdən çıxıb onun ətrafına toplaşır. Ondan bu işin səbəbini soruşduğumda dedi: “Bu uşaqlar cavandırlar və qəlbləri pakdır. Onlardan “nə üçün bu adam hər gün jandarmeriyaya gedib, imza atmalıdır” – deyə soruşsan, bu onların rejimin zalım olmasını anlaması üçün kifayətdir.” O cavan uşaqlarla nəsihət, dini hökmlər və bu kimi şeylər danışmaq yerinə, onlarla daha çox zarafatlaşırdı. O, cavanların ayıq olduğuna və özlərinin həqiqətləri başa düşəcəklərinə etiqadlı idi. Deyirdi ki, əgər bir oğru hansısa evə girsə, evdəki yaşlı kişi və qadının oyanmasından qorxusu olmur, onlar daha çox cavanların oyanmasından ehtiyat edirlər. İndi də bizim evimizdə oğru var. Amerika bizim malımızı, şərəf və izzətimizi, heysiyyətimizi aparmaqdadır. Cavanları ayıltmaq lazımdır. Nurabadda olduğu ikinci aydan Quran təfsiri dərslərinə başladı. Dərslər həftədə üç axşam olurdu.

İşa namazından sonra "İmam Səccad (ə) məscidi"nin kənarındakı icarə etdiyi evdə dərs keçirdi. Birinci dərslərdə beş-altı nəfər idik və sonrakı dərslərə hər birimizin bir-iki nəfəri cəlb etməsini qərara aldıq. Sonrakı həftə demək olar ki, otaqda yer yox idi. Dərsə hakim olan nizam-intizam və qanunların analoqu yox idi. Kim bir

dəqiqə geciksəydi, dərsə çatmırdı, çünki dərsin başlaması ilə qapı bağlanırdı. Üçüncü və dördüncü yığıncaq “Həmd” surəsi ilə bağlı idi. Yerli əhalidən olan bir cavan dedi: “Kaş ki, cihad surəsi olan “Tövbə” surəsindən başlayardınız!” Ayətullah Mədəni gülümsədi ki, döyüşçü kimi nəzərə çarpırsan cavan oğlan! Tələsmə! Quran necə yaşamağı öyrədən bir kitabdır. Əgər kimsə həyatı yaxşı öyrənsə, hər bir anı Allah yolunda cihad etmək olacaq.

Dərslərdə çəkdiyi misallar hələ də yadımdadır. Otağın tavanından sallanan elektrik lampasına işarə edib dedi ki, elektrikdən məlumatı olmayan biri lampanın işığının özündən olduğunu düşünər. Halbuki, onun işığı elektrik stansiyasındandır. Əgər bu lampanın elektrik stansiyası ilə iynə ucu qədər rəbitəsi kəsilsə, onun bir şamın işığı qədər də işığı olmaz. İnsanın da rəbitəsi əgər Allahla kəsilsə, artıq onun da nuru olmaz. Sonra nur əldə etmək üçün duanın təsirindən danışdı və dedi ki, bir axşam Xədicəyi-Kübra (ə) görür Peyğəmbər (s) öz yatağından qalxıb çölə çıxdı və özünü torpağın üzərinə ataraq dedi: “İlahi! Məni bir göz qırpmı qədər belə, özbaşımaya qoyma!”

Ayətullah Mədəni deyirdi: "Peyğəmbər (s) Allahın ən üstün məxluqu olaraq bilirdi ki, bəndə ilə rəbbi arasındakı fasilə lampanın elektrik stansiyası ilə olan fasiləsi kimidir və bütün nurunu Allahdan alır." Təfsir dərslərinə hökumət tərəfindən tez bir zamanda son qoyulsa da, o, cavanlarda öz təsirini qoymuş və çoxlarının qəlbində Ayətullah Mədəniyə sevgi yaranmışdı. Həmin səbəbdən o, dindar əhali tərəfindən ora-bura dəvət olunurdu. Adətən, dəvət etdiyi kəsin kimliyini çox da araşdırmazdı, dindar və məscid əhli olduğunu bildiyi zaman etimad edər, dəvətinə müsbət cavab verərdi. Həmişə özünü çağırılan yerə deyilən vaxtda çatdırardı. Bəzən ramazan ayı gecələr iftara

dəvət edildiyi zamanda deyirdi ki, ya namazı ev sahibinin evində qılaq, ya da məsciddə təqibəti (namazdan sonrakı dualar) oxumayaq ki, ev sahibini gözlətməyək. Ayətullah Mədəninin camaatla rəbitəsi çoxalır və xalq arasında məhəbbəti günbəgün artırdı; bu, onun təsir dairəsini azaltmaq üçün sürgün edən hökumətə təhlükəli görünürdü. Artıq qərara gəlmişdilər və onu dəyişmək mümkün deyildi. Göstəriş yuxarıdandı və o, yenidən sürgün edilməli idi. Bu dəfə sürgün olunacağı yer Qonbədə-Kavus oldu. Onun ətrafında pərvanə kimi dolanan bizlər üçün bu xəbər heç də yaxşı xəbər deyildi. Jandarma deyirdi ki, onun qoluna qandal vurulmalı və iki məmur avtobusla onu Qonbədə-Kavusa aparmalıdır. Bunun təsəvvürü belə bizə dözülməz idi. Hacı Musanın yardımını ilə bir maşın tutduq və jandarma komandirinə dedik ki, icazə verirsinizsə, onu bu maşınla aparacaq. Jandarmeriya komandanı dedi: “Yalnız bizim məmurların da səfər xərci sizin öhdənizə olmaq şərtilə!” Biz qəbul etdik. Amma sonra başa düşdük ki, bunun üçün büdcə ayrılmış, lakin həmin komandan onu mənimsəmişdi. Mən, hacı Musa, Ayətullah Mədəni və iki məmur sübh yola düşdük. Günorta nahar və namaz üçün Şirazda dayandıq. Ayətullah Mədəni namaza dayandı və biz də arxasında durduq. Təkbiri deməmişdən qabaq mənə və Rzazadəyə boylanıb dedi ki, siz savab üçün səfərə çıxmısınız deyə, namazınız kamildir və qəsr (dörd rükətli namazı iki rükətli) qıla bilməzsiniz. Məmurular onun məqsədini anlamadılar və qəsr qılmalı olduqları namazı kamil olaraq qıldılar. Qonbədə-Kavus yaxınlığında məmurlara israr etdik ki, indi ki, bura qədər gəlmişik, icazə verin imam Rzanın (ə) ziyarətinə gedək. Qəbul etməyib, dedilər ki, Məşhəd bizim vəzifəmizin əhatə

xaricindədir. Əgər bir hadisə baş versə, bizi ittiham edib zindana salarlar və heç kəs də ailəmizə yardım etməz.

Musa axirət savabından, bizim ehtiyatlı olacağımızdan danışdı və kişi kimi söz verdikdən sonra sonunda razı oldular və Məşhədə getdik. Gecə Ayətullah Mirvaridin qonağı olduq və onun səhəri Qonbədə-Kavusa getdik. Musa məskunlaşma məsələsi üçün qaldı, mən də ağlayaraq Ayətullah Mədənidən ayrıldım. Əslində biz qayıdanda Məşhədə gedə bilərdik, lakin onunla birlikdə ziyarətə getmək istədik.

Nurabadda Ayətullah Mədəninin boşluğu tam hiss olunurdu. Hərə bir cür çalışırdı ki, mübarizə yolunda azacıq da olsa, ona oxşasın. Bununla belə, onun vəziyyətindən xəbərsiz deyildik. Onunla rabitəmizi telefonla, nümayəndə ilə, məktub və sairə saxlayır, az-çox vəziyyətindən xəbər tuturduq. Bir müddət sonra onun Qonbədə-Kavusdan Buşehrə, oradan da Bəndərə-Konqan və Dəyyirə sürgün edildiyini xəbər aldığımızı. Bəndərə-Konqan Nurabaddan çox da uzaq deyildi və gedib ona baş çəkə bilərdik. Hacı Musa və Mahmud Firuzi ilə yola düşdük. Səhər çağı Konqana yetişdik və birbaşa onun yanına getdik. Günortaya qədər orada qaldıq. Başqa adamlar da gəlmişdilər. O cümlədən, Buşehrdən Dorahəki adlı bir şəxs gəlmişdi. Onun Doktor Şəriətinin bütün əsərlərini oxuduğu nəzərə çarpırdı və bəhsdə adlarını çəkir, səhifələrin nömrəsini deyərək onlara istinad edirdi. Mən, Mahmud və Musa bir-birimizin üzünə baxırdıq. Onun yaddaşına heyran idik. Biz Ayətullah Mədəninin şagirdləri olsaq da, daha çox ustad Mütəhhərinin əsərlərinə istinad edirik və onun bizimlə fasiləsinin olduğunu hiss edirdik. O, doktor Şəriətinin kitablarına maraqlı duyduğundan, inqilabçı hesab olunurdu və bizi də birləşdirən bu idi.

Günorta camaat namazından sonra Ayətullah Mədəni dedi ki, bizi nahara dəvət ediblər və evimizə gələn iyirmi qonaq üçün də yemək hazırlayıblar. Ayətullah Mədəni və iyirmidən az olan digər qonaqlarla çağıran şəxs evinə yollandıq. Konqanın havası çox qızmar və yandırıcı idi. Qonaq çağıran şəxs otaqda iki ədəd kondisioner qoşmuş və süfrəyə göy-göyərtili, turşu, salat və qatıq da qoydurmuşdu. Biz daxil olan kimi isti-isti səbzi plov da gətirdilər. Ayətullah Mədəni süfrənin başında oturdu və qalanlar da sıra ilə əyləşdilər. Dorahəki mənim yanımda əyləşmişdi. Başını qulağıma yaxınlaşdırıb dedi ki, Ayətullah Mədəni belə qonaqlıqlara gəlməməlidir. Camaatın burada tavandan asılan bir ventilyatoru da yoxdur, burada isə iki kondisioner quraşdırılıb. Sonra süfrəyə işarə elədi ki, burada cürbəcür yeməklər var və bu, ali məqamlı inqilabçı bir ruhaninin şəninə uyğun deyil. Bunların onun malı deyil, ev sahibinin olduğunu və Ayətullah Mədəninin heç bir təqsirinin olmadığını nə qədər desəm də, faydası olmadı. İslamın əvvəllərindən, imamların düşüncəsinin əksinə olan təmtəraqlı qonaqlıqlardan danışdı. Müasir deyimlə, qoltuğumun altına qarğız verdi. Mən də bunu Ayətullah Mədəniyə deməyi özümə vəzifə bildim. Bir bəhanə ilə ona yaxınlaşıb, yavaşca Dorahəkinin sözünü ona çatdırdım. Çox aram halda dedi ki, onun səhvi var. Sonra izah edərdəm. Sonra bir qədər salat, düyü və aş-qaradan çəkdi. Dorahəki başqalarının eşidə biləcəyi tərzdə uca səslə bir-iki dəfə ev sahibinə dedi: “Xeyr, çox təşəkkür edirəm, mən elə balaca bir kasa qatıqla bir az çörək yeyəcəyəm.” Yeməkdən sonra Ayətullah Mədəni ev sahibinə gözəl yeməklər və geniş süfrəyə görə təşəkkür etdi və süfrə arxasında bir neçə dua elədi, qalanları da “amin” dedilər.

Nəhayət, oradan Ayətullah Mədəninin qaldığı evə qayıtdıq.

Ayətullah Mədəni izah elədi ki, İslamda qonaq və ev sahibi ilə bağlı göstərişlər nəzərdə tutulub və əgər sizi bir mömin dəvət eləsə, onu qəbul etməyiniz müstəhəbdir. Əlbəttə, riba əhli, dələduz və dinin ziddinə işlər görən olmasını bilmək istisnadır. O, bizi evinə dəvət etməklə bilir ki, Savak onu çağırıb nə üçün sürgün edilmiş birini evinə çağırıldığını sorğu-sual edəcək. Yəni, o, bunları göz önünə alıb. Dəvətini qəbul etməzdən öncə onu araşdırmışam, azğın adam olmamaqla yanaşı, həm də inqilabçı bir şəxsdir. Bundan əlavə, İslamda ev sahibinə tövsiyə edilib ki, qonağı imkanı həddində yaxşı qəbul eləsin və qonaq da verilən yeməkdən yesin və təşəkkür eləsin. Biz dünya nemətlərindən istifadə etməliyik, amma onlardan asılı olmamalıyıq. Ayətullah Mədəni nə qədər dəlil gətirsə də, Dorahəki qane olmadı ki, olmadı. Dedi ki, biz fəqir xalq kütləsi ilə birlikdə olmalı və bu cür yeməklər yeməməliyik. Həmin gün başa çatdı və biz Nurabada qayıtdıq. Neçə il sonra inqilabın əvvəllərində bizə xəbər verdilər ki, Dorahəki inqilaba müxalif olmuş və ölkədən fərar etmişdir...

İlk barmaqlıqlar

Sorğu-sualsız bizim hamımızı maşının arxasına doldurub bələdiyyənin qarşısına gətirdilər. Mühafizəçilər qapının girişindən həyətə qədər bir metrədən bir iki sıra halında düzülmüşdülər. İçəri daxil olmaq üçün hamımız bu dalandan keçməli idik. Birinci adam bizə möhkəm bir yumruq vururdu və o birinin yanına gedib düşürdük. Sonra o da möhkəm bir təpik vururdu gedib əvvəlkinin yanına qayıdırdıq. Heç birimizin simasına baxmırdılar, boks

kisəsinə dönmüşdük. Bu dalan bitdikdən sonra bizi kiçik bir yerə apardılar və hər hansı bir rütbədən olan məmur əyləncə və ya gülmək üçün də olsa, gəlib bizə bir yumruq və təpik vururdu.

1355-ci il idi və bizim Nurabadda olmağımızdan bir il keçirdi. Bir gün Kazeruna gedib oradakı mübarizlərlə əlaqə yaratmağı və onlara bir qədər bildirişlər verib-almağı qərara aldığımız. Deyəsən, oradakı inqilabçılardan bir neçəsini nəzarətdə saxlamış və onların bizimlə əlaqədə olduğunu öyrənmişdilər. Gözlənilmədən bələdiyyənin məşini bizim qabağımızı kəsdi. İndi Kazerun bələdiyyəsində idik və məmurlar bizi həyasızcasına kətləyirdilər.

Tutulanlar arasında mübarizəni öz kəndi Qavköşəkdən¹ başlayan və Kazerunda da fəaliyyət göstərmiş olan enerjili bir cavan da vardı. Məmurlar ona çox nifrət edirdilər. Deyirdilər: “Kəndli alçaq, bu nə qələtdir eləmişən! Get, inəyini otar!” O da sözlərini təsdiqləyərək başını elə tərpedirdi ki, sanki onları ələ salır. Bunu deyən məmur qəzəbli, rəhimsizin biri idi və elə bil onunla aralarında qan davası vardı. Qəfildən dəyənəyi yuxarı qaldırdı ki, onun üzünə vursun. Qavköşəkli cavan qeyri-ixtiyari əlini üzünə tərəf tutdu və dəyənək onun qolundakı saatın şüşəsinə dəydi və şüşə cilik-cilik olub hamımızın üzünə batdı. Eyni vaxtda küçə mitinqlərində həbs edilmiş bir neçə nəfəri də gətirdilər. Onlardan birinin ayağına güllə dəymişdi və onu sarımadıqlarından yarasından yavaş-yavaş qan gəlirdi. Mahmud Firuzi cibindəki dəftərçədən bir vərəq çıxıb onun yarası üstünə qoydu və sonra götürüb həmin vərəqi

¹ Şirazın 100 km-liyində "Bəvəl-həyat" dərəsi ətrafında yerləşən bir kənddir və Şirazdan Kazeruna gedən yolun üstündədir.

yenidən dəftərçənin arasına yerləşdirdi. Soruşdum: “Nə edirsən?” Dedi: “Bu qan Allah və İslam yolunda tökülüb, onu xatirə olaraq saxlamaq istəyirəm.”

Bir gün orada qaldıq və sabah səhər kütləvi mühakimə başlandı. Hamımızın cinayəti ölkənin ümumi nizam-intizamının pozulması idi və həbsdə qalmaq müddəti də bilinmirdi. Bizi nə üçün zindana apardıqlarını və nə qədər həbsdə qalacağımızı soruşmaq da olmurdu. Çünki o dəqiqə diqqətdə qalırdıq. Onda adama xüsusi şəkildə işgəncə verirdilər. Bir neçə gün keçdikdən sonra məmurlardan ehtiyatla həbs müddətini soruşduq. Düzgün bir cavab almadıq. Rəisdən tutmuş adi məmura qədər hamısı bilmədiklərini deyirdi. Sonralar məlum oldu ki, gərək yuxarıdan göstəriş gəlsin. Artıq fəaliyyətimiz barədə əllərimdə məlumat vardı. Barmaqlarımızın izini götürdülər və başımız qırılmış və əlimizdə zindan nömrəsi tutduğumuz halda şəklimizi çəktilər.

Hamımızdan cavan olmasına baxmayaraq, Mahmud Firuzi bizə təsəlli verirdi ki, bu günlər tezliklə geridə qalacaq və bizi parlaq günlər gözləyir. Əlbəttə, o şəraitdə bizim heç birimizə parlaq günlər o qədər də yaxın görünmürdü. Xüsusilə də, təkrar işgəncə və sorğusuallardan, barmaqlıqların o tərəfindən xəbərimiz yox idi. Həmin vaxtlarda sabahımızdan xəbərsiz olsaq da, əlimizdən gələn şey yalnız özümüz və ətrafımızdakıların ruhiyyəsini yüksək saxlamaq idi. İki-iki, üç-üç hava almağa çıxarılarəkən azadlığa çıxdıqdan sonra növbəti fəaliyyətimiz barədə danışırdıq.

Neçə həftədən sonra tədricən görüşə icazə verdilər. O da müəyyən şərtlər əsasında. Görüşə gələn yalnız bir-iki metr məsafədən və barmaqlıq arxasından bir-iki dəqiqə danışa bilərdi. Görüşə gələn bir cərgədə və məhbuslar

da digər cərgədə qarşı-qarşıya dayanırdılar. Məhbusların sayca çoxluğu hamının bir-biri ilə uca səslə danışmasını tələb edirdi ki, səsi danışdığı adama çatsın. Siyasi məhbuslar ənənəyə görə, görüş zamanı hissə qapılmamalı və ağlamamalıdır ki, həm görüşə gələnin ruhiyyəsi yuxarı olsun, həm də kameraya qayıtdıqda digər məhbusların ruhiyyəsi zəifləməsin və onlar narahat olmasınlar. Siyasi məhbuslar kədərli halda bir guşədə oturmalarına baxmayaraq, mikrofonla adları görüş üçün çəkildikdə, üzlərində tez təbəssüm yaradaraq görüş salonuna gedir, qayıdana qədər üzlərindəki təbəssümü süni də olsa, qoruyub saxlamağa çalışırdılar.

Mən adı çəkilənlərin arasında axırıncısı idim. Anam pərişan halda o şəhərdən bu şəhərə, o polis şöbəsindən digərinə baş vuraraq gəlib Kazeruna çıxmışdı. Birtəhər öz hisslərimə hakim olacağımdan əmin idim. Düzü, bir-iki dəfə də buna məşq etmişdim. Amma anamın özünü saxlaya bilməyib ağlayacağından və bunun mənə də təsir edəcəyindən qorxurdum.

Görüş salonuna daxil olduğumda, hamı hasardan yapışib uca səslə danışdı. Amma anam isə divara söykənmiş və yaxına gəlməmişdi. Düşündüm, yəqin mənim gəlməyimi gözləyir ki, o da qabağa gəlsin. Nəzarətçilər bir neçə addımdan bir ətrafda dayanaraq bütün danışığlara nəzarət edirdilər.

Gözüaltı yaxındakı iki nəzarətçiyə baxdım və yaxına gedib hasardan yapışaraq ucadan dedim: “Salam, ana!” Divardan ayrılmadan elə söykəndiyi yerdən sanki hamının eşitməsini istəyərək mənim səsimdən də uca səslə dedi: “Salam. Vəziyyətin necədir?”

Hələ düz-əməlli “Allaha şükür” deyə cavab verməmişdim ki, əvvəlkindən də uca səslə dedi: “Heç də

narahat olma! Bu namərdlər məsum imamları da zindana salmışlar. O ki qalmışdı, sən. Sən kimsən ki!”

Nəzarətçilər onun hasara yaxın gəlməməyindən həssas olmuşdular. Onun cümləsini bitirməsinə imkan vermədilər. Bu yaşlı qadına elə hücum etdilər ki, sanki ağır çəkili bir pəhləvanın üstünə gedirlər. Dörd-beş məmur anamın üstünə düşüb çadrasından çəkдилər və onu çölə çıxardılar. Narahatlıqdan tüklərim biz-biz olsa da, bir tərəfdən qürur hissi keçirir və öz-özümə gülümsəyirdim ki, görüş salonuna gəlməzdən qabaq necə də əbəs yerə həyəcan keçirmişəm. Anamın sözləri çox tez bir zamanda zindanda yayıldı və uşaqların ruhiyyəsi bir qədər də yüksəldi. Anamla görüşüm təqribən 1977-ci ilin mart ayının ortalarında olmuşdu. Bir neçə həftə sonra 1978-ci ilin novruzunda bələdiyyə ilə Savak arasında yaranan fikir ayrılığı üzündən çoxlu sayda adam siyasi məhbusluqdan azad edildi. Mən də onların arasında idim; əlbəttə, hamımız zəmanətlə buraxılmışdıq. Siyasi məhbuslara zəmin tapmaq elə də asan olmasa da atam tanışlardan birinə demişdi ki, oğluma zəmin dayan. O da demişdi ki, baş üstə. Amma sonradan siyasi məhbus olduğumu bildikdə, bu işdən çəkinmişdi. Demişdi ki, əgər oğlunun cinayəti oğurluq, yaxud Allah eləməmiş əxlaqi bir cinayət olsaydı, məmuniyyətlə zəmin durardım, lakin siyasi məsələ işin sorğu-sual mələklərinə düşməsi kimidir. Üzrlü sayın. Bizi də bu məsələlərə bulaşdırmayın, mənəm özüm də ilişərəm. Atam da gülüb cavab vermişdi ki, hökmən sadə və şərəfətli oğurluq məsələlərində müraciət edəcəyəm. Neçə yerdə axtarış aparmış, sonunda tacirlərdən biri gəlib zəmin durmuşdu.

Müəyyənləşdirmək

Nurabad inqilab ərəfələrində mənim üçün yalnız inqilabçı fəaliyyətlər məkanı deyildi. Oranın yerli əhalisi ilə yaratdığım münasibət elə idi ki, sanki ora mənim ikinci vətənimdi və ora aid olduğumu düşünürdüm. İki-üç aydan bir həftə sonunda vaxt olsaydı, bir-iki günlük Şiraza gedib tanışlarıma baş çəkər və sonra işimin başına dönerdim. Əlbəttə, 1979-cu ilin yanvar və fevral aylarının mitinq və yürüşlərinə hazırlıq zamanı o qədər də vaxt olmurdu. Məntəqə özünəməxsus quruluşu, məhrumiyyəti və qövmi ruhiyyəsi ilə elə şəkildə idi ki, sanki əsrlərdir belə bir inqilabın qələbəsi intizarında idi. İmam Xomeyni camaatın pak və həssas qəlbində doğrudan da, özünə yer eləmişdi. Biz də bu xüsusiyyətləri inqilabın hədəflərinə doğru istiqamətləndirməkdə vəzifəli idik. İmamın inqilabın qorunmasına dair təkidinə əsaslanaraq 1979-cu il, fevral ayının 12-də məntəqə səviyyəsində nizam və asayiş yaratmaq məqsədilə xalq və inqilabçı kütlələri mütəşəkkilləşdirməyə başladıq. Əvvəllər Nurabad İslam inqilabi komitəsi ünvanında "İmam Səccad (ə) məscidi"ndə olurduq. Oranın imam camaatı Əbdürrəsul Musəvi adlı inqilabçı seyid bir ruhani idi və əsli Nurabaddan olsa da, Tehrandan gəlmişdi. Sonra Musa və uşaqlardan bir-ikisinin təklifi ilə bir turizm binasını seçdik. Komandan əvvəlcə mənəm-mənəmlik etsə də, sonra dedi ki, şəhərin asayişini təmin etmək istədiyinizə görə eybi yoxdur. Lakin məni işlərinizdən xəbərdar edin.

Bir müddət sonra 1979-cu il, iyun ayının əvvəllərində Nurabad mühafizə qrupunu formalaşdırdıq. Tez bir zamanda blanklar hazırladıq və yetmiş-səksən nəfər yaxşı cavanı müsahibə və seçimdən sonra Korpusa üzv təyin edib, təşkilatlandırdıq. Yadımdadır, Tehranın korpus

komandanı Cavad Mənsurinin yanına Nurabad qoşununun təsis edilməsi hökmünü imzalaması üçün getdiyim zaman müraciət kağızını götürdü və dedi: “Nurabad haradır?” Dedim: “Fars vilayətində bir şəhərdir.” Dedi: “Əvvəlcə gərək Şiraz qoşunu təsis olunsun, sonra Nurabad üçün hökm verim.” Təqribən, iyirmi dəqiqə ona Nurabad və onun ətrafındakı çoxsaylı kəndlərdən, oranın quruluşu və ora hakim olan xüsusi mədəniyyətdən danışdım və dedim ki, əgər Nurabad qoşunu təsis olunmasa, hər şey əldən çıxacaq. Dedim: “Bəyəm, ayə nazil olub ki, əvvəl Şiraz qoşunu yaradılsın?!”

Sonunda razı oldu və əmri tənzimləyib dedi: “İndi Şirazdan əvvəl ordu təsis etdiyinizə görə əməliyyat və məlumat işləri üçün də dörd nəfər olmalıdır ki, biz bu hökmü imzalaya bilək.” Mən də kağızı alıb seyid Əbdürrəsul Musəvinin adını komandan, özümü əməliyyat məmuru, Qubad Ənsari və Əmir Hüseyn Rəşidini də həmkarlarım olaraq əlavə etdim. Sonra hökmü götürüb sağollaşdım ki, məbada, kimsə otağa gələr və hökmün icrasını ləngidər. Yeddi yüzdən artıq kəndi olub, bəzilərinə tarixən tayfa ixtilafları baş verən, əksər yerlərdə quldurluğun kişilik və qeyrət sayıldığı bu mürəkkəb mədəniyyətə malik ərazidə asayışı təmin etmək o qədər də asan iş deyildi.

Tanış kəndlilərlə oranın adamları arasında dostluq proqramı qurmaq və quldurluq mədəniyyətini – kökündə fəqirliyin dayandığı və elçilik zamanı oğlandan keçmişini soruşub oğurluq edib-etmədiyini öyrənərək əgər cavabı mənfi olsa, “bir dəfə də oğurluq edə bilməyən bu adama qız versək, qızımız ac qalıb acından öləcək” düşüncəsilə ona qız vermədikləri və “əgər çörək qazana bilmirsənsə, heç olmasa, bir dəfə oğurluq edib arvad-uşağını təmin

eləməlisən” dedikləri mədəniyyəti – dəyişmək üçün onlardan istifadə etmək məcburiyyətində idim.

İşin əvvəllərində qırx neçə yaşlı, orta cüssəli bir şəxs komitəyə gəlib dedi ki, bölgənin əksər oğru-quldurlarını tanıyır. Əgər vəziyyətin qarışdığı belə bir zamanda onların qarşısı alınmasa, aləmi bir-birinə qatacaqlar və bu işə inqilabi hərəkətə zərbə ola bilər. Nədənsə sözlərindən şübhələnmədim. Qərarlaşdıq ki, hava qaralan kimi şəhərin çıxış darvazası yanında görüşüb, operativ bir əməliyyatla əsas başçıları yığışdıqları məkanda həbs edək. O şəxs getdikdən sonra həmin radələrdə ərəb dili və dindən dərs deyən və komitə ilə həmkarlıq edən müəllim hacı Əkbər Cəmşidi gəldi. Bizə dedi: “Onun burada nə işi vardı?” Məsələni açıqladıqda, gülərək dedi: “Cənab Əsədi, yaman sadələvh insansınız! O adamın özü quldurların başçısıdır və bölgədə məşhurdur...” Bilmədim nə edim, onunla vədələşmişdik və getməli idim. Hələ sözləri də qəlbimə yatmışdı. Hacı Əkbərə dedim ki, eybi yox, bir dəfə getməyin zərəri yoxdur. J-3 silahını götürüb, qardaşım Qulamhüseyn, Məhəmmədi və Nəsibullah Ləşkəri adlı digər iki döyüşçü ilə görüş yerinə getdik. Məhəmmədi o yad adamı görüb dedi: “Allahın qəzəbinə gəlməyəsən, ay Toni!” Sonra üzünü bizə çevirib dedi: “Bu şəxs çox düz adamdır!” Sərabhərəmə tərəf hərəkət edib, ora 1-2 km qalmış dayandıq. Jandarmeriyadan götürdüyümüz “Stop!” və “Yoxlama məntəqəsi!” tablolarını yolun ortasına qoyduq. Hərbi sursatımız yalnız iki daraqlı J-3 silahından və mənim inqilabdan da əvvəl sahib olduğum və adətən, köynəyimin altında kəmərə keçirdiyim tapançadan ibarət idi.

Nə qədər gözlədiksə, bir şey çıxmadı. Axır hamımız yorulduq. Məhəmmədi maşının qabaq oturacağına

əyləşib, başını söykəyərək yuxuya getdi və xoruldamağa başladı. Mənimlə Qulamhüseyn də növbə ilə arxa tərəfdə oturub keşik çəkirdik. Yavaş-yavaş yuxuya gedirdik ki, Nəsibullah qışqırdı: “Qaza bas, getdilər!” Maşının arxasına atılıb yola düşdük. Yük maşınıyla tabloya əhəmiyyət vermədən keçmişdilər. Məhəmmədiyə dedim: “Sürəti artır! Yəni bir yük maşınına da çata bilmirsən?!” İki-üç dəqiqə sonra yük maşınının arxasına çatdıq. İşığı yandırıb-söndürsək də əhəmiyyət vermədilər. Kiminsə ölüb və ya yaralanmasını istəmədim. Maşına yaxınlaşıb, tapançadan havaya iki-üç güllə atdım ki, sürücü qorxub saxlasın. Yenə xeyri olmadı. Qulamhüseyn iki güllə ilə maşının arxa təkərlərindən vurdu. Maşın yolun kənarında dayandı və iki-üç nəfər maşından enib, dağa tərəf götürüldü. Onların ardınca düşmək olmazdı, silahlı olub-olmadıqlarını bilmirdik. Oğurladıqları qoyunları götürməklə kifayətləndik.

Yaxınlıqdakı kənddən səhər azanının səsi gəlirdi. Dəstəməz alıb, namaz qıldıqdan sonra Nəsibullahın səsi yenə ucaldı ki, “Getdi!” “Qaçdı!” Tez yola düşdük. Bu dəfə əvvəlki kimi çətin olmadı. İkinci yük maşını asanlıqla dayandı və güllə atmağa ehtiyac qalmadı. Birinci maşındakı qoyunları da ikinci maşına yığıb komitəyə apardıq. Turizm binası qoyunların mələşmə səsi ilə dolmuşdu. Hələ də qoyun sahiblərinin kim olduğunu bilmirdik. Yad adam dedi ki, özü sahiblərini tapacaq. Günorta bir neçə nəfərlə gəldi. Bizə dua etdilər ki, əgər siz olmasaydınız, bədbəxt olmuşduq. Onlardan qoyunların dəqiq nişanələrini və saylarını soruşur və bir-bir yük maşınına yığırdı. Tez bir zamanda komitənin oğurlarla ciddi mübarizəyə başladığı məntəqəyə yayıldı. Camaatın dilinə düşən şey bizim sahib olduğumuz imkanlardan və

gördüyümüz işlərdən də artıq idi. Məsələn, iki oğru və on qoyun yaxalamış olsaydıq, iki gün sonra eşidirdik ki, on oğru və yüzlərlə qoyun yaxalanmışdır. Bu sözlər bizim daha çox işləməyimizə güc verirdi. Həmin işləri, xüsusilə də, narkotik maddələr və xaşxaş əkini ilə mübarizəni Korpus təşkil olunduqda, daha çox qüvvə ilə davam etdirdik. Yad adamın bu yolda böyük rolu vardı. Demək olar ki, oranın əksər kəndlərini tanıyırdı. Axşam o və bir-iki nəfərlə kəndlərə onun dediyi evlərə gedirdik. Qapını döydükdə, əgər qadın olsaydı, qapının arxasından əri və ya atasının evdə olub-olmamasını soruşardı. Əgər evdə olsaydı, onunla bir-iki şey haqda danışırdı. Olmasaydı, hansısa bədbəxtin sürüsü dalınca getdiyini güman edərdi. Oğurluq yollarını da bilirdi. Gedirdik və onları tapırdıq. Bizimlə həmkarlıq etdiyi müddətdə kimsə məntəqədə oğurluq etməyə artıq cürət etmir və oğurluq tədricən fəxr hesab olunmurdu. Mən o zamana qədər elçilik mərasimində olmamışdım və güman edirəm ki, daha ata gələn elçidən onun oğurluqla bağlı keçmişini soruşmur, yaxud oğru olduğunu bilirdisə, ona qızını verməyə razı olmurdu.

İndi məntəqədə inqilabçı fəallardan olan yad adam sonralar bizimlə birlikdə Farsiyata gəldi və yaralandı. Nurabadın üçyol ayrıcında yoxlama məntəqəsində münafiqlərlə döyüşməyə məcbur olur və onu güllə ilə vururlar. Beləliklə, şəhərin asayişində həddən artıq təsirli olan bir nəfər şəhid olur. Nəsibullah Ləşkəri də onun kimi şəhadətə çatır.

Vida mərasimi

Korpusun Nurabadda varlığı İslam inqilabının davamlılıq nişanəsi kimi müəyyənləşmişdi. Məntəqə

mədəniyyəti tədricən inqilabla uyğunlaşırdı və 1980-cı il, sentyabr ayının ortaları məktəblər açılmazdan qabaq bizim davamlı və istirahətsiz fəaliyyətimizdən bir il yarım keçirdi və tətillə çıxıb Ayətullah Mədəniyə baş çəkmək üçün Təbrizə getməyə fürsət yaranmışdı. Hacı Musaya bunu dedikdə, sanki çoxdan mənim təklifimin intizarında imiş kimi, gülümsənərək dedi: “Nə yaxşı ki, dedin! Ailəmizi də aparmaq şərti ilə getməyə razıyam.” Dedim: “Ümumiyyətlə, ailələrimiz üçün maraqlı olsun deyə, səfərə çıxmaq istəyirəm.”

Hacı Musa həqiqətən də, sevimli bir dost idi və bizim Nurabada gəldiyimiz ilk günlərdən qəlbimizdə özünə yer eləmişdi. Bunun səbəbi onun inqilab üçün çox çalışqan olması, bu xüsusiyyətinin nümunə göstəriləcək təqva və dindarlığı ilə üst-üstə düşərək onu fərqli bir adama çevirməsi idi. Əsli Kazerundan idi və inqilabdan dörd-beş il əvvəl Nurabad kəndlərinə Kazerundan paxlalı bitgilər (lobya, noxud və s.), paltar gətirib satmaq və kazerunlulara yun, qatıq, yağ alıb aparmaqla məşğul idi. Bir-iki il gediş-gəlişdən sonra nəhayət Ahəngəran kəndində dükən icarə edib orada məskunlaşa bilər. Bu, onun həyatının zahiri cəhəti idi. Amma İmam Xomeynini tanıyan və müqəllidi olan hacı Musa onun risaləsini Nurabada aparır və bir neçə kəndin camaatını qüsl almaqdan başlamış evliliyə qədər, hətta namaz və oruc kimi digər vaciblər olmaqla yanaşı, İslamın əməli hökmləri ilə tanış edir. Onun camaat arasında xüsusi hörmətə malik olduğunu anlamaq çətin deyil. Hamı onu ürəkdən istəyirdi.

İnqilabçı fəaliyyətlərlə yanaşı bir müddət də “Höccətiyyə” təşkilatına daxil olmuş və onların əqidəsini yaymaqla da məşğul olmuşdu. Hətta biz Nurabada gəldiyimizdə, onun istinad verməsi ilə Kazeruna səfərə

getdik və təşkilatın rəisi Hələbinin çıxış etdiyi məclisdə iştirak etdik. Oradan qayıdıb Ayətullah Mədəniyə bu haqda məlumat verdikdə, bir qədər düşünüb dedi: “Namazınızı qəsr (səfər) namazı olaraq qılmışınız?!” Təəccüblənərək dedik: “Əlbəttə, qəsr qıldıq, səfərdə idik axı!” Mənalı təbəssümü bizdə daha da maraq yaratdı. Məhəmməd Firuzi soruşdu: “Bir daha başa salın, anlaya bilmədik.” Dedi: “Namazınızı yenidən qılın.” Təəccübdən donub qaldıq. Dedim: “Zülm və günah işlə bağlı səfərə çıxmamışdıq ki, bir dini alimi görməyə getmişdik.” “Höccətiyyə” təşkilatı üzvlərinin şah rejimi ilə bağlı azğınlıqlarından və onların əməllərinin imam Zamanın (əc) zühuruna xidmətdən çox, zalımın istəyini yetirmək olduğunu danışmağa başladı. O qədər danışdı ki, hacı Musa elə oradaca təşkilatdan ayrılmaq qərarı verməklə yanaşı onlara müxaliflərdən birinə çevrildi. Hacı Musanın danışdıqlarından onun özünün də onların azğınlığından şübhələndiyini, lakin dəlil axtarışında olduğunu və Ayətullah Mədəninin onun nicat fürsəti olmasını anlamaq olurdu...

Səfərimizdən danışım. Abdullahi adlı bir dostumuzdan yük maşınını götürdük. Onun arxasına palaz sərib əşyalarımızı yığa bilərdik. Qadın və uşaqlar yük maşınının arxasında palazın üstündə oturdular və mənimlə Musa qabaqda əyləşdik və üç günlük səfərə çıxdıq. Getdik Şiraza, oradan İsfahana. Gecəni Qumda qaldıq. Sonrakı gecə Miyanədə idik və üçüncü gün Təbrizə çatdıq. Təbrizdə İmamın nümayəndəsinin dəftərxanasını tapmaq elə də çətin deyildi.

Sübh saat 9-da dəftərxananın olduğu küçənin içərisinə döndük. Zəngi basdıığımızda, qapını bir cavan oğlan açdı, türk və fars dillərində nə işimizin olduğunu soruşdu. Mən

əsgərlikdə azərilərlə münasibətdə olduğumdan türk dilini az-çox bilirdim. Ləhcəmi bir az qəlizləşdirim ki, dəftərxananın nümayəndəsi bizi qərib bilməsin. Dedim: “Ayətullah Mədəni ilə işimiz var.” Digər məmurlar kimi əvvəlkindən də ciddi şəkildə soruşdu: “İşin nədir?” Bu yorğun halımızla ona nə işimiz olduğunu necə izah edəcəyimi bilmədim. Dedim: “Ayətullah Mədəniyə deyin ki, Nurabaddan Əsədi və Rzazadə gəlib, özü biləcək.” Bir dəqiqədən sonra qaçaraq gəlib, gülürüzlə üzrxahlıq etdi və bizi içəri apardı. Uşaqlar yük maşınının arxasında idilər. Mənimlə Musa içəri girdik. İndiki vəzifəsi ondan inqilabdan öncə olan səmimiliyi əskiltməmişdi. Bizi qucaqlayıb alnımızdan öpdü. Yenə də əlini öpməyimizdən xoşu gəlməyib, əlini geri çəkdi. Nümayəndəsinə dedi: “Səməd! Dostlarımıza çay gətir.” İkimiz də dedik ki, təşəkkür edirik, uşaqlar maşında gözləyirlər. Ah çəkərək dedi ki, mənim də ailəm Quma gedib. Sonra gülümsəyərək dedi: “Nə eybi var ki? Siz uşaqlarla gedin evə, günorta mən sizə qonaq gələm.” Evin açarlarını Musaya verdi və Səmədə dedi ki, bizimlə gedib evin yerini göstərsin. Evin təmiz olmasına baxmayaraq qadınlar palazları süpürməyə israr etdilər və həyət-bacaya su səpdilər.

Ayətullah Mədəni günorta azanından bir saat sonra gəldi və elə rəftar etdi ki, sanki doğrudan da o evin qonağı idi. Nahardan sonra Konqandakı qonaqlıqda olduğu kimi, xanımların bişirdiyi yeməkləri təriflədi və zarafat yana dedi: “Allah bu xanımlara xeyir versin, yaxşı ki, gəliblər və biz də onların sayəsində bu evdə dadlı bir yemək yedik.”

Həmin günün sabahı Aytullah Mədəninin ailəsi də gəldi və ailəmizi Təbrizin görməli yerlərinə aparmaq və axşam da onların evinə qayıtmaq fürsəti yarandı. Bizim işimiz

sentyabr ayının 22-i dəftərxanada camaat namazından sonra namaz qılanlarla hal-əhval tutana qədər beş-altı gün bundan ibarət oldu. Səmədin hamıdan uca səsi sakitlik yaratdı. O dedi: “İndi radioda elan etdilər ki, təyyarələr bombardman ediblər və müharibə başlandı.” Ayətullah Mədəni sanki bu xəbərin intizarında idi və bizim kimi təəccüblənmədi. Başını tərpətib yavaşca dedi: “Allah bu Səddama lənət eləsin, axır ki, istədiyinə çatdı!”

Səmədin səsində əsəbiliklə verilən xəbər bizim üçün adi xəbər deyildi. Artıq Təbrizdə qala bilməzdik. Ayətullah Mədəni də vəziyyəti dərk etdiyindən qalmağımıza israr etmədi. Təbrizdə ağanın evinə gedib əşyalarımızı toplayacaq müddətdə qaldıq. Ayətullah Mədəni ilə vidalaşarkən heç təsəvvür edə bilməzdik ki, bir il sonra namaz vaxtı münafıqların partlatdığı bomba ilə şəhadətə çatacaq və “məhrab şəhidi” ləqəbini alacaq. Halbuki qayıtmaq üçün bu qədər tələsən Musəvi ilə mən o böyük şəxsiyyətə yaxşı-yaxşı nəzər salaraq ayrılmaq istəmirdik...

Təbrizdən çıxdıqdan sonra maşını elə sürətlə sürürdük ki, sanki birbaşa Səddamın sarayına gedib, bir güllə ilə işini bitirəcəyik.

Müharibənin başlanması

Nurabada çatarkən döyüşün başlamasından iki gün keçirdi və şəhər izdihamlı idi. Xuzistan əhalisi İsfahan, Yəzd və Şiraza getmək üçün Nurabaddan keçirdi və Şiraz hərbi qüvvələri də bu yolla Xuzistana getməli idi. Camaatın bu cür izdihamı yanacaqoldurma məntəqələrində uzun-uzadı sıraların yaranmasına səbəb olmuşdu. Digər tərəfdən də, yolda olan hərbi qüvvələrə ərzaq və istirahət yeri lazım idi. Biz Korpus ünvanında

bilmirdik ki, şəhərin vəziyyətinə nəzarət edək, yoxsa könüllü qüvvələr toplayıb cənuba (cəbhəyə) gedək! Bir neçə gün digər təşkilat və şəhər idarələrinin həmkarlığı ilə döyüş bölgələrindən gələnlər üçün azacıq imkanlar yaratdıq.

Amma cənub məni şiddətli dərəcədə özünə çəkirdi. Şəhərin işlərini Korpusun bir-iki üzvünə tapşırıdım və camaat namazında elan etdim ki, könüllü olaraq Əhvaza getmək istəyənlər hazırlaşsın. Özümlə birlikdə on beş nəfər olduq. Dedim ki, kimin nə silahı varsa, özü ilə götürsün. Cənubda müharibəni təsəvvür edirdim. Ancaq ehtiyat üçün zehnimizə nə gəlirdisə, özümüzlə götürürdük. Korpus binasının dəhlizində iki yangınsöndürmə kapsulu vardı. Onları da götürmələrini söylədim. Musa gülərək dedi: "Bunları hara aparırıq?" Dedim: "Mən nə bilim, müharibədir də, birdən lazım olar." Biz orada nə baş verdiyini bilmirik.

Əsgərliyi Dezfulda başa vurduğum və o məntəqə ilə tanış olduğum üçün öz adıma bir vəzifə hökmü hazırladım və imzaladım. Həmin hökmün ikinci kağızını Nurabad Korpusun arxivindən tapmağı çox istəyərdim. Bu şeylər müharibə sənədləridir. On beş nəfərlə bir təcili tibbi yardım maşını və bir səhra cip maşını ilə yola düşdük. Bizim hərbi sursatımız bir neçə M-1 və qırma tufəngindən, J-3 silahından ibarət idi və iki ədəd də PRS-77 ratsiya aparatı vardı ki, Tehrandan götürmüşdük; bir ədəd mınaatan və onun bir yeşiklik altı ədəd minası vardı. Yükləri maşına yerləşdirənə qədər axşam saat on iki oldu, lakin sürətlə yola düşdük, belə ki, əgər gec çatsaydıq, cənub cəbhəsi hər dəqiqə on beş əsas qüvvəsini itirə bilərdi. Ümidiyyəyə çatmışdıq ki, sübh azanının səsi gəldi. Bir məscid tapdıq. Nə qədər qapını döysək də açan

olmadı. Əllərimi dayaq verdim ki, qardaşım divarı aşıb arxadan qapını açsın. Qulamhüseyn sirk ustaları kimi, tez divardan həyəətə tullandı və qapını açdı. Məsciddə heç kəs yox idi və qıfıllanmışdı. Həyətdəki köhnə xalını yerə sərib, elə orada namazı qıldıq. Məscidin qapısını bağlayıb maşına mindiyimizdə məscidin qonşuluğundan sübhün ala-toranlığında bir qadın evindən çölə çıxdı. Bir əli ilə çadrasının ətəyindən yapışmış və o biri əlində su qabını tutmuşdu. Maşınlar yola düşdükdə, suyu arxamızca atıb, ucadan salavat dedi.

Günəşin çıxmasından bir saat keçmiş, Əhvazın Çahaşir dairəsinə çatdıq. Dairənin başında dəlmə-deşik olmuş bir maşın gördük. İndiyə qədər belə şey görməmişdik. Maşını kənara çəkib o tərəf-bu tərəfinə yaxşıca baxdıq. Oradakı uşaqlardan biri dedi ki, Dezfula belə getməyin. Ola bilsin, Əhvazdan icazə vərəqəsi istəsinlər. Biz özümüz də Nurabadın Kopusunda ikən başqa əyalətdən kimsə gəlsəydi, ondan əyalət mərkəzindən məktub gətirməsini tələb edərdik. Gördüm, düz deyir. Əhvazın Korpusuna gedib, Dezfula vəsiqə istədik. Orada bir keşikçi gəlib dedi: “Müharibə məsələlərinin bizə aidiyyəti yoxdur. Hava limanı ilə üzbəüz Zərkan yoluna gedin. Orada bir məktəb var, döyüş məsələlərinə onlar baxır.” Ondan-bundan soruşub məktəbi tapdıq. Bir növ əhalidən təşkil edilən və döyüşə istiqamətləndirən könüllü təşkilat idi. Hacı Davud Kərimi¹ və hacı Tahir Tehran Korpusundan həmin

¹ Hacı Davud Kərimi (1948-ci il fevral ayının 17-də Tehrandə doğulub) Livandakı keçmiş təcrübələrinə əsasən, Korpusun ilk hərbi təlimatçılarından olmuş və sonra müharibənin başlanması ilə cənuba getmiş və müqəddəs müdafiə işini ilk aylarda öhdəsinə götürmüşdür. Hacı Davud nəhayət 2004-cü il sentyabr ayının ortası ciyərindən aldığı kimyəvi yarıdan şəhadətə çatmışdır.

məktəbə gəlmişdilər və qoşunları müxtəlif döyüş bölgələrinə yollayırdılar. Hacı Tahir soruşdu ki, niyə məhz Dezfula gedirsiniz? İzah etdim ki, əsgərlikdə orada olmuşam, Dez və Kərxə çaylarını yaxşı tanıyıram və orada bir işə yaraya bilərəm.

Hacı Tahir əlindəki çubuqla otağın divarındakı xəritədə məntəqələri göstərir və Hacı Davud izah edirdi ki, iraclılar Darxovindən qabaqda Karun çayı üzərində körpü qurmuşlar. Xürrəmşəhr tamamilə mühasirədədir, Abadan da mühasirə olunmaqdadır. Farsiyatda da bir körpü qurmaq və Əhvazı da mühasirəyə almaq istəyirlər. Belə olduğu halda siz Dezfula getmək istəyirsiniz?! Dedim: “Bilmirəm vallah! Siz nə məsləhət görsəniz, elə edərik!” Razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi və dedi: “Siz Farsiyata Karun çayının kənarına getməli və iraclıların körpü qurmasına imkan verməməlisiniz.” Hacı Davudun izhinin ortasında Rəhim Səfəvi də gəlib çıxdı. O, cənub cəbhəsinə kömək üçün Kürdüstandan yenicə gəlmişdi. Rəhim Səfəvinin öz qoşunu ilə Darxovinə getməsi, iraclıların körpüsü qarşısında cəbhə yaratması və bizim də Əhvaz-Abadan yolunun 40 km-liyindəki həmin məntəqəyə yaxın olan kəndlərdən birinə – Farsiyat kəndinə getməyimiz qərara alındı. Həmin günün günorta vaxtı getdik, cəbhə yaratdıq və bununla da bizim döyüşə daxil olmağımız başladı...

İlkin alovlar

Farsiyat xatirələri özünəməxsus məkan və zaman şəraitinə görə (döyüşün ilk günləri), heç vaxt ardıcıl təqvimlə mənim yadımda deyil. Həmin vaxtlarda işlərlə bağlı məruzələri hər həftə cənub əməliyyat şöbəsinə göndərməyimə baxmayaraq əgər bir gün onlara ehtiyac

duyacağımı bilsəydim, bəlkə də, hər axşam hər gün baş verən hadisələri xülasə şəkildə dəftərçəyə yazardım ki, onları danışanda mənim üçün çətin olmasın. İndi isə otuz ildən sonra orada beş-altı aylıq iştirakımı hissə-hissə danışmağa və hərəsinə də bir ad verməyə məcburam. Yaxud da, oxucu onları zəhnində saxlamalı, zamanı, adamları və mövqeyi müəyyən etməli və hər hekayədə yeni bir vəziyyət, yaxud yeni bir adamla qarşılaşmalıdır. Bəlkə də bu, cəbhə xəttindəki bir komandanın otuz ildən sonrakı hekayəsindəki problemlərdən biridir.

Farsiyatdakı iştirakımız bizim döyüş təcrübəmizin başlanğıc nöqtəsidir. Təsəvvür edin ki, cəbhə komandanı hesab olunan mən iki il əsgərlik, inqilabi fəaliyyətlər və sonra da kiçik bir şəhər Korpusunun əməliyyat şöbəsinin məsulu olmaqdan başqa döyüş barədə heç bir təcrübəyə malik deyildim; həmin məntəqə və oranın xüsusi hərbi məsələləri ilə tanış olmaqla yanaşı, hərbi qüvvələri də idarə etməli idim. Həmin qüvvələr müxtəlif şəhərlərdən cəbhəyə gəlmiş, minimum dini və milli təəssüblə müdafiə, bəzən də ən sadə hərbi məsələlərin xırdalıqlarından xəbərsizdilər. Belə vəziyyətdə hər bir komandir hərbi təlim fikrində olmalı idi. Tədricən müqəddəs müdafiə qərgahı Gələf¹ adlı bir yer oldu və sonra onun adı

¹ Əhvazın şərqində yerləşən “Gələf”, yaxud “Şəhadət intizarında olanlar” qərgahı müqəddəs müdafiənin başlanğıcından müharibənin sonuna qədər cənubun əməliyyat mərkəzi idi və korpusun düşmən müqabilində müdafiə, əməliyyatların idarəsi və onlara nəzarətinin əsas mərkəzi hesab olunurdu. Bu qərgah əlverişli coğrafi mövqeyi baxımından korpusun idarə mərkəzini möhkəmləndirirdi; belə ki, Mehrandan Fava qədər ona rahatlıqla nəzarət edə bilirdilər. Bu mərkəzin idarəsini öhdəsinə götürən hacı Davud Kərimi döyüşün ilk beş ayı keçdikdən sonra Tehranın Korpus komandanı oldu və Gələfdə

“Şəhadət intizarında olanlar” qərargahı ilə əvəz olundu. Hacı Davud Kərimi inqilabçı komandan olaraq həmin qərargahda önəmli rola malik idi. Yaşlı, cavan və ortayaşlıdan tutmuş fəhlə, mühəndis, həkim və sairə qədər hər kəs uzaq-yaxın şəhərlərdən nizam-intizamsız şəkildə Gələf qərargahına gələrək cəbhə xəttinə getmək istədiklərini bildirirdilər.

Əlbəttə, bu, təhlükəli idi. Məsələn, yaşlı bir kişi dərslərin birində təlimdən sonra silah, patron darağı və iki qumbara təhvil almışdı. Müəllim dərs zamanı deyir ki, silahı götürdükdən sonra darağı çıxardın, qoruyucunu çəkin və silahın lüləsini yuxarı tutun və tətiiyi çəkin ki, silahın nöqsansız və boş olduğundan əmin olasınız. Yaşlı kişi qumbaranın pimini çəkmişdi ki, onun nöqsansız olub-olmadığını yoxlasın. Əgər müəllim bunu tez görüb müdaxilə etməsəydi, qumbara əlində partlayacaqdı. Belə bir şəraitdə Farsiyata bizim yanımıza təcrübəli və yaxşı bir döyüşçü gəlsəydi, mən komandan olaraq onun hərbi məlumatını bilməli idim ki, ondan yaxşı şəkildə istifadə edə bilim.

Farsiyatda yerləşərək cəbhə yaratdığımız ilk günlərdə neçə nəfərdən ibarət bir dəstə yanımıza gəldi. Onlar Tehrandan gəlmişdilər və hacı Davud onlara məktub vermişdi ki, cəbhələrdə neçə həftə qalıb, döyüşçülərə təlim keçsinlər. Hacı Davudun əmrini bildirən kağızı göstərməyə ehtiyac yox idi. Rəftarlarından onların

seyid Rəhim Səfəvi əməliyyat komandanı, Qulaməli Rəşid onun müavini, şəhid Həsən Baqiri əməliyyat məlumatları üzrə məsul şəxs təyin edildi. Döyüş otağının hazırlanması və informasiya və əməliyyat fəallaşdıqdan sonra hərbi rütbəliyə iştirak etdiyi yer “Şəhadət intizarında olanlar” qərargahı idi.

təcrübəli hərbiçilər olduğu bilinirdi. Minatəmizləyən mütəxəssis Məhəmmədəli Əmini Bəyat onlardan biri idi və zənnimcə, hələ də Korpusda onun kimi təcrübəli kəs yoxdur. Məhəmməd Pişbahar və Mürtəza Səffari də həmin dəstənin məsullarından idilər və Mürtəza Səffari bir müddət öncəyə qədər Korpusun hərbi dəniz qoşunlarında komandan olmuşdu. Onların hərbi məlumatları əksər məsələlərdə məndən daha çox olmasına baxmayaraq tabeliyimdə olan bir döyüşçü kimi rəftar edirdilər. Yerli əhalinin çoxu evlərini tərk etmişdi. Gecə-gündüz yerdən və göydən güllələr yağmasına baxmayaraq səhər, zöhr və məğrib namazlarını Farsiyatın ruhanisinin evində həyətdə camaatla qılırdıq. Həmin təlim qrupunun gəlişindən iki-üç gün keçərdi. Yenə səhər namazını camaatla qıldıq. İmam camaat namazın salamını verdikdən sonra Nurabadlı gözəl səslə döyüşçülərdən biri lor ləhcəsi ilə “salavat” ayətini oxudu və hamı salavat dedi. Sonra dua oxumağa başladı. Biz də yavaş səslə onu müşayiət edirdik. Birdən yanımdakı təlim qrupunun üzvlərindən biri ayağa qalxıb, getdi. Narahat oldum ki, on dəqiqə duanı oxumağa səbri çatmayıb, tez yatmağa getdi. Bəlkə də komandirlik vəzifəm, yaxud da marağım səbəb oldu ki, duanın bitib-bitməməyindən asılı olmayaraq ayağa qalxım və onu təqib edib, hara getdiyini öyrənəm. Ay parlaq deyildi və elə zülmət qaranlıqda çırağın zəif işığında belə kimisə düz-əməlli görmək mümkün deyildi. Lakin onun istirahət otağına getmədiyini gördüm. O, küçənin sonundakı dalana tərəf gedirdi. İlk günlər idi və hamı bir-birini yaxşı tanıyırdı. Şübhəyə düşdüm ki, birdən saqqal saxlayan və özünü Korpus döyüşçüsü kimi göstərən və məntəqənin hərbi məlumatlarını iraqılılara verən məmur ola bilər. O, gedirdi və mən də fasilə saxlayaraq yavaş-yavaş onu təqib

edirdim. Təqribən Farsiyat bir km uzaqlaşmışdıq və hava da yavaş-yavaş işıqlanırdı. Silahsız getməyimə peşman oldum. Hava işıqlandıqca aradakı fasiləni artırdım ki, duyuq düşməsin. Bir xurmalığa yetişdi və onun kənarındakı torpaq yola keçdi və xurmalıq qurtarana qədər getdi. Xurmalığın sonunda içəriyə keçdi və yola qayıtdı. Bir-iki dəfə gedib qayıtdı. Üçüncü dəfə diqqət elədim və gördüm ki, xurmalıqdan torpağa bulaşmış çoxlu bel-kürəyi özü ilə gətirdi və qumlarını yola çırpdı. Dörd-beş bel-kürəyi xurmalıqdan yola gətirdiyinə xatircəm oldum. Lakin hələ də təəccüb edirdim. İndi özümü ona göstərib öz şəhərlərində nə ilə məşğul olduğunu deyə və soruşa bilərdim ki, əkinçilik üçün darıxmısan, yoxsa yol çəkmək üçün? Onun təəccübü məndən çox idi. Diksindi, sübhün bu vaxtında kiminləsə qarşılaşacağını gözləməirdi. Günəşin şölələri hələ üzümüzə düşməmiş dedi: “Salam! Kimsiz?” Sonra diqqətlə baxdı və dedi: “Burda nə edirsən, qardaşım Əsədi?!”

Ondan üzrxahlıq etdim ki, tanımadığımız adamlar olduqda vəzifəmiz bu cürdür və adamın dil-dodağı dolaşdıqda “filan-behman” elədiyi kimi elədim... Gülərək dedi: “Yox vallah! Nə əkinçiyəm, nə yolsalan. Dünən bura bir neçə top mərmisi düşmüşdü. Yaralıları aparan təcili yardım maşını çalaya düşdü və gördüm həm yaralılar əziyyət çəkir, həm də beytul-malın maşını dağılır. Gəldim ki, çalanı doldurum. Pis iş görmüşəm?!” Deməyə söz tapmadım. Çiyindənən sıxaraq dedim ki, icazə verin bir neçə beli də mən götürüm. Çalanı doldurmaqda ona kömək etdim və sonra kəndə tərəf yola düşdük. İki dəqiqə ərzində qəlbimdəki hərbi və təhlükəsizlik tərəddüdünün yerini dərin bir məhəbbət bürüdü. Öz-özümə dedim, sübh namazından sonra istirahətimdən keçib çalanı doldurmaq

üçün bu qədər yol gedən adam hökmən böyük qəlbə malikdir. Qayıdanda ondan soruşdum: “Yeri gəlmişkən, adının nə olduğunu demədin, qardaş!” Dedi: “Mürtəza Səffari, Tehrandanam.” İndi mən və Mürtəza otuz ildir ki, həftədə, əgər işlər imkan versə, ayda bir dəfə bir-birimizlə görüşürük və həmin günləri xatırlayıb bu macəranı kiməsə danışanda, o, gülümsəyir və deyir ki, Əsədi zarafat edir, o, başqa Mürtəzadan danışır. Əlbəttə, Mürtəza hələ də azalmayan bu inqilabçı, təvazökar və fədakar ruhiyyəsini ailəsinə borclu idi.

Belə ki, bir-iki ay sonra – bəsicilərin dili ilə desək – “minatəmizləyənlərin atası” Məhəmmədəli Əmini Bəyat Farsiyat məntəqəsində şəhid olduqda, Mürtəzaya dedim: “Özün Quma gedib, onun dəfn mərasimində iştirak elə, qayıt.” Mürtəza iki-üç günə qayıtdı. Dedim: “İndi ki, Quma kimi bu qədər yol getmişdin, Tehrana – ailənə də baş çəkib qayıdardın.” Güldü ki, getdim, lakin anam qalmağa imkan vermədi. Dedim: “Elə şey olar?!” İzah elədi ki, qapını döyəndə anası qapını açıb iki əlilə qapının girişini tutur və Mürtəzanın salamının cavabında ciddi şəkildə deyir: “Əleykə salam! Səddamı öldürdünüz?”

– Cavab verdim ki, xeyr, anacan! Belə tezliklə mümkün deyil axı!

– Onda nə üçün qayıtmısan?!

– Quma, şəhidlərdən birinin cənazəsinin dəfninə gəlmişdim, dedim sizə də bir baş çəkim.

– Lap yaxşı! Elə bildim icazə alıb gəlmisən. İndi ki, şəhidin dəfnilə bağlı gəlmisən, içəri gir. Bir çay iç və tez cəbhəyə qayıt!

İlkin minanı zərərsizləşdirmək o qədər də asan bir iş deyildi; onu tələ olaraq qurmuş ola bilərdilər. Çox diqqət və ehtiyatla pimi möhkəm tutub minanı ayaqçıqdan

ayırdım. Onun içərisindəki "tnt" (partlayıcı maddə) yerə düşdü. Ətrafımda olan dörd-beş nəfərin gülüşü və uca səslə salavat deməsi bədənimdən işin yorğunluğunu çıxardı. Onu zərərsizləşdirmək mexanizmindən əmin olduqdan sonra başqa bir-iki adam da kömək etdi və iki-üç saata bütün minalanmış sahənin minalarını zərərsizləşdirdik. Həmin günün qeyri-adi hadisələrindən biri Nurabaddan olan seyid Cəfər Səccadinin ayağı altındakı minanın partlamamağı idi. Minanı zərərsizləşdirməyi uşaqlara öyrəndə, Səccadiyə dedim: “Seyid, get birini də sən zərərsizləşdirib gətir. Görək nə bacarırsan?” O, minalanmış sahəyə sürünərək getdi ki, iraclılar tərəfdən görünməsin. Birdən bədəninin altındakı minalardan birinin iynəsi işə düşdü. Gözlərini yumub, əllərini qulaqlarına tıxayıb, “Ya Zəhra!” – deyərək qışqırdı. O və biz nə qədər partlayışın intizarında olsaq da heç nə baş vermədi. Gözlərini açdı və həmin yolla dərhal geri qayıtdı. Özüm qabağa getdim və gördüm ki, zərərsizləşdirdiyimiz təqribən yüz minadan yalnız seyidin (sürünərkən) qarnının altında işə düşən minanın fitili yoxdur. Minanı quraşdıran kəsin yadından fitili bağlamaq çıxmışdı. Geri qayıtdığımızda, seyidin yerlilərindən biri gülür və ona deyirdi: “Get cəddinin qədrini bil ki, səsini eşitdi, yoxsa indi sənin cənazəni geri aparırıdın.”

Minomyot və toplardan atəş açılmasına baxmayaraq minaları zərərsizləşdirməklə döyüşçülərə xüsusi xatircəmlik hakim olmuşdu və onlar özlərini asayışda hiss edirdilər. Həmin günün səhəri sanki önəmli bir kəşf etmiş kimi, zərərsizləşdirilmiş minalardan bir neçəsini götürüb tələskən halda Gələfə (qərargaha) getdim. Hacı Davud məni möhkəm qucaqladı və iki-üç dəfə alnımdan öpdü. Şadlıqla başını tərpətdi və dedi ki, bu minalar Rusiya

istehsalıdır. Orduda olmadığından hələlik onlarla bağlı təlim verilməyib. Onlardan bir neçəsini təlim üçün saxla. Dedim: “Hacı, deyiblər ki, bu günün işini sabaha qoymazlar! Elə indidən başlayaq.” Dedi: “Allah sənə xeyir versin, lap yaxşı!” Təlim üçün yeddi-səkkiz kadri həyətə toplayıb, bir saat onlara minanın mexanizmindən danışdım, onu necə zərərsizləşdirməyi izah elədim. Onlar da vəzifəsinə uyğun olaraq cəbhə bölgələrində fəaliyyətləri ilə bərabər təlim verməli idilər.

Zənnimcə, iraclılar iki-üç həftə keçməmiş bizim minaları zərərsizləşdirməyi öyrəndiyimizi anladılar və yeni minalar yerləşdirdilər. Həmin minaların yerini öyrənmək üçün irəli getdiyim vaxt Allahın lütfü ilə tamamilə təsadüfi olaraq onların da mexanizmi ilə tanış oldum. Kəşfiyyat apardığımız məntəqə ağac və kollarla dolu idi. Ağacların budaqları arasında gizlənib, durbinlə iraclıların vəziyyətini öyrənirdim. Durbini aşağı endirərkən ağacın altında qutuya oxşar bir şey olduğunu gördüm. Konserv qutusuna bənzəyirdi. Şəkkə düşdüm ki, olmaya ətrafda iraclılar var. O tərəf-bu tərəfə baxdım ki, şübhəli bir şey varsa, ayıq olum. Gözüm torpağın altındakı qara bir şeyə sataşdı. Allaha şükür etdim ki, nə yaxşı buradan irəli getməmişəm. İti uclu alətlə nəzərə çarpan şeyin ətrafını təmizlədim və ilk girdə formalı minanı görərkən onu götürüb ətrafı diqqətlə araşdırdım və dörd-beş minanı zərərsizləşdirərək Farsiyata gətirdim.

Çatan kimi uşaqlar ətrafıma toplaşdı minanın işləmə mexanizmini soruşmağa başladılar. Onlara izah etməyə başlamışdım ki, zabitlərdən biri döyüşçüləri geri çəkərək qabağa gəlib dedi: “Ehtiyatlı olun! Bu minalar tam zərərsizləşməyincə, hansısa bir sıxılma nəticəsində partlaya bilər. Özünüzü ölümə verməyin!” Onunla göz-

gözə gəlmədən gözücu rütbəsinə baxaraq dedim: “Cənab gizir! Siz bu minalarla tanış deyilsiniz. Bunlar orduda təlim verilən İran və Amerika istehsalından fərqlidir.” Sonra minanı əlimə götürüb, arxasındakı yivi ona göstərərək dedim ki, o açılarkən fitillə əlaqə kəsilir və partlamır. Amma gizir qane olmayıb dedi ki, açılmamışdan qabaq onu yoxlamaq lazımdır. Kibrit dənəsini ona verib dedim ki, əmin olmaq üçün fitilin kənarındakı dəliyə salsın. Kibrit dənəsini minanın dəliyinə salıb, minanı fırladandan sonra mat qalıb, təsdiq əlaməti olaraq başını tərpətdi və dedi: “Bu minalardan birini də mənə ver ki, aparıb düşərgəmizdə təlim verim.”

Təqva libası

“Şəhadət intizarında olanlar” qərargahı dövlət təşkilatları ilə əhali arasında vasitə rolunu oynayırdı. Həmin səbəbdən, komandanların ikinci cəbhəsi sayılırdı. Böyük-küçük hadisələri Gələf qərargahına bildirir və onunla uyğun hərəkət edirdik. Bu baxımdan fikrimcə, Gələf növbəti əməliyyatlar üçün cəbhə mədəniyyətinin formalaşmasında önəmli rol oynayırdı. Gələf komandirlərinin rəftarı batalyonlara birbaşa təsir qoyur və cəbhəyə hakim bir mədəniyyət sayılırdı. Yadımdadır, biz Farsiyatda yerləşəndən iki-üç həftə sonra ora getdim ki, son məsələləri hacı Davud Kərimiyə danışım və sonrakı fəaliyyətlərimizi götür-qoy edim. Nə qədər soraqlaşdımsa, dedilər yoxdur. Hansı otağa girib soruşdumsa, dedilər indi burada idi, bilmirik, yəqin buralarda olar. Otaqları gəzməkdən yoruldu, dedim dəstəməzimi təzələyim və otağına gedim, yəqin gəlib çıxar. Ayaqyolu binanın bir küncündə idi. Ora daxil olduqda gördüm ki, qollarını çırmalamış, əlinə aftafa və süpürgə götürüb, o

ayaqyolundan-bu ayaqyoluna girir. Salam verdim və dedim: “Hacı haradasan? Yarım saatdır səni axtarıram.” Güldü, aftafanı yerə qoydu, köynəyinin ətəyi ilə alınının tərini silərək dedi: “Müsəlmanların işi dolaşığa düşüb (tualet tutulub), aç a bilən də yoxdur! Daha özüm iş əl atmalı oldum.” Aftafa və taxtanı ondan almaq istədikdə dedi: “Artıq həll oldu. Sən birinci ayaqyoluna get, o işləyir. Sən təbii ehtiyacını ödə. Mənim də işim qurtardı.”

Həmin Hacı Davud batalyon komandirləri ilə ilk toplantıda onlara deyirdi: “Təqva libası geyinin ki, əgər bir gün məsuliyyət libasını çıxarsanız, rüsvayçılıq yaratmayasınız.” Həqiqətdə, deyirdi: “Şahın ordusundakı zabıtlər kimi olmayın, onlardan rütbələri alındıqda və təqaüdə çıxdıqlarında, heç kəs onların üzünə belə baxmırdı.” Deyirdi ki, özünüz şəxsiyyətə malik olun, vəzifə və rütbə sizə etibar qazandırmasın.

Belə şeyləri Gələfdə görmək batalyon komandirlərinə ruhiyyə verir və komandanlıq mədəniyyətini formalaşdırırdı. Həmin vaxtlarda Rəhim Səfəvi Darxovin batalyonundan qayıtmış və Gələfdə vəzifəyə təyin edilmişdi. Bir gün gördüm ki, həyətin o biri hissəsində tikilmiş və maşınların gediş-gəliş etdiyi yerdə olan hamamın qarşısında qabağına bir ləyən qoyaraq paltarlarını yuyur. Maşını saxlayıb dedim: “Yorulmayasan, Rəhim Səfəvi, kömək eləyim?”

– Xeyr, qadan alım, qardaşım! Kim mənim paltarlarımı məndən yaxşı yuya bilər?!

Yerini dolduran olmadı!

Gələfə ilk gediş-gəlişimdə üzündə az tük olan yeniyetmə bir cavanı görmüşdüm. O, ayağının altına stul qoyub divardakı xəritəni düzəldirdi. Onun barəsində tez

rəy verib dedim ki, bu cür canı-cüssəsi ilə yəqin cəbhə xəttinə getməkdən qorxdığı üçün burada bu işlə məşğul olur. Onu ikinci-üçüncü dəfə görərkən Gələfdəki uşaqların qələbə düsturu ilə bağlı divara yapışdırdığı kağızı əsəbi halda qopardı və üzərinə belə yazdı:

“100% qələbə = 80% əməliyyat + 20% məlumat!”

Onun bu əməlini Gələfin vəzifəli şəxslərinə hörmətsizlik kimi dəyərləndirərək dedim: “Kağızı niyə qopartdınız? Beytül-maldı axı!” Ondan pis rəftar edəcəyini, məsələn, “Siz kimsiniz?!” , yaxud da “Sizə nə dəxli var?!” – deyə dillənəcəyini gözləyirdim. Son dərəcə hörmətlə əlini çiynimə vurub dedi: “Beytül-mala həssas olduğunuza görə təşəkkür edirəm, lakin icazə verin sizə izah edim.” İzah etdi ki, hər bir işdə əvvəlcə yüz faiz məlumat əldə etmək lazımdır. Məlumatsız əməliyyat nəticənin çoxlu tələfatla olmasıdır. Onun izah edərkən səbirli olması mənim qəzəb odumun və əvvəllər onunla bağlı düşüncəmin üstünə tökülən su kimi idi.

Özümü təqdim etdim. O da Həsən Baqiri olduğunu bildirdi. Həmin gündən onunla mənim aramda qeyri-adi bir dostluq yarandı. Sahib olduğu hərbi zəkaya, dərrakə və diqqətə görə Cənub Korpusunun Məlumat Şöbəsinin məsul şəxsi təyin olunmuşdu. Şübhəsiz, Korpusda düzgün şəkildə hərbi məruzə yazmaq üslubunu ilk dəfə o yaratmışdı.

Onun tövsiyəsinə əsasən, biz də Farsiyat batalyonunda hər gün məntəqədə baş verənləri, izləməli olduğumuz mövzuları və ehtiyac duyduğumuz şeyləri yazırdıq. Hər gün sübh vaxtı batalyonun təchizat məsulu Musa Rzadə məruzələri Gələfə aparır və Həsən Baqiriyə təhvil verir, ərzaq və lazımı vəsaiti götürüb günortayadək Farsiyata qayıdırdı.

Bir gün Həsən məni Gələfdə bir kənara çəkib məruzələrimi gətirdi. Hamısını diqqətlə oxumuş və bəzilərinin altından xətt çəkmişdi. Məruzə yazmağıma görə təşəkkür etdi və bildirdi ki, bəziləri hərbi məruzə baxımından iradsız deyil. Məsələn, burada yazmısan ki, “iraqlılar sol tərəfdən sağ tərəfə gəldilər”. Onun yerinə “şimaldan cənuba getdilər” daha münasibdir. Belə olsa, hamı onu daha yaxşı başa düşər. Burada sağ və sol nisbi cəhətlərdir və hamıya aydın deyil.

İndi düşünürəm ki, Həsən Baqiri mənimlə digər komandirlər üzərində hərbi məlumat baxımından çox təsir qoymuşdur. Həqiqətən, o, müqəddəs müdafiənin seçilmiş şəxslərindən idi və şəhid olduqdan sonra heç kəs onun yerini doldura bilmədi.¹

Səhv

Döyüşün ilk günlərində nə məntəqənin coğrafiyasını yaxşı bilirdik, nə də düşmənin aldadıcı hiylələrini. Çünki Karun çayının o tərəfindəki kəndləri yerli sakinlərdən

¹ Şəhid Həsən Baqirinin əsil adı Qulamhüseyn Əfşərdir idi (1965-ci ilin mart ayında doğulub) və cəbhəyə getdiyi zaman 25 yaşı vardı. Müharibədən öncə tələbə və qəzet müxbiri olan Həsən Korpusun ən cavan komandirlərindən, sözün əsil mənasında, müqəddəs müdafiədə informasiya məsulu, sonra "Nəsr" və "Kərbəla" qərargahlarının komandiri kimi əvəzlənməz bir şəxs idi. "Fəthul-Mubin", "Ramazan" və "Beytül-Müqəddəs" əməliyyatlarının qələbəsində onun danılmaz rolu olmuşdur. Baqiri şəhid olduğu zaman (1983-cü il, yanvar ayının 29-u) Korpusun quru qoşunlarının komandanının əvəzedicisi idi. O, Fəkkə məntəqəsində düşmən mövqelərinin müəyyənləşdirilməsi və "vəl-Fəcr" əməliyyatının müqəddiməsinin hazırlanması ilə məşğul olarkən minomyot qəlpəsi nəticəsində Məcid Bəqayı ilə birlikdə şəhadətə çatmışdır.

boşaltdığımızı görə, bizə elə gəlirdi ki, o tərəfdə yalnız iraclılardır. Bir neçə gün Karun çayının sağ tərəfindən Əhvaz istiqamətdə bizə güllə atdılar və biz də cavab atəşi açdıq, lakin heç birimiz digərinə yaxınlaşmırdıq.

Bir gün Gələfdəki toplantıda batalyon komandirləri imkan daxilində mövqe tutduqları sərhədləri izah edərək hara qədər yerləşdiklərini və haranın onların əhatə dairəsində olduğunu bildirdilər. Həsən Baqiri xəritənin yanında dayanıb komandirlərin izahına əsasən xəritədə əlamət qoyurdu ki, boşluqlar dolsun və öz qüvvələrimizlə düşmən qüvvələrin yerləşdiyi mövqelər dəqiq şəkildə bilinsin. Növbə mənə çatdıqda xəritənin yanına gedib izah etdim ki, biz Farsiyatdayıq və iraclılar həm bizim qarşımızda, həm də Karun tərəfdən sağımızdadır. Xorasan komandirlərindən biri ayağa qalxıb dedi ki, xeyir, Baqiri qardaş, bu şəxs səhv edir. Burada bizik. Xorasanlı komandirə dedim: “Xeyr, qardaş! Onlar bizə güllə atırlar.” Təəccüblə soruşdu: “Siz dəqiq olaraq haradasınız?” Xəritədə göstərəkən dedi: “Onlar ki, iraclılardır!”

Həsən Baqiri bir mənə, bir də xorasanlı komandirə baxıb güldü ki, indiyə kimi bir-birinizə güllə atır və elə fikirləşirmişsiniz ki, İslam yolunda döyüşürsünüz! Dəstələrimizi birləşdirməyi qərara aldıq. Xorasanlı komandir dedi: “Siz bizim cəbhə xəttimizə gəlin, oradan da Farsiyata gedək.” Bir qədər yol getdikdən sonra mən ona dedim ki, əgər bu tərəfdən Farsiyata getsək, uşaqlar elə bilər ki, iraclılarıq və bizə atəş açacaqlar. Qərara gəldik ki, biz həmişəki yolla Farsiyata gedək və günorta saat beşdən sonra yolun bir hissəsini biz və bir hissəsini də xorasanlılar getsinlər və bir yerdə görüşək. On-on beş nəfər döyüşçü ilə vədələşdiyimiz yerə çatdıq. Xorasanlılar da gəldilər və biz bir-birimizə qoşulduq. Həmin axşam,

yaxud onun sabahısı cümə axşamı günü idi. Farsiyatda xorasanlıların iştirakı ilə “Kumeyl” duasını oxuduq və iki tərəf arasında tanışlıq baş verdi. Birləşdiyimiz günün səhəri ilk dəfə olaraq Karun çayının qərbindən Əhvaza gedə bildik.

Üz-gözü turşutmağın nəticəsi

Xorasanlı uşaqlarla münasibət və tanışlığın məntəqəyə daha çox hakim olmaqdan əlavə, başqa bir yaxşı xüsusiyyəti də vardı. Məsələn, zərurət hallarında maşına və ya hərbi sursata ehtiyac olduqda, bir-birimizin dadına yetirdik. Xorasanlılardan bir hərbi "cip" maşını götürmüşdük ki, Karun çayının o tərəfinə gedib-gəlməyimizi, həmçinin, ərazi ilə tanışlıq və ya batalyonlarla rabitə saxlamaqda işimizi asanlaşdırırdı. Məşhədlilərlə birləşməyimizdən üç-dörd gün sonra bir səhər qardaşım Saleh, Məhəmmədəli Əmini Bəyat və öz batalyonumuzdan olan qumlu başqa biri ilə maşına minib əraziyə baxış keçirməyə getdik. Mən maşını sürürdüm, Məhəmmədəli qabaqda oturmuşdu, o iki nəfər də cipin arxasında əyləşmişdi. Telesud kəndinin yaxınlığından keçdikdə, gözümlə yolun kənarındakı rəngli və qəşəng bir topa sataşdı. Adam istəyirdi ki, onun bir neçə metrliyinə qaçıb ayağının var gücü ilə topa zərbə vursun və hara qədər gedəcəyinə tamaşa eləsin.

Maşını yolun bir kənarında saxladım və üç nəfər maşından endik. Yerdə bu topabənzər şeylərdən çoxlu sayda bir-birinin kənarında qalmışdı. O tərəf-bu tərəfi araşdırdım ki, minalar olmasın və aramla həmin şeylərə yaxınlaşdım. Onlar zahirdə partlayıcı maddəyə bənzəyirdi. Birini götürdüm və əlimin var gücü ilə uzağa tulladım ki, birdən partlasa, zərər çəkməyim. Bir neçə saniyə keçdi və

heç nə baş vermədi. Sanki futbol komandasının qapıçısı qarşı komandanın sahəsinə topu tullayıb və hakim köməkçisi bayrağı yelləyib. Məhəmmədəli mənim atdığım şeyin dalınca qaçdı və biz də bir-bir ardınca getdik. Əlinə götürüb oyan-buyana çevirdi və süngü ilə onu ortadan iki yerə böldü. O, iki qatdan ibarət idi, onları bir-birindən ayırdı. Diqqətlə baxdı və dedi: “Bunlar qəlpəli bombalardır, qardaşım Əsədi! İçərisində iki dənə TNT və ortasında da fitil var. Bombardmançılar təyyarədən yerə atıblar.”

Soruşdum: “Təhlükəsi yoxdur?” Dedi: “Bilmirəm. Hələ ki, bir şey olmayıb, lakin partlayıcı maddədir də. Bir də gördün əlimizdə partladı.” İki-üç dəqiqə də gözlədik. Təhlükə olmadığını gördükdə, dedim hamısını toplayıb Gələfə aparaq və təhvil verək. Hökmən təlim və belə şeylər üçün işə yarayar. Üçlükdə hamısını toplayıb maşının arxasına yığdıq. Mən, Saleh və Məhəmmədəlinin yerlisi tez-tez toplayırdıq, lakin Məhəmmədəli üz-gözünü turşudaraq və komandirinin əmrini yetirməyə məcburi şəkildə onları yığırdı. Maşına oturdum və geriye baxarkən Məhəmmədəlinin üzünü turşutmuş simasını gördüm. Gözləyib öz-özümə dedim ki, niyə bunları özümüzlə götürüb gedək və sonra da geri qaytaraq! Elə burada qoyaq və qayıdanda özümüzlə apararıq. Maşını saxladım və Salehə dedim ki, hamısını yolun kənarına, yerə boşalt və qayıdanda yadıma sal özümüzlə götürüb aparaq. Çox tez hamısını yerə daşdılar. Maşını işə salıb yola düşdüm. Sürət qutusunu ikiye keçirmişdim ki, dəhşətli partlayış səsi eşidildi. Bir anlıq iraqlıların bizi gördüklərini və bomba atdıqlarını düşündüm. Güzgüdən arxaya baxarkən bombaların hamısının bir yerdə partladığını görmək mənə kifayət idi. Bombalara toxunmaq onların partlama vaxtının

işə düşməsinə səbəb olmuşdu və əgər bir neçə saniyə onları yerə boşaltmaq zehnimə gec gəlsəydi, yaxud bombaları maşına yığarkən Məhəmmədəlinin üzünü turşutması olmasaydı, hökmən o vaxt ölmüşdüm və indi burada xatirələri danışa bilməzdim. Partlayış səsi kəsildikdə, Məhəmmədəli güldü ki, heyf, cənab Əsədi, indi Gələfə aparası və hacı Kərimini sevindirəsi bir şey yoxdur!

Ev yeməyi

Namaz və naharda “Şəhadət intizarında olanlar” qərargahında idik. Günortadan iki saat keçirdi və komandirlərlə toplantı vaxtına iki saat qalırdı. Mən bir guşəyə çəkilib o yandırıcı istidə toplantı haqda düşünməyə və müəyyən qədər də istirahət etməyə başladım. O zaman yeməxananın divarı kənarındakı yer günortadan sonra uzanmaq üçün ən yaxşı yer idi. Hələ adyalı sərib divara söykənməmiş Həsən Baqiri yeməxanaya gəldi və dedi: “Əsədi, evdə yemək və çörək yoxdur. Evə baş çəkib toplantı üçün tez qayıdaram.” Yenicə evlənmişdi və ailəsini də Əhvaza gətirmişdi. Amma bizim israr etməyimiz olmasaydı, bəzən üç-dörd gün qərargahdan evə getmirdi. Müharibə məsələləri ona neçə gündə bir dəfə də olsa, evə baş çəkməyə imkan vermirdi. Belə görünürdü ki, bu şəraitdə mağazalar düz-əməlli işləmədiyindən, evə çörək tapıb apara bilməyəcəkdi. Qərargahdan evinə qədər də bir saatlıq yol idi. Ona dedim: “Bu vaxt çətin ki, nəse tapa biləsən.” Uşaqlardan birini çağırdım ki, onun üçün yeməyə bir şey gətirsin. Zənnimcə nahar bitmişdi, bir qatıq və iki çörəyi paketə qoyub Həsənin yanına qoydu və getdi. Həsən qəbul etmirdi. Təkid etdim ki, həyat yoldaşının günahı nədir ki, aclıq çəksin!

Qatıq və çörək olan paketi götürüb ona verdim və əlimi kürəyinə vurdum ki, evə apar, mənə də imkan ver bir az mürgüləyim. Hələ uzanmamışdım ki, qayıtdı və dedi: “Nə qədər düşünsəm də, bunun şəri baxımdan iradı var.” Ayağa qalxıb dedim: “Problemi yoxdur. Öz payını aparıb ailənlə birlikdə yeyirsən. Əgər yenə narahat olsan, sabah iki çörək və bir qatıq alıb yerinə qoyarsan.” Deyəsən, izahım onu qane etdi və tez çıxıb getdi.

Uzandım ki, bir neçə dəqiqə mürgüləyəm və toplantıya hazırlaşam. Yuxuya dalarkən yanımda bir nəfərin olduğunu və yeməxanaya tərəf keçərkən ayaq səslərini hiss etdim və sağ qolumu gözümün üstündən götürdüm ki, kim olduğunu görüm. Həsəni o balaca qəddi-qaməti ilə arxadan da tanımaq olardı. Dedim: “Sən yenə geri qayıtdın?!” Başımın üstünə gəldi. Alnı qızarmış və tərləmişdi. Ucadan ah çəkib dedi: “Qayıtdım ki, birdən sabaha sağ qalmaram, onda yediklərimi yerinə qoya bilmərəm. Allaha təvəkkül. Şəhərə gedirəm, oradan bir şey tapım, evə verib qayıdırəm.”

Dəmir həmlələr

Zənnimcə, qəlpəli bombaların partlamasından iki-üç gün sonra Məhəmmədəli Əmini Bəyat, Mürtəza Səffari və Mustafa Nəqdəli ilə iraqlıların yolu üzərində mina quraşdırmağa getdik. Ona görə iki-üç gün sonra deyirəm ki, yadımdadır, Məhəmmədəli bombaların partlamasını və onun dəhşətli səsinə, mənin və Salehin düşdüyü vəziyyəti Mürtəza və Mustafaya danışmışdı. Həmin gün üçün nəzərdə tutulan təchizat əvvəlki günlərdəki ərəziyə baxış keçirilməsindən fərqlənirdi. Uşaqlara demişdim ki, bütün hərbi təchizatları, mina üçün nəzərdə tutulan dəmir

papaqları və kifayət qədər də ilk tibbi yardım vasitələrini gətirsinlər.

Öncədən təyin edilmiş məntəqəyə yetişdikdə, ərazidəki digər ağaclarla fasiləsi olan ağacları nişanladım və Mustafaya dedim ki, tamamilə hazırlıqlı vəziyyətdən. dəmir papaqları taxmış halda və silahları atəş açmağa hazır vəziyyətdə saxlayıb Burada ağacların kənarında dayanın, sağı-solu gözdən keçirin və qabağa mina yerləşdirməyə getdiyimizdə, iraqlılar bizi mühasirəyə almasınlar. Düzü, iraqlıların adını çəkəndə, mürəkkəb suda yayıldıqda aldığı rəng kimi bir rəng Mustafanın simasına yayıldı və sanki bütün bədənini bürüdü və dizlərində zəif titrəyiş yarandı. Ona ürək-dirək vermək, özünə güvən hissi yaratmaq və cəsarətləndirmək üçün qollarını möhkəmcə sıxdım və dedim: “Mustafa, biz yalnız sənə arxayın olaraq qabağa gedirik. Əgər ətrafda iraqlı görsən, kələyini kəs! Bacardığın qədər onlara tərəf atəş aç ki, biz geriye çəkilib bilək.” Başındakı dəmir papağın ipini bərkidib əlimi kürəyinə vurdum və dedim: “Görək neçə iraqlıni ovlayacaqsan!” Sonra yola düşdüm. Yeddi-səkkiz addım gedib qayıtdım və ona baxdım, gördüm dizlərindəki zəif titrəyiş hələ keçməyib.

Farsiyatdakı əvvəlki mina yerləşdirməklə bağlı məşqlər sayəsində əllərimiz minanı tez yerləşdirməyə öyrəşmişdi. Çox tez minaları öncəki plana əsasən yerləşdirib kağızda işarə qoyduq və qayıtdıq. Minanı yerləşdirib Mustafanın yanına geri qayıtmağımız təqribən, bir saat çəkdi. İşarələdiyim ağacları axtarırdım ki, Mustafa ağacların birinin arxasından çıxdı və əlini yelləyərək qışqırdı ki, niyə bu qədər gec gəldiniz?! Yaxınlaşdığımında üzünün rənginin qoyub getdiyimdən daha artıq pörtdüyünü və dizlərinin daha çox titrədiyini gördüm. Sanki qış vaxtı

gecə yarı Ərdəbil avtobusundan ayaqyolu və ya çay içmək üçün yerə enmişdi. Nalə elədi ki, siz bu gedişinizlə Qəndəhara səfərə getmişdiniz, yoxsa, bir-iki mina yerləşdirməyə?!

Nə qədər soruşduqsa, nə olduğunu demədi. Dedim ki, yola düşüb gedək, bəlkə dili açılar. İşarələdiyimiz ağacdan maşına qədər beş yüz metrlik yol vardı. Maşına çatdığımız vaxt danışmağa başladı: “Siz gedəndən on beş dəqiqə sonra ətrafa baxırdım ki, boynumun arxasına silahın lüləsini dirədilər. Silahlı şəxs “avtomatını yerə qoy” və ya “əllərini yuxarı qaldır” – deyə, bir söz danışmadı. Öz-özümə dedim ki, yəqin iraclıların əksəriyyəti kimi, farsca bilmir, ona görə silahın dili ilə danışır. Özüm silahımı yerə atdım və əllərimi yuxarı qaldırdım. Nə qədər danışmadığını, yaxud atəş açmadığını gözlədimsə, xəbər çıxmadı. Başımı sola və sonra da sağa döndərəkən özü və silahının lüləsi də mənim dönməyimlə həmin tərəfə dönürdü. Az qaldım, ağlayım. Qışkırdım ki, kimsən? Ərəbsən? Əcəmsən? Ümumiyyətlə, dilin var? Məndən nə istəyirsən? Bir güllə vur bitsin qurtarsın, ay nanəcib! Bir kəlmə də danışmadı. Eləcə silahın lüləsini boynumun arxasındakı çalaya yapışdırmışdı. Bəlkə on beş dəqiqə bilmirəm bəlkə də iki-üç dəqiqə keçdi. Bütün bədənim əsirdi. Bir anlıq düşündüm ki, ola bilsin, özümüzünküdür və zarafat eləyir?! Amma belə həssas döyüş yerində bu necə zarafat ola bilərdi axı?! Zehnimdə əllərimi bir anda geri döndərüb, silah sahibini vurduğumu təsəvvür etdim. Sonra bütün cəsarətimi toplayıb, dirsəyimlə onun qəlbinə vurdum... və gördüm ki, dirsəyim havada boşa çıxdı və arxamda heç kəs yoxdur. Amma silahın lüləsini daim boynumda hiss edirdim. Sən demə məni bu qədər qorxudan silahın lüləsi öz dəmir papağımın filizdən olan arxadakı çıxıntısı idi. Siz

getdikdən sonra başımı tərlətdiyindən, ipini açmışdım və o da boynumun arxasına ilişibmiş.”

Psixoloji məlumat

Axşam əslində batalyon komandirlərinin qərargahı olan Farsiyat Şeyxinin evində Mürtəza Səffari, Məhəmmədəli Əmin Bəyat və Məhəmməd Pişbəharla oturmuşduq. Məhəmmədəli Pişbəhara sübhədəki macəranı – Mustafa Nəqdəlinin öz başındakı dəmir papağın dəmirini iraqılıların silahı ilə səhv salmasını – danışırdı. Məhəmmədəli gülümsədikdə, çırağın zəif işığında olmasına baxmayaraq dişlərinin ağılığı sədəf kimi parıldıyırdı. Zarafatlaşma fəzası bilmirəm necə oldusa, mənəviyyat, ruh və ölümdən sonrakı həyat mövzuları ilə əvəz olundu. Məhəmmədəlinin verilməmiş sualları vardı. Soruşurdu: “Qardaş Əsədi! Səncə, şəhidlərin ruhu bizə düşmən mövqelərinin vəziyyətini anlamaqda kömək edə bilərmiz?!” Sual növləri, otağın çırağının zəif işığı və nisbətən qaranlıq olması insana qərribə qorxu hissi bağışlayırdı. Dedim ki, şəhid ruhunun hər yerə əhatəsi vardır, lakin bizim ona əhatəmiz yoxdur. Ondan necə xəbər ala bilərik?! Dişlərinin parlaqlığı bir qədər də artdı və dedi: “Mən nə bilim! Məsələn, bizim yuxumuza girsinlər. Mən düşünürəm ki, şəhidlərin ruhu iraqılıların işinə xələl törədə bilər. Məsələn, onların top və minomyotlarını fəaliyyətdən sala bilər.” Təqribən, yarım saat bu cür suallar verdi. O qədər danışdı ki, axırda Pişbəhar dedi: “Məhəmmədəli! Sən canın, axşam nə yeməmiş?!” Məhəmmədəli dedi: “Canım üçün, bu gün günortadan indiyə kimi heç nə yeməmişəm!” Pişbəhar dedi: “Məlum oldu! Hamısı açıqdandır. Get, bir şey ye və yat. Qoy, Əsədi də yatsın. Sabah səhər işimiz çoxdur...” Sübh tezdən Məhəmmədəli soruşdu: “Bu gün

ərəziyə baxış keçirək?” Ona izah etdim ki, bu gün çayın bu tərəfində bir neçə səngər düzəldilməlidir. Nəzarət və uşaqlara kömək üçün qalmalıyam. Dedi: “İcazənizlə, mən ərəziyə baxış keçirim sonra qayıdım gəlim.” Bildim ki, bizim yerləşdirdiyimiz minalara baxmağa və onların neçəsinin işə düşdüyünü, yaxud iraqılıların onları zərərsizləşdirib apardıqlarını öyrənməyə gedir. Həmin səbəbdən, dedim gedə bilərsən. Allah köməyin olsun, amma tez qayıt.

Güldü ki, söz verə bilmərəm, amma çalışaram. Bundan sonrakı, sabahki və o biri günkü hadisələri ondan-bundan eşitmişəm. Çayın o tərəfində jandarmeriya üzvlərindən səyyar satıcı gizir ona deyir ki, ay Bəyat, mən iki nömrəli kanalın sonuna qədər gedib pusqu qurmaq istəyirəm. O da deyir ki, mən səni apararam. Yolda gizirə mina yerləşdirilən yerləri deyir və təkid edir ki, öz qoşunlarımızın oradan keçməsinə imkan vermə. Səyyar satıcı gizir sonralar danışdı ki, məntəqədən maşınlar keçmədiyindən, Məhəmmədəli harada mina yerləşdirdiyini heç kəsə deməmişdi, lakin mən jandarma üzvü olduğumdan, mənə deməyə məcbur idi. Sonra giziri pusqu yerinə çatdırıb qayıdarkən özü həmin minalardan birinə düşür. Partlayış şiddətli olmuş, maşın Məhəmmədəlini bir neçə metr havaya tullamış və o, şəhid olmuşdur. Bizə günorta namazından sonra xəbər verdilər. Hər şeydən öncə, yadıma dünən mənə şəhid ruhu barədə dedikləri düşdü. Mürtəza Səffari Şeyxin evinin həyətindən çölə çıxmış və başını gil divara söykəyib yavaşca ağlayırdı. Əlimi boynuna salıb özümə tərəf çevirdim. Gözləri qan çanağına dönmüşdü. Dedin: “Mürtəza, ağlama! Arzusu idi. İki-üç dəfə mənə demişdi ki, mina ilə şəhid olmağın ləzzəti başqadır. Partlayışın sürəti o qədər

yüksəkdir ki, insan əlinin nə zaman kəsildiyini, ayaqlarının nə vaxt parça-parça olduğunu və əgər xoşbəxt olsa, başının bədənindən necə ayrıldığını bilmir.” Mürtəza daha da ağlamağa başladı. Onun ağlamağı ilə məni də ağlamaq tutdu. Lakin gözlərimi silib dedim ki, Mürtəza, özün Quma get, dəfnində iştirak edib qayıt.

Cəbhəyə doğru şövq

Müharibənin əvvəllərində cəbhəyə gəlmək asan deyildi. İnsanların şövqü çox idi. Amma hələ ezamiyyət və təşkilatçılıq o qədər də inkişaf etməmişdi və camaat necə gəlməli olduğunu bilmirdi. İlk günlərdə Gələfə kim birbaşa gəlsəydi, Korpusdan və hərbi komitədən məktub gətirməli idi, ya da gətirə bilməsəydi, ən azı yaşadığı yerin məscidindən məktub gətirməli idi ki, məsul şəxslər onun düşməne işləməyəcəyindən əmin olsunlar.

Həmin səbəbdən, Gələfin həyatında toplantı üçün gəzişərkən o iyirmi yaşlı azəri cavan gəlib dedi ki, cəbhəyə getmək istəyirəm. Ondan özü ilə bağlı məktub istədim. Farsca çox çətinliklə danışsa da, azərbaycan dili mənə yad deyildi. İkimiz də məqsədimizi bildirmək üçün fars və azəri dilini bir-birinə qarışdıraraq danışmağa məcbur olduq. Dedi: “Məktubum yoxdur.” Dedim: “Burada kimsə onu tanımır. Ya əyalətlərdən qrupla gəlməli, ya da məktub gətirməlidir.” Qəfildən gözlərindən bulaq kimi yaş axmağa başladı.

– Niyə ağlayırsan, mömin?

– Ay kişi, mən Təbrizdən gəlmişəm.

Dedim: “Narahat olma! Bu günlərdə dəstələr və münafıqlar çoxalıb. Mən sənə kim olduğunu və nə iş gördüyünü haradan bilim?!” Ağlamağı hıçqırığa çevrildi. Nəfəs alanda içini çəkirdi. Əlini köynəyinin cibinə aparıb

bir kağız çıxardı və mənə tərəf uzatdı ki, bununla getmək olar? Kağızı göstərmək istəmirdi, lakin buna məcbur olmuşdu. Kağızı alıb oxudum. Korpusçuların maaşsız məzuniyyətə çıxması kağızı idi. Dedi: “Təbriz Korpusundan gəlməyə qoymadılar, mən də maaşsız məzuniyyət götürdüm. Qatara mindim və bu gün bura çatdım.” Bundan artıq əziyyətə düşməsinə istəmədim. Alnından öpdüm və dedim: “Burada otur, görüm nə edə bilərəm!” Üç-dörd dəqiqə sonra Susəngerd azərbaycanlılarının yemək daşıyan maşını Gələfə yemək aparmaq üçün gəldi. Sürücüyə dedim ki, bu adamı da özünüzlə aparın, sizin yerlinizdir. Dedi: “Apara bilmərəm.” Soruşdum: “Nə üçün?” İki nəfərlik vəzifə kağızını göstərib dedi ki, batalyon hərbi polisi getməyə qoymayacaq. Deyəcək: “Biriniz artıqsınız.” Kağızı alıb iki dənəni üç elədim. Sürücü dedi: “Bu şəkildə cinayət daha da ağır oldu, qardaş. Əmrə müdaxilə etdik!”

Başqa bir məktub yazdım ki, bu cavan “Şəhidlik intizarında olanlar” qərargahından gəlir. Sonra imzaladım. Dedim: “Əgər vəzifə məsələsində sizə ilişsələr, bu məktubu göstərin.” Sürücü ikrahla məktubu götürdü və iyirmi yaşlı təbrizli cavan maşının arxasındakı yemək qazanlarının yanına oturdu.

Belə səhnələri görmək bizim hamımıza cəbhədə qalıb çalışmaq üçün müsbət enerji verirdi. Cəbhəyə gəlmək şövqü qocaya, cavana baxmırdı. Təbrizli cavan macərəsindən bir neçə gün sonra altmış neçə yaşlı bir kişi iyirmi iki yaşlı oğlu ilə Gələfə gəldi. Həmişəki qaydada onlardan məktub istədim ki, onları istiqamətləndirim. Yaşlı kişi dedi ki, Xorasanın sərhəd kəndlərindən gəlirik. Onlar günortadan sonra əkinçilikdən evə gəldikdə radiodan ərəb ölkələrinin Səddama yardımçı qüvvələr

göndərdiyini eşidirlər. O, oğluna deyir: “Bunlar başqa ölkələrdən Səddama kömək elədiyi halda, bizim qeyrətimiz haradadır? Biz öz ölkəmizin daxilində İslama yardım etməyəək?!” Danışır ki, nahar da eləməyiblər və çörəklərini götürüb yola düşmüşlər. Dedi: “İndi siz bizdən məktub istəyirsiniz?” Dedim: “Atacan, biz hər yoldan gələnə cəbhəyə göndərə bilmərik axı! Gərək haradan gəldiyini və nə fikirdə olduğunu bilək!” Yaşlı kişi əllərini dua halındakı kimi açıb mənə tərəf uzatdı və dedi ki, sən mənim əllərimin qabalarına bax. Mən əkinçiyəm. Görünüşümdən münafiqə oxşayırammı?! Onun səsindeki sədaqət şübhəyə yer qoymurdu. Onları özümlə cəbhəyə apardım və xorasanlı uşaqlara təqdim etdim.

Xatırlamaq fürsəti

İlk günlərdə camaat namazını Şeyxin həyətində qılırdıq və sonra evin kənarındakı məktəbin sinif otaqlarından birini təmizlədik ki, camaat namazını orada qılaq və başımızın üstündə tavan olsun. Sinif otağı böyük idi və batalyonun bütün döyüşçüləri ora yerləşirdi. Yer çatışmadığı günlərdə də məktəbin həyətinə palaz səridik və neçə nəfər də orada namaz qılırdı. Pişnamazımız Yunis Aqil Nəhənd adlı azərbaycanlı bir tələbə idi və cavan olmasına baxmayaraq sahib olduğu mənəviyyata görə hamının ona xüsusi hörməti vardı.

Bir gün günorta vaxtı Yunis həmişəki kimi pişnamaz durmuş və qalanları da onun arxasında idi. Mən də camaatın ortasında dayanmışdım. Güorta namazını qıldığ və əsr namazının ikinci rükətində idik. Mükəbbir (təkbir deyən) “Allahu əkbər” sözünün “hu” hecasını həmişə olduğu kimi bir qədər uzatdı, yəni qunut bitdi və rükuya əylmək lazımdır. Hələ “rüku” sözünün “u” hərfi

deyilməmiş bir top mərmisi məktəbin yanında yerə düşdü. Yunis və üç-dörd nəfərdən başqa, namazqılanların əksəriyyəti rüku yerinə səcdəyə düşdü. Namaz bitdikdən sonra hamını gülmək tutmuşdu. Fikirləşirdik ki, əsr namazını yenidən qılaq, ya yox? Yunis dedi ki, yenidən qılaq. Özünü hamıdan qabaq yerə atan uşaqlardan biri dedi ki, nə üçün yenidən qılaq? Əgər Allah qəbul etməsəydi, topun gülləsi ortamıza düşərdi. Hamı güldü. Hələ də təbəssüm edən Aqil Nəhənd cavab verdi: “Allah namazı qəbul və bizi xilas etdiyinə görə, yenidən qılırıq ki, ona təşəkkür edək.” İndi ki, söz pişnamazdan düşdü, bir neçə gün bizə qonaq olan Şirazın suyuşirin və mehriban ruhanisini xatırlayaq.

O, bütün cəbhə xətləri və batalyonlara baş çəkər, bir yerdə dayanmazdı. Bir neçə gün ərzində onun mənəviyyatı və batini saflığından bizə də nəsib oldu. Farsiyat qərargahında birlikdə əyləşdiyimiz və söhbət etdiyimiz bir neçə dəqiqə ərzində söhbət mübarizə dövründə Şiraz və onun əhalisindən düşdü. Ayətullah Dəstğeybdən danışdıqda, şeyxin yadına o zamanlar Şirazda imam cümə olan və hələ münafıqlar tərəfindən terror edilməmiş uca məqamlı şəhid düşdü. Şeyx seyidin yanına gedib deyir:

“Mən döyüşdən keçən bu bir neçə ay ərzində dəfələrlə cəbhəyə getmişəm və getdiyim hər yerdə məni qabağa veriblər ki, pişnamaz durum. Əynimdə Peyğəmbər (s) libası var və mən onların bu istəyini qəbul edib pişnamaz durmaq məcburiyyətindəyəm. Amma nə qədər düşünürəmsə, onların önündə dayanmağa ləyaqətli olduğumu görmürəm. Mən onlardan daha kiçik və həqirəm, döyüşçülərin əzəmət və kəraməti müqabilində özümdə bir ləyaqət görmürəm.”

Şəhid Dəstğeyb deyir: “Oğlum! Nə qədər ki, imam camaat olmağa ləyaqətinin olmadığını hiss edirsənsə, onların istəyini qəbul et və o günə qədər sənin bütün namazların mənim boynuma! Amma bir gün ləyaqətli olduğunu düşünsən, onda nə qılmışansa və nə qədər pişnamaz durmusansa, öz boynuna və qiyamətdə cavabını verərsən!”

Haşimin aşurası

Batalyonumuzun yaxşı və dindar döyüşçülərindən birinin şəhadəti bizim üçün ağır olmasına baxmayaraq, yeni döyüşçülərin gəlişi bizi müqəddəs müdafiəni davam etdirməyə ümidvar edirdi. Batalyonda hərbi qüvvəyə ehtiyac olsa da Gələfin məsul şəxsləri o qədər də həssaslıq göstərmirdilər. Haradan döyüşçü gələydi, onu qeydiyyata alır və cəbhə xətləri arasında bölüşdürürdülər. Təzə döyüşçülər arasında bəziləri eynilə hərbi xidmətə məhəbbət göstərən xürrəməbadlı bir neçə yaxşı döyüşçü kimi tez parlayır və özlərini bürüzə verirdilər. Onların arasında “Haşim Purzadi” adlı güclü, iri cüssəli bir müəllim də vardı. Onun qalın səsi bədəninə yaraşır; elə idi ki, adam onunla birlikdə yol gedəndə, düşməne qarşı onu qoruyan bir qüvvənin olduğunu və təhlükəsizliyini hiss edirdi. Gəlişindən iki-üç gün keçmişdi ki, onun yaxşı üzgüçü olduğunu öyrəndim. Mənimlə çiyin-çiyinə Karun çayında üzürdü. Bəzi yerlərdə məndən də qabağa keçirdi. İki-üç dəfə Karunu eninə üzüb qayıtdıq və sahilə çıxdıqda ona nəzər salıb dedim: “Səndən çox xoşum gəldi, ay Haşim! Əgər xüsusi bir əməliyyat hazırlasam gələrsən?” İslanmış saçlarını yuxarı aparıb dedi: “Bu gün Məhərrəm ayının üçüdür, bura nə üçün gəlmişik qardaş! Nə vaxt gedirik?” Dedim: “Elə bu gün, günorta namazından

sonra!” O biri qardaşım Məhəmmədtəqi də Farsiyata gəlmişdi. Ona bir silah və Haşimə də patron darağını verdim. Patron yığılan kəməri belinə doladı və pulemyotu da çobanların çomağı kimi, çiyinə atdı. Onları çayın o tərəfinə apardım, məntəqəni və görəcəkləri işi yaxşıca başa saldım. Qüruba qədər altı km piyada gedib asfalt yola çıxmalı, iraqlıların hərbi maşınını sərnişinləri ilə birlikdə vurmalı və gecənin qaranlığından yararlanaraq qayıtmalı idilər.

Sabah səhər durbinlə onların əməliyyat apardıqları məntəqəni yoxladım. İraqlıların vəziyyəti qarışmışdı. Ciddi şəkildə qorxuya düşmüşdülər. Məntəqənin hər yerinə döyüşçü gətirmiş və ərazini möhkəmləndirmişdilər. Məhəmmədtəqi və Haşimin müvəffəqiyyəti iki-üç gün sonrakı əməliyyatı da onlara tapşırmağıma səbəb oldu. Əməliyyat planını izah etdim və dedim ki, Haşim, bu sənin işindir. Sevincək dedi: “Siz yalnız məntəqəni göstərin. Başqa şeylə işiniz olmasın.” İki-üç gün öncəki kimi müvəffəqiyyət əldə etdilər. Onlar iraqlıların pusqusunu yarıb onların hərbi sursat maşınını havaya uçurdular. Axşamın sonunda toplantımız vardı və səyyar satıcı gizir də orada idi. Sabah sübh tezdən iraqlıların olduğu Buyuz kəndinin kanalına gedib onları məhv etməyi planlaşdırdıq. Toplantıdakı son qərarları qəbul edirdik ki, qapı açıldı və qalın bir səs soruşdu: “Əsədi buradadır?” Çırağın zəif işığında üzü yaxşı görünmürdü, amma səsindən Haşim olduğunu tanıdım. Lor ləhcəsi ilə deyirdi: “Əsədi!” O, “Qardaş”, “Cənab” sözlərini işlətməzdi. Dedim: “Hə, Haşim! Sənsən?!” Salam verdi və dedi ki, tapşırığı müvəffəqiyyətlə yerinə yetirdik.

Jandarmeriya qüvvələri getdikdə, Haşim daha da yaxına gəlib dedi: “Əsədi! Başqa şeyi demək üçün

gəlmişəm, sabah Məhərrəm ayının səkkizidir. İki gün sonra Aşuradır. Heç bilirsən, bir şəhid Aşura günündə dəfn olursa, imam Hüseyin (ə) əzadarlıq mərasimi necə əzəmətli olar?!” O, qaranlıqda qaşlarını düyünləyib, dodaqlarını büzsə də məqsədini soruşa bilmədim. Dedim: “Yəni, nə istəyirsən?” Dedi: “Deyirəm ki, bir əməliyyatdan-zaddan fikirləş, qardaş!”

Dedim: “Yeri gəlmişkən, biz də sabah səhərki əməliyyatı planlaşdırırdıq.” Dedi: “Mən də gəlirəm.” Dedim: “Biz sübh namazından sonra tez gedəcəyik, sən əməliyyatdan təzə gəlmisən və yorğunsan. Get, dincəl. İnşallah başqa bir əməliyyata gedərsən!” Yaxına gəldi və əlimdən tutub dedi ki, səni and verirəm öz canına, mən də gələcəyəm. Dedim: “Hələ sübhə çox var. Get yat.”

Sübh namazının salamını verərkən yenə əlimdən tutub dedi: “Əsədi, birdən məni yaddan çıxardarsan ha!” Onu qane edə bilməyəcəyimi görüb dedim: “Yaxşı, silahını götür, gəl!” Namazın təqibatını da oxumayıb yola düşdük. Çaydan keçdiyimizdə hava hələ də qaranlıq idi. Döyüşçülərimiz əməliyyata hazırlaşana və kanalın yaxınlığına çatana qədər hava toranlıq idi. Bilmirəm, iraclıların gecəgörmə cihazı vardı, yoxsa, nəzarətçi qoymuşdular, amma yolumuzun üstündə pusqu qurmuşdular. Haşim hamıdan qabaqda gedirdi. Əvvəlcə onu vurdular, sonra da Tehrandan olan Zümrüdi fəmilialı bir nəfəri. O, hərbi çanta və silahdan başqa, kəmərinə iki qumbara bağlamışdı. Minaatanın gülləsi birbaşa qarnından dəydi, iki dənə qumbarası da partladı və bədəni tikə-tikə oldu. Qüvvələrimizin həndəsi düzülüşü pozuldu. Mən qışqırmağa və uca səslə “Allahu əkbər” deməyə başladım ki, uşaqlar ruhlanıb iraclıları vursunlar. Bir neçəsini vurduq və neçəsi də qaçdı. İrəli gedib gördüm ki, Haşimin

cənazəsi yerə düşüb. İraqlılar bizim gələcəyimizi ehtimal etmişdilər. Kanaldan qabaqda tor qurub orada pusquya yatmışdılar.

Dayanmaq vaxtı deyildi. Bu iki şəhidi geri aparmalı idik. Musəvi adlı uşaqlardan birinə dedim: “Cunadan olan parçanı gətir və Zümrüdinin cəsədini topla!” İki-üç dəqiqə sonra cunadan olan parçanın üzərində bir qədər ət, sümük və qan laxtası vardı. Musəviyə dedim ki, imkan daxilində parçanın içindəkiləri də götürüb tez geri qayıt. Ona bir neçə silah verdim və qalanlarını da özüm götürdüm. Haşimin cənazəsi qalırdı və necə olursa olsun, onu geri aparmalı idim. Bir neçə gün əvvəl iraqılılar döyüşçülərimizdən birinin cənazəsini aparmışdılar və Haşimin cənazəsinin orada qalacağından qorxurdum. Güllə onun kürəyindən dəymişdi, amma cənazəsi dağılmamışdı. Təqribən, yüz kq-lıq çəkiddə olduğundan, onu çiynimdə apara bilməzdim. Başqa çarə yox idi. Alnından üzrxahlıq əlaməti olaraq öpdüm və ayaqlarını qoltuğumun altına salıb onu yerlə sürüyə-sürüyə bir km geriyə gətirdim. İraqlılar da meyitdaşıyan maşın gətirmişdilər ki, öz cənazələrini aparsınlar.

Bir qədər uzaqlaşdıqda, uşaqlardan biri kəndlilərdən Haşimin cənazəsini aparmaq üçün motosiklet almışdı. Bədənini oturağa qoyduq, lakin əlləri və ayaqları yerə düşürdü. Birtəhər onu çayın kənarına gətirdik. Yadıma üzməyi düşdü və ağlamağımı güclə saxladım. Xürrəməbad uşaqlarını səsleyərkən qəhər məni boğdu, lakin içimi çəkmədim. Amiranə dedim: “İndi Məhərrəmin səkkizi, günorta vaxtıdır. Haşimin özü istəyirdi ki, onu bu gecə Xürrəməbada çatdıraq.” Onun cənazəsini bir maşının arxasına qoyub Xürrəməbada tərəf yola düşdülər. Uşaqları qayıtdıqda deyirdilər ki, Xürrəməbad tarixində şəhid

cənazəsinin dəfni ilə yanaşı olan və əzəmətlə keçirilən belə bir Aşura olmamışdır. Mənim yadıma ona göndərilən və orada evlənmə təklifi yazılan iki-üç məktubu düşdü. Məktubları mənə göstərir və deyirdi: “Hurilər olduğu halda insanın ağı haradadır ki, dünyəvi qadınlarla evlənsin!”

Eyni dilli səbirsiz

Döyüşün əvvəllərində silah qıtlığı hərbi hissənin, xüsusilə də Korpusun əsas problemlərindən biri idi. İlk günlərdə bizim vəziyyətimiz başqa yerlərə nisbətdə yaxşı idi; belə ki, bir neçə həftə sevincimiz Nurabaddan özümüzlə bərabər gətirdiyimiz bir neçə M-1, ov tüfəngi və bir minaatan və onun altı mərmisinə görə idi. Onun bir mərmisi ilə ikinci gün tankı vurmuşduq. Bir biz idik, bir də onun beş ədəd mərmisi və hər dəfə təhlükə hiss etdikdə, ondan boş yerə atəş açmaq istəmirdik. Əlbəttə, sonralar iraqlıların mühasirəsində olduğumuz üçüncü ayda onların hamısını bir neçə dəqiqə ərzində iraqlılara tərəf atmağa məcbur olduq.

Belə bir vəziyyətdə mənim və digər batalyon komandirlərinin fikri-zikri daha işlək və təzə silahlar əldə etmək idi, çünki bizim sadə və qədimi silahlarımız iraqlıların müasir hərbi silahları müqabilində bir şey edə bilməzdi. Bu səbəbdən, Əhvazda döyüş (məşvərət) otağında ordunun müştərək təşkilat rəisi general Fəllahini gördükdə, onu bir tərəfə çəkib, Farsiyatın çətin vəziyyətindən, imkansızlığından və iraqlıların tanklarının Həmid qərargahından irəli gəlib bizim döyüşçülərimizi birbaşa güllə ilə vurduqlarından danışdım.

Danışığımı qabaqcadan hazırlamışdım ki, qısa müddətdə çox şeyi izah edə bilim. General dedi: “Bu

qədər sərt danışma! Daha çox izah elə görüm probleminiz nədir?” Dərindən nəfəs alıb izah etdim ki, belə bir şəraitdə əgər vertolyotlardan ibarət bir dəstə gəlib tanklardan bir neçəsini vursa, bizə böyük köməyi olardı və onlar qabağa gəlməyə bu qədər cürət etməzdi. Başımı tərpətdi və dedi ki, onunla göstərdiyi otağa gedim. Bir neçə pilotun adını çəkdi və cavan gizirə dedi ki, onlara üç dəqiqə sonra otaqda olmalarını bildir. Pilotlar üç dəqiqədən tez otaqda oldular. General məndən xəritə üzərində onlara izah etməyimi istədi. İşarə çubuğunu götürdüm və Əhvazdan başladım. Karun çayını göstərdim və bir-bir qabağa gəldim və Farsiyata çatdım. Həmid qərargahına birləşən yolun üzərində dayandım. Dedim: “Nəzərimcə, həm bu yolun üstündən, həm də xurmalığın yanından gələ bilərsiniz.” Komandirlər əvvəlcə ərazi örtüyünü soruşduqda, dedim ki, çoxlu xurmalıqlar var. Sonra bizim düşmənlə aramızdakı fasiləni, düşməni göstərən əlaməti soruşdu. Qərara aldım ki, xurmalıqların arxasında görüşək və yaxından onlara daha yaxşı başa salım.

İzahım bitdiyi zaman pilotlar da başlarını bir-birinə yaxınlaşdırdılar və uçuş haqqında nəsə danışdılar ki, ixtisasla bağlı terminlər olduğundan, o qədər də anlamadım. Amma başa düşdüm ki, generalın əmri ilə günortadan sonra vertolyotla İraq tanklarının şikarına gələcəklər. Tez Farsiyata gəldim ki, əgər zərurət yaransa, biz də yerdən piyada qüvvələr ünvanında onlara dəstək verək. Günorta saat ikidən bir neçə dəqiqə keçmiş iki-üç vertolyot səsi gəldi. Qərargahımız olan şeyxin evinin damına çıxdım. Vertolyotlar bir-bir xurmalıqların arxasında yerə endilər.

Tez pilləkənlə aşağı endim və maşına minib xurmalıqlara tərəf getdim. Pilotlar vertolyotlardan azacıq

aralıda bir-birinin yanında torpağın üstündə oturmuş və məntəqəni xəritə ilə tutuşdururdular. Məni görərkən şadyana ayağa qalxdılar: “Harada qaldın qardaş?! Gəl, görək, nə etməliyik?!” Bir xəritəyə nəzər saldım, bir çaya və yola. Həmid qərargahını xəritədə göstərdim və sonra əlimi yola tərəf elə uzatdım ki, Həmid qərargahının yaxınlığına tuşlanırdı. Pilotlar öz mövqelərini müəyyən etdilər. Mənim qərargaha gedib mərkəz vasitəsilə bir-birimizlə rabitədə olmağımızı qərara aldıq.

Şeyxin evinə çatdıgımda vertolyotlar hələ havaya qalxmamışdı. Zehnimə gəldi ki, birdən iraqılılar vertolyotdan birini vurur və pilot tullandıqda, onu əsir götürər! Hüseyn Qulriz Şirazın çox aktiv uşaqlarından idi. Onu çağırdım və dedim: “Tez uşaqlardan bir neçəsini götürüb qayıqla çayın o tayına keç. Əgər Allah eləməsin, vertolyotdan hansınısa vursalar, pilot və yardımçısını arxaya gətir.” Təkid etdim ki, əgər vurulmuş olsalar, vertolyotlarla işiniz olmasın, yalnız sərnəşinləri qərargaha gətirin.

“Oldu!” deyib yola düşdü. Mən Şeyxin evinin damına çıxdım. Vertolyotlar bir-bir qalxıb, çaya tərəf uçdu. Durbinlə çox şeyi görürdüm. Hüseyn və onun özü ilə apardığı uşaqlar çayın kənarında qayığa mindilər. Hüseyn qayığa minən sonuncu kəs idi, amma tez qayıqdan endi və şeyxin evinə tərəf qayıtdı. Əvvəlcə onun “oldu” deməsi, sonra isə nə üçün o tərəfə getməməyi mənə yer elədi. Sonra öz-özümə dedim ki, yəqin qayığa ağırlıq edib, deyiblər özümüz gedərik. Kimin getməyinin nə önəmi var, əsas odur ki, işimiz getsin. Hüseynin evə tərəf qayıtdığını gördüm, lakin fikrim vertolyotların yanında qaldığından, hara getdiyini və niyə yanıma gəlmədiyini soruşmaq yadımdan çıxdı.

Mümkün olduğu qədər durbinlə vertolyotları müşahidə edirdim. Onlar irəliləyir, geri qayıdır və bir də qabağa gedirdilər. Onların uçuşunda xüsusi bir nəzm vardı. Vertolyotların iraqıların tanklarını vurmaları ilə bizim qərargahın üzərində şiddətli atışma başlandı. Güllələr o tərəf-bu tərəfdən yağdı. Amma şeyxin evinin ortasına düşən top gülləsinin şiddətindən damdan yerə tullanması və uşaqların nə vəziyyətdə olduqlarına baxması oldum. Topun gülləsi mənim atamın da olduğu otaqlardan birinin qabağına düşmüşdü. Qəlpə jandarma döyüşçülərindən birinin gözüne dəymiş və o, əlini gözünün üstünə qoyub qaçır və qışqırırdı: “Yandım, ay Allaha! Kor oldum, kor oldum!”

Otağa girdim. Qəlpə atamın sağ əlinə dəymişdi, lakin o qədər də ciddi deyildi. Digər otaqlara da baxdım ki, görünüm kimsə yaralanmayıb?! Qayıtdığımda, Hüseyin Qulriz qabağıma çıxdı. Gəlirdim ki, "nə üçün çayın o tərəfinə keçmədin" – deyə soruşsam, başqa bir top mərmisi gəldi. Hüseyin eyni anda yerə yat deyib bir anda qapını itələdi və yerə sərildi. Mənim heç nəyə fürsətim olmadı. Güllə yerə dəydi və qəlpəsi yerdən qalxıb birbaşa onun başına sancıldı. Onun şəhadəti mənim üçün çox ağır oldu. Dedim yəqin qisməti belə imiş ki, çayın o tərəfinə keçməyib otağa qayıtsın və burada şəhid olsun. Uşaqlar atamı tibb məntəqəsinə apardılar. Əli sarındıqdan sonra dedi: “Oğlum, işi bitirən qəlpənin dəyməsi (yəni, şəhid olmaq) xoşbəxtlikdir.” Eynilə bu cümləni bir həftə sonra təhvil verdiyimiz ərzaq otağının tavanının ortasına güllə dəydiyində də dedi. Uşaqlar elə bildilər ki, şəhid olub, məni çağırdılar ki, gəlib otaqdan cəsədini çıxardım.

Qəlpələr konserv qutularına elə dəymişdi ki, onlar bir-birinə tikilmişdi. Birini götürərkən bütün konservlər

onunla birlikdə qalxırdı. Neft çəlləyi dəlik-deşik, düyü, lobyə, mərci kisələri parça-parça olmuşdu. Amma atamın oturduğu və qeydlər apardığı hissəyə bir qəlpə də dəyməmişdi. Onu toz-torpağın altından çıxardıq. Güldü və dedi: “Əvvəlki həftədə dediyim kimi, şəhid olmaq üçün xoşbəxtlik lazımdı.” Nə isə... Yenidən şeyxin evinin damına çıxmalı idim ki, görüm vertolyotların başına nə gəldi? Vertolyotların səsləri kəsilmişdi.

İraqlıların bizim qərargahımıza tərəf atəş açmalarından onların ağır itki verdiyi məlum olurdu. Əlbəttə, vertolyotlardan biri vurulmuş və çayın bu tərəfinə düşmüşdü. Xoşbəxtlikdən pilot və onun köməkçisini xilas edə bildik. Bu hava əməliyyatının özü iraqıların qəlbinə qeyri-adi qorxu salmış və onların çaya və bizim qərargahımıza tərəf yaxınlaşmasına mane olmuşdu.

Həmin günün sabahı əməliyyatın təsirini öyrənmək və məntəqə ilə daha yaxından tanış olmaq üçün Əhvaza getdim. Çətinliklə də olsa, general Fəllahini Farsiyata gətirdim. Dünən verdiyi göstərişə görə şad idi, amma sevincini hərbi iqtidarının arxasında gizlətməyə çalışırdı. Dedim: “Cənab general! Mən sizin Korpusa hərbi yardımla bağlı məhdudiyətinizi başa düşürəm. Amma özünüz də bilirsiniz ki, bu döyüşçülər gəliblər ki, canlarını inqilab və İslam yolunda fəda etsinlər.” Dedi: “Qardaşım, sizin uşaqların vəfalı və imanlı olmasına inanıram. Amma silahlarımızın hamısı peşəkarlıq istəyir. Siz onlardan istifadə edə bilməzsiniz. Bunun üçün mütəxəssis olmaq lazımdır ki, yaxşı döyüşə biləsiniz.” Ona dedim ki, dini baxımdan islami ölkəyə həmlə zamanı onun müdafiəsi qoca-cavan, qadın-uşaq – bütün müsəlmanların vəzifəsidir. Onu batalyonumuza hərbi dəstək verməyə razı salmaq üçün bu cür dəlillər gətirdim və bir anlıq hərbiçi

olmağını kənara qoydu və əlini çiynimə vurdu: “Əsədi! Doğrusu, mən də sənin kimi düşünürəm, lakin nə edim ki, ölkə başçısı qadağan edib. Orduda deməqoq adamlar çoxdur. Gedib xəbər verirlər.” Sonra da dedi ki, bizə kömək etmək istəyir, amma köməyi jandarma və səyyar alverçilər formasında olmalıdır ki, biz də istifadə edə bilək. Dedim: “Siz bu cəbhəyə tək hərbi sursat verin, kimin əli ilə verməyinizin fərqi yoxdur.” Bir 120-lik minomyot və bir topxana da minalarını Farsiyata göndərəcəyinə söz verdi. Söz verdiyi şeyləri bir neçə gün sonra məntəqəyə gətirdilər.¹ Generalla mənim aramada olan danışıqların başqa bir həqiqəti də vardı ki, onu da qeyd edəcəyəm.

Döyüşün əvvəllərində əsas problemlərdən biri Korpusla ordunun məsələyə fərqli yanaşması idi. Ordu hələ də şah zamanındakı təlimlərin təsiri altında idi və Korpus isə yeni formalaşan təşkilat olaraq təzə nəzəriyyələrə malikdir. Ordudakılar klassik hərbi dərslər oxumuş və onların zehnindəki döyüş növü birinci və ikinci dünya müharibəsindəki döyüş növü idi. Amma Korpusdakı qüvvələrin döyüşlə bağlı zehindəkilər daha çox minbər və məscidlərdən qaynaqlanırdı. Bu vəziyyət bəzi ordu komandirlərinin ordunun ixtisaslı və Korpusun isə dindar

¹ Qoşun komandiri şəhid Vəliyullah Fəllahi (doğum tarixi 1932, Taliqan) inqilabdan öncə orduda komandir vəzifəsində olmasına baxmayaraq dindar bir adam kimi tanınırdı. O, inqilabın qələbəsindən sonra quru qoşunlarının komandanı olmuş və əvvəldən cəbhədə iştirak etmişdir. O, Bəni Sədrin ordudan kənarlaşdırılmasından sonra İmam Xomeyni tərəfindən verilən əmrlə ordunun müştərək təşkilatının rəisi təyin edildi. Komandir Fəllahi sonda "Saminul-Əimmə" əməliyyatından sonra cəbhədən qayıdarkən Herakl C-130 vertolyotunun süqutu nəticəsində şəhid olmuşdur.

olmasını, buna görə də mürəkkəb döyüş məsələsini ordunun öhdəsinə qoymağın lazım gəldiyini iddia etməsinə səbəb olmuşdu. Təbii ki, bu, Korpusdakılara pis təsir edirdi. Hacı Davud Kərimi toplantıların birində dedi: “Belə olmaz! Bir-birimizin dilini anlamırıq. Bizim zehnimizə ilham verən İslamın əvvəllərindəki “Bədr”, “Hüneyn” və s. döyüşlərdir. Amma orduda olanlar bizə Maneş dənizindən misal çəkirlər.” Deyirdi ki, hər iki təşkilat bir-birini başa düşəcək dildə danışmalı və ortaq qərara gəlməlidir, yoxsa, bu problem əsla həll olmayacaq.

Hər iki qurumdakı şəhid Səyyad Şirazi kimi¹ ağıllı və məntiqli adamların olması tədricən qarşılıqlı anlaşma və başa düşməyə səbəb oldu.

¹ Mənim şəhid Əli Səyyad Şirazi (doğumu 1944-cü il, iyun ayının 13-ü) ilə münasibətim hərbi və idarə münasibətlərindən artıq idi. Ona çox məhəbbətim vardı və şəhid olması xəbərini eşitdikdə, ruhiyyəmə sarsıldı. Onun danışığı ilə döyüş problemlərinin asan olduğu, bəsiçi kimi rəftarı ilə insanlarda yaxşı təəssürat yaratdığı günlər yadımdan çıxmır. O, elə komandirlərdən idi ki, yaxşı günlərdə onunla birlikdə olmaq arzusunda idim. İnqilabdan öncə əxlaqi və dini rəftarlarına görə ordunun əks kəşfiyyatının həssaslığını cəlb etmiş və inqilabdan sonra da ölkənin şimal-qərb əməliyyatlarına komandanlıq etməklə əksinqilabçılarla amansız mübarizə aparmışdır. O, Bəni Sədrin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılması ilə quru qoşunları komandanı oldu və ordu ilə Korpus arasında uzlaşma yaranmasında əvəzolunmaz rol oynadı. Mühəribədən sonra bütün silahlı qüvvələr təşkilatının tədqiqat şöbəsinin rəis müavini olan bu uca məqamlı şəhid 2008-ci il aprel ayının 9-u tezdən süpürgəçi geyimində meydana çıxan münafıqların terroru nəticəsində Tehranda yaşadığı evin qabağında övladının gözü önündə şəhid edilmişdir.

Gözətçi məntəqəsi

120 mm-lik minomyot batalyonumuzun daha aktiv nəzərə çarpmasına səbəb oldu. Buna görə də düşmən qabağa gəlmirdi və gəlmək istədikdə də çox ehtiyatla bunu götür-qoy edirdi. General Fəllahinin gəlməsindən bir neçə gün sonra bizim qərargahda topxana yaradıldı. Topxana gözətçisini bizim qərargaha göndərdilər ki, iraqlıların yerini ona bildirək və o da atəş açmalarını tələb eləsin. O, ordu zabiti idi; yaraşığı, zirək və sözü havada tutan isfahanlılardan idi və onun işinin xırdalıqları barədə sual verməyi xoşlamırdı.

Onu özümlə aparıb iraqlıları ona göstərdim. Durbinlə baxdı. Kağızda nə isə yazıb-pozdu və jarqonla danışdı ratsiya ilə koordinatları verdi. Bir neçə dəqiqə sonra bizim qoşunlarımız tərəfindən top atəşinin səsləri gəldi və iraqlılar atəşə tutuldular. Cavan zabıt onun işinin keyfiyyətindən baş açmağını istəmirdi. Qərargahda namaz vaxtı birdən gözdən itdi. Bir-iki dəfə də dəstəməz aldığı vaxt onu gördüm və sual bəhanəsi ilə şeyxin evinin həyətinə çəkdim və camaat namazına gətirdim. Namazdan sonra yumruqlarını düyünləyir və havada yelləyir, başqaları kimi təkbir demək əvəzinə, nəfəsini digərlərinin təkbir səsi ilə tənzimləyir və çölə ötürürdü. Bu hərəkəti ilə qaçan və tənğnəfəs olanlara oxşayırdı. Qərargahımızda vəzifəyə başlamasından bir həftə keçmiş, günorta yaxın gözətçi məntəqəsindən ratsiya ilə xəbər verdilər ki, çayın o tayından bir neçə nəfər bu tərəfə keçmək istəyir. Yalnız çayın eni boyunca gediş-gəliş üçün istifadə edilən motorlu qayığa minib getdim ki, onları gətirim. Bir həftə öncə hava qüvvələrimizin vurduğu düşmən tankları çölün ortasında qalmışdı və onu orada qoyub getmişdilər. Bizim döyüşçülərimizdən kim tankların yaxınına getsəydi, onun

bir hissəsini və ya başqa şeyləri qənimət olaraq özləri ilə gətirərdi. O gün də topxana işlərində vəzifəli olan zabıt böyük başlıqlı və ağır bir dartıcı qarmağı (büksiri) yerlə sürüyərək çayın kənarına gətirmişdi. Rütbəsi ilə ona xitab etdim və təəssüflər olsun ki, bəzilərinə olan cavanlıq və qürur hissi ilə qımıldanmadı.

– Cənab zabıt, bu buksir ağırdır, onu qayığa qoymayın!

– Xeyr qardaş, lazımdır. Ağır maşınları buksir etmək üçün işlədəcəyik.

Bu rəftarla onunla çənə vurmaq olmazdı. Çünki inadkarlıq edər və sonrakı əməliyyatlarda bizimlə həmkarlıq etməzdi. Dedim: “Heç olmasa, ehtiyatlı ol!” Səyyar satıcı Ostovar və başqa beş-altı nəfər də orada idi. Hamı qayığa mindi. Qayığı işə saldım. Bir qədər getmişdik ki, gördüm su qayığa dolmağa başlayır. Onun ağır buksiri gətirib qayığın arxasına qoşduğundan və indi də onu çəkib apardığımızdan xəbərsizdim. Qayığın sürətini azaltdım ki, görüm nə üçün su qayığın son hissələrinə dolur? Qabaqdakılar da dala gəldilər. Müvazinəti pozuldu və qayıq çevrildi.

Hamımız boğulmağa başladıq. Suda çapaladığım zaman gördüm ki, biri iki ayağımdan tutub, məni suyun dibinə çəkir. O, Pərvin adlı bir döyüşçü idi; üzməyi bilmirdi və boğulmaq üzrə idi. Birtəhər əllərimi qayığın ağzına çatdırıb, özümü yuxarı dartdım. Gizirin saçlarından yapışib, yuxarı dartdım və əllərini qayığın burnuna yapışdırdım. Bir-iki nəfər – Musa Rzazadə kimi üzməyi bacaran da vardı. Çətinliklə də olsa bir-birimizə kömək edə-edə hamını sahilə çıxardıq. Sahildə islanmış paltarlarımıza baxıb dedim: “Burada olmayan kimsə var?” Gizir tez-tez nəfəs alırdı və birnəfəsə söz danışa bilmir,

hər sözün arasında nəfəs çəkirdi. Dedi: Zənnimcə, o isfahanlı oğlandan, gözətçidən başqa, heç kəs qalmayıb...

Nə qədər gözlədiksə, o tərəf-bu tərəfə baxdıqsa, xəbər çıxmadı. Suyun dibinə batmışdı. Qayıtmaq istəmirdik. Hamı narahat idi. Durbinlə baxdığı və koordinatları verdiyi zamankı siması bir anda gözümün qabağına gəldi.

Qərargaha qayıtmaq və hadisəni topxanaya məruzə etməkdən başqa, çarəmiz yox idi. Axşamüstü özüm əyani olaraq gedib izah etdim ki, öz silahlarımız da suya düşdü və onları tapa bilmədik. Mənim danışıqlarımın ortasında onlardan biri hadisəni yuxarı rütbəli birinə məruzə edir və gözətçinin cəsədinin tapılması məsələsi ilə məşğul olurdu. Sabah ondan-bundan soruşub öyrəndik ki, Məksər kəndində Mehdi adlı cavan bir balıqçı qalır və onun mühərriki 25 at gücündə olan motorlu qayığı var və bu işlərdən başı çıxır. Dalınca adam göndərdim. Gəldi, sahilə dayanıb dedi: “Çayda batanların cənazəsi suyun altında qalır. Əgər hava isti olsa, dörd günə, əgər soyuq olsa, altı günə şişir və suyun üzünə qalxır. Bu Allah bəndəsinin cənazəsi dünən qərq olub, hələ suyun dibindədir. Gərək tora qarmaq bağlayım və çayın dibinə atım ki, cənazə ona ilişsin və yuxarı qalxsın.” Dedim: “Əlindən gələni əsirgəmə!” Başının ortasını qaşayıb dedi ki, indi qarmağım yoxdur, sabah qarmaqla gələrəm.

İkinci gün Mehdidən səs-soraq çıxmadı, lakin üçüncü günün səhəri çayın kənarına gəldi. Gözətçinin batdığı yeri ona göstərdim. O, axtarışa başladı və mən qərargaha işlərin dalınca qayıtdım. Hələ şeyxin evinin həyətinə çatmamışdım ki, dedilər bir neçə hərbiçi gəlib səninlə işləri var. Gözətçinin cəsədini tapmaq üçün Buşehr dəniz qoşunundan adamlar gəlmişdi. Onların başçısı özü ilə məktub gətirmişdi ki, bu bir neçə mütəxəssis onun

cəsədini tapana qədər məntəqədə olacaqlar və həmin müddətdə nə topxana işləməli, nə də kimsə güllə atmamalıdır. Başqa çarə yox idi, lazımı tövsiyələri edib qayıtdım. Başçıları olan kapitanın qırx neçə yaşı vardı. Amiranə soruşdu: “Batma yerini göstərə biləcək bir kəs varmı?” Dedim: “Mən özüm orada olmuşam, yeri sizə göstərəm.” Maşından kiçik bir hava qayığı çıxardılar və onu doldurdular. Dalğıc paltarları geyindilər və suya girdik. Batdığımız yerə yaxınlaşdıqda, kapitan soruşdu:

– “Bu oğlan kimdir? Sizin uşaqlardandır?”

– Xeyr! Amma cəsədi axtarır.

– Qələt eləyir! Bura hərbi ərazidir. Hər kəs başını inək kimi ora-bura soxa bilməz! Ay atası yanmış! Sən burada nə edirsən? Rədd ol burdan, ora gəlməmiş, izin-tozun görünməsin!

– Cənab kapitan, mən ona demişəm ki, gəlib axtarış aparsın. Nə üçün onu söyürsünüz?

– Çox nahaq yerə! Burada axtarış aparmağa kiminsə ixtiyarı yoxdur. Bəyəm biz ölmüşük?... Bu, mütəxəssislərin işidir, hər kəsin işi deyil!

Balıqçı Mehdi qayığını sürüb, bir qədər aşağıya getdi. Batdığı yeri dəqiq bilmək istəyirdilər. Dedim: “Mən bilirəm. Elə burada batmışdıq.” Kapitan qəbul etmir, bığları ilə oynayaraq deyirdi:

– Axı, siz haradan bilirsiniz ki, çayın harası axardır?!

– Mən əminəm. Kapitan, siz bir dəfə yoxlayın, düz çıxacaq.

Bir dənə sement daş gətirdilər və ona kəndir bağladılar. Bir nəfər dalğıc paltarında suya baş vurdu və suyun altına getdi. Əslində, kəndiri dalğıca bağlamışdılar. Daşın ətrafında bir metrlik radiusda axtarış aparıb yuxarı qalxdı. Sonra kəndiri iki metrlik etdilər və dalğıc suya baş vurdu

və beləcə davam etdilər. Bəzən də daşların yerini dəyişirdilər. Bu metod mənə maraqlı gəldi. Kapitana dedim: “Yaxşı üsuldur.” İlk dəfə suya baş vuran dalğıcı üzə çıxıb, silahlardan birini gətirdi. Dedim: “Gördünüz, yeri sizə düz göstərmişəm?” İkinci-üçüncü dəfə dalğıcı suya baş vurduqda, balıqçı Mehdi qışqırdı: “Gəlin, gəlin! Cəsəd buradadır.” Dalğıcı iki-üç silah və həmin buksir başlığı ilə birlikdə suyun üzünə çıxdı. Əlbəttə, buksir başlığını qayığa yerləşdirməyə qoymadım. Kapitan dedi: “Hər şeyi qeydə almalıyıq.” Dedim: “Ay Allah bəndəsi, gərək sağ qalasanız ki, qeydiyyat apara biləsiniz də! Başımıza gələn bütün bədbəxtliklər onun ucbatından oldu.” Əşyaları qayığa yığdıq və Mehdiyə tərəf getdik. Mehdiyə təşəkkür etmək əvəzinə, ona bir neçə söyüş söydü: “Ey dilbilməz adam! Sənə demədimmi ki, buradan get?!” Cəsədi ondan alarkən Mehdi mənə mənəli şəkildə baxıb, qayığı sürətlə kəndlərinə tərəf sürdü. Sanki baxışları ilə deyirdi ki, bu söyüşləri sənə görə eşidirəm ha!

Kapitan, iki dalğıcı və gözətçinin cəsədi ilə birlikdə beş nəfər idik. Çayın qırağında üç nəfər gözətçinin paltarlarını çıxarıb ciblərinə baxdılar. Köynəyinin cibində bir neçə kağız vardı. Dedim mənə verin, çox ehtimal ki, koordinatları göstərən kağızdır. Mürəkkəb kağızlara yayılmışdı, lakin bolşeviklərin elanını hələ də oxumaq olurdu. Cavan gözətçinin bu cür tovlanmış kommunistlərdən olduğunu yenicə anladım. Kağızları yaş-yaş köynəyimin cibinə qoydum və hərbiçilərə dedim: “Sizlərdən üç nəfər meyitə əl vurdunuz, nə qədər ki, sudasınız, bir dəfəyə məssi-meyit qüslü də alın.”

– Məssi-meyit qüslü nədir, sənə qurban?

Kinayəli şəkildə soruşan kapitan idi. Ona izah etdim ki, siz meyitə əl vurduğunuza görə, qüsl etməyiniz vacibdir.

- Necə qüsl almalıyıq?!
 - Cənabət qüslü kimi.
 - Məsələ iki oldu, hacı! Bizi pis yerdə yaxaladın! Cənabət qüslü nədir?
 - Necə yəni? Yəni, siz ailə qurmamısınız, kapitan?
 - Mənim üç uşağım var! Onun bura nə aidiyyəti var ki?
 - Doğurdan da, cənabət qüslünün nə olduğunu bilmirsən?
 - Yox vallah! İndi biz nə etməliyik?!
- İstədim maşına minib birbaşa Əhvaza –baş qərargaha gedim, general Fəllahini tapıb, ona deyim: “Buyurun! Bu da sizin dediyiniz mütəxəssislər!”

Müxtəlif sirk ustaları

Bir gün səhər qərargahda səhər yeməyi yeyirdim ki, uşaqlardan biri təngənəfəs içəri gəlib dedi: “Əsədi qardaş, Əsədi qardaş! Yeddi nəfər xurmalığın içinə girib gizlənilər... Bilmirəm vallah... Özlərini təqdim etmirlər. Onlarla birlikdə bir qadın da var.” Yeməyi yarımçıq qoyub xurmalığa tərəf yollandım. Bir nəfər dəstəbaşı, beş nəfər sıravı geyimli gənc və iyirmi neçə yaşlı bir qadın idi. Qara rəngli manto, hicab və şalvar geyinmişdi və əlindəki kalaşnikov avtomatını ikiəlli tutmuşdu. Soruşdum: “Başcınız kimdir?” Dəstəbaşı qabağa gəldi, baş barmağı ilə işarə edib sinəsini qabağa verdi və dedi: “Siz kimsiniz?” Dedim: “Əsədiyəm, batalyon komandiri.”

- Gözləyərdin, günorta vaxtı gələrdin.
- Bəyəm nə olub ki, qardaş?!
- Daha nə olmalı idi ki! Bir saatdır buradayıq. Buranın məsul şəxsinin kim olduğunu bilmirik.
- Qərargaha gələrdiniz, sizə deyərdim. Özünüzü təqdim etməmişiniz!

- Təqdim etməyə ehtiyac yoxdur.
- Belə de! Siz bizim məntəqəmizə gəlmisiniz! Haradan gəldiyinizi və nə iş gördüyünüzü deməlisiniz.
- Xüsusi bir əməliyyat üçün gəlmişik.
- Lap yaxşı! Kim tərəfindən, bir məktubunuz, əmriniz varmı?
- Biz doktor Çəmranın dəstəsindənik. Heç kimlə də işimiz yoxdur. Əməliyyatdan sonra gedəcəyik.
- Geyimləri Çəmranın kənarında gördüyüm adamlarınkına bənzəmirdi. Rəftarlarından məlum idi ki, daha çox o böyük şəxsiyyətin adından istifadə etmək istəyirdilər.
- Kaş əvvəldən deyəydiniz. Biz buraları minalamışıq. Allah eləməmiş, əgər ehtiyatsızlıq...
- Mina? Haraları?! Bizə göstərin!
- Əvvəlcə işinizin nə olduğunu deməlisiniz. Biz minaların yerini hər kəsə göstərə bilmərik!
- Nə qədər sual verirsən! Dedim axı, xüsusi əməliyyat keçirəcəyik. Siz sadəcə iraqılıların harada olduğunu deyin.
- İraqlılar su anbarı üzərində Şəmriyyə kəndində pulemyot quraşdırıblar. Kim yaxınlaşırsa, gülləbaran edirlər. Biz ora getməyə cürət eləmirik, yalnız ağacların arasından onları müəyyən etmişik.
- Lap yaxşı! Aydınır! Siz gedə bilmirsiniz! Yalnız oranı bizə göstərin, qalanı ilə işiniz olmasın!
- Yeri göstərdikdə, dedi ki, onlarla birgə bir nəfər bələdçi də göndərim. Cəmşidi adlı uşaqlardan birinə onlarla birlikdə ehtiyatla getməsini və oranı göstərməsini söylədim. Gedərkən dəstə başçısına dedim: “Yenə də ehtiyatlı olun ki, ağacların arasından atəş açə bilərlər.” Dönüb, mənə baxdı və dedi: “Belə de! Bizimlə bağlı nigaran olmağınıza ehtiyac yoxdur! Öz işinizlə məşğul

olun!” Dodağım altda “Bizdən deməkdir!” – deyib, qərargaha tərəf getdim.

Günortaya bir saat qalmışdı ki, Cəmşidi tövsüyərək iztirablı halda şeyxin evinə (qərargaha) gəldi. Dedim: “Nə olub?” Dedi: “Kələkləri kəsildi! Oranı göstərdim. Ağacların arasından çıxdıqları zaman gülləbaran etdilər. Hamısı geri çəkildi. Dəstə başçısı da yaralandı. Çiynimə alıb, yolun qırağına qədər gətirdim ki, sizə xəbər verim.” Qərargah həkimi doktor Xacəni də götürüb yolun kənarına getdim. Güllə dəstə başçısının ayağına dəymişdi. Ayağından qan gəlir və nalə edirdi.

– Mən ki, sizə dedim, ay komandir!

– Yeri get, əşi! Sən də bizi masqara eləmə!

– Qulaq asmaq istəmirsiniz. Maşallah, o qədər məğrursunuz ki, nigaran qalmağımız da sizi narahat edir.

Doktor Xacə elə oradaca ayağındakı gülləni çıxarıb, yarasını sarıdı. Dəstənin digər üzvləri də bir-bir gəlib çıxdı. Bilmirəm, harada təlim görmüşdülər ki, köynəklərini çıxarıb, bellərinə bağlamışdılar. Bəlkə də, əllinci illərin sirk oyunlarından təsirlənib, belə edirdilər. Onların rəftar tərzindən xoşum gəlmədi. Xüsusilə də, özləri ilə birgə qadın da var idi. Cəmşidiyə dedim ki, onların xurmaliqda saxladıqları maşını gətirsin. Hələ də bizi təqsirkar bilirdilər. Heç düz-əməlli də sağollaşmadılar. Maşına elə minib getdilər ki, sanki bizim döyüşçülərimiz onlara atəş açmışdı.

Toy qara gəldi!

Farsiyatda bir-iki ay mütəmadi olduqdan sonra ailəmə baş çəkmək üçün üç-dörd günlük icazə aldım. Seyid Əbdürrəsul hələ də Nurabadda Korpusun komandiri idi. Yanına getdim ki, ondan şəhərin, Nurabad Korpusunun

vəziyyətini soruşum. Uşaqlar ətrafıma yığılıb “Hacı! Bizi də cəbhəyə apar. Musəvi bizə icazə vermir, deyir hələ ki, şəhərdə qüvvələrimiz azdır.” – deyərək israr etməyə başladılar. Onlardan biri başqalarından daha çox israr edirdi. Dedim: “Yaxşı, səni apararam.” İstəyirdi Musəvinin yanına gedib məktub alsın. Dedim: “Mən özüm alaram.” Tələsirdi və dedi ki, bəs, nə vaxt yola düşəcəyik? Dedim: “Sabah Şirazın Korpus şöbəsinə getməliyəm. Birisigün gedirik.” Həmin gün Musəvi ilə danışdım. Onun üçün üç aylıq əmr yazdı və mənə verdi. Ona dedim: “Birisigünə hazır ol, cəbhəyə gedirik!”

Həmin günün səhəri Şiraza əyalət Korpusu komandirinin idarəsinə getdim. Həsən Baqiriyyə verdiyim bütün raportları iki nüsxədə hazırlamışdım və ikinci nüsxəni komandirə verdim. Təqribən qırx səhifə olardı. Onu dolayıb iplə bağlamışdım. Təhvil verəndən sonra şifahi olaraq da izah elədim ki, əyalətdən olan uşaqlar filan məntəqədəki cəbhədə fəaliyyət göstərirlər. Mövcud vəziyyət, irəliləyiş və şəhidlərin sayı barədə məlumat verərkən raportu təhvil alıb, təşəkkür etdi.

Nurabada qayıtdım və sabah axşam Hüseyni və məzuniyyətə birlikdə gəldiyim digər iki-üç nəfərlə birgə Əhvaza tərəf yola düşdük.

Sonrakı günün səhəri Gələfə çatdıq ki, həm məzuniyyət kağızlarını təhvil verək, həm də o cavan (Hüseyni) öz təqdimat kağızını hərbi hissəyə versin. Hüseyni hərbi hissədən qayıdaraq dedi: “Onlar deyir ki, gərək üç ay qalasan.” Dedim: “Lap yaxşı, əmrin üç aylıqdır.”

- Mən üç ay qala bilmərəm.
- Yaxşı, onda iki ay qal!
- Yox, iki ay da qala bilmərəm!

– Nə qədər qala bilərsən? Ümumiyyətlə, nə qədər qalmaq istəyirsən?

– Mən bir həftədən artıq qala bilmərəm!

– Axı, mömin, ümumiyyətlə, niyə gəlmisən?! Gəlmisən ki, nə baş verdiyini görüb, dərhal qayıdasan? İndi get idarəyə, gör qəbul edirlərmi?

İdarədən də qəbul etməyib ona demişdilər ki, biz minimum iki ay cəbhədə qalanları hərbi sursatla təchiz edirik. Dedi: “Onda əmrin yazılan kağızı verin qayıdım. Mən camaatın qızına bir həftə sonra evlənməyə vəd vermişəm. Qala bilmərəm.” Nəsimullah Ləşkəri onun üstünə çığırır-bağırdı: “Özünü masqara edirsən, yoxsa, bizi?! Bəyəm bilmirdin ki, evlənməlisən, onda niyə cəbhəyə gəlmisən?” Ona işarə etdim ki, güzəşt elə. Nəsimullah bir stəkan su içib aram səslə dedi: “Bilirsən nə var? Sən iki aylıq hökmlə gəl, hacı sənə bir həftə sonra məzuniyyət verər ki, gedib evlənəsən. Allahın işini kim bilir, bəlkə elə sabah axşam müharibə qurtardı!”

Bu sözlərin heç biri Hüseyini razı salmırdı. Əmri yazılmış kağızı jaketin altına, köynəyinin cibinə qoymuşdu. Sağollaşib yola düşdü. Maşına minməyə gedərkən arxasınca düşdüm ki, bəlkə onu daşındıra bildim. Maşına minsə də, əmri köynəyinin cibindən maşının kənarına düşmüşdü. Narahatlıqla kağızı götürdüm. Onu hələ də arxiv sənədlərimin arasında saxlayıram.

Bir neçə gün sonra xəbər gətirdilər ki, Əhvazdan Gəçarana maşın tutur və əmisinin evinə gedir. Oradan da əmisi ilə taksi tutub Nurabada gedir ki, evlənməyə tədarük görsün. Nurabada çatmamış qürub vaxtı körpü üzərində bir yük maşını ilə toqquşaraq özü, əmisi və sürücü ilə birgə dünyasını dəyişir. Bu xəbər məni bir az da narahat etdi. Nəsimullaha dedim: “Onun ömür kəsəsi həmin gecə

dolmuşdu. Əgər qalib Farsiyata gəlsəydi, orada ölmək yerinə, çox güman ki, Karun çayının kənarında şəhid olardı!”

Sonrakı məzuniyyətimdə onun qəbri üstünə gedib bir fatihə verdim və sonra da raportun ikinci nüsxəsini Fars Korpus komandanına təqdim elədim.

Növbəti raportları verməmişdən öncə şkaflın siyirtməsinə çəkərkən gördüm ki, əvvəlki nüsxənin üzərinə bağladığım ipin düyünü hələ açılmayıb. Öz-özümə dedim: “Mən bu qədər yolu Əhvazdan gəlmişəm ki, onu müəliyə edib mənə tapşırıq versin, amma onlara hələ heç baxmayıb da!” Odur ki, qalanlarını paltomun altında gizlədib, otaqdan çıxdım və bundan sonra heç vaxt ona raport vermədim. Əlbəttə, o da çox tez bir zamanda təhsilini davam etdirmək üçün tamam başqa yolu –cəbhə mühitindən kənar peşəni – seçməyi qərara aldı. Belə ki, səkkiz il ərzində onun bir dəfə də olsun hansısa cəbhə bölgəsinə baş çəkdiyini görmədim.

Dariyuş İyzədi böyükdür!

İnqilabın əvvəlləri ilə bağlı xatirələrimdə demişdim ki, nurabadlılar şəhərin asayişi üçün çox fəaliyyət göstərmişdilər. Belə ki, bizi qüvvə toplamaqdan çox idarəçiliyə məcbur edirdilər. Bütün tayfalardan böyüklikçilikli könüllülər vardı. Dariyuş İyzədi kimi yaşlı bəlkə də, on dördə çatmamış şəxslər vardı və onun Korpusa çalışmaq üçün etdiyi israrı göz yummaq olmazdı. Məktəbdən gəldikdən sonra Korpusda olardı və axşam onu zorla evə göndərərdik. O, uşaqların dalınca qaçar və təmizlik, qabları yumaq, otaqları silib-süpürmək kimi işləri yerinə yetirərdi.

Yadımdadır, əşyalarımızı toplayıb təlim məşqinə gedəndə, uşaqlar ona “Biz gələnə qədər otaqları təmizlə!” – deyərkən, “Oldu!” – deyib, otağın bir tərəfində dayandı. Təchizatı maşının arxasına yığıb hərəkət etmək istədikdə, yanıma gəlib dedi: “Mən də gələ bilərəmmi?” Gözlərinə nəzər saldım, azacıq doluxsunmuşdu. Dedim: “Eybi yoxdur, maşının arxasına min.” Sevincindən uçurdu. Təlim meydançasına çatdıqda, tez-tez təchizatı boşaldandan sonra kənardə dayanıb uşaqların güllə atmağına tamaşa edirdi. Atılan hər bir gülləyə görə göyə tullanır və “Allahu əkbər” – deyirdi. O qədər uşaqlarda şövq yaratdı ki, sanki yüz nəfər onlara tamaşa edirdi. Qayıtmağa az qalmış onun mənalı şəkildə təlim silahlarına baxdığını gördüm. Silahı ona tərəf uzadıb dedim: “Sən də yoxlamaq istəyirsənmi?” Gülümsədi. Sanki bütün dünyanı ona verdilər. Silahı götürüb daraqdakı üç patronu boşaltdı. Həmin gündən döyüş başlayana qədər Korpusda heç bir məvacib istəmədən daimi nəzarətçi oldu. Onun gözəl bir sözü vardı və söhbət zəhmət haqqı və puldan düşdükdə, deyərdi: “Darıyuş İyzədi böyükdür!”

Müharibədən iki-üç ay keçirdi və onun on beş yaşı vardı. Sizə demişdim ki, ikinci məzuniyyətimdə Nurabadın Korpus şöbəsinin üzvlərini görməyə getmişdim. Geri qayıtdığım zaman onları cəbhəyə aparmağımı istəyənlərdən biri də həmin Darıyuş İyzədi idi. Əvvəlcə qəbul etmədim. Onun ısrarını və atasının razılığını bildirdiyi kağızı gördükdə, başqa çarəm qalmadı. Onu Farsiyata apardım. O, şəraitə tez uyğunlaşdı və ad-san qazandı. Deyirdilər ki, bu uşaq indiyə qədər harada idi? Nə üçün onu tez gətirməmişən? İşləri çox yaxşı yerinə yetirdiyindən və hər yerdə hazır olduğundan qaib olduğu zaman hamı onun üçün darıxırdı. Bir ay sonra şəhid

olduqda, hamının gözündən yaş axmağa başladı və bir müddət hamı ondan və işlərindən danışdı. Dariyuş İyzədi uşaqlar üçün zərbi-məsələ çevrilmişdi. Kimi gətirirdiksə və işgüzar, zirək olduğunu iddia edirdisə, deyirdilər: “Çətin ki, Dariyuş kimi ola!” Ordunun təcili yardım maşını hərbi məntəqəyə uyğun rənglənmiş halda cəbhə xəttinə gəlmişdi. Ağ rəngdə idi və düşmən tərəfindən müşahidə edilə bilirdi. Sürücü maşını xurma ağacının kənarında saxlayıb gedərkən Dariyuş işə girişdi. Əlinə böyük bir ləyən götürüb, içini su və torpaqla doldurdu və maşının yanına aparıb hər tərəfinə palçıq yaxdı. Sonra maşının üstünə çıxıb, palçıq yaxmağa başlayarkən təqribən yüz metrliyə bir top mərmisi düşüb partladı. Fasilə o qədər çox idi ki, kimsə qəlpələrin maşına çatmağına inanmazdı. Dariyuş maşının üstündən yerə yıxıldıqda fikirləşdim ki, yəqin qorxudan özünü yerə atıb. Farsiyatın daimi hərbi üzvü Əli Təhmətən özünü onun başı üstünə çatdırdı. Biz də yolda idik. Oradan uca, amma titrək səsle qışqırdı: “Əsədi qardaş, gəl! Şəhid oldu! Allaha and olsun, şəhid oldu!” İnana bilmədim. Başı üstünə yetişərkən bədəninə qəlpədən əsər-əlamət yox idi və sanki illərlə yuxuya getmişdi. Nə qədər axtarımsa, qəlpə yeri görmədim. Onun tayfasından olan nurabadlı biri üzünə-başına vurduğu halda deyirdi: “Allah onun bacısının imdadına çatsın!” Dedim: “Allah onun anasının dadına yetsin, bacısının niyə?!” Dedi: “Əgər bu qardaş-bacını tanısaydıq, belə deməzdiniz!” Təhmətənlə cənazəni Nurabada göndərdik. Qayıtdıqdan sonra dedi: “İynənin ucu qədər qəlpə gicgahından beyninə giribmiş.” Dariyuşun yerlisi düz deyirmiş. Bir ay keçməmiş xəbər gəldi ki, onun bacısı da dünyasını dəyişdi.

Balıq qonaqlığı

Camaat elə müharibənin əvvəllərindən döyüş meydanında idi. Əgər bacarsaydılar özləri gəlirdi, hansısa bir səbəbdən gələ bilmədiklərində də sahib olduqları şeylərdən göndərirdilər. 1981-ci ilin əvvəllərində yük maşınında Gənavədən Gələfə təqribən iki ton balıq gətirən sürücü əsla yadımdan çıxmaz. Onda dedim: “Burada balığı saxlamaq və bişirmək üçün o qədər də əlverişli şərait yoxdur. Gərək Candişapur universitetinə aparasan. Orada bir mətbəx açılar, onlar bu günü səndən təhvil götürürlər.” Adresi dəqiq şəkildə ona verdim getdi. Bir iki saat sonra sürücü yenə Gələfin həyətində göründü. Soruşdum: “Təhvil vermədin?” Dedi: “Çox çətinliklə təhvil götürdülər! Sizin yanınıza şikayətə gəlmişəm.” Dedim: “Nə olub ki?” İzah etdi: “Fars körfəzi əhalisinin ən əla və bahalı qidası balıqdır. Amma neçə həftə idi ki, vəziyyət yaxşı deyildi və ovumuz yox idi. Dünən gəmilərdən biri sahilə yaxınlaşdı, iki ton balıq tutmuşdular. Gəmiyə tərəf çoxlu adam axışdı. Gəmi sahibi düşündü ki, indi balıq üstündə dava düşəcək. Ətrafa toplaşan camaat dilləndi ki, bəs niyə balıqları aşağı endirmirsən, satmaq istəmirsən?! Gəmi sahibi gəmiyə qalxıb uca səsle dedi: “Camaat, ümumiyyətlə, balıq satılmır!... Cəbhəyə göndərəcəyəm.” Uzun müddət balıq tükənməsinə baxmayaraq bir nəfər də etiraz etmədi. Hamı dedi ki, Allah sənə xeyir versin! Sonra sahildən uzaqlaşdılar.” Sürücü dedi: “Balıqları buz karxanasına apardıq və içərisinə bir neçə tikə buz atıb bura gətirdik.” Dedim: “Lap yaxşı iş görmüsünüz. Bəs, nədən narahatsızsınız?” Dedi: “Universitetin mətbəxində təhvil almaq istəmərdilər. Biri deyirdi “hava istidir”, o biri deyirdi “xarab olacaq.” Yarım saat yalvar-yaxardan sonra

boşaltmağa icazə verdilər.” Şikayətlənirdi ki, həm malını verirsen, həm də yalvarırsan. Təsəlli verdim: “Eybi yoxdur, ürəyinə salma, Allaha xatir olan işlərin belə çətinlikləri də olur.” Sürücü maşına minməyə gedəndə, nədənsə ona diqqətlə nəzər saldım və gördüm ki, sürücüyə bənzəmir və qərribə şəkildə onun həmin gəmi sahibi olduğunu hiss eləməyə başladım. Özü balıqları gətirmək istəmişdi.

Balıqdan söz düşmüşkən, hacı Davud Kəriminin bizə baş çəkmək üçün Farsiyata gəldiyi gündən danışım.

Qayığa minmişdik və ona izah edirdim ki, burada bir isfahanlı topxana gözətçisi suda boğuldu və buradan da çayın o tərəfinə gedirik... Farsiyata tərəf qayıdırdıq ki, bizdən yetmiş-səksən metr qabağa bir top mərmisi düşüb, suyu iyirmi-otuz metr yuxarı qaldırdı. Partlayış nəticəsində filan qədər balıq can verdi. Hadisə yerinə yaxınlaşdıqda, gördüm ki, yarım metr uzunluğunda iri bir balıq suyun üzündə ağzını açıb-yumur, can verir. Hacı Davuddan soruşdum: “İcazə verirsiniz götürüm?” Güldü və dedi: “Bu od-alovun içərisində balıqı tutmaq istəyirsən?!” Dedim: “Hacı, bu yəqin bizim qismətimizdir.” İki əlimlə balığın qarnından tutub, qayığa atdım. Bir neçə dəfə aşağı-yuxarı atılaq çapalayıb öldü.

Qərargahda Xudadad Təhmətın dedi: “İndi bunu necə bişirək? Nə qızartmağa qabımız var, nə də kabab etməyə şişimiz!” Dedim: “Qarnının içindəkiləri boşalt və içərisinə duz vur. Qalanı mənim boynuma. Sağlığına, qonağımıza da var.” Beş dəqiqə sonra duzlanmış balıq bişirilməyə hazır idi. Onu bir neçə qəzetlə büküb, yerli tayfanın kənddəki çörək təndirinə atdım. Neçə nəfər dedi ki, yanıb kül olacaq. Dedim: “Qoyun işimi görüm, sınağa dəyər.” Təndirin odu çox idi və balığı təndirdə çox saxlamaq

olmazdı. Üç-dörd dəqiqə sonra balığı kürəklə təndirdən çıxardım. Qəzetlər yanıq və balığın dərisi ilə eyni olmuşdu. Bıçağı götürüb balığı hissələrə ayırdım. Yeməyin dadını tərifləyən ilk şəxs hacı Davud oldu. Düşündüm ki, yəqin qonaq ədəbinə riayət edir ki, aşpazlıq yorğunluğum çıxsın. O balıqdan iyirmi neçə nəfər yedi və dedi ki, indiyə qədər bu cür ləzzətli balıq yeməyiblər. Bu, adamın barmaqlarını da yemək istədiyi yeməklər kimi oldu. İndi də o balığın dadı damağımdadır.

Bəlkə də, bədənimizin tələbatı vardı, yaxud dəniz balığı idi, ya da birlikdə yediyimizə görə, bu qədər dadlı gəlirdi. Xülasə, balığı yeyib qurtardıqdan sonra hacı Davud dedi: “Gərək iraqılılara da təşəkkür edək. Onlar ovladı, Əsədi qardaşımız bişirdi və biz də yedik!” Amma ertəsi gün səhər balıqdan aldığım ləzzət çox pis şəkildə burnumdan gəldi. Çayın kənarında əlimə qəlpə dəydi. Sümüyə qədər işləyib, şiddətli susuzluq yaradan qəlpələrdən idi və adam çayın suyunu birnəfəsə içib qurtarmaq istəyirdi. O biri əlimlə yaranın üstündən basıb, qərargahın tibb məntəqəsinə qaçdım ki, məni hospitala aparsınlar. Otaqda qırmızı bir vedrə və yanında da sarı rəngli plastik stəkan vardı.

Vedrə və stəkan mənim kimi susuz adamı özünə cəlb edirdi. Vaxt itirmədən stəkanı vedrəyə salıb su götürdüm. Susuzluğum o qədər idi ki, mənə müstəhəb sayılan və suyu üç dəfəyə içib, hər dəfə imam Hüseynə (ə) salam göndərməyi unudurdu. Stəkanı başıma çəkib bir nəfəsə içdim. Boğazımdan aşağı keçdikdə, beynimdən tutmuş ayaqlarımın altına qədər yanmağa başladım. Sən demə, akkumulyatora tökülən turşunu (kislotu) başıma çəkmişəm! Tez çaya tərəf qaçıb, o ki var, su içdim ki, təsiri zəifləsin. Tibb məntəqəsindəkilər məsələni

anlamışdılar. Məni cəld maşına mindirib Əhvazın xəstəxanalarından birinə çatdırdılar. Qəlpəni həmin gün əlimdən çıxardılar, amma problem iki idi. Batalyonumuzdakı əhvazlı uşaqlardan biri görüşə gəlib dedi ki, tanışımız burada həkimdir, bir şeyə ehtiyacın olsa, de, ona tapşırım. Macəranı danışıb dedim ki, əgər mədəmi incidən yeməklər verməsələr, yaxşı olar.

Ertəsi gün onun tanış xanım Sadiqi yatdığım çarpayının kənarına gəlib məni müayinə etdi. Əlimi soruşduqda dedim ki, Allaha şükür, piltə qoyublar və yaxşıdır. Əgər qoşulan sistemi çıxarsaydılar, mən gedərdim. Dedi: “İndi olmaz. Gərək neçə gün qalalım ki, infeksiya törədib-törətmədiyini məlum olsun.”

Axşama az və özü də yüngül yemək istəyirdim. Qalanlarına bir kasa, mənə isə iki kasa sup gətirdilər. Səbəbini xəstəxana işçisindən soruşduqda dedi ki, səbəbini bilmir və nə deyirlərsə, onu da edirik. İki-üç gün sonra sistemi çıxardılar və batalyona qayıtdım. Xanım doktorun göstərişi üzrə yemək vaxtı mənə iki qab verirdilər. Mədəm hələ öyrəşmədiyindən, tamamilə pozulmuşdu.

Bihudə planlar

Mən yalnız döyüşdəki müvəffəqiyyətin danışılması tərəfdarı olanlarla müxalifəm. Bəli, xalq kütləsinin inqilabı qələbə çaldı və hələ dayaqları möhkəmlənməmiş müharibə başlandı və camaat şövqlə İslam inqilabı və vətənlərini müdafiə etdi. Təbii ki, əvvəllər döyüşçülərin təcrübə toplaması üçün bir çox halda səhv və xətalər olmalı idi. Həmçinin, əgər zəif cəhətlər və məğlubluqatlardan danışmasaq, müvəffəqiyyət və zəfərlərin mənası olmaz.

Döyüşün əvvəllərində belə səhv və xətalardan biri su ilə bağlı plan idi. Müharibədən neçə ay keçmiş bildirdilər ki,

Gələfə gedib mühüm bir toplantıda iştirak edək. O zamanlar Xuzistanın Korpus komandanı cənab Şəmxani ciddi surətdə təcili olaraq su anbarının turbinlərinin açılmasını təkid edirdi və bununla xurmalıqların çoxu su altında qalacaq və çayın kənarındakı qoruyucu betonları su aparacaqdı. Təkid edirdi ki, səddin turbinləri açılana qədər burada olanlardan başqa, heç kəsin bu plandan xəbəri olmasın. Cənub ləhcəsi ilə amiranə tərzdə deyirdi: “Mən bilmirəm, elə edin ki, səhlənkərlər olmasın!” Tez Farsiyata qayıtdım ki, suyun qabağını almaqla bağlı plan cızım.

Hələ öz otağıma getməmişdim ki, Tehrandan olan Pərviz Səfəri soruşdu: “Hacı, sudan nə xəbər?”

– Su? Nə su?

– Səddin suyunu deyirəm də, bura qədər gələcək olan suyu!

– Kim dedi? Hansı sədd?

– Aaa... Mən balıqçı Mehdiyədən eşitmişəm, bunu hamı bilir.

Döyüşün camaatla bağlılığının nöqsanlarından biri də xəbərlərin komandanlıq otaqlarına çatmazdan öncə, adi hərbi qüvvələr arasında dolaşmasından ibarət idi.

Xülasə, otağıma gedib məntəqənin xəritəsini qabağıma qoydum ki, gedə biləcəyimiz və başqa yerlərə nisbətə dəniz səviyyəsindən yüksəkdə olan bir kənd tapım. Xəritəyə diqqətlə baxdığım da, həmin yeri tapdım. Şəhman kəndi dəniz səviyyəsindən on dörd metr yüksəklikdə idi.

Əşyalarımızı müvəqqəti olaraq oraya köçürtdük. Qayıqlara iyirmi metrlik kəndirlər bağladıq və onları da xurma ağaclarının ən hündür yerlərinə bərkətdik ki, su basdığı da yuxarıda qalsın və batmasın. Kəndirləri çəkməklə onları tapa bilək. Neçə gün keçsə də sudan bir xəbər olmadı. Sonunda bir həftədən sonra Karun çayının

suyu bir neçə metr yuxarı qalxdı. Gələfə gedib soruşdum ki, su planı necə oldu? Dedilər: “Biz hesablamışdıq ki, səddin turbinləri açıldığında Karun çayının suyu neçə bərabər artacaq və su hər tərəfi basacaq, lakin çayın yatağı suyu özünə çəkdi və qalanını da dənizə apardı.” Bu planın praktiki olaraq heç bir faydası olmadı.

Bu planın uğursuzluğundan sonra bir neçə həftə ərzində başqa iki plan da icra edildi. Birinci plan on iki metrlik və içi daş dolu konteynerlər qoymaqla çayın suyunun kəsilməsi idi. Kranlarla konteynerləri qaldırıb çayın yatağına qoyur və buldozərlərlə də üzərinə torpaq tökürdülər. İkinci konteyneri də çayın yatağına qoyduqda, suyun təzyiqi onu sürüşdürdü və hər ikisini özü ilə apardı.

İkinci plan Karun çayının bu tərəfindən iraclılar olan tərəfə suyun nasoslarla vurulması idi. Planlaşdırmışdılar ki, su onları basdıqda, biz onları təqib edək və bacardığımız qədər onlara zərbə endirək. Döyüşçülərə hazır olmaq komandası verdim ki, suyun basması ilə onları təqib edək. Gecə saat birin yarısı uşaqların dizə qədər paltarlarının islanmış, ayaqları palçığa bulaşmış halda və əşyalarını çiyinlərinə yükləyərək bir-bir qərargaha gəldiklərini gördüm. Su düşməyə tərəf getmək əvəzinə, öz sənğərimizə dolub və onları qayıtmağa məcbur etmişdi. Əlbəttə, uşaqların zarafatla “boş-boş planlar” adlandırdığı bu uğursuz işlər döyüşün sonrakı illərində suda-quruda uğurlu əməliyyatlar keçirmək üçün bir müqəddimə olmuş və dünyanı lərzəyə salmışdı.

Bir-bir, heç-heçə!

Çörək tikəsini qatığa batırıb, ağızına qoydu və özünə gəldi.

– Bərəkallah iştahalı şirazlılara! Necə də təzə və dalı çörəkdir!

Loğmanı yaxşı çeynəyib, dərindən nəfəs aldı.

– Əgər desəm ki, ömrümdə bu qədər dadlı yemək yeməmişəm, mənə gülməzsiz ki?

– İxtiyarınız var, cənab komandır! Nuş olsun, sizə layiq bir şey deyil, nə vaxt istəsəniz, xəbər edin uşaqlar sizin üçün gətirsinlər.

Dəfələrlə ona xəbərlə-xəbərsiz olaraq təzə çörəklər göndərmişdim. Ümumiyyətlə, bizim "Xorasan-77" qoşununun komandiri ilə "Saminul-Əimmə" əməliyyatından qabaqkı dostluğumuz belə çörək və qatıqla başlamışdı. Abadan mühasirəsini yarmağa hazırlaşırıdık. "Xorasan-77" qoşununun bölüklərindən biri yeddinci cərgədə bizim kənarımızda durmuşdu. İki-üç ay idi ki, Farsiyatdan Abadana getmişdik. Son zamanlar Farsiyatda Xuzistanlı döyüşçülərin planına əsasən, Karun çayının suyunu iraclılara tərəf istiqamətləndirmişdik ki, bəlkə, məntəqədən uzaqlaşalar. Bu iş iraclıları uzaqlaşdırmadı, amma onların daha çox irəliləməsinə mane oldu. Praktiki olaraq bir-birimizlə əlaqəmiz yox idi. Həmin səbəbdən, günbəgün ətrafımız sakitlik olurdu və kimsə biz tərəfə gəlmirdi. Sonunda özümüz də yorulduq və çarəni getməkdə gördük. Geridə qalan qüvvələri başqa yerlərə təqdim etdik və əvvəldən birlikdə olduğumuz bir neçə

nəfərlə Əhvaza Qulaməli Rəşidin¹ ardınca yollandıq. Ona dedim ki, bizim barəmizdə bir şey fikirləş. Artıq Farsiyatda qalmağımız mənasızdır. Rəşid də çox tez qəbul etdi və əmrimizi bir məktuba qoyub dedi: “Tez özünüzü Abadana çatdırın!” Rəşidin bu sözlərinin mənası Abadanda əməliyyat olacağı şayiəsini təsdiqləmək idi. Səhlənkarlıq etmədən əlimizdəki əşyaları Farsiyatdan bizdə olan üç maşına yığıdıq və yola düşdük. Bizə dedilər ki, “Quruculuq cihadı” bu yaxınlarda “Şəhid Şəhşəhani” adına yeni yol salıb. Həmin yol Abadanın 2 km-liyində kimi uzanır və oradan bir yarım döngə var ki, “Bəhmənşir”in kənarına və yeddinci dayanacağa çatır. Həmin yol sonralar “Vəhdət yolu” adlandırıldı və çox məşhurlaşdı. Çünki mühasirə zamanı Abadana yeganə quru yolu olduğundan, ondan əvvəl camaatın əksəriyyəti dəniz yolu ilə Mahşəhrdən, ya da Buşəhrdən qayıqlarla gedirdi. Bu yolla gələn ilk qrup biz idik.

Şəhərə çatarkən Abadan hotelindəki mərkəzi qərargaha getdik. Bombardmanlar, top və minomyot mərmiləri müharibədən əvvəlki təmtəraqlı oteldən əsər-əlamət qoymamışdı. Oranın idarəsi cənab Bənadirinin ixtiyarında idi və cənab Rəşidin əmrini gördükdə, ehtiramla təklif etdi ki, Abadanın müxtəlif cəbhələrini gözək və hara münasibdirsə, oranı seçək.

¹ Cənub əməliyyat komandanı Qulaməli Rəşid döyüşdə müxtəlif vəzifələrdə olmuşdur. O, bizim tanışlığımızdan otuz il keçməsinə baxmayaraq ən yaxşı dostlardan biri kimi fəxr etdiyim komandirlərdən biridir. Rəşidin döyüşdə aparıcı rolu heç kəsə qaranlıq deyil. O, hərbi ideoloqlardan biri və müxtəlif hərbi sahədə dəqiq təhlillərə malik olmaqdan əlavə, bu sahədə çoxlu sayda şagirdlər yetişdirmişdi. Mən ondan çoxlu şeylər öyrənmiş və müxtəlif vəzifələrdə onun tövsiyələrindən bəhrələnmişəm.

Belə də etdik, amma o qardaş bir neçə gündən sonra yeddinci dayanacağa üstünlük verdi. Deyəsən, orada şirazlılarla isfahanlılar arasında ixtilaf yaranmışdı və biz onu aradan qaldırmalı idik.

Macəranı anladığıda başa düşdük ki, Mürtəza Qurbaninin şirazlılarla ixtilafı bizim onları barışdırma biləcəyimizdən daha dərinidir. Cənab Bənədiri məsələnin həlli yolunu məni ora komandan və Mürtəzanı da əməliyyat komandiri kimi təqdim etməkdə gördü. Yeddinci dayanacaq batalyonunu təhvil aldım və Kəbi mədəniyyətinə – Şah dövründəki millət vəkilinə – aid olduğunu söylədikləri evi qərargah olaraq seçdim.

İxtilafı aradan qaldırmağa çalışsam da öz yerlilərimlə bacarmadım. Şirazlılar küsüb başqa yerə getdilər. Mən ixtilafın cəbhə xəttindəki döyüşçülər arasında təfriqə salmadığına daha çox sevinirdim. Bundan əlavə, işimizə yarayan bir şəxslə də tanış olmuşduq. Şir ürəkli və qorxmaz idi. Mürtəza Qurbani cəsarətli və ürəkli bir şəxs idi və ona ürək bağlamamaq mümkün deyildi.

Çox keçmədən Xorasan-77 qoşununun bir hissəsi bizim kənarımızda yerləşdi və onlarla dostlaşdıq. Briqada komandiri Əmini Şiraz çörəyinin xüsusi həvəskarı idi və vaxtlı-vaxtsız bizim batalyona gəlmək həvəsinə düşür, yaxud da ona çörək göndərməyimizi sifariş edirdi. Əməliyyata bir neçə gün qalmış onun tərəfindən komandir Xoşbəxt¹ qoşunlarımızı birləşdirmək üçün bizə təqdim olundu. Korpus və qoşunun bir-biri ilə birləşməsi planı ilk dəfə icra olunurdu və biz bilmirdik ki, adamları birlikdə bir səngərdə və bir nöqtədə yerləşdirək, yoxsa iki qrup şəklində və bir-birinin kənarında?!

¹ Dəqiq yadımda deyil, adı deyəsən, Xoşnam idi.

Yadımdadır, toplantı qurmuşduq və heç nə düz-əməlli aydın deyildi. Komandir Əmini döyüşçülərin nəzərlərini öyrənməyə maraq göstərsə də, mən deyirdim ki, elə indidən vəzifələrimizi aydınlaşdıraraq. Çölə çıxdıqda, sözlərinin doğru olduğunu və döyüşçülərin nə etməli olduqlarını bizdən yaxşı anladıqlarını gördük. Bəsicilər, qoşundakılar və korpusdakılar bir-biri ilə uyğunlaşmış və özləri birləşməni bizim üçün asanlaşdırmışdılar. “Farağat” (düzlən) komandası verərkən korpusdan olanların əlləri qoşundan olanların çiyində və əksinə idi. İki-üç gün sonra komandir məni gördükdə, özünün birləşmə haqqındaki nəzərinə işarə edib güldü: “Bir sıfır mənim xeyrimə!”

Bunu da deyim ki, əməliyyatdan bir neçə ay öncə başlayan və artıq nəticə verən gündəlik işimiz Fəyyaziyyə və yeddinci dayanacağıın qarşısından iraqılılara tərəf tunel qazmaqdan ibarət idi.

Bizim bu əməliyyatdakı zəfərimizin əsil səbəblərindən biri həmin tunellər idi və düşməni qəflətə salmaqda və gizlənməkdə yardımçı oldu, bizim çoxlu itki verməyimizi önlədi. Əməliyyat axşamı uşaqları xətasız-bəlasız iraqılıların yanına qədər apardı. Bu tunelləri qazarkən başımıza gəlməyən iş qalmadı. Bir neçə şəhid verdik və çoxlu bədənələr və qollar yoruldu. Nəcəfzadə adlı kazerunlu bir bəsicisi bu işdə o qədər ciddilik göstərirdi ki, son günlərə qədər iflic adamlar kimi yerindən tərpənmirdi. Əlləri bir-iki dəfə deyil, on dəfələrlə külüng vurmaqdan qabar bağlayıb yaralanmışdı. Buna baxmayaraq yenə də əlini işdən çəkmirdi. Onunla rastlaşarkən üzünə baxmağa xəcalət çəkirdim. Nəcəfzadə kimi cadar-cadar olmuş əllərlə, yorulmuş dizlərlə külüng vurub yeri qazan və tunelin hazırlanmasına çalışan kəslər az deyildi. Nəhayət,

tunel hazır oldu. Bir axşam da döyüşçülərimizdən dördü iraqlıların tələsinə düşərək yaralandı.

İraqlı zabit tapançasını çıxarıb onları öldürür və sonra ekskavator gətirib cənazələri üstünə torpaq tökdürür. Uşaqlardan biri sağ qalmış və oradan xilas olmağa fürsət gözləyirmiş. Amma son nəfəsinə qədər heç bir reaksiya vermir. Hava qaranlıq olduğundan, ekskavatorçu onun sinəsi və başının torpağın yuxarısında qaldığını görə bilmir. İraqlılar oradan uzaqlaşdıqlarında, əvvəlcə əllərini torpağın altından çıxarır və torpağın təzyiqindən, güclə son nəfəsini toplayaraq bütün bədənini torpağın altından çıxara bilir. Sonra nə məntəqənin coğrafiyasını müəyyən edə bilir, nə də sağlam bədənə malik olur ki, rahat hərəkət edə bilsin. Bir saat eləcə qaldıqdan, dua və nəzir-niyazdan sonra nəhayət, işıqlandırıcı bir güllənin işığında neft borularını görə bilir. Borunun kənarı ilə sürünə-sürünə özünü yeddinci dayanacağına səddi olan yerin otuz-qırx metrliyinə çatdırır. Bütün qüvvəsini toplayıb iki-üç dəfə qışqırır ki, ay qardaş, ay bəsicü... Sonunda səsini eşidib onun köməyinə çatırlar.

İndi də Tehranın Korpus üzvü olan Həsən Şəfii bu əməliyyatdan öncə bir axşam iraqlılara əsir düşür və ona öldürücü atəş açırlar. Özü danışırdı: “İraqlı zabit bir neçə metrlikdən tapançası ilə başımı nişan aldıqda, “Səddama ölüm!” deyib, ona ağzımdan çıxanı söylədim. Birdən gözlərimi açıb gördüm ki, atam başımın üstündədir və sevinir. Təəccüblə dedim: “Bura haradır?” Atam dedi: “Altı aydır ki, xəstəxanada bu çarpayının qonağısan. İndi oyandın və “Səddama ölüm!” – deyə danışmağa başladın.” Yaxud da, Hacı Musa Rzazadənin başına gələn hadisələri danışım. Həqiqətən də o, qeyri-adi adam idi. Dəstək və nəqliyyat işlərində hədsiz fəaliyyət göstərmək onun əldən-

ayaqdan düşməsi və gecələr yol gedib çiyinə silah götürmək və patrulluq etmək yerinə, yalnız yuxu barədə düşünməsi üçün yetərli idi. İstirahət etməsi üçün nə qədər təkid edirdiksə, qəbul eləmir və deyirdi: “Mənim cəbhədən savab payım dəstək və nəqliyyat işləri ilə bağlı deyil, yalnız elə bu gözətçilikdən ibarətdir.” Patrulluq etdikdən sonra da səhər azanından bir saat qabaq gecə namazı qıldırı; biz artıq üç-dörd saatlıq yuxudan sonra bir sutkalıq iş enerjisinin təmin olunduğuna inanırdıq. Bir gecə yeddinci dayanacağına çox gec yetişdim. Yorgunluq paltarlarımı dəyişməyə belə imkan vermədi. Bir küncə yığılıb yatdım. Səhər azanı olduqda, hacı Musa məni səslədi. Əllərimi qaldırıb özümə çəki-düzən verdim və dedim: “Azandır?”

– Azan verirlər, amma səni oyatdım ki, soruşam pijaman və ya başqa bir paltarın varmı, verəsən geyinəm?

– Bəyəm, özündə yoxdur?

– Varımdı, lakin ayağıma balaca bir güllə dəyib, paltarım qana bulaşmış.

Durub şalvarı çıxardım və pijamamı soyunub ona verdim və namaz üçün dəstəmaz almağa getdim. Qayıdıb gördüm ki, hər iki budundan axan qan paltardan çölə çıxıb. Dedim: “Hacı Musa, sən ki dedin balaca bir güllə dəyib, bu nə vəziyyətdir?!” Ağrıdan qıvrıldı və dedi: “İmkan varsa, namazını qılıb məni xəstəxanaya apar.” Namazı bilmədim necə qıldım. Maşını işə salıb onu yolumuzun üstündə olan neft şirkətinin xəstəxanasına apardım. Çarpayılara uzandıqda, hər iki budunda dörd dənə dəlik olduğunu gördüm. Deyəsən, keşik zamanı sol buduna iki güllə dəyib, sağ budundan keçmişdi. Pijama və alt geyimi ilə ayaqlarını bağlayıb iki saat dözmüşdü. Hətta, gecə namazlarını da qılmışdı. Həkim onu müalicə etməyə

başlayanda şikayətləndi ki, nə üçün onu vaxtında oyatmayıb və bu qədər qan itirib. Güldü: “Səni oyatmağa ürəyim gəlmədi. Pis elədim səni bir saat artıq yatmağa qoydum?!” Birinci cümlə ikinci cümləyə bitişməmiş, birdən qışqırtısı göyə çıxdı. Yaranı yumaq üçün istifadə edilən maddə bütün buduna yayıldı və qayçının ucundakı pambıq parçası ayağın dəliyində o tərəf-bu tərəfə hərəkət etdirildi. Sanki Hacı Musanın bədəninin ağrısı mənim bədənimi bürüdü. Ağlamağa başladım...

Günlərlə xəstəxanada qalmalı idi. Amma yaralılar çox olduğundan, iki-üç günə onu məcburi olaraq evə yazdılar ki, gedib bir ay istirahət eləsin. Sözə baxmırdı. Onu Abadan hotelinə apardıq. Orada da qalmadı və iki gün sonra axsaya-axsaya yeddinci dayanacaq batalyonuna gəldi. Uşaqlar evə getməsi üçün nə qədər israr etsələr də, qəbul etmədi və dedi: “Artıq əməliyyat vaxtıdır. Evə əliboş qayıtmaq istəmirəm.”

Demək istəyirəm ki, əgər müharibənin əvvəllərində bu ibtidai imkanlarla döyüşçülərin döyüşçü ruhu, səbir və fədakarlığı olmasaydı, şübhəsiz, zəfər əldə edə bilməzdik. Qədimdəkilər demişkən, bunların hamısı eşq və qəlb məsələsi idi. Neçə ay ərzində batalyon və qərargahların möhkəmlənməsi və cəbhə xəttinin təsbiti intizarından sonra əməliyyat növbəsi yetişdi. Müqəddəs müdafiədə birinci addım hesab edilən və bütün ölkənin onun mühasirəsini yarmaq intizarında olduğu Abadanın xilasını üçün döyüşçülər yeni bir canlanma və yeni bir ruhiyyəyə ehtiyac duyurdu. Ruhanilər, alimlər, məddahlar və xütbə əhli batalyonlara gedir və söhbətlər aparırdılar ki, döyüşçülər oradakı iştiraklarını daha yaxşı dərk etsinlər və hazır olsunlar. Bizim batalyonda Rəşid söhbət elədi. Hamını xurmalıqda topladıq və o, əlində bir mikrofonla

danışdı. Həmin günün coşqunluq və həyəcanı əsla yadımdan çıxmaz. İslamın ilk döyüşlərindən, Peyğəmbər (s) səhabələrinin şücaəti və həzrət Əlinin (ə) qılınc çalmasından danışdı. Hər bir cümləsi sanki qulaqlardan qəlbə girən və alovlanan bir od parçası idi. Döyüşdə əlinə qılınc zərbəsi dəyən, lakin onu tamamilə kəsməyən Peyğəmbər (s) səhabələrindən birinin adını çəkdi. O, meydandan kənara çəkilib, ayağını yarımkəsilməmiş əlinin üstünə qoyur ki, tamamilə qopsun və döyüşə davam etməsinə mane olmasın. Bu sözlər döyüşçülərə öz təsirini qoydu. Onlar iraqılıları dinin düşməni və özlərini də Peyğəmbər (s) səhabəsi kimi görür və düşmənlə üzləşməyi səbirsizliklə gözləyirdilər.

Bunlardan əlavə, Bəni Sədrin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılmasından sonra ölkənin vəziyyəti həddən artıq böhranlı idi. Münafıqlar hələ tamamilə dağıdılmamış və onlar daha çox “7 tir” və “8 şəhrivər” hadisələri kimi daha çox iğtişaş törətmək ardınca idilər. Belə ki, həmin hadisələrdə ölkə rəhbərlərindən 72 nəfəri, eləcə də Prezident, Baş Nazir və s. şəhid oldu. Onlar bu cür irilixirdalı hadisələrlə İrənin beynəlxalq müstəvidə vəziyyətini daha da gərginləşdirirdilər. Yəni, “Saminul-Əimmə” əməliyyatından öncəyə qədər dünya İrana sistemi çökmüş bir ölkə kimi baxırdı. Həmin səbəbdən, İraq şiddətli şəkildə məğlubedilməzlik qəflətinə düşər olmuşdu ki, bu da bizim müvəffəqiyyətli əməliyyatlara nail olmağımız üçün bir fürsət yaratmışdı. Xüsusilə də, İmamın “Abadanın mühasirəsi yarılmalıdır!” – əmri döyüşə marağı daha da artırmışdı.

1981-ci il, sentyabr ayının 27-də axşam əməliyyat başladıqda, Korpus və ordu dörd batalyondan hücum keçdi. Darxovin batalyonu "Şadeqan" çayı istiqamətindən

çox tezliklə düşməni geriyə oturdaraq irəliləməyə başladı. Amma Fəyyaziyyənin döyüşçüləri iraqlıların sərt müqaviməti ilə üzləşdi və neçə satlıq döyüşdən sonra dayandı. Bizdə vəziyyət hamınınkindən yaxşı idi. Müharibə sənədlərində də qeyd edilib ki, 7 və 12-ci dayanacaq batalyonu sürətlə irəliləmişdir. Bizim batalyon hücumun əvvəllərində iraqlıların ciddi müqaviməti ilə qarşılaşmasına baxmayaraq, havanın işıqlanması ilə qüvvələrimiz düşmən xəttini yarmaqdan əlavə, Fəyyaziyyənin də köməyinə gedərək düşməni geri oturtdu. Batalyon komandiri Xoşbəxt narahatlıqla yanıma gəlib titrək səslə dedi: “Əsədi, dəstək lazımdı... dəstək lazımdı...” Dedim: “Narahat olma, hazır qüvvələrimiz var.” Dediym qüvvələr mənim xurmalıqda arxa cəbhədə hazır vəziyyətdə çətin anlar üçün saxladığım qüvvələrdən ibarət idi. Ümumiyyətlə, onlar əməliyyatda iştirak etməməli idilər. Çünki komandirlərin qərarı belə idi ki, birləşmiş bölüklərdə ordudan olan hissələr Korpus və bəsicilərlə bir olmalıdır. Lakin işimiz düyünə düşmüşdü və böhranlı vəziyyət elə indi idi. Dərhal yüz nəfəri cəbhə xəttinə göndərdim. Yəni, komandirin məndən istədiyi və onlarla mühasirəni yarmağa söz verdiyi sayda adam göndərdim. Həqiqətən də təsirli olmuşdu. Mühasirəni yardıq. Amma Əhməd Kaziminin komandanlıq etdiyi batalyonun vəziyyəti çətin idi. Komandir yenə də qoşun istəyirdi. Dörd yüz nəfərlik qoşunu sübhə qədər tunellərin içinə göndərdik.

Yadımdadır, o gecənin səhəri səngərində olduğum komandir mənə yaxınlaşıb alnımdan öpdü və dedi: “Abrımızı qorudunuz, biz hamıdan daha tez mühasirə xəttini yardıq.” Çox şad idi.

Əməliyyat səhəri döyüş ərəfəsində Mürtəza Qurbanini soraqlayırdım ki, çox irəli getməsin. Çünki onun həqiqətən, müharibənin gələcəyi üçün önəm daşdığını düşünürdüm. O da mənim niyyətimdən xəbərdar olduğundan, gizlənmişdi. Onu bircə dəfə gördüyüm vaxt mənə danışmağa fürsət vermədən dedi ki, minatəmizləyən qrupun yanına kəndir aparıb, keçidə baş çəkmək istəyir ki, döyüşçülər minanın üzərindən keçməsinlər. Getdi və bir saat sonra səsi rabitə telefonundan gəldi: “Əsədi qardaş! Əhməd çətinliyə düşüb. İcazə verirsinizmi arxadan iraqlıların kələyini kəsim?” Minomyotu götürüb yaxşı bir yer seçmiş və bir neçə pulemyotçu səngərini vurmuşdu.¹ Dəqiq yadımdadır, artıq günorta vaxtı iraqlıların müqaviməti bütün batalyonlar tərəfindən yarıldı və onlar qaçmağa başladılar. Saat dördə Darxovində Əhməd Kazimi və Hüseyn Xərrazi ilə birləşdik və Karun çayının kənarına gedib, orada mövqə tutduq. Əlbəttə, məntəqənin təmizlənməsi və qələbənin yekunlaşması 48 saat çəkdi. İki gün sonra həqiqətən də çoxlu rəşadət göstərmiş qoşun komandanları ilə toplantı keçirdik. Cənab Xoşbəxt və komandir Əmini bizim bölüklərimizi tərifləməyə başladılar. Toplantıda hərə öz bölüyünün fədakarlığından danışdı. Bu da təbii idi. Nə bizim döyüş təcrübəmiz vardı, nə də ordudakıların hərbi bilikləri sınaqdan keçirilmişdi. İndi də müqəddəs müdafiənin ilk böyük zəfərini əldə etdiyimizdən, qürur hissi keçirirdik və qələbənin mənəvi səhmindən yararlanmaq istəyirdik.

¹ Qurbani qorxmazın biri idi. Onun cəsarəti tez bir zamanda özünü bürüzə verdi və yüksək rütbəli komandirlərin qəlbində özünə yer qazandı. O, bir müddət sonra "Kərbəla 25 bölüyü"nü yaratdı və sonra onu qoşuna çevirdi.

Əlbəttə, bir-iki gün qələbə sevinci yaşadığımız və narahatlıqlar yavaş-yavaş özünü büruzə verməyə başladı. Ən yaxşı dostlarımızı itirmək qəlbimizə od vurdu. Hələ də Farsiyatın ərməğanı olan Haşim Purzadi, Əmini Bəyat və başqaları yadımızdan çıxmamış, Yunis Nəhənd – təbrizli tələbə, elə ilk günlərdən onunla birlikdə olduğumuz Farsiyat Şeyxinin evinin pişnamazı – bizdən ayrıldı. Əməliyyatın son anlarında Karun körpüsünə çıxıb, şəhidlərin cənazəsini gətirməkdə yardımçı qüvvələrə kömək edəndə ona güllə dəydi və şəhid oldu...

Əməliyyatın hərərəti soyuduqda, qənimət götürülən silahların Abadana təhvil verilməsini bildirdilər. Biz də əmrə əsasən bu işi yerinə yetirirdik ki, Əhməd Kazimi gəlib dedi: “Niyə təhvil verək? Sonra bu silahlara ehtiyacımız olacaq. Növbəti əməliyyatda gərək onlara yalvaraq ki, həmin silahları bizə versinlər.” Əhməd uzaqgörənliklə silahları təhvil verməyə razı olmadı və onları özü ilə apardı. Onun bu işi "Nəcəf Əşrəf" bölüyünün yaradılmasının əsasını qoydu...¹

Əməliyyatdan bir neçə gün keçmiş komandir Əmininin şad və gülərüz halda maşınla Abadandan çıxdığını gördük. Biz də şəhərə daxil olmaqda idik. Bizi gördükdə maşını saxlayıb, yerə endi. Ona tərəf getdim. Bir-birimizi qucaqladıq. Əllərimi möhkəm sıxıb gülərək dedi: “Cənab

¹ Mənim Əhmədlə münasibətim çox yaxın və səmimi idi. Şəhid Kazimi (doğumu 1958 –İsfahan, Nəcəfabad) çox ayıq-sayıq, təcrübəli və təvazökar bir komandir idi. Onun Nəcəf Əşrəf-8 bölüyündəki üstün müdiriyyət və rəşadəti unudulmazdır. Müharibədən sonra ucaməqamli rəhbər tərəfindən “Fəth” medalı alan Əhməd 1960-cı il, yanvar ayının 10-u Falkon hərbi təyyarəsinin Urmiyə yaxınlığında süqutu nəticəsində bir qrup yaxın adamı ilə şəhadət libası geyinərək çoxlu saydakı şəhid dostlarına qovuşmuşdur.

Əsədi! Şiraz çörəyi və qatıq sizə daha çox yaxın olmaq üçün bir bəhanə idi. Gördün, bu böyük qələbə ordu ilə Korpusun birləşməsinin səmərəsidir!” Gülərək dedim: “Şirazdan təzə çörəklə qatıq gəlib. Qayıdanbaş bizim qonağımızsınız.” Sevincdən üzü qızardı və dedi: “Doğru deyirsən?” Dedim: “Yox əşi, zarafat edirəm. Görürsən, qatıq bəhanə deyilmiş.” Qəhqəhə çəkdi ki, indi bir-bir, heç-heçə olduq.

İdeologiyalar müharibəsi

Müharibə bütün viranəlikləri ilə yanaşı, bir növ sənət-təlim mərkəzinə çevrilmişdi. Həqiqətdə, müharibə düşüncələrin, ideologiyaların və yeni metodların toqquşması meydanı idi və qüvvələr təzə metod, hərbi yenilik və ixtiralar ardınca idilər. Cəbhə zonasında ən kiçik əşya, hətta Abadan yolunun kənarında partladılmış neft borularının qalıqları belə yararsız hesab edilmirdi.

Bizə baş çəkmək üçün gələn qardaşım və anamla birlikdə yol gedirdim. Neft borularını gördükdə dayandım və qardaşıma dedim ki, borunun içinə girib, daxilində hərəkətin mümkünlüyünü yoxla. İki-üç dəqiqə sonra çölə çıxıb dedi: “Heç bir problem yoxdur.” Bu borulardan bəziləri düz iraqqların yanına qədər uzanırdı. Belə sadə bir yoxlama mənim neft şirkətinin uşaqları ilə həmin imkandan düşməyə zərbə vurmaq üçün istifadə etmək haqda söhbət aparmağıma səbəb oldu. Əksər neft tankerlərini iraqqların partlatmasına baxmayaraq onların da təklifləri vardı və bu tankerlərdən bəzilərinə hələ də neft qalırdı. Planımızdan biri həmin borularla neft vurub, iraqqların olduğu yerə tökmək və işıqsaçan güllələrlə onlara atəş açıb düşmənin məntəqəsinə od vurmaqdan ibarət idi. Digər plan hərbi qüvvələrin boruların içərisi ilə

gedib, düşmən cəbhəsinə nüfuz etməsi və partlayıcılar quraşdırmasından ibarət idi. Yeni bir fikir irəli sürmək qapısı hər kəsə açıq idi. Məsələn, bir nəfər təkərli araba düzəltməyi təklif etdi ki, boruların içərisində irəliləmək rahat olsun. Əlbəttə, bəzi planlar əməl mərhələsində problemlərlə üzləşir və zamanla aradan qaldırılırdı. Borularda neft qalıqlarının qalması və onun tünd qoxusunun tənəffüsü çətinləşdirməsi həmin problemlərdən idi. Bir-iki döyüşçüdə tənəffüs problemi yarandığından, arabalara oksigen kapsulu quraşdırmaqla onu aradan qaldırmaq qərarına gəldik.

Digər plan isə cüzi təmasla partlayan minaların hazırlanması idi. Bu da iraqqlıların çayın üzərində quraşdırdıqları körpülər üçün nəzərdə tutulmuşdu. Minaları su axını istiqamətində iraqqlıların körpüsünə tərəf buraxırdıq ki, onlara dəyib, partlasın və düşmənin rabitə yolu kəsilsin.

Cəbhədə yeddinci dayanacaq batalyonu əhatəsində torpaq bürclər düzəltmişdik və döyüşçülər onların üzərindən keçdikdə, snayperlərin hədəfinə çevrilirdi. Bu tələfatları gördükdən sonra çarə düşünməyə başladıq. Bu nəticəyə gəldik ki, qənimət olaraq ələ keçirdiyimiz və xarab olan mina və güllələri toplayaq və onları kipləmiş bürclərin içərisinə yerləşdirək. Beləliklə, yolla bürclər arasında partlayış sayəsində dəliklər açıldı və hərbi qüvvələrimiz bürclərin üzərindən keçmək və snayper gülləsinə tuş gəlməkdən xilas oldu.

Yaxud da, düşmənin yerləşdiyi məntəqənin, səngər və qərargahlarının öyrənilməsi üçün gündüzlər vəzifəmizi yerinə yetirə bilmədiyimiz və açıq ərazidə gediş-gəlişimizə nəzarət edildiyindən, məğrib və işa namazlarından sonra yola düşmək məcburiyyətində idik.

Bəzən də 5-7 km piyada yol getməli olur və sübhə yaxın qayıdırdıq. Məntəqə dərə-təpə və qaranlıq olduğundan, həmçinin, təbii xüsusiyyətlərdən bəzən yolu azırdıq. İki-üç dəfə belə hadisə baş vermiş və bir neçə nəfər bir-iki gündən sonra o tərəf-bu tərəfi axtararaq və ac-susuz qalaraq güclə qərargaha gəlib çıxıb çıxa bilməmişdi.

Farsiyatda işığı zəif lampaların hazırlanması da bir plan kimi qarşıya qoyuldu. Onları bir əlamət kimi kəndirlə yolumuzun üstündəki xurma ağaclarının yuxarisına bağlayırdıq ki, hər hansı qüvvə geri dönərkən yolu azmasın.

Yaxud, cənub cəbhəsində xüsusi coğrafi şəraiti və təbii dərə-təpəyə malik olmadığı ərazilərdə düşməne yaxınlaşarkən hədəfdən yayınmaq üçün ən yaxşı planlardan biri tunellərin qazılması idi. Qərara aldığımız ki, gecələr tunel qazıb, gündüzlər gizlənmək və tədricən düşmənin xəttinə nüfuz etmək. Bu özü iraqılılara nüfuz etmək üçün ən yaxşı metod idi. Belə ki, Abadanın yeddinci dayanacağında kanal açmağın və Fəyyaziyyədə tunel qazmağın mühasirəni yarmağa və qələbəyə böyük təsiri vardı.

Sadə bir məsələni qeyd edirəm. Korpusdakı uşaqların zehnidəki meyarın İslamın əvvəllərindəki döyüş meyarı olması onların günümüzdəki mövqeyi anlamaları üçün maneə deyildi. Məsələn, o zamanlarda qılınc və qalxan olmasına baxmayaraq biz də qılınc-qalxan ardınca deyildik. Əlbəttə, müasir tələbləri nəzərə almaqla həmin döyüşlərə hakim olan ruhiyyə bizdə də vardı. Məsələn, İslamın əvvəllərindəki döyüşlərdə rəcəz oxumaq ənənəsi var idi. Döyüşçülər qılınc çalmazdan öncə, düşmənin müqabilində dayanıb özləri və hədəflərini tanıtdırmaqla yanaşı, elə danışırdılar ki, bir növ düşməni təhqir edir və

onların qəlbinə qorxu salırdılar. Bu ənənənin müasir dünyada istifadəsi zahirdə qeyri-münasib idi, çünki düşməne qədər olan silah məsafəsi bəzən kilometrə çatırdı və qarşı-qarşıya rəcəz oxumaq olmazdı. Amma biz bu məsələdən döyüşdə istifadə etmək istəyirdik. Məşvərət və yekdillik əsasında bu nəticəyə gəldik ki, top güllələrinə bildirişlər yerləşdirək və atəş açaq. İşıqlandırıcı güllələrin içərisinə də İmam Xomeyninin müharibə və Səddam rejiminin zalım olması və İran hərbi qüvvələrinin gücü ilə bağlı nəzərlərini əks etdirən kağızlar yerləşdirdik.

Düşməni batalyonlarını işıqlandırmaq hədəfi daşıyan güllələr əslində iki məqsəd daşıyır və iraqılı döyüşçülərin zehmində oyanış yaradırdı. Bu, təbliğət və psixoloji müharibə baxımından düşmənin qəlbinə qorxu salmaqla yanaşı, bir növ müasir rəcəz oxumaq sayılırdı. Bir dəfə də görüşlərimizin birində poçt işçiləri uzaq Şirazdan mühəndis Zahidinin rəhbərliyi altında bölüyümüzə gəldilər və bizim üçün bir iş görmək istədilər. Fikirləşirdim ki, onların ixtisasına uyğun hansı işləri tapşırmaq olar. Əməliyyat axşamı minaları zərərsizləşdirdikdən sonra açılmış keçidləri telefon kabelləri ilə müəyyənləşdirdik ki, döyüşçülər düşməne tərəf həmin yerlərdən getsinlər. Amma iraqılılar həmin kabelləri müəyyən edərək keçidlərin sonuna pulemyot yerləşdirib, bizə zərbə vurdular və çoxlu itki verdik. Mühəndis Zahidiyə dedim: “Əgər onları başqa şeylə əvəz edə bilsəniz, daha yaxşı olar.” Neçə gündən sonra gəlib dedilər ki, sayrışan işıqlar hazırlayırıq və bununla problem həll olar. Bir nümunə də gətirmişdilər. Yoxlama zamanı işıqların iki nöqsanının olduğu bilindi. Birincisi, həcmi çox idi, ikincisi, batareyə ilə işləyirdilər və bu, əməliyyatın həssas yerində nöqsan yarada bilərdi. Poçt işçiləri yenidən

plan cızacaqlarına söz verdilər. Bir həftə keçməmiş kiçik qutu formalı çiraqlar gətirdilər. Onlar gündüzlər günəş enerjisi toplayır və gecələr də işıq verirdilər ki, onu da yalnız öz döyüşçülərimiz görə bilirdi. Bu plan həm bizim problemimizi tamamilə aradan qaldırdı, həm də gecələr torpaq bürclər düzəltdiyimizdə ondan istifadə etdik.

Çünki buldozer sürücüləri gündüzlər birbaşa düşmənin hədəfinə tuş idi və məcburi olaraq gecələr işləməli idilər. Bu işıqlar axını sürətli olan və keçilməsində əlamət qoymağa ehtiyac duyulan Əlvənd çayı ilə bağlı çox təsirli oldu. Odur ki, bu müharibəni yeni üsul, metod, plan və fantaziyalar meydanı adlandırmalıyam.

Səhra muzeyi

Abadanın mühasirəsini yarmaqda ordu ilə birləşməkdəki üstün həmkarlıqdan əlavə, həmin əməliyyatın nəticəsi olan Korpusun bir nömrəli qərarını da açıqlamalıyam. Həmin vaxta qədər biz qərargah və əməliyyatlarda “batalyon” sözündən daha üstün bir söz haqda düşünmürdük. Məsələn, 7-ci dayanacaq batalyonu, 12-ci dayanacaq batalyonu, Darxovin batalyonu və sair. Lakin Abadandakı qələbə və iraqılıları Karun çayına qədər geri oturduqdan sonra Korpusun briqadasını yaratmağın zəruriliyi dillər əzbərinə çevrildi. Yadımdadır, Rəşid hamını çağırdı və izah elədi ki, nizamlı ordu təşkilatı kimi, hərbi qüvvələrimizi həm pərakəndəliyin qarşısını almaq, həm də əməliyyatlarda vəzifələri bölüşdürməklə bağlı qüvvələri diqqət mərkəzində saxlamaq üçün bir yerə toplamalıyıq.

Mənə imam Həsənin (ə) adını daşıyan yeni briqadanın yaratmağı tapşırığı verildi. Hüseyn Xərrazi¹ “İmam Hüseyn (ə)” briqadasının komandiri oldu. Əhməd Kazimi "Nəcəf Əşrəf" briqadasında fəaliyyətə başladı və Əli Fəzli də “əl-Məhdi-33” briqadasına komandir təyin edildi. Mürtəza Qurabninin komandirliyi ilə “Kərbəla-25” briqadasının əsası qoyuldu. Nəbi Rudəki “İmam Səccad (ə) ” briqadasını yaratdı. “Nəsr-5” briqadası Qalibafa tapşırıldı. “Vəliyyi-Əsr-7” briqadası Raufinin öhdəsinə qoyuldu və “Sarəllah-41” briqadasını da Qasim Süleymani təşkil etdi. Hətta Möhsün Rzayi də Korpusun baş komandanı seçildəndən sonra bütün fəaliyyətini cəbhəyə həsr eləmişdi. Halbuki, Korpusun sabiq komandanı Mürtəza Rzayini döyüş bölgələrində çox az görmüşdük. O zamanlar müqəddəs müdafiə resursları üzərində müdiriyyət Rəşid və şəhid Həsən Baqirinin ixtiyarında idi. Allah hacı Davud Kərimiyə rəhmət eləsin, Mürtəza Rzayinin qarşısında iradlarını deməkdən çəkinməzdi. Bir toplantıda üzünü ona tutub dedi: “İldə iki dəfə gəlirsən, onda da hər şeyi malalayırısan!” Ondan malalamağın nə olduğunu soruşduq. Axır, belə izah elədi: “Bu Allah

¹ Hacı Hüseyn Xərrazi (t. 1958-ci il, İsfahan) haqda yadımda qalan ən üstün məsələ onun bütün komandanlar və ixtiyarındakı qüvvələr tərəfindən hədsiz sevilməsidir. Həqiqətən, tabeçiliyindəki qüvvələrin ona itaəti və ona bəslədikləri sevginin bənzəri yox idi. Şəhid Xərrazi müharibədə Korpusun ilk komandanlarından olub. Abadan mühasirəsinin yarılması zamanı Darxovın cəbhəsinin əsas hissəsinə rəhbərlik edirdi və ondan sonra İsfahanın ən qabaqcıl briqadasına, yəni tez bir zamanda orduya çevrilən “İmam Hüseyn (ə)” briqadasına komandan oldu. O, İslam hərbi qüvvələrinin ardıcıl əməliyyatlarında yadigar qalan eposlar yaratdı. Sonunda "Xeybər əməliyyatı"nda bir qolunu itirərək "Kərbəla 5"-də (Şələmçə, 1987-ci il, fevral ayının 27-i) şəhadətə çatır və mələkut aləminə pərvaz edir.

bəndəsi nə vaxt gəlsə, onda da yalnız çatışmazlıqları ört-basdır etməyə, bəhanə gətirməyə gəlir və sonra da çıxıb gedir.” Ondan əvvəl əlbəttə, Şəhid Kolahduz işinə bağlı adam idi və Abadanın mühasirəsinin yarılması əməliyyatında həlledici rol oynamışdı.¹

İndi Möhsün Rzayinin gəlişi ilə Korpusla ordu birləşmişdi və biz əməliyyat planları hazırlamaqla bağlı yeni fürsət və imkana malik olduğumuzu, qərar qəbul etmək prosesinin asan və qısa olacağını düşünürdük.

Abadanda da bizimlə olan Farsiyat uşaqları ilə Dezfula getdik və əsgərliyimi keçirdiyim kazarmada təşkilatımızı yaratdıq. 1200 nəfərlik heyət, üç maşın, bir neçə minomyot və bu qəbildən ola təchizatla döyüşə hazır bir briqada olduq. Digər tərəfdən, şəhid Baqirinin planına əsasən, "Bostan" məntəqəsində iraqlıların şimal və cənubla əlaqəsini kəsmək üçün "Təriqul-Quds" adlı bir əməliyyat keçirmək qərara alınmışdı.

¹ Şəhid Kolahduz (1946-cı il, dekabr ayının 22-i, Quçan) əxlaqi səciyyələri baxımından həqiqətən bənzərsiz olub. Təvazökar ruhiyyəli və arifanə simalı idi. Onun rəftar və mənəvi seyr-süluku əsla yadımdan çıxmaz. Bəlkə də, çoxları onun şəhadət zamanı bütün Korpusun komandanının canişini olmasından əlavə, bir incəsənət xadimi olduğunu belə bilmir. Onun kinomotoqrafiya sahəsi üzrə geniş məlumatı vardı və şəhadətindən qabaq "Səfir" adlı bir filmin çəkilişinə rəhbərlik etməyi düşünürdü. İnqilabın qələbəsindən öncə Şahənşah qvardiyasında zabıt vəzifəsini daşıyan şəhid Kolahduz ruhanilərlə rabitədə olduğundan, daha çox gizli bir üzv kimi inqilabçı zabıtlər arasında həmkarlığı təşkil edir və ordunun məxfi məlumatlarını ruhanilərə ötürürdü. O, "Saminul-Əimmə" əməliyyatı və Abadanın mühasirəsi yarıldıqdan sonra "C-130" təyyarasının süqutu nəticəsində Cahanara, Fəkuri, Fəllahi və başqaları kimi böyük şəxslərlə birgə şəhid olur.

Bu əməliyyatda qələbə qazanmaqla həm Bostanı azad etmiş, həm də "Çəzzabə" dərəsini tutmaqla iraqıqları cənuba gəlmək üçün "Hurul-Əzim" məntəqəsini dolanmağa məcbur etmiş olurduq. Həqiqətdə, müqəddəs müdafiə dövründə cənub əməliyyatları içərisində ən çətini həmin əməliyyat idi və bizim üçün həlledici rol oynayırdı. Çünki Xuzistanın şimalını azad etməkdə, Xürrəmşəhrin fəthində müqəddimə sayılırdı və iraqıqlar üçün də əhəmiyyətli idi. Məğlub olacaqları halda, onlar asan və birbaşa yoldan məhrum olacaq və üçüncü qoşunları iki hissəyə ayrılacaqdı.

1981-ci il, noyabr ayının 29-u əməliyyat "Ya Hüseyn" şifrəsi ilə başlandı və ordu ilə müştərək şəkildə iraqıqların xəttinə hücum etdik. Əməliyyatın çətin olduğunu ona görə dedim ki, Bostan məntəqəsinin şərq və şimal-şərqi qayalıq ərazisini keçməli, düşməni dövrəyə almalı və Bostanı fəth etməli idik. Bizim döyüşçülərin bu çətin qayalıqlardan şücaətlə keçməsi iraqıqları qəflətə saldı və sayca bizdən üç dəfə çox və təchizatlarının bizimkindən artıq olmasına baxmayaraq məğlub oldular və biz bir həftədən sonra beynəlxalq sərhəddə çatdıq.

Əlbəttə, mənim səlahiyyətimdə olan qrupla bağlı bu əməliyyatda acı xatirələrim oldu. Bizim qrupdakı Kaşan və Kermandan olan çoxlu sayda yaxşı döyüşçülərimiz şəhid oldu, yenicə təşkil edilmiş və ona ümidvar olduğumuz "İmam Hüseyn (ə)" briqadası təşkilatlanma baxımından ləğv edildi və azsaylı imkanlarımız aradan qalxdı. İşin davam etdirilməsi çətin olduğundan, mərkəzi qərargahın razılığı əsasında yerdə qalan qüvvələri "Kərbəla-25" briqadasına, Mürtəza Qurbaniyə verdim. O, Həsən Şəfizadə kimi, sonralar Korpusun topxana komandiri təyin edildi və "Kərbəla-10" əməliyyatında

şəhid oldu. Saleh və Cavad adlı iki qardaşım da Mürtəza Qurbaninin yanına getdi və şirazlı uşaqlar da "İmam Səccad (ə)" briqadasını seçdilər. Məni Əhvaza çağırdılar və Gələfə qayıtdım. Rəşid mənə yazılı əmri verdi ki, onun əsasında Xuzistan hərbi qüvvələrinin ezam edilməsi məsuliyyətini qəbul etməli idim. Mən də işə başladım. Döyüşçülər müxtəlif əyalətlərdən batalyonlar halında gəlirdilər. Onları cənub bölgəsinin hərbi təchizatının təmini vəzifəsində çalışan Əhmədpur və Şuştərinin ixtiyarımızda qoyduğu silahlarla silahlandırır və briqadalara göndərirdik.

Gələfdə başımıza maraqlı bir iş gəldi. Onu da danışmağım yerinə düşər. Rəbitə qovşağında işləyən bir qardaş vardı. Zəng edən hər kəs ondan adını soruşduqda, deyirdi: "Allah bəndəsi!" Çoxları etiraz edirdi ki, bu nə vəziyyətdir axı, bu telefonçunu dəyişin. Niyə belə etdiyini öyrənmək üçün yanına getdim və dedim ki, müharibə şəraitində zəng edənlər sənin hərəkətiindən narazıdırlar. Dedi: "Mən heç nə eləməmişəm." Dedim: "Ümumiyyətlə, sənin soyadın nədir?" Dedi: "Allah bəndəsi." Əsəbdən boynumun damarının tarıma çəkildiyini görüb, tez cibindən bir vəsiqə çıxartdı və mənə göstərdi. Həqiqətən də soyadının elə o cür olduğunu gördüm.

Çəzzabə hadisəsindən təqribən üç ay keçmişdi və biz geniş şimali Xuzistan məntəqəsini azad etməyə hazırlaşırıdık. Bir gün Gələf kazarmasındaki bir toplantıda komandirlərlə şirin söhbət edirdik ki, Möhsünə bir məktub verdilər. Məktubu oxuduqdan sonra narahat halda yerindən qalxdı. Səyyad Şirazi də ayağa qalxdı. Hamı narahat oldu. Şəhid Baqiri dedi: "Möhsün, nə olub?" Cavab almazdan qabaq Rəşid ayağa qalxıb dedi: "Olmaya, iraqılılar hücumə keçiblər?" Rzayi dedi: "Bəli, Çəzzabə

dərəsinə. Yola düşün gedək.” Tez özümüzü Susəngərdə çatdırdıq. Qəflətə düşən döyüşçülər təhlükədə olduqlarına inanmırdılar. Yadımdadır, Rəşidlə özümüzü uşaqların yanına çatdırdıqda, rahatca və hər yerdən xəbərsiz yatmışdılar. Onları oyatdıq. İshaqi adlı biri vardı ki, iraclıların ratsiya rabitələrini tutmaqda mahir idi. İsfahanda doğulsa da, Nəcəfdə boya-başa çatmışdı və ərəb dilini yaxşı bilirdi.

Mən də Küveytdə olduğum ərəfdə ərəb dilini öyrənmişdim. Yığma bir aparatla iraclıların rabitələrinə qulaq asırdı. Məlum oldu ki, deyəsən, düşmən Sabele körpüsünü keçib, o cəbhədəki qüvvələri mühasirəyə alıblar. Rəşid Mürtəza Qurbani və Möhsün Xərraziyə xəbər verdi, lakin onlar bunu qəbul etmək istəmirdilər. Mürtəza dedi: “Narahat olmayın, heç bir xəbər yoxdur.” Rəşid narahat oldu. Zehninə bir fikir gəldi. Dedi: “İndi ki, bir xəbər yoxdur, onda Xərrazi ilə Sabele körpüsünə tərəf hərəkət edin. Sizinlə işim var.” Bir neçə dəqiqə sonra Mürtəzanın özü əlaqəyə girib dedi ki, biz iraclılarla atışmadayıq. Doğrudan da qeyri-adi gecə idi. Rəhim Səfəvi silah və bel çantasını götürüb yola düşdü. Səslədim, fikir vermədi və döyüş xəttinə tərəf getdi. Həmin gecə Allah bizə rəhm elədi. Uşaqlar Sabele körpüsü üzərində iraclıların bir tankını partlatdılar. İkinci tank gəldi ki, onu kənara çəksin, özü də onun üstünə aşdı. BTR göndərdilər, o da onların aqibətini yaşadı. Xülasə, bir neçə tank və BTR bir-birinin üstünə minmişdi və onların görünüşü adamı təəccübləndirirdi. İraqlılar müvəffəq olmadılar və məntəqəyə ardıcıl olaraq gələn batalyonların müqaviməti sayəsində geri çəkilməyə məcbur oldular.

Düşmən qüvvələri fevral ayının 6-ı hücumu keçmişdi və Səddamın əmrinə əsasən, fevralın ayının 11-də

Bostanda olmalı idi. Amma bir həftə sonra çox pis şəkildə məğlub oldular. Döyüşlər zamanı Rəşid elə nəyə çəkib coşmuşdu ki, mədəsi zədələnmişdi. Ayağa qalxıb fənərin işığında bir tikə çörək axtarırdı. Birdən əllərini başına vurmağa və ağlamağa başlayaraq nalə etdiyini gördüm. Yaxına getdim və gördüm ki, sən demə çörək tapmaq üçün adyalı kənara çəkdiyində bir şəhidin cənazəsi ilə qarşılaşıb. Ağlayır və deyirdi: “Bunlar şəhid olublar, mən isə çörək axtarıram.”

Əməliyyat məntəqəsinin çətin relyefi, iraclıların öz mövqelərini qorumaqda çox müqavimət göstərməsi və bizim yaxınlarımızdan çoxunun şəhid olması döyüş komandirləri və məsullarına hədsiz psixoloji təzyiç göstərirdi. Bu əməliyyatın sonunda komandir Rəşid dedi: “Çəzzabə əməliyyatı məni qocaltdı.”

Bir neçə gün sonra şəhid Həsən Baqiri ilə birlikdə “Zöhri-92” qoşununun qonağı olan koreyalı bir zabiti Sabele körpüsünə apardıq. Koreyalı zabit iraclıların bir-birinin üstünə minmiş tanklarını görən kimi təəccübləndi və dedi: “Bu T-72 tankını necə vurdunuz? Bu necə mümkündür?!” Baqiri dedi: “Döyüşçülərimiz üstünə çıxıb, içərisinə qumbara atıblar.” Təəccüblənərək dedi: “Əgər bu iş Koreyada baş versəydi, biz onun ətrafına lent çəkib, səhra muzeyinə çevirərdik ki, xalq gəlib tamaşa eləsin.” Şəhid Baqiri də ona mənalı şəkildə baxaraq dedi: “Belə etməli olsaq, onda gərək bütün cəbhə boyu ərazilərimizi lentlə sarıyaq!” Sonra gülərək dedi: “Hətta, gəliri də çox olar.”

İstixarə

Çəzzabə dərəsi istiqamətindəki şiddətli döyüşdən çıxdıqdan sonra Dəştiabbas və Eynexuş məntəqəsində “Fəthul-Mubin” adlanan yeni əməliyyata başlayana qədər bir aydan çox çəkmədi. Bu müddət qısa olmasına baxmayaraq hərbi qüvvələrin psixoloji hazırlığı və komandanlıq məharəti baxımından Korpus və ordu briqadalarının təşkilatlanması üçün yetərli oldu.

Davamlı toplantılar keçirildi və Möhsün Rzayi və Səyyad Şirazinin varlığı ilə həmkarlıq və razılaşmalar istənilən nəticəni verdi. Biz də ciddi şəkildə hərbi qüvvələrin cəlb olunması, silahlandırılması və onların briqada və batalyonlara ezam olunması ilə məşğul idik. Briqadaların əyalətlərə mənsub edilməsi məsələsi də həmin günlərdə başlandı.

Həmin günlərin birində Möhsün Rzayi "Kərbəla qərargahı"nda Mehdi Bakiriyə üzünü tutub dedi: “Get, Təbriz uşaqları ilə birlikdə “Aşura” adlı bir briqada təşkil el!”¹ Həmin vaxta qədər təbrizlilər Əhməd Kazimi ilə

¹ Şəhid Mehdi Bakiri (1955-ci il, Miyanduab) bu göstərişdən sonra Aşura briqadası, sonra da qoşununun komandanı olur. Onunla bağlı bunu qeyd etmək kifayətdir ki, o, yaşından artıq şeyləri anlayan və bildiklərinə nöqsansız əməl edən insanlardan idi. Həqiqətdə, əmələ üstünlük verən və tabeliyindəki döyüşçülərə qeyri-adi məhəbbət göstərən və sevgisini onlar arasında ədalətlə bölən bir komandan idi. Belə ki, sonralar "Bədr" əməliyyatı əsnasında tabeliyindəki hərbi dəstə ilə birlikdə iraqlıların mühasirəsinə düşdükdə, şəhid Əhməd Kazimi ısrarla ona deyir ki, Dəclədən keçərək birinci və ikinci xətt arasındakı təqribən bir km-lik məsafəni ötdükdən sonra xilas olsun. Amma onun bu istəyinə mənfi cavab verir və deyir: “Döyüşçülərimiz qayıtmaram.” Daha sonra düşmənin atəşi nəticəsində şəhadətə çatır (1985-ci il, fevral ayının 14-ü). Əsgərləri qayıqla cəsədini geri

"Nəcəf Əşrəf" briqadasında idilər. Bu addım, yəni hər əyalət üçün xüsusi briqadanın təşkili sürətlə genişləndi və hər yerə yayıldı.

Bundan əlavə, biz məntəqənin azad edilməsi və hücumlar mərhələsində idik. Vəzifəli şəxslər və camaatın əksəriyyəti mürəkkəb siyasi hadisələri geridə qoyduqdan sonra münafıqların qovulması ilə məşğul oldu və ölkə siyasi idarəetmə baxımından təqribən vahidləşdi və arxa cəbhədə düşmənə həmlə və onunla döyüşmək sırasında əhali də yer tutdu. Yəni, biz Abadan mühasirəsinin ilkin və çətin mərhələsini keçdik və elə bir şərait yarandı ki, həm düşmən artıq bizə hücum edib irəli gəlməyə cürət etmirdi və həm də biz ondan əl çəkməyərək sərhədlərimizi görmək istəyirdik. Həmin səbəbdən, Korpus briqadalarının əyalətlərə bölünməsi bu əməliyyatda bəyənیلən fəzanın yaradılmasında və hər bir şeyin hazırlanmasında rol oynadı ki, müqəddəs müdafiənin ən parlaq əməliyyatlarından biri həyata keçsin. 1982-ci ilin sonuna neçə gün qalmış Korpusla ordu Xuzistanın şimal-qərbində gərgin fəaliyyətə başladı. Həqiqətdə, informasiya əldə etmək və əməliyyat üçün məntəqənin öyrənilməsi daha çox "Fəthul-Mubin" sayəsində oldu. Məntəqə geniş və keçilməz təpəliklərdən ibarət idi. Bizim də düşmənin arxasındakı ərazi haqda məlumatımız çox az və naqis, bəzən də Xuzistanlı uşaqların məlumatının əksinə idi. Yadımdadır, hətta o məntəqənin çobanlarından soraqlaşdıq ki, məlumatımız kamil olsun.

Mehdi Zeynəddin bir neçə kəşfiyyat qrupuna rəhbərlik edən məsul şəxslərdən biri idi və bizim onun ixtiyarında

gətirmək istəyərkən iraqlılar onu minaatanla vururlar və qayıq suda qərq olur.

qoyduğumuz bir neçə şirazlı uşaqlarla məlumat əldə etmək üçün daim gediş-gəliş etməkdə idi.¹

Kəşfiyyatımızın fəallığı "Dəştə-Abbas" və "Eynexuş" məntəqəsinin hərbi məsullarımız üçün əhəmiyyət daşıdığından xəbər verir. İraqlılar hücumlarının ilk günlərində Xuzistanı asanlıqla mühasirə etmək və Əhvaza yol tapmaqdan ötrü bu məntəqəni diqqət mərkəzində saxlayırdılar. Ona görə də sürətlə Xürrəmşəhr kimi məntəqələri işğal edir, "Nadiri" körpüsünə çatdıqda isə Xuzistan əhalisinin hərbi müqaviməti və Korpusla ordunun döyüşü nəticəsində dayanırlar. Onlar körpüyə çatmazdan qabaq sərhəd xəttində mövqe tutan Şirazın "Zirehli-37" və Xuzistanın "Zirehli-92" briqadalarını məğlub edərək irəli keçirlər. O iki briqadadan çoxları şəhid olur.

¹ Şəhid Mehdi Zeynəddin (1959-cu il, oktyabr ayının 11-i, Tehran) yaradıcı, şəxsiyyətli və həmişə gülərlən Korpus komandirlərindən idi və biz döyüşün müxtəlif sahələrində onunla birlikdə olmaqdan fəxr edirdik. Ailəsinin mübarizə ilə bağlı keçmişi vardı. Şahın məmurları dəfələrlə onun atasına işgəncə vermiş və sürgün etmişdi. Belə mehriban ailədə əxlaqlı və mübariz bir övlad tərbiyə olunmuşdu. Hətta orta məktəb vaxtlarında dini ruhiyyəyə malik olması və Restaxiz partiyasına üzv olmaqdan imtina etməsi səbəbilə məktəbdən çıxarılmışdır. Şəhid Zeynəddin inqilabdan sonra Kürdüstandakı əksinqilabçı qüvvələrlə mübarizə üçün ölkənin qərbinə gedir və Səddamın müharibəni başlatması ilə də oradan Cənuba yollanır. O, müxtəlif kəşfiyyat və əməliyyat vəzifələrini qəbul etdikdən sonra Qumun "Əli ibn Əbi Talib (ə)" briqadasının və az müddət sonra da qoşununun komandanı olur. Bu vəzifədə olarkən də qardaşı ilə birlikdə Sərdəşt-Kermanşah yolunda əksinqilabçıların gülləsinə tuş gəlir və şəhadətə çatır (1984-cü il, noyabr ayının 18-i). Ucaməqamlı Rəhbər onun barəsində buyurur: "Bu qoşunun şəhid komandanı, həqiqətən də, parlaq ulduz adlandırılacaq biləcəyimiz şəhid Mehdi Zeynəddin öz vəfatı ilə bizi kədərləndirmişdir."

Bəziləri əsir düşür və bir qrup da yaralanaraq geri çəkilir. Onların ağır texnika və silahları məhv edilir, yaxud da iraqlıların əlinə keçir. Ordu bu məğlubiyyətin əvəzini çıxmaq üçün həmin günlərdə Züheyр Nejadın¹ komandanlığı altında böyük bir əməliyyat hazırlayıb, işğal edilmiş əraziləri geri almağı planlaşdırsa da, buna nail ola bilmirlər.

O ilk günlərdən Fəthul-Mubin əməliyyatının başlanğıc nöqtəsi olan 1982-ci ilin başlanmasına qədər, yəni ötən bu on yeddi ay ərzində əvəz çıxmaq fürsəti axtarırdıq. Geniş qərbi Əndimesşk məntəqəsi düşmənin əsarətində idi və Xuzistanın əksər şəhərləri iraqlıların top atəşinə məruz qalırdı. Həmin səbəbdən, biz Bostan məntəqəsindəki "Təriqul-Quds" əməliyyatından öncə, bu məntəqəni almaq qərarına gəlmişdik. Başlama tarixi bizim kəşfiyyat metodumuz elə müharibə arxiv sənədlərində qeyd edilən kimidir. Amma sonradan plan dəyişdi və dediyim ki, Təriqul-Qüds əməliyyatını başa çatdırdıq, bütün qüvvə və əşyalarımızı Dəşti-Abbas məntəqəsinə saxladıq.

Yadımdadır, əməliyyat xəbərinin yayılması çoxlu sayda mübarizləri, hətta ölkənin qərbində əksinqilabçılar və iraqlılarla vuruşan kəsləri cənuba çəkdi. Hələ də şəhid Himmət və şəhid Dəstvarə² ilə birlikdə cənuba gələn

¹ 1981-ci ilin noyabr ayında Müştərək Ordu Təşkilatının rəhbəri təyin edilən mayor Züheyр Nejad 1987-cı ildə polkovnik rütbəsinə nail oldu və 1989-cu il, noyabr ayının 28-də isə Bütün Silahlı Hərbi Qüvvələr Komandanlığının Hərbi Müşavirə qrupunun rəhbəri seçildi. O, 2008-ci ildə beyin insultundan vəfat etdi və "Beheşte-Zəhra" qəbiristanlığında torpağa tapşırıldı.

² Bu üç dəyərli şəhid "Məhəmməd Rəsulullah (s)" briqadasının və sonra da qvardiyanın yaradılmasında təməli rola malik idi. Ucəməqamlı şəhid Əhməd Mütəvəssiliyan (1953-cü il, Tehran) bu

Əhməd Mütəvəssiliyanı əynindəki xüsusi formaya görə hara getsəydilər, onları lağa qoyub, zarafat etdiklərini xatırlayıram. Geyimləri yaylaq-qışlaq ərazilərinə məxsus olan geyim kimi və amerikalıların qalın və geniş şalvarlarına oxşayırdı və kürd paltarını xatırladırdı. Bu gəliş, əlbəttə, tehranlı uşaqların yardımı ilə "Həzrət Rəsul-27" briqadasının yaradılmasının müqəddiməsi üçün idi.

Kəşfiyyat baxımından çox işlər gördüyümüzü söyləmişdim. Şuş batalyonu, Nadiri körpüsü və Neft quyusu və Septun yüksəkliyi batalyonu adı ilə məşhur olan digər məntəqələrin döyüşçüləri düşmənin içərisinə nüfuz edib, qərargaha yeni məlumatlar gətirmişdilər. Hətta yadımdadır ki, Mehdi Zeynəddinin dəstəsindən, şirazlı və Farsiyat batalyonundan olan Kazım Həqiqət kəşfiyyat üçün Möhsün Rzayini iraqıların arxasına qədər aparmış və onların topxanasını 1-2 km-lik məsafədən ona göstərmişdi.

Kəşfiyyat qrupu bu həddə iş aparır və düşməni öyrənirdi. Əlbəttə, müəyyən qədər də buna iraqıların özü zəmin yaradırdı. Düşmən 1980-ci ildə hər mərhələdə

qalib qvardiyanın təsisçilərindən və onun ilk komandanlarından idi. Sonralar Livanda (1982-ci il, iyul ayının 5-i) sionist rejimin müzdurları tərəfindən qacırılmışdır. Şəhid Məhəmməd İbrahim Himmət (1955-ci il, Şəhrrza) onun yolunu davam etdirmiş və qoşun komandanı olaraq döyüşlərdə əbədi eposlar yaratmışdır. Sonunda "Xeybər" əməliyyatında (1984-cü il, mart ayının 14-ü) şəhadətə çatmışdır. Şəhid Dəstvarə də (1950-ci il, Tehran) şəhid Himmətin şəhadətindən sonra şəhid Abbas Kəriminin "Məhəmməd Rəsulullah (s)" briqadasındakı canişini idi. Şəhid Kəriminin şəhadətindən sonra "Kərbəla-1" əməliyyatında (1986-cı il, iyul ayının 4-ü Mehran) qoşununun rəhbəri vəzifəsində olarkən şəhid oldu. Şəhid Dəstvarənin iki qardaşı vardı və ondan əvvəl və sonra onlar da şəhadətə çatmışdılar.

qeyri-münəzzəm xətlərdə müdafiəyə keçirdi. Belə ki, heç bir məntəqədə birbaşa cəbhə xətti yox idi. Bu səbəbdən, kəşfiyyat və düşmənin içərisinə nüfuz və onların topxanasını partlatmaq bizim üçün çox rahat oldu.

Sonralar iraqlıların sənədlərində də kəşfiyyat planlarımızın bəzi cüzi məsələlərinin qeyd edildiyini görmüşdük. Düşmənin kəşfiyyat zabiti məruzə etmişdi ki, bir qrup iranlı kəşfiyyatçı Dəşti-Abbasın şimal-qərbindəki yüksəkliklərdən olan "Teyşəkən" məntəqəsindən məlumat toplamaq üçün içəri sızmışdır. Amma həmin zabit təkid edirdi ki, yüksəkliklər çətin keçilən olduğundan, onların hücum etməsi mümkün deyil və bu batalyonun əməliyyata gücü çatmaz. Sonralar sənədləri müşahidə edərkən mən də həmin zabitə haqq verdim, çünki məntəqənin sərt hündürlüklərindən aşağı, özü də dar bir dərədən çoxsaylı qoşunla həmlə etmək çox çətin idi. Amma gecə əməliyyatının döyüşçüləri onun öhdəsindən gəlmişdilər.

Bütün bu ehtiyatlı addımlar və düşmənin mövqə və müdafiə taktikasını öyrənmək sayəsində əməliyyat gecəsi yaxınlaşdıqda, hər an planı nəzərdən keçirirdik. Amma imkanlarımız o qədər də yaxşı deyildi, hazırlıqlı və mömin hərbi qüvvələrdən başqa, heç bir sahədə iraqlılarla müqayisə olunması deyildi.

Əlbəttə, biz bir çox mühəndislik işləri də görmüşdük və onların çoxu quruculuq cihadı ilə məşğul olan dəstələrin fədakarlığı sayəsində olmuşdu. Onların ən yadda qalanı "Delican" qayasının yarılması, keçilməsi qeyri-mümkün olan məntəqədə yol çəkmək, sonra isə yol çəkilişi əməliyyatının müxtəlif mərhələlərində döyüşçülərin himayəsinin olması idi. Yaxud da, başqa yerdə cihad döyüşçülərinin tibb işçilərinin yardımını ilə ilk dəfə cərrahiyyə əməliyyatı olan otağa malik böyük səhra

xəstəxanası düzəltməsi yaralıların xilas edilməsində çox faydalı oldu.

Rəşid və şəhid Baqiri ilə döyüşçülərin vəziyyətini yoxlamaq üçün məşhur Neft quyuları və Teyşəkən məntəqəsinə getmişdik. Gördük ki, "İmam Hüseyn (ə)" briqadasına mənsub təyyarə əleyhinə raket qurğulu maşınlardan biri dərənin dibinə yuvarlanıb. Briqadanın məsul şəxs və döyüşçüləri yaralanmış sürücünü xilas edərək əlləri ilə işarə edib bir-birlərinə maşını göstərirlər. Biz ora çatdığımızda, onların çox narahat və əsəbi olduqlarını anladıq. İsfahanlılardan biri bizi görcək üzünü şəhid Baqiriyə tutub dedi: "Cənab Həsən, görürsünüz, bütün sərmayəmiz bada getdi!" Yəni, bir briqada üçün təyyarə əleyhinə raket qurğusu o qədər önəmli idi ki, onu "sərmayə" adlandırırdılar.

Təchizatımız o qədər kasad idi ki, əməliyyat gecəsi hücum başlayanda bütün ümidim piyada qüvvələrə idi və topçuların atəş açmasına o qədər də arxayın deyildik.

Xatırladım ki, Korpus və ordu bu əməliyyatdan qabaq dörd müştərək taktiki qərargah yaratmışdı.

Məntəqənin genişliyi və Korpusla ordu arasında həmkarlığın daha çox zəruriliyi hərbiçiləri bu qərarı verməyə məcbur etmişdi.¹

¹ Qüds qərargahı onlardan biri sayılırdı və komandanı Əziz Cəfəri və polkovnik Şahbazi idi. Onlar Korpusun iki və ordunun üç briqadası ilə birlikdə Xuzestanın şimal-qərbində və Teyşəkən yüksəklikləri və Neft quyuları məntəqəsində yerləşirdi. İkincisi Nəsr qərargahı idi və komandanı Həsən Baqiri və polkovnik Həsəni Sədi idi. Ordunun üç, Korpusun dörd briqadası ilə birlikdə Cəsre Nadiri, Şuşun Septun yüksəkliklərində döyüşə hazır vəziyyətdə idi. Üçüncü qərargah fəcr idi və rəhbəri Məcid Bəqayı və polkovnik Əzqəmi idi. Ordunun bir və Korpusun dörd briqadası ilə Şuşun müqabilindəki şərq cəbhəsində

Əlbəttə, bunların hamısı məsələnin zahiri idi. Əməliyyatla bağlı qərarın səhnə arxasında qaranlıq məsələlər və böyük şübhələr vardı. Əməliyyat metodu ilə bağlı müxtəlif nəzərlərin yaranması qərargahdakılar və toplantı üzvlərinin adəti idi. Bir dəstə tunellər qazaraq gecə vaxtı düşməyə həmlə etməyi və ya onların arxa tərəfindən hücumə keçməyi təklif edirdi. Başqa bir dəstə isə bəsiçi və Korpusdan 100 batalyon və ordudan da 30 batalyonun hazır olmasına baxmayaraq hələ də tərəddüd edir və bir az da gözləmə təklifini irəli sürürdü. Elə düşünürdülər ki, hazırkı hərbi qüvvələr belə geniş məntəqə üçün yetərli deyil və hətta qələbə çalsaq da, məntəqələrin əldə saxlanması çətindir. Xüsusilə də, əməliyyatdan iki-üç gün öncə fəaliyyətimizdən xəbər tutan iraqılılar bizdən əvvəl tərpənib, "Rəqabiyyə"dən Fəcr qərargahındakı hərbi qüvvələrimizə həmlə etdilər. Əlbəttə, çox tez geri oturdulmalarına və itkisiz ötürməyimizə baxmayaraq, diqqətimizi dağıtdılar və şübhələri daha da artırdılar. Bu zaman iş İmam Xomeyni ilə məsləhətləşməyə qaldı.

Təklif etdilər ki, bir nəfər Tehrana gedib İmamın nəzərini öyrənib gəlsin. Dəqiqliklə yadımdadır ki, Dezful

mövqə tutmuşdu. Fəth qərargahının da rəhbəri Rəhim Səfəvi və polkovnik Niyaki idi və ordunun üç, Korpusun da üç briqadası ilə birlikdə Şuşun cənub-qərbində və Mişdağ dağında yerləşirdi. Əlbəttə, bu əməliyyatdan sonra və Xürrəmsəhrin azad olunması əməliyyatından qabaq Rəhim Səfəvi "Kərbəla" qərargahının əməliyyat rəhbəri oldu və Rəşidi "Fəth" qərargahına komandan təyin etdilər. Sonra məni və bir neçə nəfəri çağırdılar və biz qərargahın müxtəlif şöbələrinin məsuliyyətini öhdəmizə götürdük. Mən şöbənin rəisi idim və Məhəmməd Baqiri (Həsən Baqirinin kiçik qardaşı) kəşfiyyat rəhbəri idi. Əsgər Kazimi əməliyyat şöbəsinə getdi və şəhid Səni Xani daxili idarəçiliyi öhdəsinə götürdü.

yaxınlığındakı "Kərbəla" qərargahında idik. Toplantıda Hərbi Hava Qüvvələrindən olan bir pilot vardı. Camaata üzünü tutub dedi: "Kim istəyirsə, 20 dəqiqəyə F-5 təyyarəsi ilə onu Tehrana çatdırım."¹ Şəhid Səyyad Möhsün Rzaiyə dedi: "Yaxşı olar ki, İmamın yanına siz gedəsiniz. Çox keçmədən onun nəzərini öyrənin və gəlin." Möhsün qəbul etdi və İmamın dəftərxanası ilə rabitə yaratdı. Müqəddimə hazırlandı və Rzayi Tehrana getdi. İmam tövsiyələrini edir, amma istixarə etməyə razı olmur. Deyir ki, əgər bir qərar verə bilməsəniz, həmin məntəqədə özünüz istixarə edərsiniz. Qayıdanda Möhsün Rzayi "Kərbəla" qərargahının komandanlıq otağında istixarə edir və "İnna fətəhna ləkə fətəhən mubina" ("Həqiqətən, biz sənə açıq-aşkar bir fətəhi nəsib etdik.") ayəsi gəlir. Həmin anda əməliyyatın adı "Fətəhul-Mubin" qoyuldu. Məsələdən xəbər tutan komandirlər şək-şübhədən çıxaraq əməliyyata hazırlaşmağa başladılar.

Fətəh rəvayəti

Fətəhul-Mubində qələbə çalmaq cənub-qərbi Xuzistan vilayətinin Şuş, Dezful və Əndimesk kimi bir çox şəhərlərinin iraqıların top və raket atəşindən amanda qalması və Kərxə çayının qərbinə hakim olmaqla yerli əhalinin rahat bir nəfəs alması və bu əyalətin şimalının tamamilə azad edilməsi baxımından çox əhəmiyyətli idi. On yeddi ay ərzində iraqıılar bizi Xuzistandakı beş ana yoldan məhrum etmişdilər və Dezfuldan Dehlorana gedən yol da onların ən əhəmiyyətlisi idi. Şuş, Septun yüksəkliyi,

¹ Bu səfər F-5 hərbi təlim təyyarəsi ilə həyata keçirilmişdir.

Teyşəkən və Mişdağ yüksəklikləri 1982-ci il, mart ayının 22-si səhər çağı əməliyyatın dörd başlanğıc nöqtəsi oldu.

Ordu qüvvələrimiz top və ağır artilleriya silahları ilə çox az təchiz olunmuş və onların müqabilində iraqlıların iki qoşunu səf çəkib dayanmışdı. Bununla belə, qeyri-bərabər, lakin mərdanə bir döyüş başlandı. Dəşti-Abbas və Eynexuş kimi geniş ərazili məntəqədə aparılan döyüş Abadan mühasirəsini yarmaq kimi bir-iki gündə başa çatacaq və qələbə çalınacaq bir döyüş deyildi. Bir neçə ay əməliyyat planı hazırlanmış və sonra kəşfiyyat aparılaraq dörd taktiki qərargah yaradılmış və təqribən, bizim altmış min nəfərlik hərbi qüvvəmiz dörd məntəqədə yerləşdirilmişdi.

Beləliklə, başlanacaq əməliyyatın əsas məqsədi İraq ordusunun iki qoşununu mühasirəyə almaqdan ibarət idi ki, bizim müqabilimizdə on üç briqada və batalyon dururdu. Fəthul-Mubin əməliyyatında mənimlə Rəşid arasında maraqlı bir hadisə baş verdi. "Kərbəla" qərargahının əsas yeri "Dez" səddinin yaxınlığında qurulmuşdu ki, əməliyyat məntəqəsinə yaxın olsun. Yeni məkan o qədər təzə və coşqun idi ki, "Kərbəla" qərargahının əməliyyat rəhbəri Rəşid və hərbi qüvvə göndərmək məsulu olan mən ora getməyə hazırlaşdıq və peykan maşınına minib ora yollandıq. Şuşa çatdıığımızda sağ tərəfimizdəki yol Dez səddinə gedib çıxırdı. Səddə çatmazdan qabaq qərargahın yolunu tapmalı idik.

Yolun kənarında tablo və göstərici yox idi. Bir neçə ikinci dərəcəli yol da vardı ki, onlar qərargaha deyil, daha çox Korpus və ordunun hansısa bir batalyon və bölüyünə tərəf aparırdı. Yolu davam edərək səddin 300 metrliyindəki posta çatdıq. Bu, bir neçə km artıq getdiyimizi göstərirdi. Qərargah toplantısı başlayırdı və

biz ləngiyə bilməzdik. Elə oradan maşını döndərüb sürətlə geriyə sürdüm. Əlbəttə, postdakı döyüşçünün bizi münafiq, təxribatçı və ya casus zənn edərək öldürmək istəməsindən qafil idik. Pulemyotun güllələri maşının sağ və solundan uçuşurdu. Sürəti artırıb 120-yə qaldırdım və Rəşid nə qədər saxla deyə qışqırırdısa, mən eşitmirdim. Axırı əlini dəfələrlə çiynimə vuraraq dedi: “Dayan!... Dayan deyirəm!” Düşünürdüm ki, maşını saxlasam, işimiz bitəcək, halbuki o yaşamağımızın dayanmaqda olduğunu görürdü. Qorxudan maşını düz qərargaha qədər sürdüm. Bəxtimiz gətirdi ki, geniş olan ikinci dərəcəli yoldan birini seçmişdim və o da qərargahın yolu imiş.

Aşağı endikdə, maşının arxasının dəlik-deşik olduğunu gördük. Rəşidə dedim: “Rəhmətliyin oğlu, yaxşı ki, pulemyotun lüləsini bir az yuxarı qaldırmayıb!” Dedi: “İstəyirsən, bu yaxşılığına görə onu mükafatlandırmaq?!” Güldüm və dedim: “Mükafatı mənə ver ki, sənə qulaq asmayıb sağ-salamat qərargaha gətirmişəm.”

Biz kamil zəfərlə bağlı dörd mərhələni nəzərdə tutmuşduq. Birinci mərhələdə "Qüds" qərargahının briqadaları "Çeyxab" çayının qərbindən hücumla keçdilər və elə ilk saatlarda Eynixuş məntəqəsinin çox hissəsini ələ keçirdilər və düşmənin cinahı bağlandı. İraqlılar çoxlu müqavimət və ardıcıl hücumlarla bəzi nöqtələri geri aldılar. Amma "Məhəmməd Rəsulullah (s)" batalyonu "Nəsr" qərargahından düşmənin arxa tərəfinə keçərək "Əli Gerehzəd" məntəqəsində düşmənin topxanasını zərərsizləşdirdikdə, onlar sarsılaraq geri çəkildi və biz "Serahe Qəhvəxane" və sonra da "Şavəriyyə" təpəsi adlı məntəqəni ələ keçirdik. Fəcr batalyonunun qərargahı bir iş görə bilmədi və iraqlılar müqavimət göstərdikdə, geriye çəkilməyə məcbur olduq. Daha sonra minaatan

dəstələrimizdən bir qismi onların tanklarını vurmağa getdilər ki, şad xəbərlər əldə edək.

İki gün sonra ikinci mərhələ başladıqda, iraclılar bizim "Mişdağ" təpələrindəki yüksəkliklərdə başqa batalyonlarımızın olmasını, "Zəlican" və "Rəqabiyyə" dərəsindən ildırım kimi həmlə edərək Mişdağ yüksəkliklərini alacağımızı və onları çaşbaş salacağımızı düşünmürdü.

İraqlılar birinci mərhələdən sonra Qüds qərargahının batalyonlarına çoxlu təzyiq göstərdilər və hətta bəzi vaxtlarda Xərrazi və onun döyüşçülərini mühasirəyə ala bildilər. Bizim batalyonun bir neçə bölüyü neçə saat ərzində məhv edildi. Amma nə Xərrazi geri çəkilməyə hazır oldu, nə də həmin bölüklər böhranlı şəraitdə qaldılar. Çünki bir gün sonra iraclılar arxadan - Fəth qərargahından hücumu uğradıqda, heyrətdə qaldılar və məğlub oldular. Onların briqada komandiri əsir götürüldü.

O, belə deyirdi: "Biz sizin birinci mərhələdəki qələbənizdən sonra hökmən hücum edəcəyinizi bilirdik. Həmin səbəbdən hazır vəziyyətdə idik. Döyüşçülərin hamısı hazır vəziyyətdə və pulemyotlar arxasında səngərdə dayanmışdı. Amma saat üçə qədər bir xəbər çıxmıdıqda, hücum fikrindən daşındığımızı düşündük və hamıya istirahət verdik. Mənim özüm o qədər arxayın idim ki, alt paltarında yatmışdım. Sonra budumun ağrıdığını hiss etdim və oyanıb gördüm ki, sizin döyüşçülər məni oyadır ki, əsir götürsünlər." İraqlılar hətta qaçanda belə yolu itirmişdilər və onların təchizatının çoxu Fəth qərargahının əhatəsində olan "Səndal" çölünün bataqlığında yerə tökülüb qalmışdı.

Ora elə bir bataqlıq idi ki, hətta bizim kəşfiyyat qrupumuz onları tapıb, məlumat verə bilmədi. Əgər

iraqlıların çoxlu maşın və tanklarını, BTR-lərini orada görməsəydik, çox güman ki, bizim özümüz də çətinliyə düşər olardıq. İkinci mərhələnin sonunda məntəqəni təmizləyən bölüklərimiz dəlicəsinə hər tərəfdən hücum edən düşməni cavab atəşi ilə susdururdu.

İraqlı hərbi hissələrin Fəth qərargahı batalyonu və Rəqabiyyə dərəsindəki əməliyyatında şiddətli döyüşlər getdi, amma onlar bizim cəbhə xəttini yara bilmədilər. İraqlılar məyus olduqlarında və tutduğumuz əsirlərdən məlumat aldığımızda onların idarəetmə sisteminin pozulduğunu və çaşbaş qaldıqlarını öyrəndik. Fərsəti əldən vermədik və üçüncü mərhələnin başlanma əmri verildi. Xüsusilə də, İmamın verdiyi əmr ruhiyyələri artırmışdı və heç kəs yorulmaq bilmirdi. Çoxları geri qayıtmaq və yerlərini yeni gələn qüvvələrə vermək istəmir və əməliyyatın sonuna qədər məntəqədə qalmaq istəyirdi. Üçüncü mərhələdə hədəfimiz iraqlıların bütün birliklərini mühasirəyə almaq idi. Onlar tez özlərinə gəlib döyüşçülərimizin əlindən qaçdılar. Burada iki önəmli hadisə baş verdi. Birincisi, qərargahlarımızın birləşməsinə zəmin yarandı, ikincisi, bizim davamlı hücumlarımızın təzyiqi nəticəsində həlledici rola malik "Əbu Qureyb" nöqtəsini tərk edərək "Çənanə" və "Dəsələk" məntəqəsində və "Tiyne" yüksəkliyinin qərbində yerləşməyə məcbur oldular.

İraqlılardan çoxlu sayda yazılı sənədlər tökülüb qalmışdı və onların bir qismi çap edildi. İraqlıların 5-ci nəqliyyat bölüyünün sənədlərinə məxsus olan və Mahir Əbdürrəşidin imzalamış olduğu bir məktubda belə qeyd edilmişdi: "Düşmənin məntəqənin mühafizəsilə bağlı (Şuş və Dezful) korpusunun sonuncu döyüşündəki metodunun aşağıdakı xüsusiyyəti var:

1. Düşmənin piyada qoşunları bir-birinə etimad və ya say çoxluğu baxımından əməliyyatın aparıcı hissəsi idi və onlar müvəqqəti qələbədən sonra zirehli (artilleriya) qüvvələrini işə saldı.

2. Düşmən özünün əsas qüvvələri ilə iki cihadan biza hücum etdi və cəbhəni az hərbi qüvvə ilə təmin elədi.

3. Düşmən öz həmlələrində gecə və gecənin ilk saatlarındakı hücumlarına arxalanmışdır.

4. Düşmənin hücumlardakı məqsədi topxanalar yerləşən bölük və qərargahları məhv etmək idi ki, bu yolla döyüşə komandanlıq və dəstək mərkəzini iflic vəziyyətə salsın.

5. Düşmən əvvəllər olduğu kimi hücum əməliyyatında hazırlıq atəşinə istinad etmirdi, əksinə top kimi özünün ağır artilleriyasından istifadə edirdi.

6. Bizim qüvvələrimizlə müqayisədə düşmənin hava qüvvələri və vertolyotları hələ hərbi aviasiya baxımından tərəqqi etməmişdir. Amma bu əməliyyatda onlar çoxlu fəaliyyətlər nümayiş etdirdilər.”¹

Amma bu, macəranın sonu deyildi. Əməliyyat dörd mərhələli idi və bizim müəyyən şəraitdə hələ də iraqılıqlarla işimiz vardı. Bütün qərargahlarımızı birləşdirdik, Nəsr və Qüds qərargahı düşməni azacıq cavab atəşi ilə susdurduqdan sonra Fəcr qərargahının hərbi qüvvələrinə yetişdi və Zəlican dərəsini aşıb "Bərgəzə" və "Dosələk"ə hərəkət edən Fəth qərargahının döyüşçüləri ilə birlikdə sərhəddə tərəf üz tutdu. On yeddi min əsir və bundan da artıq itki və yaralı verən düşmən elə sarsılmışdı ki, hücumlarımızın davamını və öz torpaqlarını əldən verməyi

¹ Bu mətni əməliyyatdan sonra öz qeyd dəftərimdə nömrəsiz və tarixçəsiz olaraq qeyd etmişdim.

gözləyirdi. Amma mart ayının 30-u səhər İran əməliyyatın sona çatdığını elan etdikdə, iraclılar rahatlıqla nəfəs aldılar, "Duvəyric" çayının qərbində və "Əbu Qureyb" təpələrinin ətəyində, "Bərgəzə" və "Eynexuş"da istehkamlar qurmağa başladılar.

Qüvvələrimizin sürətlə fəaliyyət göstərməsi inanılmaz idi və biz özümüz də məntəqənin təmizlənməsinin on gündən artıq davam etməsinə razı deyildik. Həmin səbəbdən komandan və döyüşçülər də Fəthul-Mubindən sonra bu məsələdə daha maraqlı idilər; xüsusilə də, briqadalarımız iraclıların təchizat və top artilleriyası və qənimət silahları ilə dolmuşdu və həmin qənimətlər sayəsində Korpusun topxanası yaradıldı. Digər tərəfdən, tezliklə Xürrəmşəhrə gələcəyimizi anlayan düşmən bu şəhərin ətrafında mürəkkəb maneələr yaratmağa və İraqın iki böyük qoşununu hazırlamağa başladı...

Həmişə Fəthul-Mubin əməliyyatının adından söz düşəndə, fikrim Şuş təpələrinə gedir və yadıma şirazlı məşhur məddah, həqiqətdə, Şiraz rövşəxanlarının ağsaqqalı hacı Şirəli Soltani düşür. Şirəli Soltaninin səssədası çox tezliklə Şiraz və Fars əyalətinin döyüşçüləri arasında yayıldı. O, Əhli-beyt (ə) şairi və məddahi idi. Onun bu işdə öz üslubu vardı və qəlbinin dərinliyindən oxuyar və yanındakılara qeyri-adi bir təsir qoyardı. Düz qaməti və enli kürəyi əsla yadımdan çıxmaz. Fəthul-Mubin əməliyyatından qabaq döyüşçülərə ürəyə yatan səs və gözəl avazla bir rövzə oxudu. O, həmişə belə deyirdi: "İlahi! Görəsən, biz imam Hüseynin (ə) nöqərləri də ağamız kimi məşhər səhrasında başsız olacağıqmi ki, ondan xəcalət çəkməyək?!" Hacı Şirəlinin dilindən saf niyyətlə çıxan bu sözlər döyüşçülərdə əməliyyatla bağlı qeyri-adi şücaət yaradırdı. Əməliyyat gecəsi Şuşun 122-ci

briqadasında hacı Şirəli həmişəki arzusuna çatdı və mınaatanın qəlpəsi birbaşa ona dəyib başını bədənindən ayırdı. Həmin günün sabahı hacı Musa Rzazadə bir neçə döyüşçü ilə şirazlı şəhidləri, o cümlədən, hacı Şirəlinin cənazəsini apardılar...

Şirazda Ayətullah Hairi şəhidlərin cənazə namazını qılanda, şəhid Şirəlinin anası qabağa gəlib deyir ki, oğlum onu özünün düzəltdiyi qəbirdə basdırmağı vəsiyyəət etmişdi. Ayətullah Hairi də vəsiyyətinə əməl edilməsinə təkid edir. Hacı Şirəli Şirazın "Zərhi" məhəlləsində tikdiyi "əl-Mehdi" məscidinin həyətinə özünə bir qəbir düzəldibmiş. Qəbir hazır vəziyyətdə idi. Cənazəni qəbirə qoyduqda, görürlər ki, qəbir elə onun başsız cənazəsi ilə tam uyğun gəlir. Yəni, dəfələrlə qəbirə uzanıb ölçü götürmüşdü ki, başsız bədənə uyğun olsun. Əgər başı olsaydı, qəbirə yerləşməzdi...

Bu əməliyyatda savadlı və fəzilətli bir ruhanini də xatırlamaya bilmərəm. Onu xatırlamaq həmişə mənə ruh yüksəkliyi və təskinlik verir. Bir müddət öncəyə qədər onun qohumları da yadımda idi, amma artıq xatirəmdən silinib. Seyid və mənə əhli idi. Onlardan az deyil, amma hər adam beləsi ilə rastlaşmır. Ağızından çıxan sözü tez başa düşüb əməl etmək lazım idi. Ömrün qısa olmasından və ona ürək bağlamağın dəyərsizliyindən çox danışar, deyərdi ki, bir də gördün ömür bitdi. Bu ömrə etibar yoxdur. Özümüzə təsəlli verməməliyik ki, əgər ömrümüz uzun olsa, udduq, əgər tez dünyadan köçsək, öldük. Tez dünyasını dəyişən, amma qazanan adamlar nə qədər də çoxdur! Amma çox yaşayıb sonra da əliboş gedənlər də az deyil!

Daim dilində ayə oxuyar, zikr deyər, məsəllər çəkər, ya da həzrət Əlinin (ə) kəlamlarını bizə izah edərdi.

Ondan bu cümlə yadımdadır: “Böyüklər deyiblər ki, axmağın qəlbi ağzında və ağıllının ağzı qəlbindədir.” Özü də həmişə qısa və xülasə danışardı. Bir dəfə əməliyyatdan qabaq Kərbəla qərargahından Nadiri körpüsü batalyonuna qədər ona yoldaş olarkən dedi: “Əgər inşallah qələbə çalsaq və "Qəhvəxana" üçyoluna çatsaq, yadında olsun, əmmamə və əbamı götürüm.”

Güldüm: “Hacı, zarafat edirsiniz?! Qəhvəxana üçyolu on yeddi aydır iraqqlıların əlindədir!” Bir ah çəkdi və dedi: “Zarafat elədim, amma hələ də qəlbim oradadır. Mühəribənin əvvəllərində təbliğatçı ruhani kimi ordu birliklərindən birində olduğumda, iraqqlılar hücum etdilər. "Nadiri" körpüsünə qədər o qədər tez gəldilər ki, əba və əmmaməm qaldı və geri qayıdıb onu götürməyə fürsətim olmadı. Düşmən qoşunları dayandıqda, bir həftədən sonra bazara gedib libasımı təkmilləşdirdim. Əba və əmmaməsiz həm döyüşdüm, həm də camaat namazını təşkil elədim.”

Dedim: “Hacı, olmaya Fəthul-Mubin əməliyyatına ona görə gəlmisən ki, əba və əmmaməni geri alasan?!” Güldü və heç nə demədi...

Əməliyyatın bitməsindən iki gün keçdikdə, xəbər verdilər ki, Qəhvəxana üçyolu ərazisində şəhid olub. Gözlərimdən yaş axdı və son sözlərini xatırladım. Avtomatı əlində tutub hücumda iştirak etmək istəyəndə, ona dedim: “Hacı, bu saatlarda bizə bir nəsihət edin.” Yenə də qısa və müxtəsər dedi: “Həzrət Əli (ə) buyurub: “Əgər istədiyinə nail olmasan, hazırkı vəziyyətdən narahat olma!””

Yəqin pərvanələri

Onun xüsusi görüş yeri olan, dizlərimiz üstə bir-birimizə yaxın oturub gözlərimizi bu yaşlı kişinin oturduğu stula dikdiyimiz və ağızına qədər dolu olan bu kiçik otaqda adamlar onun sözlərini dinləyirdilər.

Bəlkə də, bütün komandir və döyüşçülərin müharibə həyatının ən gözəl anı əməliyyatların sonunda İmam Xomeyni ilə olan görüşləri idi. O üstün şəxsiyyətli qocanı görməklə sanki əməliyyatın yorğunlu çıxır, şəhid dağı olanların kədərinə o böyük rəhbərin iştirakı ilə sərin bir su çilənirdi. Həmin görüşlərdən bir neçəsi mənim üçün daha çox yaddaqalandır. Belə ki, onlardan böyük dərslər öyrənmişdim. Bu görüşlərdə bütün diqqətlər o səmavi şəxsin söylədiklərinə yönəlirdi və cümləsinin hər birində elə hikmətlər gizlənirdi ki, bizim üçün onlar yüzlərlə əxlaq və irfan kitablarını oxumaqdan daha təsirli idi.

Belə görüşlərin birində İmam otağa daxil olub stula əyləşəndə şəhid Həsən Baqiri özü ilə gətirdiyi fotoaparata onunla iki-üç yadigar şəkil çəkdirməyə icazə istədi. İmam dedi: “Eybi yoxdur, oğlum!” İmamın mühafizəçilərindən biri işarə etdi ki, fotoaparata işığı İmamın gözlərinə zərər verir. Həsən otağın işığını yandırdı ki, şəkillər pis düşməsin. Tez ardıcıl üç-dörd şəkil çəkib yerə əyləşdi. Otağa sükut hakim oldu. Rzayi məruzə etməyə hazırlaşdı ki, birdən İmam ayağa qalxdı və hamı onunla birlikdə durdu və təəccüblə bir-birinə baxdı. O, komandirlərin arasından keçib otağın işığını söndürdü. Həmin vaxt lampa işığına ehtiyac yox idi və maraqlı idi ki, nə üçün heç kəs bu məsələyə diqqət etmədi və bundan daha maraqlısı, İmamın heç kəsə göstəriş verməyib, şəxsən onu özü yerinə yetirməsi idi. Başqa görüşlərin birində İmamın stuluna yaxın və birinci cərgədə əyləşən şəhid Məcid Bəqayi kiçik

cib Quranını çıxarıb oxuyurdu. İmamın gəlişi ilə onu yerə qoyub cibindən kağız çıxardı ki, onun dediyi sözləri yazsın. Söhbətin başlanğıcında bir iki cümlə demişdi ki, İmam bir neçə saniyəlik gözünü bir yerə zillədi. Sonra söhbətini dayandırdı və əyilib şəhid Baqirinin qabağından Quranı götürüb öpdü və söhbətinin sonuna qədər beləcə əlində saxladı. Söhbətin sonunda soruşdu: “Bu Quranı kim gətirmişdi?” Bəqayi dedi: “Gətirmişdim ki, onu imzalayasınız.” İmam imzaladıqdan sonra dedi: “Diqqətli ol oğlum, Quranın yeri aşağıda deyil!”

Bu görüşlərdə döyüşlə bağlı "şəkk-şübhə çəyirtkələri" komandirlərin canına darıxsa, onu İmama deyərdilər və şübhələrin yerini yəqin pərvanələri tutardı. Məsələn, döyüşün müəyyən bir vaxtında Korpus komandirləri arasında belə bir şübhə yaranmışdı ki, bəyəm biz komandirlik və idarəetmə təlimi görmüşük ki, başqalarına göstəriş veririk və onlar da bizə itaət edirlər?! Biz də başqaları kimi əlimizə silah götürərək sadə döyüşçülər kimi ön cəbhədə vuruşmalıyıq.

Bu məsələ Korpus komandirlərinin ön cəbhəyə getməməyi mənasında deyildi, əksinə, qiyamətdə bu məsuliyyətə layiq olmamaları və şəhidlərin qanı qarşısında cavab verə bilməmələri qorxusundan idi. Döyüş komandirlərinin bir toplantısında bu sözləri eşitdikdə, Möhsün Rzayi narahat oldu və dedi ki, bu cür faydasız sözlər danışmaq yerinə əsil işinizlə məşğul olun. Amma bəzi komandirlər hələ də öz sözlərinin üstündə dayanmışdılar və bir həftədən sonra İmamla olan görüşdə Rzayi məruzə etdikdən sonra həmin mövzunu İmama bildirdi: “Bəzi komandirlər məsuliyyət və vəzifələrinin öhdəsindən layiqincə gəlmədiklərindən narahatdırlar, sizin bu haqda buyruğunuz nədir?” İmam bəzi şəkillərində

olduğu kimi, təbəssüm etdi və bir-bir uşaqların üzünə baxıb dedi: “Bəyəm siz öz ixtiyarınızla cəbhəyə gedib öhdənizə məsuliyyət götürmüsünüz? Sizin adlarınız ilahi "Lövh-i-Məhfuz"da qeyd olunub. Əgər səhlənkarlıq etsəniz, şübhəsiz, adlarınız həmin lövhədən silinəcək.”

Həmin kiçik otaqdan çıxıb qayıdarkən, sanki hamının qəlbində tam yəqin hissləri pərvanə kimi qanad çalırdı.

Sübhdən gecənin başlanğıcına qədər intizar

Fəthul-Mubin əməliyyatı başa çatdıqda, komandirlər qısa müddətdə əldə edilən böyük və bir qədər də inanılmaz qələbədən duyğulanmış halda “Şəhadət İntizarında Olanlar” qərargahına toplandılar. Onlar özlərini döyüşün davamına hazırlayırdılar. Əgər bu əməliyyatdan sonra Korpus və ordu komandirlərinin bir-biri ilə daha da dostlaşdığını desəm, mübaligə etməmiş olaram. Sanki hərbi mədəniyyət və rəsmilikdən xəbər yox idi. Bir yerə toplaşdıqlarında cürbəcür və mehribancasına, məsələn, salam verməkdə qabaqlamaqdan tutmuş, yemək süfrəsində yeməyi birinci təklif etmək və toplantı başlamazdan qabaq deyib-gülmək və sairə kimi rəftarlar edirdilər. Fəthul-Mubin əməliyyatından sonrakı birinci toplantıda sanki vəhdət yaratmış və bütün fikir-zikrləri adı hələ də “qanlı şəhər” olan bir məntəqədə idi.

Amma əsil şadlıq və sevinc küçə-bazar camaatında və bir neçə günlük icazə almaqda olan Korpus, bəsicilər və ordunun döyüşçülərində idi və onlar on günlük döyüşdən sonrakı qələbənin əzəmətini şəhərlərə yayacaq və ailələri, dostları ilə zəfəri bölüşəcəkdilər. Bizim də sevincimiz hərdənbir Gələfdəki döyüş otağının divarından asılan Fəthul-Mubin əməliyyatının xəritəsinə baxmaqla

xülasələnirdi. Biz Xürrəmşəhrin xəritəsinə baxmaq istədikdə, əvvəlcə ona da gözaltı bir nəzər salır, dərindən nəfəs alır və fəth edilmiş məntəqələrdən xəbər verən qızarmış gözlərimizi üzərində dolandırırıdıq ki, hər şey zehnimizdə ali şəkildə canlansın.

Yadımdadır, heç kəs yorğunluğu bəhanə etmirdi. Komandirlərin də düşməyə möhlət verməmək və çətinliklə əldə etdiyimiz müvəffəqiyyəti hədəf etməməklə bağlı nəzəri eyni idi. Əlbəttə, hamı Xürrəmşəhrlə bağlı məsələnin fərqli olduğunu və güclü plan və təşkilatçılığa, çoxlu sayda və hazırlıqlı hərbi qüvvəyə ehtiyac duyulduğunu elə əvvəldən bilirdi. Şübhəsiz, İraq bizim sonrakı hədəfimizin Karun çayının qərbi və Xürrəmşəhr olduğunu yaxşı bilirdi. Biz də onların bizim qısa müddətdə onlara digər bir həmlə edəcəyimizi gözləmədiyini və bunu bizim qüvvəmizdən xaric olduğunu düşündüyünü bilirdik. Bizim əvvəldə "Saminul-Əimmə" əməliyyatı ilə Fəthul-Mubin əməliyyatı arasında səkkiz aylıq fasilə verməyimiz onlarda belə təsəvvür yaratmışdı. Həmin səbəbdən, onları qəflətən yaxalamalı və fürsəti əldən verməməli idik. Biz də Fəthul-Mubin əməliyyatında sürətlə əməl edib onları heyrətdə qoymuşduq.

Qeyd etmək lazımdır ki, İraqı regionda və dünya səviyyəsində himayə edənlər Xürrəmşəhrin Səddam üçün zəfər nöqtəsi olduğuna və asanlıqla onu əldən verməyəcəyinə əmin idilər. Onlar aşkar və gizli hərbi himayələri ilə yanaşı, əks təbliğat da aparırdılar ki, bizim zehnimizdə qələbənin qeyri-mümkünlüyünü formalaşdırırsınlar. Onlar Xürrəmşəhrin müəyyən müddət iraqlıların əlində qalmasını və bu yolla İraqı təchiz etməkdə zaman qazanmalarını, həmçinin, müharibə maşınının İrani sarsıtmasını istəyirdilər. Səddam əbəs yerə

belə deməmişdi: “Əgər iranlılar Xürrəmşəhri alsalar, Bəsrənin açarlarını onlara verəcəyik.” Səddam iddiasının əksinə, o qədər hərbi zəkaya malik deyildi və Fəthul-Mubindəki məğlubiyyətin səbəblərini anlamamışdı.

Şirazlılar demişkən, hələ yarasına duz səpilməmişdi. O, bizim qeyrətimizin cuşə gəldiyini və Xürrəmşəhri yenidən görməklə bağlı səbrimizin daşdığını anlamalı idi. Həqiqət də belə idi; Abadan və Dəşti-Abbasdakı qələbələrımız bu iradə və mətinliklə Xürrəmşəhrin də fəth olunacağını bizə öyrətmişdi.

Gələfdəki toplantıda bütün komandanlara vahid bir ruhiyyə hakim kəsilmişdi və çoxlu danışıqlara baxmayaraq tez bir zamanda belə bir nəticəyə gəldilər ki, bir ay ərzində Korpus və ordunun müştərək təşkilatı dörd qərargah və vahid bir qurum halında gücləndirilməli, qüvvələr yenilənməli və əməliyyat planları dəqiqliklə incələnməlidir. Komandirlər əməliyyatın başlanma zamanını Möhsün Rzayi və Səyyad Şiraziyə tapşırıdılar və dedilər ki, qərar sizindir, biz sizə tabeyik və döyüşə hazırıq.

Artıq hamımız bir ay səbir etməli və sonra əməliyyat məntəqəsinə getməli olduğumuzu bilirdik. İndi yeni qüvvələr toplamağa heç bir zərurət yox idi. Bilirdik ki, hər yerdə söhbət Xürrəmşəhrdən gedir və bütün ölkə İran şəhərlərinin gözü olan Xürrəmşəhrin azad edilməsi xəbərinin intizarındadır.

Həmin toplantıdan sonra birinci gün idi ki, əməliyyat məsulu olan Əsgər Kazimi ilə qarşılaşdıq. Əmr gəldi ki, biz də Fəth qərargahı üçün bir yer seçməyə gedək. Təqribən, Əhvazın Abadana tərəf 50 km-liyi və Karun çayının şərq tərəfindəki "Xəzriyyə" kəndi Fəth qərargahının əməliyyat ərazisi idi. Sübhədən günortaya

qədər məntəqəyə baxış keçirmək və Karunun 5 km-liyinə qədər gəlmək yetərli idi. Həm yola çıxışı yaxşı idi, həm də oranın yaxınlığında xurmalıqların və kolluqların olması rabitə sisteminin qurulması ilə bağlı əlverişli idi.

Sonrakı gün Rəşid məntəqəni gördü və oranı çox tez bəyəndi, halbuki, ratsiya ilə uşaqlarla danışdı ki, gəlib qərargahı hazırlasınlar. Vertolyotun yerə enməsilə pərlərinin küləyi çoxlu toz-torpaq yaratdı. Düşündük ki, bu dəmirdən olan əjdaha burada nə edir? Toz-torpaq yatdıqdan sonra vertolyotun qapısı açıldı və Möhsün Rzayi yerə düşüb bizim yanımıza tərəf şütüdü. Vertolyotun pərləri hələ dayanmamış Rəşid uca səslə dedi: “Cənab Rzayi, siz hara, bura hara?” Möhsün güldü: “Bizim işimiz bəllidir, buranı mərkəzi qərargah üçün seçmişik. Siz bizim ərazimizdə nə edirsiniz?” Dedim: “Əşi, biz də iki gündür hər yeri ələk-vələk ələyib buranı Fəth qərargahı üçün tapmışıq.” Möhsün yenə də güldü və əlini kürəyimə vurub dedi: “Əsədi qardaş, bolluca olan bir şeyimiz varsa, o da torpaqdır.” Rəşidə baxdım. Əlini saqqalına qoyub vertolyota baxırdı. Möhsünə üzünü tutub xüsusi bir intonasiya ilə dedi: “Eybi yoxdur. Onda, icazənizlə biz gedək.” Razi deyildik, amma nə etmək olardı. Hərbi nizam-intizam başqa cür reaksiya verməməyi tələb edirdi və başa düşdük ki, bura bizim yerimiz deyil.

Əlbəttə, çox çətinliyə düşmədik və oradan bir neçə km aralıda əvvəlkindən də yaxşı yer tapdıq. Rəşidə dedim: “Başqa bir iddiaçı gəlib çıxmamış, tələsmək lazımdır.” Mühəndis döyüşçülər bir həftə keçməmiş qərargahı hazırladılar. İndi bizim gediş-gəliş yolumuz məlum idi. Rabitə peyklərini yuxarıya qaldırdıq, təchizat və topxana döyüşçüləri sursatlarını yerləşdirdilər və komandanlıq səngəri də toplantı üçün hazırlandı. 1982-ci il aprel ayının

6-sı tamamilə qərargahda yerləşdik və aprel ayının 30-u əməliyyat başlanana qədər işimiz hər gün mərkəzi qərargaha getmək və orada Korpusun "İmam Hüseyn (ə)-14", "Nəcəf-8" və "Kərbəla-25" briqadası ilə ordunun 92-ci alayı, həmçinin, 37-ci və 55-ci hərbi aviasiya briqadası komandirləri arasında toplantı keçirməkdən ibarət idi.

Sonda döyüşün ümumi planına əsasən, aprel ayının 30-u axşam üç nöqtədə – Karun çayının üzərində körpü qurulması qərara alındı ki, biri Fəth qərargahında, ikincisi bizim sağ tərəfimizdə olan Nəsr qərargahının yerləşdiyi məntəqədə və üçüncüsü də iki qərargahın arasında olmalı idi. "Zirehli-92" batalyonunun polkovniki və Rəşidin qərargahdakı canişini Niyaki "Dəğəgil" batalyonunu körpü quraşdırmaq üçün iş görməyə apardı.¹ PMP adlanan körpülərin quraşdırılmasının macərası uzundur və onun barəsində ayrıca bir kitab yazmaq olar. Mən birinci dəfə idi ki, yaxından parçaları birləşdirərək bir-iki saat ərzində necə 200-300 metrlik körpü qurulduğunun şahidi olurdum. Çayın o tərəfini iraclılar suyun qabağını açaraq gölməçəyə döndərmişdilər.

¹ Şəhid Məsud Münfərid Niyaki (1930-cu il, Amul) sevilən hərbi hissə komandirlərindən biri idi. Hərbiçilər arasında ən yaxşılardan idi və müharibədəki, xüsusilə də, "Beytül-Müqəddəs" əməliyyatındakı qələbələrdə həlledici rol oynamışdı. O, ləyaqətli komandan və mütəxəssis idi, başqa komandirlərdən yaşlı olmasına baxmayaraq ən çətin şəraitdə cəbhəni tərk etməzdi. Beytül-Müqəddəs əməliyyatı əsnasında ona çox istədiyi qızının xəstə olması xəbərini verirlər, lakin polkovnik cəbhəni tərk etməyə razı olmur. İki aydan sonra qızı vəfat etdikdə, onun dəfn mərasimində iştirak etmək üçün Tehrana gedir. Nəhayət, Niyaki "Zülfüqar-57" xüsusi təyinatlı qoşunla dağlıq ərazidə aparılan bir əməliyyatda (1985-ci il, avqust ayının 28-i) şəhadətə çatır.

Özlərinin cəbhə xəttində isə hərbi qüvvələr yerləşdirərək mühafizəni təmin edirdilər. Çayın 7 km-liyində iraqlılar sərhəd postlarına bənzər postlar qoymuşdular və istehkam çəkmişdilər. Əlbəttə, istehkamlar yarımçıq idi və bizim hücumumuzla onlar istehkamları tamamlamağa fürsət tapmadılar. Körpüləri elə yerlərdən qurmağa çalışırdıq ki, həm çayın o biri tərəfində iraqlıların hərbi qüvvəsi olan yerə düşməsin və məntəqədə ehtiyata riayət edək, həm də Karun çayının o biri tərəfinə keçdikdə, çox bataqlıq olan yerə düşməyək. Kəşfiyyat qrupu bu problemin çoxunu aradan qaldırmışdı.

Ordu qüvvələri dəqiq bir plan üzrə Ural markalı iri maşınlarla 1200 metrlik parça körpüləri Xuzistanın şimalından Karun çayının şərq sahilinə təqribən, 250 km-lik məsafəni qət edərək düşmən casuslarından yayındığı halda gətirmiş və çayın ətrafında gizlətmişdi. Bu körpülər (PMP) təzə deyildi ki, rahatlıqla gətirilsin. Onların üzərində ordunun anbarlarında və sonra da çayın sahilində təmir işləri aparılmışdı ki, əməliyyatda istifadə edilə bilsin. Əməliyyat gecəsi havanın qaralması ilə ordu zabit və döyüşçüləri əl-ələ verib sürətlə körpünü quraşdırmağa başladılar.

PMP körpüsü müəyyən hissələrdən ibarət idi. Həmin gecə nəqliyyat vasitələrinin hər biri bir üçkatmanlı hissəni çayın kənarına gətirdi. Maşınlar çayın dərəsinə endikdə, qoruyucu troslar körpü hissələrini suya buraxır və onların katmanları açılırdı. İkinci hissə ötürüləndə bir neçə döyüşçü əllərindəki dəmir keçiricilərlə onları bir-birinə bağlayırdı. Ordu mühəndisləri də işə nəzarət edirdilər ki, hər şey ilkin hesablamalara uyğun olsun. Hissələri bir-birinə qoşmaq bir-iki saat davam etdikdən sonra 250 metrlik körpü hazır oldu. Bura qədər körpü suyun

ortasında deyil, kənarında idi. Mühəndislər yekun əmri verdikdə, bir neçə nəfər qayıqla körpünün baş tərəfindən tutub onu çayın o biri tərəfinə çəkdi. Suyun axını körpünün tez bir vaxtda qarşı tərəfdəki sahilə aparılmasına və əsas hissənin birləşdirilməsinə yardım etdi. Körpü hazır olduqda, bir neçə nəfər onun ortasından möhkəm qoşqu trosu bağlayıb çayın kənarına gətirdi ki, su körpünü ortadan bölməsin. İndi altmış tonluq ağırlığı daşıya bilən körpü hazır idi və sepli tanklar da onun üzərindən keçə bilərdi. Hücuma bir saat qalmış körpülər hazır idi. Əlbəttə, bu, ordu döyüşçülərinin çalışqan işinin sonu deyildi. Bir ay müddətində bu körpülər Karun çayı üzərində idi və İraqın qırıcı təyyarələri hər gün onları bombalamaq və dağıtmaq üçün məntəqəyə uçuşurdu. Onlar bizim yalnız axşamlar körpülərdən istifadə etməyimizdən xəbərsiz idilər. Hava işıqlandıqda, onları möhkəm qoşqu trosu ilə sahilə tərəf çəkir və Karun çayının çoxlu qamışlıqları arasında tamamilə gizlədirdik (kamuflyaj edirdik). Belə ki, əməliyyat boyunca iraclılar onlara zərər verə bilmirdi. Sözümlənin canı budur ki, Beytül-Müqəddəs əməliyyatının başlanma axşamına vaxtında yetişmək, İraqı qəflətə salmaq və batalyonların hazır olması üçün hamımız əl-ələ verərək bir ay müddətində normal yemək-içmək və yuxudan keçmişdik.

Yetişmək mərhələsi

Hücum əmrindən bir saat qabaq əməliyyat batalyonları körpüdən keçərək iraclılar olmayan nöqtədə mövqə tutdular. Hərbi qüvvələrin Karun çayından keçməsi ehtiyatla həyata keçirildi və iraclıların kəşfiyyatçı və ön döyüşçüləri bundan xəbər tutmadı. Aprel ayının 30-u dan yeri sökülən zaman mərkəzi qərargahdan hücum əmri

verildiyi vaxt qəflətə düşmüş və əksəriyyəti də yuxuda olan iraclılar çaşqın və təəccüblü halda ya qaçır, ya da əllərini yuxarı qaldırıb təslim olurdu. Göstərilən cüzi müqavimətlər də hava işıqlanmamış bir neçə pulemyot atəşi və minaatanlarla susduruldu. Bizim batalyondan fərqli olaraq Nəsr qərargahının irəliləməsi yavaşdı və şimaldakı batalyon olan Nəsr qərargahında da hətta bir addım belə irəliləyiş olmadı.

Bunun səbəbi iraclıların həmin məntəqəni diqqət mərkəzində saxlaması idi. Onlar hücum mərkəzinin şimal cəbhəsi olduğunu və Karunun şərqində heç nə baş verməyəcəyini düşünürdülər. Həmin səbəbdən, ilk gecəni hadisəsiz başa vurduq, digər batalyon və bölüklərimizin gəlib çatmasını və bizə qoşulmasını gözləyirdik. Əməliyyatın ilk gecəsindəki məqsədimiz Karun çayını keçdikdən sonra qısa məsafəni irəliləmək idi, amma hərbi qüvvələrimiz 20 km irəliləyib, Əhvaz-Xürrəmşəhr yoluna çatmışdılar.

Biz 5-6 km irəliləyəcəyimizi düşünmüşdük. Həm özümüz təəccübləndik, həm də iraclılar belə tezliklə yola qədər gəlib çıxacağımıza inana bilmədilər. İraqlılar yolun qərbində, biz isə şərqində idik və aramızda təqribən yeddikəkkiz metrlik istehkam vardı. İstehkama ona görə çəkmişdilər ki, patrullarımız onların maşınlarını görməsin və Karun çayının şərqindən raket və ya topla onları vurmayaq. Onların arxa cəbhəsi bizim irəliləməyimizdən xəbərsiz idi və xatircəmliliklə yolda gediş-gəlişlə məşğul idi. Onlar bizim döyüşçülərimiz tərəfindən əsir götürüldülər.

Əməliyyatın səhəri məntəqəyə motosikletlərlə baxış keçirdiyimiz zaman gördük ki, Əhvaz-Xürrəmşəhr yolunun arxasında bir neçə batalyonumuz 500 metrlik

məsafədə dayanıb gözləyir. İraqlılar hələ ayılmamış və cavab atəşi açmağa macal tapmamışdılar. Yalnız hərdənbir minomyot, top və pulemyot atəşlərinin səsi eşidilirdi. Özümü onlara çatdırdım və motosikleti bir kənara qoyub aralarına daxil oldum və bir-birlərindən aralanmalarını və öz mövqeləri həddində müdafiə olunmalarını söylədim. Nə qədər onlar üçün danışdımsa, mənə qulaq asmadılar. Başa salmaq istəyirdim ki, bu mövqe təhlükəlidir və on km-lik bir əraziyə yayılmalısınız və bu, qərargahın göstərişinə əsasən belədir. Amma məqsədimə nail ola bilmədim və mənə qulaq asmadılar. Üzdə qəbul etdiklərini göstərdilər, lakin əməl etmədilər. Bəziləri irad tutdu ki, nə ehtiyatımız, nə də gücümüz var, qoy yorğunluğumuz çıxsın, sonra. Motosikletə minib sürətlə qərargaha tərəf götürüldüm. Rəşidin yanına gedib məsələni danışdığımnda, ratsıyanı götürüb onlara qışqırıb-bağırdı ki, bir-iki saat sonra sizi hökmən mühasirəyə alacaqlar. Yol boyu 10 km-lik məsafəni qoruyun. Hərbi qüvvələrin ətrafa dağılışması ilə iraqlılar cavab atəşi açmağa başlayır və Əhməd Kazimi, Hüseyin Xərrazi və Mürtəza Qurbani döyüşçülərin rəşadəti ilə onları susdura bilir.

Özümü döyüş xəttinə yetirdiyim vaxt çoxları yaralanmış və taqətdən düşmüşdülər. Amma istehkamın üstündən o tərəfə baxdığımnda, gördüm ki, yolun o tərəfi çoxlu yanımış tanklar və iraqlı cənazələrlə doludur. Bunu bizim yorğun və taqətdən düşmüş, dünəndən bəri döyüşən bu döyüşçülərimizin etməsinə inana bilmədim. Bir saat sonra dəstək qüvvələr gəldi və biz birinci mərhələdə döyüş səhnəsini az itki ilə öz xeyrimizə tərk etməyimizdən xatircəm olduq.

Xürrəmşəhr uğrunda iraqlılarla həqiqi döyüşümüz hələ başlamamışdı. Hərəkət istiqamətimiz Xürrəmşəhrin

yerləşdiyi cənuba tərəf deyil, qərbə doğru idi. Sonrakı mərhələdə şimal cəbhəsindən irəliləyən Qüds qərargahının döyüşçüləri ilə birləşənə qədər getməli idik. İraqlılar da bizim birləşməyimizə mane olmaq üçün əllərindən gələni əsirgəmədilər, çünki hamımızın hərəkət istiqamətinin Xürrəmşəhrə tərəf olduğunu bildirdilər. Plan üzrə, Beytül-Müqəddəs əməliyyatı dörd mərhələdən ibarət olmasına və hər mərhələdə nə qədər irəliləyib, Xürrəmşəhrin ətrafına hansı vaxtda çatacağımızı bilməyimizə baxmayaraq, bu əməliyyat 24 gün dayanmadan davam etdi. Hər gecə hücum edir və hər gün Xürrəmşəhrə bir neçə km yaxınlaşırdıq. Halbuki, məntəqədə sabit divarlar yox idi və bizə vaxtında və yetəri qədər ərzaq yetişmir və döyüşçülər üst-başlarını toz-torpaqdan təmizləməyə fürsət də tapmırdılar. Nə yuyuna, nə də istirahət edə bildirdilər. Uşaqların üz-gözü elə bir hala düşmüşdü ki, hətta yaxın dostları da onları tanıya bilmirdi. Döyüşçülərdən birinin çiyində minaatanı tutub mətin addımlarla iraqlıların tanklarına tərəf getdiyini gördüm. Yol getməsindən xoşum gəldi və uca səslə qışqırdım: “Allah sənə yar olsun, qardaş!” Geri dönüb baxdı: “Necəsən, Əsədi qardaş?” Diqqətlə baxdığım da, onun bir müddət Farsiyatda bizimlə birlikdə olan və sonralar "Kərbəla-5" əməliyyatında şəhid olan "İmam Səccad (ə)" batalyonunun komandiri Məhəmməd Kəndxuda olduğunu gördüm. Yaşıl paltarları toz-torpaq və tərdən qaraya çalır və üz-gözü torpağa bulaşmışdı.

Güldüyündə görülən parıltılı ağ dişləri toz-torpaqdan amanda qalan yeganə şeylər idi. Seyid Məhəmməd haqda düşüncələrdən ayrılmamışdım ki, bir saat sonra "İmam Səccad (ə)" batalyonunun komandiri Nəbi Rudəkini gördüm və ona şikayətləndim: “Hacı, iş o yerə çatıb ki,

seyid Məhəmməd çiyində minaatan aparır?!” O, əlini çiyindəki avtomatın qundağına qoyub dedi: “Sənə qurban olum, kim öz yerindədir ki, Seyid Məhəmməd də yerində olsun?! Görürsən də, hər şey əlimizdən çıxıb və sabit bir yerimiz yoxdur ki, döyüşçüləri diqqətdə saxlayaq. Artıq heç kəsə gücümüz çatmır.”

Əməliyyatın başlanmasından iki-üç gün keçmiş qardaşım Salehi çağırdım və Hüseyniyyə məntəqəsindəki batalyonların vəziyyətindən xəbər tutmaq üçün getdim. Hələ suyun tutmuş olduğu yolun kənarında idik və Əhvaz-Xürrəmşəhr yoluna qədər çox fasiləmiz vardı. Birdən beş vertolyotun 300 metrlik məsafədə dövrə vurduğunu gördüm. Onlar iraqıllarınkindən çox, bizim vertolyotlara oxşayırdı. Başımı maşından çıxarıb onlara baxdığım halda Salehə dedim: “Ordumuzun vertolyotları çox qabağa gediblər və iraqıllar onları rahatlıqla vura bilirlər.” Saleh sözümü yarımçıq kəsib qorxu ilə yanaşı bir səsle qışqırdı: “Qardaş, Raket! Raket! Onlar iraqılların vertolyotudur və biri bizə raket atdı!” Qeyri-ixtiyari ayağımı qaza basdım və maşın yerindən götürüldü. Hələ bir neçə metr getməmişdik ki, maşının arxasından raketin biri uğultu ilə yan keçdi.

Maşını sürətlə yoldan kənara çıxardım. İkinci raket bizdən əlli metr aralıda yola su çiləməkdə olan su tankerinə dəydi və maşın alışdı. Biz maşını sürətlə sürür və toz-torpaq qaldıraraq cəbhə xəttimizə tərəf gəldik. Baş yolun yaxınlığında inanılmaz bir səhnə ilə qarşılaşdıq. Əhvaz-Xürrəmşəhr yolundan bir minibus asfalt yola çıxıb o tərəfdən gəlirdi. Dörd nəfər qabaqda oturmuş və təqribən iyirmi nəfər də arxaya minmişdi. Minibusa bu qədər adamın minməsi o qədər də təəccüblü deyildi və döyüşçülərin hərgünkü işi belə idi. Təəccüblüdür ki, yolun

ortasına çıxdığı zaman onlara tərəf bir raket atıldı. Heyrətamiz halda baxdım ki, sürücünün qapısı tərəfdəki pəncərədən girib arxada oturanın əlinə dəyməklə o biri tərəfdən çıxdı. Malyutka raketinin arxasındakı sim sürücünün burnunu yardı. Hər şey bir neçə saniyədə baş verdi və minibus yerə mıxlandı. Uşaqlar dərhal onun içindən çıxdı və hərə bir tərəfə qaçdı. Hərbiçilərimiz vertolyotların iraqılların olduğunu anladıqlarından onlara atəş açıb uzaqlaşdırdılar. Özümüzü yaralıları çatdırdıq. Əlinin bir parça ətdən sallandığını və “Ya Zəhra!” – deyərək onu ayırmağa çalışdığını gördük. Onu qan apardığından huşdan gedirdi və var qüvvəsini toplayıb qışqırırdı ki, “Əclaflar! Tez əlimi kəsin!” Ona qulaq asmayıb üzərinə bir neçə parça qoyduq və qolunu möhkəmcə bağladığımız və qanı dayandı. Sürücünün də vəziyyəti yaxşı deyildi, al qana boyanmışdı, amma can təhlükəsi yox idi. Uşaqlardan biri gedib maşını gətirdi və onları tibb məntəqəsinə apardıq.

Onların başına bir neçə su qabından su axıtdıq və üz-gözlərindən öpdük...

Bu bir neçə gündə Xürrəmşəhrə yetişmək mərhələsindəki hərgünkü işim motosikletə minib hərbi qüvvələri yoxlamaq və yaxından məntəqənin vəziyyəti və irəliləyişimizlə tanış olmaqdan ibarət idi. Təqribən, hər gün bir hadisə ilə rastlaşır və nəsə diqqətimi cəlb edirdi. Bəzən kiçik, bəzən də böyük hadisələr olurdu. Amma mənim o geniş ərazidəki tənha gediş-gəlişlərimdə həmin hadisələr ağ vərəqə düşən nöqtə kimi zehnimə həkk olurdu.

Eynilə mənə özünə tərəf cəlb edən qara rəngli bir şeyi gördüyüm gündəki kimi. Yaxınlaşdığım, bir nəfərin divarın kənarında və hərbi qüvvələrimizdən çox aralıda

yerə düşüb qaldığını gördüm və geyimindən, əşyalarından bir bəsicini olduğunu anladım. Biyaban sanki şumlanmış dərə-təpə kimi idi və bəsicinin bədənini özü ilə aşağı-yuxarı eləmişdi. Başı çökəklikdə idi, sinəsi yuxarıda və ayaqları da hərəsi bir tərəfə uzadılmışdı. Bədəninin altında qalan sol əli görünmürdü və sağ əli başının arxasında çökəklikdə idi. Şəhid olmasına şəkk eləmədim. Motosikleti söndürmədən yerə endim və ona tərəf sürətlə qaçdım. Əl-ayağını düzəltdim və başını qaldırıb üzündəki toz-torpağı yavaşca təmizlədim. Tər və torpaq onun ayağındakı çəkmədən çıxan corabını çirkəndirmişdi, sanki biyabanda bütün yolu ayaqyalın gəzmişdi. Baxıb gördüm ki, bir-iki metr aralıda su qabı düşüb qalıb. Dedim, kaş, o sudan içmiş olaydı! Əlimi atıb onu götürmək istədikdə, birdən astaca və yavaş səslə dedi: “Ona əl dəymə, mənə lazımdır!” Birdən həyacanlanıb yanından çəkildim. Sonra yenidən yaxınlaşdım və güldüm:

- Sağsan?!
- Bəs nə? Sahibsiz mal tapmısan?
- Mənə lazım deyil. Bəs, burada nə üçün bu cür leş kimi sərilmisən?
- Üç gündür ki, yatmamışam.

Ondan aralanmamış soruşdum: “İstəyirsən ağzının üstünə bir şillə vurum?” Gördüm yuxu apardı və eşitmir. Gedib briqadasına xəbər verdim ki, onu orada qoymasınlar.

Şirini istəyirsənsə, acını da dadmalısən!

Ordu bütün imkan və qüvvələrini ortaya qoymasına və bütün Korpus və bəsicilərin məntəqədə olmasına baxmayaraq vədə verilmiş gün yaxınlaşdıqca, bizim çatışmazlıqlarımız daha da aşkar olurdu. Bir neçə gün

əvvəlki hərbi qüvvələrimiz indi yorğun halda idi. İmkanlarımız minimuma enmişdi. Sursatımız az, ərazisi isə geniş idi. İraqlılar geri çəkilərək Xürrəmşəhrdə toplanmışdılar və biz də işi necə tamamlayacağımız haqqında bir çarə düşünürdük. Şimal cəbhəsindən gələn batalyonlar bizə qoşulduqdan sonra bir həftə ərzində davamlı yürüşlər nəticəsində özümüzü şəhərə yaxınlaşdırmışdıq. Əslində isə üç həftə idi ki, aramla və ardıcıl olaraq, amma onlarla döyüşü geriyə qoyub yorğunluq və çətinliklə son nöqtəyə yetişmişdik. Xürrəmşəhr mühasirədə idi və biz də son həmləmiz haqda düşünürdük.

Bura qədər necə deyərlər, kəfgirimiz qazanın dibinə dəymişdi və üç həftəlik amansız döyüşlərdən sonra yorulmuşduq. Bizim döyüşçü ruhiyyəsi və hərbi qüvvələrimizə inamımızdan başqa, digər şansımız düşmənin inamsızlığı idi. İraqlılar bir əməliyyatda bütün məntəqənin, o cümlədən, Xürrəmşəhrin azad edilməsi fikrində olmağımıza inana bilmirdilər. Onların təsəvvürüncə, Xürrəmşəhrə çatmaq və onu fəth etmək üçün iki böyük əməliyyat keçirməli idik; klassik müharibə şəraitində iraqlıların etiqadınca, bu da bir əməliyyatla deyil, bir illik planla mümkün ola bilərdi. Bunun səbəbi, Karunun qərbindən Xürrəmşəhrə qədərki məntəqənin "Saminul-Əimmə" əməliyyat məntəqəsinin otuz bərabəri, "Təriqul-Qüds" məntəqəsinin on bərabəri və Fəthul-Mubin məntəqəsinin iki bərabəri miqdarında olması idi. Bunlardan da başqa Fəthul-Mubin əməliyyatından sonra iraqlıların batalyonlarımızı bir ay ərzində hazırlaya biləcəyimizi əsla təsəvvür etməmələri idi.

Nəticədə, İraq taktiki planlarımızı dəyərləndirməkdə səhvə yol vermiş və 24 saat ərzində vəziyyəti araşdırmağa

başladıqda da, hər an bizim yeni bir həmləmişlə qarşılaşırdı. Qüvvələrimizin yorğunluq səbəbi bu idi və biz tutumumuzdan böyük bir tikəni udmağa çalışırırdıq. Amma istinadımız o idi ki, heç kəs yalnız özünə arxalanmırdı və Xürrəmşəhrin mühasirəsində hər şeyi unutmuşduq. Atalar boş yerə deməyiblər ki, şirini istəyirsənsə, acını da dadmalısan. Günorta saat dörd, ya da beşdə Rəşid mənə dedi ki, özümü Əhməd Kazimi və Həsən Xərraziyə çatdırıb onlara bu gecə necə olursa olsun, iraqlılara hətta bir batalyonla olsa belə, zərbə vurmali və rahatlıqlarını almali olduğumuz xəbərini verim. Rəşid təkid edirdi ki, iraqlıları yatmağa qoymayın, yoxsa, sabah ruzigarımızı göy əskiyə bükəcəklər. Narahətçiliklər Xürrəmşəhrdə 35000 iraqlı hərbi qüvvənin olması ilə bağlı idi və qorxurduq ki, sabah biz yorğun olduğumuz halda, məbada, mühasirəni yarmaq fikrinə düşələr!

Motosikletlə cəbhəyə tərəf yola düşdüm. Əhmədə və ətrafdakı batalyonlardan birinə çatmamış, bir top gülləsi yerə düşdü və partlayışın dalğasından müvazinətimi itirib yerə yığıldım. Ayağa duranda, üç nəfərin şəhid və on nəfərin yaralı olduğunu gördüm. Mənimlə birlikdə digər döyüşçülər də yaralılara tərəf qaçışanda ikinci bir top gülləsi atıldı.

Batalyon komandiri də tez özünü çatdırdı və ratsiya ilə təcili yardım maşınları istədi. Cavab gəlmədikdə, döyüşçülərinə qışqıraraq dedi ki, tibbi yardım göstərənlərdən başqa, yerdə qalanlar ardımca gəlsin. Ona tərəf gedib dedim ki, qoy yardım eləsinlər, dedi: “Siz kimsiniz?” Dedim: “Allah bəndəsi.” Dedi: “Allah bəndəsi, bəyəm görmürsən ki, dalbadal top və minomyot gülləsi atırlar? Onların da ölməsini istəyirsən? Bu gün hücum eləyib düşmənin yuxusunu qaçırmalıyıq. Əgər şəhid olacağıqsa

da, qoy döyüşdə şəhid olaq, belə əl-ayağı bağlı şəkildə yox!” Sonra məndən bir cavab gözləmədən arxasına dönüb döyüşçülərə yenidən qışqırdı: “Hamı mənim ardınca gəlsin!” Döyüşçüləri top və minomyot mərmilərindən yaranan bir neçə kiçik çökəkliyə tərəf apardı. Hələ də hərəkədə olduğu halda, başını çevirdikdə məni arxasında gördü və dedi: “İnşallah bir saat sonra iraqlıların cəbhəsinə hücum edib yuxularına haram qatacağıq.”

Ürəyimdə özümü danladım ki, burada nə edirsən? Bu da sənin cavabın. Ürəyim gəlmədi deyəm ki, əgər Əhmədi görməsəm və əmr gəlməsə, hökmən bu işi gör və özün demişkən, iraqlıların yuxusuna haram qat. Motosikletə mindim. Batalyon komandiri ucadan dedi: “Hacı, narahat olma, ancaq dua elə!”

Batalyon komandirinin dərrakəsindən xoşum gəldiyi və motosikletə qaz verib getdiyim halda, yadıma onun döyüşçülərindən birinin münacatı düşdü. Komandirinin arxasınca döyüşçülərini aparmasına etirazımı bildirib hərəkət edərkən bəsiçi zümzüməsini eşitdim və öz-özünə qulaqlarım şəkləndi və addımlarım yavaşdı. Elə də çox yaş yox idi və dəmir papaq başında laxlayırdı. Gördüm, yanıqlı dillə zəmanə imamına xitab edib dedi: “Ağa can, bəyəm biz haqq deyilikmi? Bizə kömək elə! Neçə gündür sənin eşqinlə düz-əməlli yatmırıq. Ağa can, artıq yorulmuşuq, dostlarımız bir-bir şəhid olur. İndi bizə cavab verməyinin vaxtıdır...”

Fərdi xüsusiyyətlərdən əlavə, müqəddəs müdafiədə döyüş metodumuz bütün döyüşlərdə olduğu kimi, müəyyən metodlara əsaslanırdı. Biri plan cızır, digəri də ona uyğun idarə edir və yönləndirirdi. Başqası da komandanlığa əsasən, hərbi qüvvələri istiqamətləndirirdi.

Döyüşçülərin kənarında bir qrup da mənəvi təbliğat və təşviqat işlərini görürdü. O gecə bu prosesin bir hücum batalyonunda necə baş verdiyini öz gözlərimlə gördüm. Komandanın üstün zəkası ona plan cızmağı və hansı mövqedən hücumla keçməli olduğunu deyirdi. Ruhiyyəyə ehtiyacları olan sıradan bir döyüşçü də özü-özünü ruhlandırır. Millətin döyüşkən ruhiyyəsi ilə yanaşı olan belə şeylər əleyhimizə olan səkkiz illik müharibədə İraq və müstəmləkəçi qüdrətləri nakam qoydu və bizim yerimizə onları naümid etdi.

Əhməd Kazimini tapmadıqda, artıq qərargaha qayıtmadım və döyüşçülərin yanında qaldım. O gecə iraclıları yuxusuz qoymaq üçün gözümüzü qırpmadıq. Qərargahdan tapşırıldığı kimi, iraclıları sübhə qədər oyaq saxladım. Uşaqlar yuxusuz və yorğun olmalarına baxmayaraq bunu bürüzə vermədilər. Həmin gecə çox gec bitdi. Düşmən qorxudan bütün güllələrini biyabana boşaldırdı. İstədiyimizi əldə etmək üçün güc toplamalı idik. Güllələrdən yaranan qırmızı xətt və pulemyotların səs-sədası da kəsilmək bilmirdi. Bunlar yaxşı əlamət idi və bizi Xürrəmşəhri yenidən görəcəyimizə ümidləndirirdi. Sübh olduqda, gözlədiyimiz kimi, iraclılar həmlə etmədilər və bizim patrullar şəhərin ətrafındakı xurmalıqlardan durbinlərlə baxaraq mərkəzi qərargaha hücum əmrini almaq üçün xoş xəbərlər verdilər.

Günorta az qalmış özümü "Nimenud" dayanacağındakı mərkəzi qərargaha çatdırdım. Orada döyüşün əsas komandanlarından olan Rzayi və Səyyad böyük bir xəritənin ətrafına toplaşmış və mövqeləri araşdırırdılar. May ayının 24-ü idi və onlar məsələni köklü şəkildə bitirmək üçün yardımçı qüvvələrin batalyonlara necə çatdırılması məsələsini müzakirə edirdilər. Bəzi

cavablardan məntəqədə heç bir dəstək qüvvənin olmadığı və hazırkı qüvvələrlə məsələnin bitirilməli olduğu başa düşülürdü. Əlbəttə, Xürrəmsəhrin ətrafındakı Korpus və ordu batalyonları ilə rabitə təmin edilmiş və anbaan məruzələr alınır. Danışıqlar ərəfəsində bir nəfər iraqlıların yeni qüvvə və təchizat gətirmək üçün İordaniya çayı üzərində körpü qurması şayiəsindən danışdıqda, başqaları etiraz edərək onu susdurdular. O, keçən həftədəki macəradan xəbərsiz idi...

Həmin gün də bu şəkildə bir yerə toplaşmışdıq və iraqlıların İordaniya çayı üzərində körpü quraraq yeni hərbi qüvvə və sursat gətirməsi ilə bağlı məruzə bəziləri tərəfindən bildirildi. Bəziləri də bu məlumatın doğruluğunu təsdiqləmədi. Səyyad hamını sakitləşməyə çağırırdı və dedi ki, əgər məlumat düz olsa, onda körpünün dəqiq yeri bilinməli və onun Mavrik raketləri ilə vurulmasına göstəriş verməliyik. Bir nəfərin vertolyotla gedib məsələnin həqiqətini öyrənməsi təklif edildi. Hamı sakit dayandı və bir-birinə baxdı. Mən pilota baxıb dedim: "Ya Əli, dur getdik." Çənə döymək vaxtı deyildi.

Pilot və köməkçisi önümə düşdü, mən də onlarla yanaşı vertolyota tərəf getdim. Mindik və 206 vertolyotu havalandı. Vertolyot yerdən o qədər uzaqda idi ki, qeyri-ixtiyari əllərimlə gözlərimi bağlayırdım və bəzən də pilotun üstünə qışqırırdım. Elə bilirdim bu dəqiqə başımızın üstündə nə isə bir maneə olacaq və ona dəyəcəyik. Məntəqənin yaxınlığına çatana qədər canım çıxdı. Vertolyot sürətlə yuxarı qalxdı. Öz-özünə gözlərim açıldı və mən körpünü axtarmağa başladım. Amma nə qədər yuxarı qalxdıqsa da, bizi hər tərəfdən atəşə tutdular. Pilot vertolyotu aşağıya endirib xurmalıqların arxasında dövrə vurdu və bir neçə saniyə sonra yenidən yuxarı

qalxdı. Bu işi dəfələrlə yerinə yetirdi və hər dəfəsində də bizə güllə atdılar. Məntəqəyə yaxşı göz gəzdirdim, lakin körpüdən bir əsər-əlamət yox idi. Pilot mənim nəzərimi soruşmadı və vertolyota dəyən güllələrdən çarəni geri qayıtmaqda gördü. Bu dəfə də öz hərbi qüvvələrimiz olan istiqamətdə uçub özümüzü ora çatdırdıqda, özümüzünkülər bizi atəşə tutdular. Hər iki tərəf bizi vurmaq fikrində idilər. Özümüzünkülər vertolyotu vurmaqda onlardan da həvəsli idilər. Belə ki, vertolyota aşağıdan on-on beş güllə dəymişdi. Bir-iki güllə də içəriyə keçib həm pilotun əlini yaralamış, həm də vertolyotun pərinə zədələmişdi. Pilot vertolyotu xurmalıqda yerə endirməyə məcbur oldu.

Yerə enərkən qorxudan xurmalıqlara sığındıq. Mənim yerlilərim olan "İmam Səccad (ə)" briqadasının döyüşçüləri əllərində silah qaçış yarışmasında iştirak edib tez finişə çatmaq istəyənlər kimi, vertolyota tərəf qaçırdılar. Yaxınlaşdıqlarında yerə tullanıb dedim: "Nə xəbərdir!... Nə iş görürsünüz! Güllə atmayın!..." Bilmirəm səsım ucadan çıxırdı, yoxsa əynimizdəki yaşıl hərbi geyim köməyimizə gəldi; addımlarını yavaşıttdılar və məni tanıdılar. Uşaqlardan biri gülərək dedi: "Sən ki, bizim hacı Əsədısən! Biz də sevinmişdik ki, iki il döyüşdükdən sonra vertolyota üç-dörd dənə güllə vurmuşuq. Sən demə o da özümüzünkü imiş!" Vertolyotun aşağısını nəzərdən keçirən yaraşlıq, amma toz-torpağa bulaşmış bir bəsicı dedi: "Şansa bax! Bu da belə getdi!"

Tez bir zamanda maşın gəldi, pilot və onun köməkçisi ilə birlikdə qərgaha getdik və xəbər verdim ki, körpüdən əsər-əlamət yoxdur. Simalara yenidən şadlıq çökdü və başlarını aşağı dikib xəritəyə baxdılar. Eynilə, may ayının 24-ü idi və gözlər xəritənin xətlərinə zillənmişdi. Bir neçə

dəqiqə keçdi və komandirlərin danışıqları arasında bir nəfər gəlib çıxdı və üzünü Möhsün Rzayiyə tutub müqəddiməsiz dedi: “Möhsün qardaş, iraqqlılar təslim olurlar!” Gözlər səs sahibinə zilləndi. Hamı susdu. Yadımdadır, düz Rəşidin başı üstündə dayanmışdı. Rəşid sol əlini belinə dayayıb başını geri çevirdi ki, bu necə məruzə etməkdir! Neçə nəfərdilər, haradan, hansı batalyondan? Rəşidin sual tərzini mənə üçün yeni idi. Üzündə sevincin olub-olmaması bilinmirdi. Cavan narahatçılıqla dedi: “Heç hənanın yeridi?! Nə bilim haradandılar! Öz gözümle gördüm ki, dəstə-dəstə şəhərdən əsirlər çölə çıxır. Bu kifayət deyil?!” Bunu deyən kimi Rəşid möhkəm kürəyimə vurdu ki, Əsədi, cəld ol, gecikirik! Tələskən Xürrəmşəhrə tərəf getdik. Üçyola çatarkən gördük, – “İlahi!” – əsirlər cərgəsinin əvvəli ilə axırı məlum deyil. Bir neçə dəqiqə donmuş halda onlara baxdıq, sonra özümüzə gəldik və Rəşid ratsiya ilə Möhsünə Əhvazdan nə qədər avtobus, treylər və yük maşını varsa, əsirlərin yerbəyer etmək üçün bura göndərmələrini söylədi; əks təqdirdə, müsibət baş verəcək və qabağını ala bilməyəcəyik. Rəşidin narahatçılığı yersiz deyildi. Adi şəraitdə əsirlərin daşınması neçə gün vaxt alırdı. İraqqlıların bombardman etməsi ehtimalı da vardı. Yadımdadır, biri yük maşını ilə təzə qarpız aparırdı, döyüşçülər qabağını kəsib süngü ilə qarpızları tez-tez yararaq əsirlərə verdilər. Şəhərə daxil olduğumuzda, gömrüyə tərəf getdik. Ətraf iraqqlıların dəmir papaq və geyimlərinin, botinkalarının və şəxsi əşyalarının qəbiristanlığına çevrilmişdi. İraqqlı əsgər və zabitlər ya soyunub özlərini çaya vurmuş, ya da elə o vəziyyətdə əsir düşməyi üstün tutmuşdular. İraqqlıların əsirliyini və şəhərin vəziyyətini gördükdə, bir gecə əvvəl o bəsicinin münacat

və duası yadıma düşdü və sonralar İmam Xomeyninin “Xürrəmşəhri Allah azad elədi!” – məşhur kəlamı mənim üçün aydınlaşdı.¹

Hacı İmranın sənədi

Mən istəmirdim, onlarsa israr edirdi. Mənimlə bacarmadıqlarında gedib Möhsün Rzayidən əllə yazılmış sənəd gətirdilər ki, daha bəhanə yerin yoxdur, qəbul etməlisən. Rəşid və Rəhim Səfəvi də vasitəçi oldular və sonunda müəyyən şərtlərlə qəbul etdim.

Əlbəttə, məqsədim yenidən bir briqadanın ştabında işləməmək deyildi, özüm də idarə işində çalışmaqdan yorulmuşdum. Amma həmin vəziyyətdə Fars əyalətinin "İmam Səccad (ə)" briqadasından başqa, digər briqadaya ehtiyacılı olduğunu qəbul edə bilmirdim. Narahat idim ki, məbada, bizə münasib hərbi qüvvə və sursat yetişməz və Bostan əməliyyatında ləğv edilən "İmam Həsən (ə)" briqadasının taleyi yenidən təkrarlana! Həmin səbəbdən, Fars əyaləti Korpusunun rəhbər şəxsləri ünvanında Möhsün Pakdari ilə birlikdə məntəqəyə gəlib başqa briqada yaratmaq üçün mənim razılığımı almaq istəyən doktor Şücai və Həssam Musəvidən möhlət aldım ki, yalnız adları formal olaraq bu məsələdə olmasın, işin içində olsunlar və sonuna qədər bizimlə qalsınlar.

¹ “Ya Əli ibn Əbi Talib (ə)” rəmzi ilə başlayan "Beytül-Müqəddəs" əməliyyatında düşmən qüvvələrindən 19 min nəfər əsir düşdü və 16 mindən çoxu da məhv oldu. 45 günlük müqavimət və döyüşdən sonra 1980-cı il oktyabr ayının 26-da İraqın əlinə keçən Xürrəmşəhr 578 gündən (19 ay) sonra azad olundu. Bu əməliyyat 1982-ci il iyun ayının 23-ü başlayıb, may ayının 24-ü sona çatdı.

Məsulların qərarı "Əl-Məhdi-23" briqadasını Fars əyalətinə vermək idi. Tez bir zamanda həyata keçirildi və komandanlığını öhdəsinə götürmüş Əli Fəzli gəlib onu bizə təhvil verdi.¹ Briqadanın özəyini təşkil edən məsul və döyüşçülər Tehran, İsfahan, Kaşan və sairə yerlərdən idilər və onların az bir hissəsindən başqa, yerdə qalanları öz əyalətlərindəki briqadalara getdilər və biz Fars əyalətinin iki yaxşı və döyüşə hazır komandanı olan Əmirəli Əmiri və Lütfullah Yədullahi ilə birlikdə işimizə başladığımız.

Qısa müddətdə Fars əyalətindən, hətta ayrıca briqadası olmayan Buxəhrdən Əl-Mehdi briqadasına hərbi qüvvələr göndərildi və döyüşə hazır oldu. Əlbəttə, təhvil-təslimdən öncə və mən hələ Fəth qərargah şöbəsinin rəisi olduğum halda Ramazan əməliyyatının birinci mərhələsi Bəsrənin şərq istiqamətində həyata keçirildi. Bu əməliyyatda ilkin mərhələdə iki batalyonla düşmənin müdafiə xəttinin yarılması və döyüşçülərimizin "Kətiban" çayı və balıqçı kanalına qədər nüfuz etməsinə baxmayaraq düşmənin çoxlu saydakı möhkəm istehkamına görə, digər batalyonların bir-birinə birləşməsi baş tutmadı və döyüşçülərdən çoxunun şəhid olması ilə geri çəkilməyə məcbur olduq. Yadımdadır, əməliyyat başladığında döyüşçülərə baş çəkmək və "Nəcəf-8" və "Məhəmməd Rəsulullah (s)-27" briqadasının vəziyyətini öyrənmək üçün getmişdim. Motosikletə minib özümü əməliyyat məntəqəsinə çatdırdım. "Məhəmməd Rəsulullah (s)-27" briqadasının döyüşçüləri istehkamdan uzaqlaşmış geri

¹ "Əl-Mehdi" briqadasının təhvil-təslimi 1361-ci il tir ayının 2-sində Fars əyalətinin Korpus və mərkəzi qərargah məsullarından bəzisinin iştirak etdiyi bir toplantıda həyata keçirilmişdir.

çəkildilər. İraq tankları da çəyirtkə kimi irəli gəlib biyabanı atəşə tuturdu. Bizim BTR-lərdən biri geriye qayıdırdı. Diqqət yetirərkən "Nəcəf-8"-in briqada komandiri hacı Əhməd Kazimi və Şahpəri adlı döyüşçünün olduğunu gördüm. Özümü BTR-ə çatdırıb dedim ki, burada dayanıb qalın. Hacı Əhməd dedi: "Mən qaçmıram, tanklar qabağa gəldiyindən onlardan yüz metr aralanmaq istəyirəm ki, BTR-i vurmasınlar." Hökmlə dedim: "Deyirəm ki, burada saxlayın!"

Hacı Əhməd həmişə mənim böyüklüyümə ehtiram edirdi. Şahpəriyə BTR-i saxlamasını söylədi. BTR dayandıqda, hacı Əhmədə dedim ki, bu hərbi texnika hazırda Ayışənin dəvəsi kimidir. Çoxları sənin yüz metr geri çəkilib dayanacağını bilmir. Sənin geri çəkdiyini düşünmələri onların ruhiyyəsinə mənfəət təsir qoyacaq. Dedi: "Yaxşı, amma tanklar BTR-i vuracaq." Dedim: "Eybi yoxdur, sən aşağı düş!"

Şahpəri ilə aşağıya endilər. Oradan bir ekskavator keçirdi. Hacı Əhməd ona tərəf qaçıb bir təhər razı saldı ki, BTR-in yanında torpaqdan istehkam düzəltsin. Bizim bütün danışıqımız, hacı Əhmədlə sürücünün enməsi və ekskavatorçunun istehkam düzəltməsi bəlkə də, beş-on dəqiqə çəkmədi. İstehkamın üzərinə sonuncu torpaq tökülürdü ki, ordunun digər bir BTR-i gəlib çıxdı və onun sürücüsü cavan bir zabit idi. Başını çölə çıxarıb şimal ləhcəsi ilə dedi: "İraq tankları hardadır?" Soruşdum: "Necə məgər?" Dedi: "Altı dənə TƏİR (Tank Əleyhinə İdarəolunan Raket) gətirmişəm."

Cavan Zabitin altı TƏİR-i vardı və onunla altı iraqılı tankını vurdu. Tankların vurulması ilə döyüşün vəziyyəti dəyişdi və döyüşçülərin ruhiyyəsi artdı və iraqılıları dayanmağa məcbur etdilər. Sonralar Şəhid Kazimi məni

harada görsəydi, gülüb deyərdi: “Ayişənin dövəsinin yeri məlum!”

Ramazan əməliyyatından sonra “Məhərrəm”, “vəl-Fəcr müqəddimə” və “Vəl-Fəcr-1” adlı üç başqa əməliyyat da planlaşdırıldı və onlardan birincisi ordu ilə müştərək əməliyyat idi. İkincisi Korpusa tapşırıldı və üçüncüsünə ordu rəhbərlik etdi. Hər üç əməliyyatda iraclıların çox sərt və mürəkkəb bir müqavimətilə üzləşdik və müvəqqəti qələbələrimizə baxmayaraq ümumilikdə, bir şeyə nail ola bilmədik.¹

¹ "Ramazan" əməliyyatı "Ya Sahibəz-Zaman, ədrikn!" rəmzi ilə geniş şəkildə Bəsrənin şərq batalyonunda 1982-ci il iyun ayının 23-dən, iyulun 29-dək Korpus və ordunun müştərək komandanlığı ilə başlandı və həqiqətdə Xürrəmşəhrin azad edilməsindən sonra ilk hərbi əməliyyat sayılırdı. "Məhərrəm" əməliyyatı "Ya Zeynəb!" rəmzi ilə "Musian" batalyonunda və "Həmrəyn" in sərhəd yüksəkliklərində 1982-ci il noyabr ayının 1-dən 11-ə qədər keçirildi. Bu əməliyyatda 3400 nəfər düşmən əsgəri əsir düşdü, "Həmrəyn" dağ silsiləsi və "Musian" və "Bəyat" neft yatağı, həmçinin "Zubeydat" neft gölməçələri və İraqın yetmiş neft quyusu ələ keçirildi və "Ramazan" əməliyyatındakı müvəffəqiyyətsizlikdən yaranan qeyri-münasib şərait müəyyən həddə aradan qaldırıldı. "Vəl-Fəcr-müqəddimə" əməliyyatı "Ya Allah" rəmzi ilə "Fəkkə-Çəzzabə" batalyonunda 1983-cü il fevral ayının 6-dan 10-na qədər həyata keçirildi. Bu əməliyyatı maneələr döyüşü adlandırmaq lazımdır, çünki İranın hücumları və əvvəlki əməliyyatlardan çoxsaylı zərbə alaraq qorxuya düşən düşmən öz mövqeyində on beş növdən ibarət maneə yaratmışdı. Düşmən əməliyyatın mövqeyindən xəbərdar olaraq olaraq məntəqəni möhkəmləndirməkdə təqribən bir il fəaliyyət göstərmişdi. "Vəl-Fəcr-1" əməliyyatı "Yuxarı Cəbəl" batalyonunda 1983-cü il aprel ayının 10-dan 17-nə kimi keçirildi. Abadanın mühasirəsinin yarılması ilə nəticələnən "Saminul-Əimmə" əməliyyatından "vəl-Fəcr-1" əməliyyatının başlanğıcına qədər daim düşmən xəttinin yarılması və onların reaksiyasını görməkdən ötrü gecənin qaranlığı və onların istirahət vaxtlarından istifadə olunurdu. Amma bu əməliyyatda

İraqlılar bizim Bəsrəyə yaxınlaşmaq üçün olan ehtimali yollarımızı bağlamaqla bağlı geniş bir ərazini minalamaq və tikanlı məftillər çəkdirməkdən əlavə, uzunluğu 30 km və eni 1 km olan bir balıqyetisdirmə kanalını su ilə dolduraraq ərazini böyük bir bataqlığa çevirmişdilər; çoxlu sayda tələ və kvadratşəkilli səngər və istehkamlar quraraq onu keçilməz etmişdilər. Bu qədər maneələrin arasında 200 litrlik çəlləklərə fuqaslar (yanar maddə) doldurmuşdular ki, partladıldıqda, 50 metrlik radiusda odlu çevrə yaradır, yandırıcı və yapışqan bir maddə ətrafa səpələnirdi və yaxınlıqda olan hər kəsi kül edirdi. İraqın neçə aylıq mühəndislik fəaliyyətinin nəticəsi olan bu məsələ bizi tənəzzülə uğratmış və bir müddət hamımız oradan necə keçməyin yolunu tapmaqla bağlı fikrə qərq olmuşduq. Bu xüsusiyyətlərə baxmayaraq sonralar biz iraqlıların bütün çətin maneələrini döyüşçülərimizin rəşadət və qəhrəmanlığı ilə aşdıq. Amma Səddam namərdlik edərək müstəmləkə dövlətlərin yardımı ilə kimyəvi silaha əl atdı.

Əlbəttə, bunlara münafıqlərin casusluğunu da əlavə etmək lazımdır. Sərhədin bu tərəfindəki münafıqlər İraqın beşinci sütunu idi və o tərəfdəki münafıqlər də Səddamın əlində İraq əhalisini sıxışdırıb əzməkdə və iranlı əsirlərə əziyyət verməkdə bir əsaya çevrilmişdi. İraqı qəflətə salmaqda püxtələşən bizim bu bir neçə əməliyyatda

hazırlıq atəşi sayəsində hücum metodu nəzərdə tutulmuşdu. Bu əməliyyatın sonunda düşmən qüvvələrindən yeddi min nəfər öldürülüb, yaralanıb və əsir götürülməsinə və Həmrəyn yüksəkliklərinin bəzi hissəsi və "Duvəyric" çayı ərazisindəki neçə kəndin və sərhəd postu olan "Piçe-əngizə" postunun – ümumilikdə, 150 km məsafəni əhatə edirdi – azad olunmasına baxmayaraq əməliyyatdakı bütün hədəflər həyata keçmədi.

planlarımız asanlıqla ifşa edildi və İraq bizim aldadıcı metodlarımızdan daha çox xəbərdar oldu. Həqiqətdə, "Ramazan", "Məhərrəm", "vəl-Fəcr-müqəddimə" və "vəl-Fəcr-1" əməliyyatları böyük zəfərlərimizdə durğunluq yaratdı və iraqlıların ruhiyyəsini neçə bərabər artırdı. Xüsusən də, həmin günlərdə Həsən Baqiri və Məcid Bəqayi kimi böyük komandanlar şəhid oldu və "Kərbəla" qərargahında dərin hüzn və ümitsizlik yarandı.

Bu hadisədən sonra Möhsün Rzayi hamını "Kərbəla" qərargahındakı bir toplantıya çağırdı və dedi ki, düşmənin ruhiyyəsi artıb və biz hökmən bir uğurlu əməliyyat keçirib dönüş yaratmalı, vəziyyəti öz lehimizə çevirməliyik. Şəhid Bakiri həmin toplantıda cənubu müvəqqəti olaraq tərək edib ölkənin qərbinə getməyi və əməliyyatı orada keçirməyi təklif etdi. Hətta xırdalıqlara toxunaraq Hacı İmran məntəqəsini İraq ərazisinə giriş üçün tövsiyə elədi.

Daha dəqiq araşdırmadan sonra şəhid Bakirinin təklifi qəbul edildi və məntəqənin kəşfiyyatına başlamaq qərara alındı. Bir neçə gün sonra Rəşid məni çağıraraq dedi: "Uşaqları götür, get Hacı İmranın saqqalını tüstüyə ver və qulağından tutub gətir, onun sənədini sənənin adına keçirək." Dedim: "Siz bizim çörəklə suyumuzu təmin edin, sənəd peşkəş olsun." Rəşidlə birlikdə vertolyota minib Urumiyaya, sonra Piranşəhrə və oradan da "Qumtərə" yüksəkliklərinə yola düşdük ki, ilkin araşdırmalar yerinə yetirilmiş olsun.

Məntəqə səfalı, lakin keçilməz və qorxulu idi. Dedim: "Allah bizim dadımıza çatsın, haradan haraya gəldik!" Rəşid mənə ürək-dirək vermək üçün dedi: "Əl-Məhdi uşaqlarının çəkisini ölç gətir və əməliyyatdan sonra da ağırlıqlarını ölçüb bax. Sonra görəcəksən ki, hər şey qaydasındadır." Güldüm və dedim: "Əgər yeyib-içmək

məsələsi olsaydı, onda ata-analarının könlü xoş olsun deyə, daha yaxşı yeyib-içərdilər.” Biz Xuzistanda elə ilk günlərdən çox çətinlik və məşəqqətlərlə işlərimizin öhdəsindən gəlmiş və həftələrlə dilimizə düz-əməlli yemək dəyməməsinə adət etmişdik. Farsiyatdakı ilk günlərdə elə olmuşdu ki, dəfələrlə Hacı Musa Rzazadə qərargahdan yemək yerinə meyvə qurusu, badam, kişmiş, tut və xurma qurusu gətirmiş və uşaqlar etiraz etdikdə, demişdi: “Bunları da min bir çətinliklə əldə edə bilmişəm, yeyin və naşükürlük etməyin.” Camaatın göndərdiyi hədiyyə paketlərini açdıqda, meyvə qurusu ilə yanaşı, bir ədəd siqaret və kibrit qutusu da qoyduğunu görürdük. Döyüşün davam etməsi ilə tədricən ərzaq məsələsi də yaxşılaşmış və günorta olduqda, bütün bölüklərə isti yeməklər verilmişdi. Amma ölkənin qərbindəki vəziyyətə nəzər saldıqda, başa düşdüm ki, deyəsən, burada başqa çətinlikləri də təcrübədən keçirməliyik. Yadımdadır, qərargahdakı bir toplantıda, camaat namazı vaxtı Möhsün Rzayi Sənciyə¹ üzünü tutub dedi: “Əsədi öz hərbi qüvvələri ilə qərbə gəlir. Onların yemək-içmək, yatmaq və yerləşmək məsələləri ilə maraqlan.” Razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi və dedi: “Baş üstə, heç bir problem yoxdur. Biz hazırda gündəlik dörd yüz nəfərlik yemək hazırlayırıq.” Biz özümüzlə üç min nəfər aparmalı idik Bir söz demədim. Sadəcə gözlərimi yumub qəlbimdə dedim: “İlahi, deyəsən, yenidən Farsiyatı bizim gözümüzdə canlandıracaqsan!”

¹ Cənab Sənci şəhid Bürucerdinin şəhadətindən sonra və "İzəddin" in komandanlığından qabaq bir neçə ay "Həməzə" qərargahının komandiri olmuşdu.

Şəhadət və müəmma!

Ölkənin qərbinə səfərimiz barədə danışmazdan qabaq, "Ramazan" və "vəl-Fəcr-1" əməliyyatlarında "əl-Mehdi" briqadasının iki döyüşçüsünü xatırlatmalıyam. "Ramazan" əməliyyatının ikinci mərhələsi başlamazdan qabaq biz "əl-Mehdi" briqadasını təhvil aldığımızdan, dərhal qüvvələri əməliyyatda iştirak etməyə hazırladıq. Bizim briqada batalyonlarının komandirlərinin əksəriyyəti sabit döyüş kadrları deyildilər və hansı bir şəhərdən qüvvə gəlsəydi, onun komandanı da oradan göndərilirdi. Əlbəttə, bu vəziyyət çox davam etmədi və əl-Mehdi briqadasının təşkilatlanması iki-üç aya təkmilləşdi.

Hücum zamanı gəlib çatmışdı və yavaş-yavaş cəbhə xəttinə hərəkət etməyə hazırlaşırıdık ki, bir nəfərin Karun çayının yaxınlığındakı evlərdən birinin divarına söykənilib qəmgin və kədərli dayandığını gördük. Ona yaxınlaşdıgımda, hal-əhval tutdum.

– Yaxşıyam, çox sağ olun, Əsədi qardaş!

– Sizi tanımadım, adınız nə oldu?

– Arifəm. Həmid Arif.

– Aha! 990 briqadasının komandiri Həmid Arif sizsiniz?

– Bəli!

Bir qədər özünü topladı və siması açıldı, amma o qədər də yaxşı olmadığı bilinirdi. Mən də özümə vəzifə bilib söhbətə başladım. Ona briqadanın komandanı olduğunu və axşam çoxlu sayda döyüşçünü idarə etməli olduğunu dedim. Tez dilə gəldi.

Sən demə, ürəyini boşaltmaq üçün fürsət axtarırmış. Yaşadığı çətinliklərdən, siyasi məsələlərdəki qruplaşmalardan və namərd adamların ona töhmət vurmasından danışdı. Özü püxtələşmiş bir adam idi. Heç

kəsin adını çəkmədi. Çox aydın və ahəstə danışırdı. Onun şəxsiyyətindən xoşum gəldi. Dedim ki, əməliyyatdan sonra bizimlə qal. Güldü və dedi: “Allah qəbul eləsin. Əgər bu gecə sağ qalsam, qalaram.”

Əməliyyatın səhəri hələ hava işıqlanmamışdı ki, Briqadadakı müavinlərdən biri olan Səid Bəhaduri torpağa bulaşmış halda yanıma gəldi. Dedim: “Cənab Səid, toz-torpağa bürünmüşsən!” Güldü: “Motosiklet təkərinin milinin arasına nə isə keçdi, yerə çırpıldım.”

İraqlıların sərt müqaviməti əməliyyatı nakam qoymuşdu və biz Səidlə əvvəlki mövqelərinə qayıtmaları üçün döyüşçüləri yönəltməyə çalışırdıq. Məntəqəyə sükut çökdükdə, şəhid və yaralıları geriye daşıdıq. Qalanlar da bir-bir gəldi və tərxis olaraq öz şəhərlərinə qayıtdı, amma Həmid Arıfdən bir xəbər çıxmadı. Adı nə şəhidlər siyahısında vardı, nə də yaralılar. İki nəfəri meyitxana və xəstəxanalara göndərdim. Heç bir şey çıxmadı. Yavaş-yavaş Darab şəhərində və əl-Mehdi briqadasında şayiələr yayılmağa və hərə onun haqqında bir söz deməyə başladı. Döyüşdən fərar etməsindən, əsir düşməsindən danışdılar və gözü götürməyənlər onun İraqa sığınması haqda şayiə yaydılar. Həmidin 35 günlük müəmmasından sonra onun cənazəsinin bir tərənin arxasında meydana çıxmasını xəbər verdilər. Gedib cənazəni gördükdə, Səidin naləsi göyə ucaldı və başına döyüb, "Vay-vay! Gör, nə pis iş tutmuşam!" – dedi. Otuz beş gün öncə Səidin motosikletinə ilişən şey sən demə, şəhid Arifin cənazəsi imiş və qaranlıqda Səid bunu anlaya bilməmişdi və təqsiri də yox idi. Bir çiyin və başdan ibarət olan və 3-4 kq ağırlığında bir şeyin cənazə olması, əlbəttə, gecənin qaranlığında heç bir adamın ağına gəlməzdi.

Səidin halı çox pis idi, özünü günahkar hiss edirdi və neçə gün özünə gələ bilmədi. Şəhidin bədəninin tikələrini görərək onun həmin gecəki ürək sözləri və çoxlarından gileylənməsi, amma heç kəsin adını çəkməməsi yadıma düşdü. Arifin cənazəsinin tapılması xəbəri Darab şəhərinə çatdıqda, orda-burda onun arxasınca pis danışanlar neçə gün üzə çıxmədilər.

Tədricən sirrini üstü açıldı ki, Həmid həmin gecə briqadasının döyüşçüləri ilə yük maşınına minərək cəbhə xəttinə yola düşür və maşının kabinəsinin üstünə çıxıb oturur. Cəbhə xəttinin yaxınlığında tankın gülləsi birbaşa ona dəyir və gecənin qaranlığında heç kəs bundan xəbər tutmur. Hamı elə düşünür ki, güllə heç kəsə dəyməyib və havada öz-özünə partlayıb. Maşın sürücüsü və döyüşçülərin bəzisi demişdi ki, Həmid bizimlə birlikdə maşına mindi, amma onun maşından yerə endiyini görmədik. Buna heç kəs inanmamış və bu, şayiə yayanların əlində bir bəhanə olmuşdu. Həmid haqqında deməliyəm ki, onun cənazəsinin qalıqları bu 35 gündə havanın isti və rütubətli olmasına baxmayaraq çürüməmiş və siması sağlam şəkildə qalmışdı. Sözlərimin şahidi əllə başın çəkilməmiş şəkildir və uzun illərdir ki, mənim iş yerimdəki divardan asılmışdır.

Şəhadətinin qırxıncı günü Həmid Arifin cənazəsi Darab əhalisinin əllərində şəhidlər xiyabanına aparıldı. Amma həmin mərasimdə onun vəsiyyətnaməsində yazdığı sözlər hamıya od qoydu. Vəsiyyətnaməsində yazılmışdı: “İlahi, qiyamət günü Hüseyn ibn Əlinin (ə) hüzurunda sağ-salamat bədənlə həsrə gəlməyə xəcalət çəkirəm! Əgər məni bu dünyadan aparsan, tikə-tikə olmuş bədənlə apar!”

İkinci xatirəm barəsində buradan danışmağa başlayım ki, əl-Mehdi briqadası batalyonlar arasında dillərdə dastan

olmağa başladığı zaman, üç iraqının bizə sığınması onu daha da məşurlaşdırdı.

Özünə “Əbdülcəlil” ləqəbini götürən Faez Kazim Həsən ər-Rəşid Əbu Mürtəza və Əbu Səccadla birlikdə iraqlıları ratsiya ilə dinləmə imkanı əldə etdikdə, bir neçə gecə cihazın kanalını birtərəfli edib iraqlıların dalğasına düşür və onların cənubdakı baş komandanlıqlarının bütün danışıqlarını dinləyə bilir və beləliklə, onların məlumatları bizim mərkəzi qərargahımızın köhnə yaralarına məlhəm olur.

İraqlıların hansı gün və hansı saatda atəş açacaqları, yaxud təyyarələrinin haraya hücum edəcəyi və hansı məntəqəni vurmaq istəyəcəkləri haqdakı məlumatlar mərkəzi qərargahın anbaan eşitmək istədiyi məlumatlardan idi. Bir müddət İraq təyyarələrinə diqqəti yönəldilər və xəbər verildi ki, məsələn, beş dəqiqə sonra filan nöqtələr bombalanacaq. Beş dəqiqə az vaxt deyildi, xəbər verirdik və dərhal önləmə işləri görülürdü. Elə ilkin hava həmləsi xəbəri verildiyi zaman onların yanına gedib soruşdum: “Təyyarələrin beş dəqiqə sonra hücumu keçəcəyini necə müəyyən edirsiniz?” Dedilər: “Keçən dəfə atəş əmri verilərkən vaxt tutub bombalanan məntəqəni müqayisə edib yazdıq ki, dəqiq vəziyyəti əldə edə bilək.” Fars dilini öyrənənə qədər onlarla müştərək dilimiz “Quran”, “Nəhcül-bəlağə” və “Səhifeyi-Səccadiyyə” dili idi. Bizim bu üç nəfərlə, daha çox Əbdülcəlillə münasibətimiz günbəgün daha da səmimiləşir və qəlbimizdə lazımı yer tuturdu. Əbdülcəlilin İraqdan qaçıb bizim hərbi qüvvələrimizə tərəf gəlməsinin özü qeyri-adi və dinləməli macərə və dastanlarla dolu idi. Bu əhvalat o qədər maraqlı idi ki, qardaşım Salehi onun uzunmüddətli və çətin səfərini ayrıca bir kitabda qeyd etməyə vadar

etmişdi. Cəbhəyə yollanarkən anasının dediyi sözlər barədə düşündükdə, İraqdan qaçmaq qərarına gəlir. Anası onu yola salarkən deyir: “Oğlum, əgər iranlılara tərəf güllə atsan, südümü sənə halal eləmərim! Onlar şiadirlər və rəhbərləri də İmam Xomeynidir!”

Yadımdadır, "vəl-Fəcr-1" əməliyyatından qabaq komandanlıq səngərinə yollanıb batalyon və əl-Mehdi briqadasının əməliyyata daxil olma zamanını zehnimdə düşündüyüm vaxt birdən Əbdülcəlil qabağımda bitdi. Öpüşüb qucaqlaşdıq, amma vəziyyəti hal-əhval tutmaq üçün münasib deyildi. İztirablı və narahat idi, sözlü adama oxşayırdı.

– Nə işə olub, Əbdülcəlil?!

– Yox!... Yox!... Amma sən uşaqlarının canı qəbul elə!

– Nəyi qəbul edim!

– Söz ver, hacı! Söz ver!

– Nə söz verim axı?

– Mən də əməliyyatda iştirak edim.

– Olmaz, sizin işiniz əməliyyatda iştirakdan heç də dəyərsiz deyil.

– Əbu Mürtəza ilə Əbu Səccad olduğu halda mənə nə ehtiyac var?

– Özün bilirsən ki, heç kəs sənini yerini verməz.

Sözümü kəsdi və gözlərindən yaş damladığı halda yalvararaq dedi: “Hacı, daha taqətim yoxdur, qəbul elə!”

Əbdülcəlili birinci dəfə idi ki, bu cür görürdüm. “Qəbul elə!” sözünü elə tutarlı dedi ki, heç bir şeylə qane olmayacağı anlaşıldı. Təchizat məmurunu çağırub ona silah-sursat verməyi tapşırıdım. Az sonra özünü komandanlıq səngərinə çatdırdı və bir neçə bəsicici dövrəyə alıb onunla zarafatlaşmağa başladı.

Döyüşçü geyimi kamil idi. Sinəsinə bağladığı kəmərdə üç daraq vardı. Uşaqlar ən çox həmin kəməre görə onunla zarafatlaşırdılar, çünki onu briqadaya təzə təhvil vermişdilər və Əbdülcəlil onun taxan birinci adam idi. Ona xüsusi qoşunlara məxsus olan və ətrafına qumbara və su qabı asılan kəmər verilmişdi. Rahat deyildi. Komandanlıq səngəri qabağında o qədər gəzişdi ki, nəhayət batalyon komandirləri gəlib çıxdı. Əməliyyatdan qabaq sonuncu bir toplantı keçirilməli idi. Komandirlər gələrkən onlarla birlikdə içəri girdi, amma botinkalı halda qapının yanında əyləşdi. Nə qədər etdiksə yaxına gəlmədi. Dedim: “Heç olmasa bir neçə Quran ayəsi oxu, toplantını başlayaq.” Quranı götürüb oxumağa başladı. Beş dəqiqə sonra Cəhromdan olan hacı Mehriban ona ucadan əhsən dedi. Qulaq asmadı, oxumağına davam etdi. Bir neçə ayə sonra Saleh Allah qəbul etsin dedi, yenə də fikir vermədi. Dedim: “Çox sağ ol, Allah qəbul eləsin!” Sanki bu dünyada deyildi və qulaqları eşitmirdi. İyirmi dəqiqə Quran oxudu. Uşaqlardan biri ayağa qalxıb əlini onun çiyninə vurdu ki, kifayətdir.

Özünə gəlib “Sədəqallahul-əliyyul-əzim!” – dedi. Sonra soruşdu ki, Əsədi qardaş, mən hansı briqadaya gedim?

– Elə indicə adın bizim briqadaya getdi.

Səngərin axırından komandirlərdən birinin səsi gəldi. Əbdülcəlil ayağa qalxdı və gülümsəyərək çölə çıxdı.

Toplantı bitdikdə, gördüm əşyalarını toplayıb yanıma gəldi. “Səhifeyi-Səccadiyyə”-sini mənə tərəf uzadıb dedi: “İçində sənin üçün bir şey yazmışam, onu yaxşı dəyərləndir.” Hələ də o kitabı saxlayıram. Təsbehini Salehə verdi. Canamazı hacı Kazimin payına düşdü. Ona “Əbdülcəlil, bu nə işdi görürsən, hər şeyini bağışladın ki?”

– söyləyərkən gülərək dedi: “Yaxşı iş görürəm, artıq onlara ehtiyacım yoxdur!”

"Vəl-Fəcr-1" əməliyyatı da "vəl-Fəcr-müqəddimə" əməliyyatı kimi yaxşı nəticə vermədi və çox tez dayanmalı və əvvəlki mövqeyimizə qayıtmalı olduq. Əməliyyatın ertəsi günü Əbdülcəlili soraqlamayan bir kəs qalmadı. Hamı onu tapmaq üçün səfərbər olmuşdu. Bir neçə saat ondan-bundan soruşduqdan sonra bir nəfər axırıncı dəfə onu minalanmış ərazidə gördüyünü və ciddi şəkildə yaralandığını dedi. Getdik və torpaq istehkamın arxasından göstərdi. Gördük minalı ərazidə qibləyə tərəf uzanıb.

Gecə cənazəsini götürməyi qərara almışdıq. Əbdülcəlildən başqa iki nəfərin də cənazəsi vardı. İraqlılar şəhidlərdən keçməyəcəyimizi və onların cənazəsini götürmək üçün plan cızdığımızı bilirdilər. Həmin səbəbdən iki pulemyot və bir neçə minomyot qoyaraq gecədən səhərə qədər həmin əraziyə atəş açdılar. Nə qədər elədiksə, ora yaxınlaşa bilmədik. İraqlılar Şərhani məntəqəsini və 175 təpəsini o qədər minomyotdan atəşə tutdular ki, Əbdülcəlilin cənazəsindən heç nə qalmadı. Sonrakı illərdə Səddam İraq əhalisindən iranlılar tərəfə keçənlərin ailəsini sürgün etdikdə, onun da ailəsi Əhvaza gəlmişdi və onun qəbrini soruşduqda, bir cavab verə bilmədik. Həmin görüş çox qeyri-adi bir görüş idi və əsla yadımdan çıxmaz. Sanki əzadarlıq məclisinə bənəzəyirdi. Əbdülcəlil haqqında hər cümləni eşidərkən nalələri ucalırdı.

Əməliyyata gedərkən vəsiyyətinin axırıncı sözləri belə olmuşdu: “Əgər şəhid olsam, ola bilsin ki, cənazəm tapılmadı. Əgər tapılsa, məni Əhvazın "Behiştabad" qəbiristanlığında dəfn edin və qəbrimin üzərində yazın:

“Ənə gəribun, ya Əba Əbdillah! (“Mən qəribəm, ey Əba Əbdillah (ə!)”)” Atasının, bacı və qardaşlarının nalələrini eşidərkən anasının burada olmamasına təəccüblənmədim. Çünki İrana gəlməzdən qabaq övladının ayrılığına tab gətirə bilməyib, Əbdülcəlilə qovuşmuşdu.

Daş səfəri

Lokomotiv sürücüsü nigaran idi. Bilmirdi, sənişinsiz yola düşsün, yoxsa, ümumiyyətlə, getməsin?! İbrahim Əhmədini¹ göndərdim ki, bəlkə, bir neçə briqada komandiri və dəstələri səfərbər edə və uşaqlar daha tez minələr. Uzaqdan Əhmədinin bəsicilərə qışqırdığını və vaqonların o tərəf-bu tərəfinə gedib gəldiyini görürdüm. Bir-iki nəfəri də qatarın girişində qoymuşdu ki, minənlər yerə enməsinlər. Saatlarla günün altında dayanmış qatar alov kürəsinə dönmüşdü. Kim qatara minirdisə, bir neçə dəqiqədən artıq tab gətirə bilməyib o biri qapıdan yerə enirdi. Qatarın sürücüsü də ayağını bir başmağa dirəmişdi ki, hamı minənə qədər hərəkət etməyəcək. Yanına gedib dedim: “Ay Allah bəndəsi, fiti çal və azacıq qatarı hərəkətə gətir. Sənin gedəcəyinə əmin olduqlarında hamı minəcək.” Boynunun damarları gərildiyi halda dedi: “Ay cənab, qardaş, müsəlman, nə qədər deyim ki, bu, qanuna ziddir. Allaha and olsun, prosedura uyğun deyil! Mən belə eləyə bilmərəm. Siz məsuliyyəti öz öhdənizə götürürsünüzmü?” Dedim: “Bəli, götürürəm!” Başını yuxarı qaldırıb möhkəmcə nırçıldadı. Başqa çarə yoxdur,

¹ Allah İbrahim Əhmədiyə rəhmət eləsin! Həmişə vəzifəsini yerinə yetirməyə hazır idi və yorğunluq nə olduğunu bilməzdi. Cəhromun zirək adamlarından idi və bu səfərin sonunda "vəl-Fəcr-2" əməliyyatında mələkut aləminə pərvaz elədi.

səsimi ucaldıb yüksək səslə dedim: “Ata can, mən onların komandiriyəm. Məsuliyyəti də mən daşıyıram, yola düş, tərən!” Deyəsən, məndən çəkindi, heç nə demədi. Qayıdıb əlini qatarın fitinə qoydu və üç dəfə fit verib sonra yavaşca qatarı hərəkətə gətirdi. Yerə endim, gördüm hamı vaqonların qapılarına tərəf qaçır. Bir dəqiqə keçməmiş, hamı qatara mindi. Qatarın konduktoru təəccüblə aynadan baxanda ona əlimi yellədim. Xatircəm olduğdan sonra heyrətdən donub qalmış şəkildə yanındakı Əhmədinin üzünə üzrxahlıqla baxdı ki, görəsən bu adamlar kimdi belə! Bizə bildirildi ki, briqadaları bütün təchizat və silah-sursatlarımızla birgə Urumiyaya yola salaq və oradan da əməliyyat üçün Piranşəhr və Hacı İmran məntəqəsinə yola düşək.

Uşaqlardan bir neçəsi ilə maşına minib Urumiyəyə getdik ki, hərbi qüvvələrimizin gəlişi üçün müqəddimə hazırlayaq. Qatar Tehrana gədirdi və oradan Urumiyəyə yola düşəcəkdik. Tehrana çatdıqda, nədənsə qatar sürücüsünün əlavə dizel yanacağı istəyinə cavab vermirlər və o da qatarın yükünü azaltmaq üçün dörd vaqonu ayırmalı olur ki, sonrakı qatarla gəlsinlər. İki gün sonra səhər gəlib çatdılar. Biz də macəradan xəbərsiz, onları qarşılamağa getdik və gördük ki, maşınlar qatarın (yük qatarlarının) içindədir və sürücülər Tehrandakı qalıblar. Əsəbiləşdim və onlarla dalaşmağa gedərkən gördüm ki, vəziyyətləri heç də bizdən yaxşı deyil və müdirilərindən narazıdılar. Bəlkə də bizim qəzəbimizi yatırmayaq üçün rola girmişdilər. Biz çarə fikrində idik və bəsicilərin özlərinin toplaşaraq maşınları vaqonlardan yerə endirdiklərindən xəbərsiz idik. Onların dalınca getdim. Çox qərribə bir səhnə idi, gözlərim yaşardı. Kaş, şəkil çəkən və ya lentə alan bir kimsə olaydı! Maşınları yerə endirdikdən sonra

konteynerləri necə endirməyi düşündük. Xəbər verdilər ki, uşaqlardan biri Təbrizə qaldırıcı kran gətirmək dalınca gedib.

Urumiyədə təsəvvürümüzün əksinə, heç kəs bizi gözləmədi. Biz idik və üç min nəfər döyüşçü və verilən əmr. Hələ ki, bu hissədə qalaq və sizə Urumiyə haqda danışacağam. "Celdian" kazarmasına gedib orada yerləşdik. Yalnız iki gün öz gücümüzdə davam gətirə bildik. Pulumuz qurtardı. Hətta maşınların benzin pulunu uşaqlar öz ciblərindən verirdilər. Heç kimlə də düz-əməlli əlaqəyə girə bilmirdik. Artıq diz çökməyə başlayırdıq ki, çarəni Cəhrom əhalisinin Mili Məclisdəki nümayəndəsi cənab Bəşarətiyə zəng vurmaqda gördüm. Əl-Mehdi briqadasının döyüşçülərindən çoxu cəhromlu idi və bizim də Bəşarəti ilə yaxşı münasibətimiz vardı. Danışdıq və Urumiyə imam cüməsi hacı Həsəninin dəftərxanasına getdik. Pulu yox idi, amma əliboş da qayıtmadıq. Bir məktub yazdı və dəstək qüvvələr gedib müəyyən qədər qoyun gətirdilər və yeməxanaya apardılar ki, döyüşçülərin Urumiyədə bir həftəlik yeməyi təmin olunsun. Bəsicilərin yanında biabır olmamaqdan ötrü razılaşıb Piranşəhrə yollandıq.

Piranşəhr kazarmasının polkovniki Səncani bizi məntəqə ilə tanış etməyi qəbul etdi və dedi: "Sizi aparacam, çünki məndən inciməyinizi və bəsicilərin yanında gözdən düşməyi istəmirəm, lakin keçilməz "Qumtərə" və "Təmərçin" məntəqəsinə hərbi qüvvələr yerləşdirməyin hərbi baxımdan izahı yoxdur." Dedim ki, bizim bir aydan az vaxtımız var və dərhal işə başlamalıyıq. O, həmin yerlə tanışlıq üçün minimum altı ay lazım gəldiyinə inanırdı, çünki düşmənlə döyüşdən öncə, oranın sərt təbiətinə sinə gərmək lazımdı. Hətta bir neçə həftə

öncə baş verən hadisəni danışdı; belə ki, ordunun bir neçə döyüşçünü yerdəyişmə zamanı uçurumdan düşmüşdü və onların cənazəsini tapa bilməmişdilər.

Biz dərhal fəaliyyətə başlamağa məcbur idik. Polkovnik bizə yardımçı oldu və hərbi qüvvələrimizi müəyyən edilmiş yerdə yerləşdirdik. Polkovnik Səncaninin adını çəkmək mənə onunla bağlı bir xatirəni xatırladır. Polkovnik ordunun təcrübəli təlimatçılarından idi və "Dafus" akademiyasında dərs keçirdi. Bizim yerləşməyimizdən bir neçə gün keçmiş, istehkamın kənarında dedi: “Əsədi, sənə bir sual verəcəyəm, amma düzünü de!” Gülərək dedim: “Məgər indiyə qədər məndən bir yalan eşitmişən, polkovnik?!” Dedi: “Mənim həyat yoldaşım həkimdir. Neçə vaxtdır ki, uşaqlara görə xəstəxanaya getmir, lakin xəstəxanadan aylıq 22 min түмән maaş alır. Mənim öz maaşım da 18 min түмündür. 40 min түмәнlik məvaciblə iki uşaq və biz güclə dolarıq. Siz aylıq iki-üç min түмән maaş alır və deyirsiniz ki, yaxşı dolarıq. Bunun sirri nədir?!” Dedim: “Mən aylıq 3700 түмән maaş alıram və yaşayış xərclərini təmin etməkdən əlavə, hər ay azacıq miqdarda pul da ehtiyat üçün saxlayıram. Necə yaşamaq istəyirsənsə, o cür də yaşayırsan, əzizim polkovnik.”

Bizimlə eyni vaxtda ordu və korpus briqadalarından da hərbi qüvvələr məntəqəyə gəldilər. Təcrübəli hərbiçilərimizdən birinin şəhadət xəbəri döyüşçülərimizi çox sarsıtmasına və batalyonlarımıza ağır bir sükut çökməsinə baxmayaraq əməliyyat üçün hər şey hazır oldu. O, Şirazın "Şeyx Dərənqun" məntəqəsindən idi. Zirəkliyi və cəsarəti, həmçinin enerjili olması ilə Səyyad Şirazinin diqqətini cəlb və bizdən ona da "vəl-Fəcr-2" əməliyyatında bir iş tapşırmağı istəmişdi. Komandirlərin qəlbinə girmək

üçün ona yalnız bir həftə bəs idi. Onlardan biri gəlib dedi: “Onu polkovnik rütbəsi ilə qəbul etməyə hazırım.” Dedim: “Haqlısınız, amma o, əl-Mehdi briqadasının məlumat sütunudur. Bizim özümüdə sizdən çox lazımdır.”

Neçə gün keçməmiş, onun üçün darıxdım və sifariş göndərdim ki, geri qayıtsın. Xəbər gətirdilər ki, pilot və onun yardımçısı ilə ordunun vertolyotlarından birini minir və baş verən qəzada şəhid olur. Şəhadət xəbərinə inana bilmədim və bir müddət hər gün gözlədim ki, bunun bir yanlışlıq və onun sağ olduğunu desinlər. Amma təəssüf ki, Zöhrab Cəfəri şəhadəti bizdən daha çox istəyirmiş...

İraq öz hərbi qüvvələrində yerdəyişmələr etmişdi. Bəlkə də, əməliyyatın "İzayi"də olacağına və bizim onları tovlayaraq cənubdan hücumla keçəcəyimizi təsəvvür edirdi. Hücumdan əvvəl İraqın atdığı addımlar da öz növbəsində maraqlı idi. Bundan öncə görmədikləri bir işi gördülər və ondan sonra da belə bir addım atdıqlarını xatırlamıram. Məsələn, onların bir neçə təyyarəsi başımızın üstündən uçaraq cəbhə xəttinin arxasındakı yüksəkliklərə paraşütçülər endirdilər. Narahat olduq və ratsiya ilə mərkəzi qərargaha xəbər verdik və bir dəstə döyüşçü ilə onların qarşısını almaq üçün getdik.

Yol əsnasında əl-Mehdi komandirlərindən biri olan Hüseyin İrlov özünü bizə çatdırıb dedi: “Tələsməyin, işin içində paraşütçülər yoxdur.” Soruşdum: “Bəs bu qədər yerə atılan paraşütlər nə idi?” Eynilə bir insana bənzər şəkildə plastik adamlar düzəltmişdilər. Onu maşının arxasından gətirib göstərdi və dedi: “Bu birini zərərsizləşdirmişik. Saatlı bomba imiş.” Yolumuzu mərkəzi qərargaha tərəf dəyişdik və özümü Möhsün Rzaiyə çatdırdım. O da məntəqədəki bütün batalyonlara xəbər verdi ki, döyüşçülər insan qəlibindəki bombalara

yaxın getməsinlər. Həmin günlərdə məntəqələrdən birinə baxış keçirmək üçün şəhid Mehdi Bakiri ilə səfər yoldaşı olduq. Məlumat topladıqdan sonra axşam öz qərargahımız əl-Mehdiyə qayıtdıq.

Sabah sübh namazından sonra adama iki konserv və iki çörək götürüb məntəqəni tanıyan kürd bələdçilərdən biri ilə kəşfiyyata çıxdıq. Cavan kürd sanki qayalıqlara dırmaşırdı və mənimlə Mehdi də ləhləyə-ləhləyə onun ardınca gedirdik. Hərdənbir ona suallar verirdim, nəfəsimizi dərə-dərə yenidən yolumuza davam edirdik. Kəşfiyyat başa çatdıqdan sonra bələdçi dedi ki, başqalarına da bələdçilik etmək üçün bizdən ayrılmalıdır. Getdi və mənimlə Mehdi konservlərdən açdıq ki, qayıtmağa güc toplamaq üçün bir şey yeyək. Yeməyi bitirdikdən sonra dolanbac yüksəkliklərdə yerləşən əsas qərargaha qayıtmalı idik və bu yeddi saatlıq vaxt tələb edirdi.

Mehdi məntəqəni daha yaxşı tanıyırdı və mən onun dalınca getməyə məcbur idim. O qədər getdik ki, axırda mənzilimizin 2-3 km-liyinə yetişdik. Qüruba bir saat qalmışdı və artıq susuzluqdan addım atmağa təqətimiz qalmamışdı. Bir neçə yüz metr də getdik və yabanı moruq kolları gördük. Onların qırmızılığından yetişdiyi bilinirdi və adama gəl-gəl deyirdi. Moruq kollarına tərəf qaçıb kola daraşdım. Mehdi də gəlib üç-dördünü ağzına qoydu və bir kənardə yerə uzandı. Dedim: “Bəs niyə yemirsən, susuz deyilsən?” Elə cavab verdi ki, mən də çox yeməkdən çəkirdim: “Mən bu neçə dənə moruqla qərargaha çatacağam, bir az da başqalarına saxla ki, ola bilsin onlar da buradan susuz və ac keçərlər!”

Mürtəzanın alını

Tir ayının 29-u "vəl-Fəcr-2" əməliyyatının başlanma axşamına yetişdik. Əvvəldə də demişdim ki, bu əməliyyatın əsas məsuliyyəti "əl-Mehdi" briqadasının öhdəsində idi. Səyyad Şirazinın göstərişi ilə Xorasanın 77-ci batalyonu da polkovnik Nasirinin komandanlığı altında məntəqəyə gəlmişdi. Əməliyyata çox az qalmış düşmənin hərbi qüvvə və imkanlarının vəziyyətini araşdırdıqda, Möhsün Rzayi əmr verdi ki, bəzi batalyonların bir neçə bölüyü və Korpusun briqadaları məntəqənin yerli briqadası ilə (komandiri Mahmud Kave¹) bizə bu əməliyyatda dəstək versin.

Öz əyalətimizdən olan "Fəcr-19" briqadasından da Haşim Etimadi və Mehdi Zare² hacı Rəsul Ostovarla birlikdə bizə köməyə gəlmişdilər. Korpusun Rzayi, Səfəvi, Rəşid və İyzədi kimi "Həmzə" qərargahına təzə komandir təyin edilən baş komandanları da Səyyad Şirazi ilə birlikdə

¹ Mahmud Kave (1962-cı il, Məşhəd) cavan komandir idi və kim onu görüb tanısaıdı, zəkası və fəaliyyətini başqalarına misal çəkərdi. Kave on doqquz yaşında olanda müharibə başlamış və o, həmin vaxtdan döyüşdə iştirak etmişdi. 22 yaşında ölkənin qərbindəki şəhidlərə məxsus 155-ci briqadaya komandir təyin olunur. Kavenin başçılıq etdiyi briqada çətin və qeyri-adi əməliyyatlar aparmaqda məşhur idi. Yadımdadır, "Kərbəla-2" əməliyyatında (1986-cı ildə sentyabr ayının 1-i "Hacı İmran-2519 postu"nda top qəlpəsi nəticəsində) şəhid oldu. Əsgərləri çox pis olmuşdular və Korpusla ordunun komandirləri müharibədə ən təsirli olan ölkənin qərbindəki komandirlərindən birini itirdiklərini deyirdilər.

² "Fatəməyi-Zəhra (ə)" batalyonunun komandiri hacı Mehdi Zare və "Fəcr-19" alayının "İmam Həsən (ə)" briqadasının komandanı Haşim Etimadi 1986-cı ilin sentyabr ayında Şələmçədə şəhid oldu.

əl-Mehdi briqadasının komandanlıq səngərində idilər və əməliyyata nəzarət edirdilər.

Əvvəlcədən İraqın Piranşəhrlə sərhəd məntəqəsindəki 53 hərbi hissəsi və İraq ərazisindəki "Hacı İmran" yüksəklikləri, həmçinin Qumtərə və Təmərçin nöqtələrinin ələ keçirilməsi planlaşdırılmışdı. Düşməne atəş açılıb hücumla başlanandan məntəqədə nisbi sakitlik yaranana qədər on dörd gün keçdi. Hamı İraqın qırx hərbi hissəsi və "Çüman Mustafa" şəhərinin ələ keçirilməsindən şad idi, lakin məntəqənin yerli sakinləri onların şəhər və kəndlərinə iraqılıların top və ağır artilleriyasından açılan atəşin kəsilməsindən daha çox sevinirdilər. İraqa dəyən xəsarət yalnız on vertolyot və beş təyyarənin süqutu, ikiyüz nəfərin əsir düşməsi və dörd min nəfərin ölümü və yaralanması ilə bitmədi. Onlara dəyən psixoloji zərbə Səddamın məntəqəyə gəlib bir-iki komandiri edam etməsinə səbəb oldu ki, nə üçün onlar vəziyyətin dəyişməsinə və cənub əməliyyatından sonra iraqılılarda yaranan ruhiyyənin zəifləməsinə yol vermişlər.

Bu xatirələrin üzərindən tez keçirəm ki, həmin əməliyyatda baş verən qeyri-adi hadisələrdən danışım. Həmin hadisələr bizim qələbə çalmağımız və ölkənin tərəqqisində təsirli olmuşdu. Mürtəza Cavidinin komandanlığı ilə "Bordozerd" təpəsində mühasirəyə düşən əl-Mehdi briqadasının az bir dəstəsinin müqaviməti o qədər böyük idi ki, tarix boyu xatırlanacaq. Əməliyyatın birinci mərhələsində İraqın səkkiz əsas hərbi hissəsini ələ keçirməklə öz mövqeyimizi möhkəmlətmək qərara alınmışdı. Həmin hərbi hissələrdən biri eynilə Bordozerd adlı təpənin üstündə cənub batalyonundan "Kodo" dərəsinin 2500 metrlik hündürlüyü ilə şimal batalyonundan 3000 metrlik Qumtərə yüksəkliyi arasında

yerləşirdi. Təpə bu ikisinin arasında idi və strateji əhəmiyyətli yola baxırdı və iraqlıların şəhərin mərkəzindən Çuman Mustafa məntəqəsinə hərbi silah-sursat daşıdıqları əsas yollardan biri idi.

"Fəcr" briqadasının döyüşçüləri elə ilk gecədə həmin təpəni ələ keçirdilər, çoxlu əsir götürüb yolu bağladılar. Amma iraqlıların iki hərbi hissəsi Mürtəza və onunla birlikdə doxsan nəfər döyüşçüsünü mühasirəyə aldı və onlarla rəbitəmizi kəsdi. Böhranlı bir şəraitdə idik, irəliləmək imkanı azalırdı və ən yaxşı döyüşçü qrupumuz da iraqlıların əlində çətinlikdə idi. Amma Cavid ilə rəbitə əlaqəmiz çox yaxşı idi. Onunla çox aydın şəkildə danışa bilirdik. Biz yuxarıda, Mürtəza isə dərənin ortasında idi. Səyyad Şirazi gəldi və ratsiyanı götürüb Mürtəzaya dedi: "Nazik bir yer açmışıq, tez bizə əl at." Yəni, nə qədər fürsət var, təpədən geri çəkilsin. Mürtəza koddan istifadə etmədən aşkarcasına dedi: "Mən Cəfərə söz vermişəm ki, təpə süqut etməyəcək. Əsas yol bizim nəzarətimizdədir. Xatircəm olun. "Ühüd"ün təkrarlanmasına imkan verməyəcəyəm."

İraqın ağır artilleriya atəşi onların yenidən təpəni ələ keçirmək istədiklərini göstərirdi. Onlar yoldan keçərək öz qoşunlarına hərbi silah-sursat çatdırmaq və əməliyyatı nəticəsiz qoymaq istəyirdilər. İraqlıların cavab atəşi ardıcıl idi və biz həmin anlarda Mürtəzagil üçün heç nə edə bilmədiyimizdən narahat idik. Əlbəttə, əməliyyat davam edirdi və biz bir-bir İraqın hərbi hissələrini ələ keçirərək tədricən mühasirə edilmiş qüvvələrimizə yaxınlaşırdıq. Fəcr briqadasının döyüşçüləri çətin vəziyyət yarananda yolun ortasında iraqlıların hərbi sursat maşını döyüşçülərlə birlikdə partladılıb yolu kəsmişdilər. İraqlılar yolu açmaqdan ötrü bir buldozer göndərərkən onu da

vurub sıradan çıxarmışdılar. Bundan sonra Cavidinin döyüşçüləri yolu açmaq üçün yaxınlaşan hər hansı bir maşını zərərsizləşdirirdi. İnanmaq çətin olsa da, döyüşçülərin müqaviməti su, yemək və hərbi sursatın tükənməsinə baxmayaraq dörd gecə davam etdi.

Mürtəza iraqlıların təyyarə əleyhinə olan dördlüləli artilleriyasını təmir etmiş və onun bir lüləsi ilə yolu bağlamışdı. Yəni, hərbi maşınların hamısı onunla vurulub sıradan çıxarılmışdı. Digər batalyonlar bu müqavimətdən xəbər tutub ruhlандılar və əməliyyatın növbəti mərhələsinə keçərək irəlilədilər. Nəhayət, beşinci gün səhər çağı iraqlıların müqaviməti qırıldı, Cavid və onun döyüşçülərinə yetişdilər. Mən özüm təpəyə qalxan ilk şəxslərdəndim və ilk şəhid olanlardan İbrahim Əhmədinin cənazəsini görüb ağladım. Onun qatarda döyüşçüləri qərbə daşımaqla bağlı təlaşını sizə danışmışdım. Mürtəzanın gözləri yuxusuzluqdan qan çanağına dönmüşdü. O qədər adamdan yalnız on səkkiz nəfər ac-susuz adam sağ qalmışdı. Motosikleti olan döyüşçülər və tibb məntəqəsinin qüvvələri onları tez arxa cəbhəyə apardılar. Əməliyyatı davam etdirdik və iyun ayının 2-si hərbi hissələrin çoxunu ələ keçirdik. Əlbəttə, iraqlılar davamlı olaraq müdafiə atəşi açaraq bizi çətin vəziyyətdə qoymuşdular və az qalmışdı gücdən düşək. On üçüncü gecə Rəşid gəlib dedi: "Sabahdan daha rahat olacaqsınız. Gedib dincələrsiniz." Mənim təəccüblü nəzərlərimə cavab olaraq dedi ki, sabah elə bir şey edəcəyik ki, iraqlılar bu məntəqədən getməyə məcbur olacaqlar...

"Vəl-Fəcr-3" əməliyyatı Mehranın şimalında həyata keçirildi və məşhur "Kəlləqənd" yüksəkliklərinin ələ keçirilməsi ilə iraqlılar qüvvələrini toplayaraq getdilər və bizi rahat buraxdılar. Bunlar işimizin sonu deyildi. Bəlkə

də, "vəl-Fəcr-2" əməliyyatının son fəslinin İmamın evində tamamlandığını deməyim daha yaxşı olar.

Əməliyyat bitdikdə, bizə İmam Xomeyni ilə görüşmək üçün icazə kağızları verildi. Əməliyyatda olanların hamısı bundan xəbər tutdu və batalyonlarda vəlvələ düşdü. Dalbadal bəsicilər və döyüşçülər komandanlıq səngərinə gəlib Tehrana getmək istədiklərini bildirirdilər. Bəsicilər daha çox səs-küy salırdılar. Bizə verilən icazə kağızlarının sayı isə az idi və hamını razı sala bilməzdik. Fars əyalətinin Zərqan şəhərindən olan Abbasi daha çox səbirsizlik edir və ağlayırdı. İş o yerə çatdı ki, mən özüm getməyib onların qəlbini ələ almağa razı oldum. Nəhayət hər şey yaxşı bitdi və bir dəstəni Tehrana apardıq.

İmam Xomeyninin hüzurunda Möhsün Rzayi və Səyyad Şirazi əməliyyat haqda məruzə etdilər və Mürtəza Cavidini və onun döyüşçülərinin rəşadət və qələbəsinə də vurğuladılar. İmam Səyyadın sözlərini eşitdikdən sonra ayağa qalxıb Şəhid Cavidini qucaqladı. Bütün gözlər İmama baxırdı və onun mübarək dodaqları Mürtəzanın alnına toxundu. Xəcalətdən Mürtəzanın üzünü qızardı, yerində donub qaldı və özünə gəldikdə, gözlərindən yaş axdığı halda imamın əlləri və üzündən öpməyə başladı...

Uca ad!

"Vəl-Fəcr-2" əməliyyatı bitdiyi vaxt əksər batalyonlarımız yüksəkliklərdə idi və iraclılar dağın ətəyində torpaq istehkamların arxasında gizlənmişdilər. Əməliyyatdan bir-iki həftə keçmiş iraclılarla fasiləmizin yaxınlığının onu təhlükədə qoyduğu batalyonlardan birinə yollandım. Baş çəkdiyim vaxt gözüm uzaqdan iraclıların istehkamının qarşısına sataşdı və bir şey diqqətimi çəkdi. Durbinlə baxdığımda, gördüm iki şəhid istehkamın ön

tərəfinə düşüb qalıb və yanlarında da bir Qrinvuf pulemyotu və PRC-57 ratsiyası var. Hələ heç nə eləməmişdim ki, bölük komandiri və Nurabaddan olan Dilavər Zarei mənə yaxınlaşıb dedi: “Allaha and olsun, dünəndən indiyə qədər onları arxaya necə gətirməyi düşünürəm.”

Heç nə demədim. Uzaqdakı nöqtəyə gözümü zilləmişdim. Sözüənə davam etdi: “Xatircəm olun, şəhidləri gətirəcəyəm! Silah və ratsiyaları da orada qoymayacağam!” Şəhidləri düşünməkdən gecə gözümə yuxu getmədi. Sübh tezdən yenə cəbhə xəttinə yollandım. Ora çatanda, Dilavər Zarei gülərək mənə tərəf gəldi və dedi ki, gördünüz, sizə dedim axı xatircəm olun. Həmin gecə Dilavər iki nəfər döyüşçünü iraqılların istehkamına tuşlanmış pulemyotların arxasına qoyur və deyir ki, bir neçə saniyədən bir atəş açın.

Sonra özü ilə üç nəfər götürüb düşmən istehkamının iyirmi metrliyinə qədər gedir. Dilavər özü yavaşca istehkama yaxınlaşır və pulemyot atəşindən başlarını qaldırmağa cürət eləməyən iraqılların beş metrlik yaxınlığından şəhidləri bir-bir sürüyərək gətirib döyüşçülərə təhvil verir. Onun bu cür işlərini çox görmüşdük. Qorxmaz bir döyüşçü idi və uca boyu doğurdan da ona yaraşır. Dedi ki, silah və ratsiyanı da özü ilə gətirmişdi...

Kaş, onun şəhidlərin cənazəsini bu cür gətirəcəyini coşqunluqla danışdığı vaxtdan iki-üç gün sonra öz cənazəsinin başqa bir istehkamın yanında düşüb qalacağını və başqasının onun cənazəsini gətirəcəyini bilmişdim.

Qəmərçin!

Uşaqlar onu “Hacı Əli” deyə çağırırdılar. Mühəribədən əvvəl Fars körfəzi şəhərlərinin birində işləyirmiş. Cəbhəyə gəldikdən sonra o qədər parladı ki, tez onu briqada komandirlərinin sırasına daxil etdik. Qəbul etmirdi. Amma bizim təkidimiz işə yaradı. Ona görə israr edirdik ki, meydan adamı idi. Vəl-Fəcr-2 əməliyyatından öncəki axşam cənab Şəmxani gəlib dedi: “Mən sizin briqada komandirləri ilə toplantı keçirib onların qabiliyyətini yoxlayacağam. Dedim: “Buyurun.” Gəldi və toplantı keçirərək söhbət elədi. Hacı Əlinin yeganə acığı gələn şey xəritə və xəritəni oxumaq idi və əsla onu öyrənmirdi.

Bundan daha betəri o idi ki, Şəmxaninin yanında “Təmərçinə” “Qəmərçin” dedi. Amma Şəmxanilə zarafat edirdimi, yoxsa, doğrudan da məntəqənin adını bilmirdimi, onu Allah bilir. Şəmxani də yeni bir şey kəşf etmiş kimi, məni kənara çəkib dedi ki, necə olursa olsun, onu dəyiş. Bu işlərin əhli deyil. Dedim: “Haqlısınız, amma ən yaxşı komandirimi necə dəyişə bilərəm?” Çiynimə ehmalca əlini vurub dedi: “Əsədi qardaş, bu, sənin fikirləşdiyin adam deyil!” Gülümsəyərək dedim: “Xatircəm ol, əməliyyat məsələsində hər şeyi bilir.” Qəbul etmək onun üçün çətin idi, amma qəbul elədi. Əməliyyat gecəsi hacı Əli hər dörd hərbi hissə və postları tutduqlarını və orada yerləşdiklərini bildirən ilk komandir idi. Dedim ki, yenidən izah elə və ratsiyanı verdim Şəmxaniyə. Hacı Əli sanki ratsiyanın Şəmxaninin əlində olduğunu başa düşdü və bülbül kimi ötməyə başladı. Hərbiçilərin vəziyyəti haqda kamil bir məruzə etdi. Ratsiyanı əlində tutaraq yerində donub qalan Şəmxani üzünü mənə çevirib dedi: “Doğrudan da, bu həmin adamdır?!” Dedim: “Şübhən var?”

Amma hacı Əli irəliləmənin ikinci mərhələsində ürəyinə qəlpə dəyməklə yerindəcə şəhid oldu. Onun briqadasının döyüşçülərini güclə sakitləşdirdik. Fəryad edir və ayrılığını qəbul edə bilmirdilər.

Əl-Mehdi briqadasının şəhidlərinin cənazəsi kənarında iştirak etməyi özümə vacib bilməyimə baxmayaraq məntəqədəki həssaslıq onun dəfn mərasimində iştiraka imkan vermədi. Bir müddət sonra özümüzü "Lamord"a çatdırdıq və naharda anasının israrı ilə şəhidin evində idik. Uşaqların hərəsi onunla bağlı bir xatirə danışmaqla anasının hüzurunda hacı Əliyə bağlılığını göstərməyə çalışırdı. Anası bəzən gözlərə baxır, bəzən də başı ilə təsdiqləyirdi. Anasından onun haqında bir şey danışmasını istedik. Dedi ki, onlardan hansını deyirsiniz? Həmin vaxta qədər başqa şəhid övladlarının olduğunu bilmirdik. Amma dörd övladının şəhid olmasından danışanda, artıq başımızı xəcalətdən yerə dikməli idik.

İzah etdi ki, beş övladım vardı və hələ inqilab başlamamışdı və uşaqlar balaca idi. Bir axşam sizin oturduğunuz bu otaqda yuxuda gördüm ki, bir atlı gəldi və bizim evə yaxınlaşdı. Onu qarşılamağa çıxdım. Qeyri-adi nuraniliyə malik idi. Ona tərəf qaçıb atının yüyənindən tutdum və öpdüm və qeyri-ixtiyari dedim: “Yəbnə Rəsulillah (ey Allah Rəsulunun (s) övladı)! Sənə qurban olum. Atdan enib bir qədər su için.” Buyurdu: “Getməliyəm. Gəlmişəm ki, övladlarını aparım.” Uşaqlardan birinin əlindən tutdum və dedim: “Ağa can! Əhməd mənim yanımda qalsın və qalanları sizinlə gəlsin.” Qəbul elədi və uşaqlar da sanki əvvəlcədən hazırlanmış kimi, ata minib getdilər. Əhməd qaldı və hələ də mənim yanımdadır. Ananın məhəbbətli gözləri yaşardı və dedi:

“Oğlum, mən uşaqları müharibədən öncə imam Hüseyinə (ə) bağışlamışam və heç bir şikayətim yoxdur.”

Sanki qarşımızda, bizə kiçikliyimizi hiss etdirən vüqarlı bir dağı görürdük. Hacı Əlinin şəhadəti haqda anasına danışdıq. Belə ki, bir neçə gün əvvəl uşaqlar ortasından qəlpə keçmiş kağız göstərdilər. Həmin qəlpə kağızın ortasından keçərək hacı Əlinin ürəyini yarmışdı. O kağızda öz xətti ilə yazmışdı: “Şəhid hacı Əli Nuri.”

Mühəndisin düşüncəsi

Hələ vaxtını deməmişdim ki, soruşdu: “Nə qədər çəkdi?” Dedim: “On səkkiz gün.” Sürücünün kürəyinə vurdu ki, maşını saxla görüm. Sonra nəzərlərini mənə tərəf döndərdi və bərəlməmiş gözləri ilə baxıb soruşdu: “Düz deyirsən, yoxsa, zarafat edirsən?” Dedim: “Niyə zarafat edim ki, ciddi deyirəm.” Maşından düşdü və hamımız onun ardınca yerə endik.

Vəl-Fəcr-2 əməliyyatından sonra Cəhrom əhalisinin Milli Məclisdəki nümayəndəsi cənab Bəşarəti məntəqəni görmək üçün bir neçə deputatla cəbhə bölgəsinə gəlmişdi və yolun üzərində hərəkət etdiyimiz zaman, yol dağın içərisindən burulub keçdi. İnşaat mühəndisi olan deputatlardan biri Quruculuq Cihadı təşkilatının uşaqlarının yolu on səkkiz gündə tamamlamasından təəccüblənmişdi. Maşından düşdüyümüzdə, ətrafına nəzər salıb üzünü cənab Bəşarətiyə tutdu ki, bu yolun xəritəsinin çəkilməsi minimum 6-9 ay çəkir. Belə olduğu halda, bu qardaş deyir ki, on səkkiz günə tamamlamışlar. Güldüm və dedim: “Qardaş, cihadın uşaqları (döyüşçüləri) müharibədə bundan da böyük işlər görmüşlər. Təəccüblənməli bir şey yoxdur.” Dedi: “Axı, mümkündürmü?! Sən özün orada olmusan?” Dedim:

“Bəli, mən də orada olmuşam.” Dedi: “Hansı mexanizmlə işlədiklərini də görmüsünüz?” Onu əmin etdim ki, mən özüm yaxından bunun şahidi olmuşam. Onlardan bir az aralanıb əlimlə təpələri göstərdim və dedim: “Cihadda Şəmayili adlı bir qardaş vardı. Bu təpələrin üstünə çıxıb maşın sürücüsünə hansı yolla hərəkət edəcəyini işarə edirdi. Buldozer təpəyə çatdıqda, o, qaça-qaça özünü o biri təpəyə çatdırır və yolu göstərirdi.” Əlini belinə qoyub qaşlarını çatan mühəndis başını hərəkət etdirirdi. Dedim: “Bəli, cənab mühəndis, gündüzlər qazır və gecələr də başqa texnikalar gəlib onu yayırdı. Bax beləcə işləyirdilər.”

Görüş bitdikdən sonra ayrılma zamanı mühəndis başqaları hiss edib ona irad tutmasınlar deyə, mənə yavaşca yaxınlaşdı və dedi: “İnanmaq çətindir, amma sizin sözünüzü qəbul edirəm.” Mən də ətrafa nəzər salıb yavaşca dedim: “Düz deyirsiniz, inanmaq çətindir, amma siz də bu yerlərə çox gəlib-getsəniz, inanarsınız.”

Vay sənin halına!

Müqəddəs müdafiə dövründə daimi işlərimdən biri müxtəlif yerdə çıxış etmək idi. Hərbi toplantılarda, briqadalar arasında əməliyyat axşamları və başqa vaxtlarda vaxtaşırı hazırlaşmalı və hərbiçilərlə danışmalı idim. Halbuki, nə çıxış mətnini hazırlamaq üçün, nə də onu zehnimizdə təkrarlamağa yetərli vaxt vardı, nə də buna əhəmiyyət verirdim. Amma Şiraz hospitalında bir bəsicilə ilə həmsöhbət olduğumda, nəzərim tamamilə dəyişdi. Vəl-fəcr-2 əməliyyatından sonra hərbi hissə məsullarından olan və yaralanan hacı Kazimə baş çəkmək üçün getmişdim. Bəsicilərdən birinin digər mərtəbədə yatdığını eşitdikdə, ona da baş çəkdim. Adı Rəncbər idi.

Çox şad oldu və söhbətə başlayaraq dedi ki, Hacı, siz Allah, haqqınızı halal edin.

– Bəyəm nə isə olub?

– Xeyr, amma bəlkə də sizin bəzi əmrlərinizi düzgün yerinə yetirməmişəm.

– Canın sağ olsun! Yaxşı eləmişən, yerinə yetirməmişən!

– Yox, yox, hamısını yerinə yetirmişəm.

– Lap yaxşı, Allaha şükür!

– Siz deyəndə ki, ehtiyacınız olmayana qədər meyvə qurularından yeməyin, yeməmişəm, hətta bir badam dənəsi belə! Silahımı yaralananda uşaqlara verdim. Əməliyyat axşamı sakit durdum və ağzımdan bir söz çıxmadı. Verdiyiniz hər on əmri kağıza yazdım ki, yadımdan çıxmasın.

– Bərəkallah! Deməli, düz iş görmüsən!

– İndi nə isə səhlənkarlıq etmişəmsə, halal edin. Halal edirsiniz?

– Gözlərim doluxdu və onun tərlı alnından öpdüm və dedim: “Əzizim, siz bizim gözümüzün nurusunuz... Bizim fəxrimizsiniz... İmam sizin əlinizdən öpdüyü halda, biz deməliyik ki, bizim heç bir dəyərimiz yoxdur.”

Oradan çıxarkən özümə söz verdim ki, hərbiçilərlə danışacağım hər bir sözü ölçüb-biçim və dəqiq danışım. Öz-özümə dedim: “Əgər on dörd yaşlı bir bəsicı əmri dəqiqliklə yerinə yetirməyə bu qədər çalışdığı və sonra da səhlənkarlıq etmiş ola biləcəyini düşünərək halallıq istədiyi halda, sənın sözlərin mənasız və yersiz olsa, onda vay sənın halına!”

Mesajın əhatə dairəsi

Qərb məntəqəsi əməliyyatında düşmənin şiddətli atəşi altında hərbi hissə komandirləri ilə döyüşdən aralı bir yerdə yığıncaq fürsəti axtarırdıq. Beləcə kanalın daxilində məntəqədəki vəziyyətin sakitləşməsi intizarında ikən Höccətül-İslam Abdullah Meysəmi¹ ağ əmmaməsini başına qoyub, kanalın o tərəfindən qışqırdı: “Toplantı keçirmək istəyən qardaşlar, bura gəlin!” Əllərində məntəqənin xəritəsini tutmuş bir-iki komandir Meysəmiyə tərəf baxdılar və təəccüb elədilər ki, yəni minomyot qəlpələri altında hansı yeri toplantı üçün hazırlamısan?! Bir-bir ona tərəf getdik. Gördük ki, əbasını kanalın üstünə sərrib dörd tərəfinə də daş qoyub. Bizə bu əbanın altında oturacağımızı dedi. Onun sözləri uşaqlarda bir növ mənəviyyatdan doğan etimad yaratdı. Həmin səbəbdən, bir-birinə tərəddüdlə baxan bir-iki nəfər də etiraz etmədən gəlib əbanın altında oturdular. Uşaqlardan biri dedi: “Hacı, bunun təhlükəli olduğunu düşünmürsünüz mü?” Güldü və dedi ki, əgər təvəkkül etməsəniz, təhlükəlidir. Gəl, qardaş, bəd danışma. Xəritələri yerdə açdıq və beləcə, toplantıdan bir saat keçdi, halbuki, ətrafımıza, hətta kanalın daxilində

¹ İncilabdan öncə şah rejiminin məmurları tərəfindən işgəncə və otuz aylıq zindan həyatı yaşayan ruhani şeyx Abdullah Meysəmi (1955-ci il, İsfahan) müharibə başladıqdan sonra "Xatəmul-Ənbiya" qərargahında İmamın dəftərxanasının nümayəndəsi kimi komandirləri mənəvi baxımdan istiqamətləndirməkdə təsirli rola malik olmuşdur. Nəhayət, "Kərbəla-5" əməliyyatında (1987-ci il, yanvar ayının 29-u) müqəddəs müdafiə şəhidlərinə qovuşmuşdur. Ucaməqamlı Rəhbər onun barəsində belə buyurmuşdur: “Bu şəhid ruhani... döyüş meydanlarında çətin və təlaşlı mübarizəni öhdəsinə götürmüş və onu aşıqanə yerinə yetirmiş və şəhadət onun mələkcəsinə yaşayışı üçün səadətli mükafatı olmuşdur.”

də minomyot qəlpələri düşürdü, lakin bizim oturduğumuz yer sanki tilsimlənmişdi. Həmin günün əsr vaxtı qərgaha qayıtdığımızda, uşaqlardan biri telefonda mənə Əl-Mehdi briqadasının Əl-Fəcr batalyonunda ruhani kimi fəaliyyət göstərən Hacı Meysəminin qardaşının şəhadət xəbərini verdi. Ruhani Meysəmi çox dərrakəli biri idi. Dedi: “Əsədi qardaş, mənim qardaşıma nəşə olub?” Nəzərləri elə idi ki, ondan nə isə gizlətmək olmazdı. Dedim: “Doğrusu, yaralanıb.” O, qarşısındakına “Sizin danışığınızdan özüm hər şeyi başa düşdüm.” – ifadəsini bildirən təbəssüm elədi və dedi: “Amma sizin intonasiyanızdan məsələnin yaralanmaqdan daha ciddi olduğunu anladım.” Sükut elədim. Sözüünə davam etdi ki, uşaqlara deyir ki, onun əmmaməsini elə açılmamış şəkildə saxlasınlar. Fəcr batalyonunun uşaqlarına ratsiya ilə Meysəminin istəyini bildirdim. Sonra da hamılıqla qardaşının cənazəsi üçün Piranşəhr hospitalının meyitxanasına yollandıq. Cənazəni oradan çıxartdıqda, əlini qardaşının başı və üzünə çəkdi. Sanki, ağır yaralanmadan sonra yuxuya getmişdi və ona nəvaziş göstərirdi. Alını tərlədi və qardaşının alnına tərəf gözlərindən yaşlar axdı. Əlindən tutub onu cənazənin yanından uzaqlaşdırdım. Qayıtdı və əmmaməni elə açılmamış şəkildə götürdü. Hospitaldan çıxdıqdan sonra qardaşının əmmaməsini gətirməyə nə üçün israr etdiyini soruşdum. Dedi ki, dəfn günü əmmaməsini tabutunun üstünə qoymaq istəyir ki, camaat döyüşdə ruhani ilə adi insanlar arasında fərq olmadığını və yalnız minbərdə moizə etməyə gəlmədiyini, digərləri ilə birlikdə çiyin-çiyinə müharibədə döyüşdüyünü bilsin.

Əlbəttə, həmin vaxtlar ruhanilərin döyüşdə iştirak etməsi heç kəsə gizli deyildi. Meysəminin özü həmişə ön cəbhədə iştirak edər və komandirləri ruhlandırardı. Özü

adının bilinməməyini istəməyinə baxmayaraq "Kərbəla-5" əməliyyatında başından qəlpə dəyib şəhid olduğu zaman, bütün döyüşçülər sanki böyük və sevimli qardaşlarını itirmiş kimi oldular. Onun əzəməti barədə Korpusda İmamın nümayəndəsi və özü də ruhani Məhəllətinin belə deməsi kifayətdir: “Cənab Meysəmi sanki doxsan il yaşamış, bir dəfə dünyadan getmiş və yenidən dünyaya gəlmişdi.”

Meysəminin qardaşı da belə mənəviyyata malik idi. Bizim hərbi hissədə olduğu ilk vaxtlarda özünü tanıtdırmadan döyüşçülərlə qaynayıb-qarışar və onlara dini hökmlər və əxlaqdan danışardı. Beləliklə, döyüşçülər ona günbəgün məhəbbət göstərirdi və Fəcr briqadasının döyüşçüləri onu öz yanlarına apardılar. Fəcr briqadası komandirlərindən biri deyirdi ki, gecə yarısı səngərdə səssizcə qalxdığı və namaz qılıb səcdəyə getdiyi zaman, bəzi səcdələrini o qədər uzadardı ki, onun yuxuya getdiyini düşünürdik. Amma yenidən başını səcdədən qaldırıb “Allahu əkbər” – deyəndə, zikr dediyini və ağladığını başa düşürdik.

Nə bu, nə o!

Döyüşçülər cənuba getmək istəyir, ora üçün darıxırdılar və haqlı idilər də. Cənubda böyük qələbələr görmüş və qərb bölgəsinə adət etməmişdilər. Elə əvvəldən də İraqın başını qatmaq üçün gəlmişdilər ki, vəl-Fəcr-2 əməliyyatından sonra cənubdakı böyük bir əməliyyat hazırlıqları tamamlansın. Hazırda daha işimizin qalmadığını və qayıtmalı olduğumuzu düşünürdük. Məsələ təkcə bu deyildi, Fars əyalətinin Piransəhrə qədər olan yolu da uşaqları əməlli başlı yormuşdu. Lar və Lamorddan olan uşaqlar yeddi saata Şiraza gəlirdilər və Əhvaza

çatanadək on saat çəkirdi və oradan da bizim qərbdəki yerləşdiyimiz yerə gəlmək üçün iyirmi saat yolda olurdular. Döyüşçülər çətin keçiləsi yerdə döyüşməkdən əlavə, səfərin çətinliyinə də dözməli idilər.

Başqa çarə yox idi. Bizim məntəqəyə, yüksəkliklərə hakim olmağımız, düşmən haqda məlumat toplamağımız bir müddət cənuba daşınmağımızı çətinləşdirmişdi, amma hərbi məsulların əl-Mehdi batalyonunu cənubda istifadə etmək fikrində olduğunu eşitmişdik. Bu düşüncə uşaqları xatircəm etmişdi. Çox keçmədən digər briqadalar gəlib cəbhə xəttini bizdən təhvil aldı. Artıq yola düşməyə hazırlaşdıq ki, son anda "Pəncovin" yüksəkliklərində vəl-Fəcr-4 əməliyyatının aparılması planı hazır oldu və biz də əməliyyat aparan briqadalardan biri olduq. Məntəqəyə getdik və səhv eləmirəmsə, oktyabr ayının 19-u axşamı əməliyyat yerinə yetirildi.

Orada hədəfimiz "Surən" və "Surekuh" yüksəkliklərindəki müdafiə xətlərini birləşdirməklə bütün xətlərin bir-birinə qovuşmasını və az hərbi qüvvə ilə batalyonları saxlaya bilməyi təmin etmək idi. Məhdud bir əməliyyat olmasına baxmayaraq önəmli yüksəkliklər alınmış və əksinqilabçı qüvvələrin İraqdan İrana daxil olma yolu bağlanmışdı. Bir neçə gün sonra cənuba getdik. Ora çatmamış iki önəmli hadisə ilə qarşılaşdıq. Bizdən briqada yerinə "alay" sözünü işlətməyimiz istənilirdi və biz müxalif olduq. Buna dəlillər də gətirdik, lakin Korpusun əksər briqadaları vəl-Fəcr-2 əməliyyatından qabaq alaya çevrilmişdilər. Ondən sonra da bu proses davam edərək bizə çatmışdı. Sonunda razılıq verdik. Əl-Mehdi briqadasının hərbi qüvvə və təchizatı elə əvvəldən alay üçün köklü dəyişikliklərə ehtiyacılı olmayacaq şəkildə

deyildi. Mühəribə idi və indiki kimi deyildi ki, bunun üçün mürəkkəb bir proses keçsin.

Bir aya hazır olan və cənubdan qərb bölgəsinə gedən və döyüşçüləri düşüncə baxımından özlərini bir gecədə əməliyyata hazırlayan briqadanın təbii ki, alaya çevrilməsi də çox çətin olmamalı idi. Əlbəttə, alayın bütün işləri keçmiş briqada kimi olmayacaqdı. Zamanla dəyişikliklər edilirdi və doğrusu da elə bu idi.

İkinci hadisə bizim düşündüyümüzədən də yeni idi. Qarşıda "Xeybər" əməliyyatı vardı və biz Dəclə çayının arxasına qüvvə yeritməli və Bəsrətul-Əmmarə yolunu kəsməli idik. İşimiz tamamilə fərqli idi. Eşitmişdik ki, döyüşçü qrupları vertolyot və təyyarələrlə düşmən mövqelərinin arxasına boşaldılırdı. Amma nəinki biz, hətta Korpusun heç bir briqadası o vaxta qədər belə bir əməliyyatla üzləşməmişdi. Sorğu-sual və bəhanə yeri deyildi. İsfahanın "Qavxuni" məntəqəsinə gedib əməliyyat planı hazırlamağımız və hazırlıqlı şəkildə cənuba qayıtmağımız qərara alındı.

Həqiqətdə, "Xeybər" əməliyyatı "Hurul-Huveyzə" məntəqəsində keçirilməli idi və döyüş üçün yeni bir metod və proses idi. İraq ordusu döyüş metodumuzla tanış olmuşdu və biz suda-quruda aparılan bir əməliyyatla vəziyyəti dəyişmək istəyirdik. Hərbi terminlə desək, əməliyyat strategiyası dəyişdirilməli idi ki, İraq İranın hərbi taktikası ilə bağlı əldə etdiyi təcrübədə yanlışlığa düşər olsun. Su-quru əməliyyatı yeni döyüş növü idi və quru əməliyyatını əvəz edirdi.

Batalyonlarda hələ döyüşçülərin təlimi və məntəqənin öyrənilməsi ilə məşğul olurdular ki, biz İsfahana yola düşdük. Döyüşçülərə vertolyota necə minib-enməli, minomyot, minaatan, pulemyot kimi silahları necə

yerləşdirməli və sürətlə necə endirməli və mövqe tutmalı olduqları öyrədilməli idi. Səyyad Şirazi və Hərbi Hava Qüvvələrinin 55-ci briqadasının komandanı polkovnik İbadət də orada idi. Çoxlu işlər görüldü və hamımız ümidli idik. Səyyad zəhmətlərinin nəticə verməsinə şad idi və qüvvələri düşmənin üzərinə göndərmək olardı. Cənuba qayıtdığımızda dəyişikliklər olduğunu və bizim düşmənin arxa mövqelərində olduğumuzla bağlı vəzifəmizin ləğv edildiyi xəbərini verdilər. Həmin məsələ ilə bağlı Səyyad və Möhsünün ixtilafının nəticəsi ordu ilə Korpusun bu əməliyyatda bir-birindən ayrılması oldu. Korpus Hurul-Huveyzədə yerləşdi və ordu "Zeyd" batalyonunu seçdi. Mənin nəzərim Səyyadın nəzərinə yaxın idi. Əl-Mehdi komandirləri də şəraitin dəyişməsindən narahat idilər. Nə bilim, bəlkə də həmin hadisə baş verməsəydi, qüvvələrimizin Hurul-Huveyzədəki vəziyyəti başqa cür olardı, amma biz tabe idik və tez bir zamanda yeni şəraitə alışdıq. Əməliyyata hazırlaşarkən Xəlil Mütəhhəri ilə birlikdə gedib qüvvələrimizin əməliyyat məntəqəsinə yaxın bir yerdə mövqe tutması üçün bir yer tapdıq ki, əməliyyat gecəsi cəbhə xəttinə rahat çıtaq. Seçdiyimiz yer ordunun raket sistemindən 5 km aralı idi və zahirdə nisbi əmniyyətə malik idi.

Düşünürdük ki, bir neçə km-lik radiusda amanda olacağıq və təyyarələr bizə yaxınlaşa bilməyəcəklər. İstəhkam düzəldik və çadırlar quraraq döyüşçüləri əməliyyatdan qabaq ora yerləşdirdik. Sonuncu gün briqadaların toplanması və mənim də əməliyyat programını onlara bildirməyim qərara alındı.

Cəbhə xəttindən baş qərargaha gəldim və bir tikə çörək götürüb söhbət etmək üçün yola düşdüm. Rəhmətlik atam

da orada idi. Dedi ki, gözlə yeməyi qızdırım. Gedib-getməmək arasında tərəddüdə idim ki, iki təyyarə alçaqdan uçaraq başımızın üstündən sürətlə keçdi. Dedim, yəqin düşmənin raketlərini vurmağa getdi. Bir neçə saniyə sonra dəhşətli partlayış səsi eşidilərkən raket sistemlərimizi vurduqlarına şübhəm qalmadı. Sən demə, partlayış səsi bizim qərargahımızdan gəlirmiş. Bunu yol əsnasında anladım. Ordugaha yetişdiyim zaman ağlagəlməz bir mənzərə yaranmışdı. Əməliyyat üçün hazırladığımız çadır və sursatlardan qalxan alov və tüstü hər yeri bürümüşdü. Qərargahın hər yeri şəhid və yaralılarla yardıma tələsən qüvvələrlə dolu idi. Hər addımbaşı yaralıların “Ya Hüseyin, Ya hüseyin!” fəryadı başqa səslərə qarışaraq ucalırdı. İnsanın gözləri qarşısında Kərbəla səhnəsini xatırladan bir hadisə idi. Tədricən vəziyyətə hakim olduq və ətraf briqadalardan gələn təcili yardımlarla yaralıları oradan çıxardıq. 28 şəhid və yüzdən çox yaralı bizim iki briqadamızdakı 600 nəfərin ruhiyyəsini sarsıdacaq qədər təsirli idi. Yaralı və şəhidlərin düşüncəsi əməliyyat fikrini tamamilə yaddan çıxardı.

İki km o tərəfdəki vertolyotların hədəfi ordu vertolyotlarının toplanma yeri idi və əməliyyata hazırlaşırdı. Havanı toz-torpaq bürüdüyündən onlar aşağı məsafədə düşmənin yerləşdiyi yeri görə bilməmiş və bizim hərbi hissənin üstünə gəlib çıxmışdılar. Sən demə, bizim bələmizə çevrilmiş raketlərin yanına gəlib sığınmışmışıq. Əl-Mehdi alayının tələfatı çox səs-küy yaratdı.

Tez bir zamanda üç min nəfər Şiraza topladı və hamı bizi axtarırdı ki, dəqiq bir statistik rəqəm öyrənsin. Hətta mənim şəhadət xəbərim də ağızdan-ağıza Şirazdakı əmim oğluna yetişmiş və camaatı bir minibusa yığaraq evimizin

50 metrliyinə aparmışdı. Gözlənilmədən xəbər verməməyi üçün özü gedib qapını döyür və məni soruşur. Həyat yoldaşım deyir ki, filankəs zəng vurmuşdu ki, vəziyyəti yaxşıdır. Maşının yanına qayıdıb deyir ki, onun halına acıyıram. Gərək iki nəfər böyüyü onun dalınca göndərim. Mən həmin gün sübh çağı qərargahdan evlə danışımışdım. Gözləməyə səbrimiz yox idi. Gedib dəstək briqadasını gətirdim ki, bizi əməliyyatda əvəz etsin. Ordunun "Zeyd" batalyonunu, Korpusun isə Hurul-Huveyzəni seçdiyini demişdim. Əməliyyat başladıqda, Zeyd batalyonunda müvəffəqiyyət əldə olunmadı, lakin "Cəzairi-Məcnun", "əl-Əziz", "əl-Qərnə" və "Təlaiyyə" adlı dörd batalyonda çox yaxşı irəliləyişlər əldə etdik, hətta əl-Qərnə şəhərinə də çata və şimal batalyonunda "Bəsrətul-Bağdad" yolunu dördüncü gün kəsə bildik. Amma İraqın kimyəvi silahlardan geniş istifadəsi və ilk xəttimizlə Hurul-Huveyzədən sonrakı quru ərazi arasındakı 13 km-lik fasilənin dəstək qüvvələrin gəlməsi və kimyəvi silaha və top, ağır artilleriyadan açılan atəşə sinə gərməyimizə maneə olaraq çətinlik yaratması yalnız "Cəzairi-Məcnun"la kifayətlənməyimizə səbəb oldu. Əlbəttə, onun da çoxlu çətinlikləri vardı.

Əl-Mehdi alayının döyüşə girməsindən sonra qərargahda bir neçə dəqiqə Rəşidlə əl-Mehdi alayının əməliyyat məntəqəsi olan Təlaiyyə məntəqəsi haqda danışdıq və oranın təyini ilə müxalif olduğumu bildirdim. İraq istehkamlarının çoxunu bu məntəqədə topladığını və ilkin qələbə zamanı buranın əldə saxlanması üçün çətin olacağını bildirdik. Rəşid qəbul etdi və o, əvəzedici bir nöqtəmizin olmadığını və Bəsrəyə yaxınlaşmaq və Cəzair üzərindəki atəşi azaltmaq üçün bu batalyondan keçməkdən başqa çarə olmadığını düşünürdü. Xəritəyə baxdıqda,

Təlaiyyənin xətlə olan sərhədi, yaxud Xuzistanın cənub-qərbinin bir-birinə iki xətlə birləşdiyini görürsünüz.

Təlaiyyənin şimal-qərbi bataqlıq və onun cənubu quraqlıqdır. Hərəkət istiqamətimiz hamı kimi bataqlığa tərəf idi, amma düşmənin digər hərbi hissələri dördüncü gün əl-Qərnə və əl-İmarətu Bəsrə yolunu əldən verdikdən sonra Cəzairdə yerləşdilər və bizə Təlaiyyədən cənuba doğru hücum etmək bildirildi. Elə ilk hücumda çoxlu partlayış tələləri və müxtəlif səngərlərdən keçib İraqın birinci cəbhə xəttini ələ keçirdik. Amma İraq güclü su nasosları ilə bataqlığın suyunu quru əraziyə yönəltdi və bizim daha çox irəliləməyimizə maneə törətdi. Sübh olmuşdu və döyüşçülərimiz pədlərin,¹ yaxud bataqlığın kənarındakı hündür torpaq istehkamlarının üzərində su ilə iraqlıların arasında dayanmışdılar. Nə onların dalınca dəstək qüvvə göndərə bilirdik, nə də iraqlıların gözü önündə geri qayıtmaq mümkün idi. Düşmənin topxanası da hava işıqlaşan kimi o zamana qədər nadir halda görülən bir cəhənnəm yaratmışdı. Ətrafdakı bütün torpaqları top və minomyot güllələri ilə elə şumlamışdılar ki, həmin yerlərdən maşın və motosikletlərin keçməsi də mümkün deyildi. Yalnız iki dəstəməizin səngər və təchizatının su altında qalması və onların pədin kənarlarına tanınmalarından narahat idik. Bir sutka gözlədik, gecə olduqda iraqlılar yorulduqlar və məntəqə azacıq sakitləşdi və gecənin qaranlığından istifadə edərək döyüşçüləri geri qaytara bildik və təqribən bu, əl-Mehdi alayının həmin

¹ Pəd müxtəlif sahələrdə fərqli mənaya malikdir. Burada məqsəd "Məcnun" adasının cənub və şimalındakı torpaqdan olan hündür istehkamlar, yaxud su ilə qurunu bir-birindən ayırmaq üçün nəzərdə tutulan və hətta yol kimi də istifadə olunan torpaq sahəsidir.

əməliyyatdakı işinin sonu idi. Həmin gecə bizim və "Nəcəf-5" alayı üzərinə düşmənlərin güllələrinin yağması zamanı digər batalyonlar fürsətdən istifadə edib öz mövqelərini Məcnun adasının cənubu və şimalında möhkəmləndirdilər. Nəzərimcə, döyüşün yeddinci, ya da səkkizinci gününün səhəri, yaxud əl-Mehdi alayının əməliyyatının ikinci günü idi ki, Rəhim Səfəvi mənə çağırırdı.

– Cəfər! Cəfər! Rəhimdir!

– Eşidirəm Rəhim!

– Qara xətlə danış! (Məqsədi simlə qərargaha çəkilmiş telefon xətti idi).

– Belə bir cəhənnəmdə qara xətt qalmayıb. (Rabitə bölüyünün döyüşçüləri xətləri birləşdirirdilər, lakin bir-iki yerdə partlayış nəticəsində xətlər parça-parça olmuşdu.)

– Böyük qardaşın sənənlə işi var (Möhsün Rzayini deyirdi).

– Görürsünüz də qara xətlə mümkün deyil.

– Möhsün Rzayini ratsiyanı götürüb dedi: “Əli İshaqi, aydındır?” (“Xatəmül-Ənbiya” qərargahının dinləməsini deyirdi.)

– Bəli, aydındır!

– Əhsən! Bütün İraq ordusunu lərzəyə salmışınız.

Əl-Mehdi əməliyyatının məsul şəxsi Xəlil Mehriyə mənə işarə elədi ki, ona deyim – “Fərqi yoxdur, özümüz kimi yenidirlər.” Ratsiyanın yanında səs gücləndiricisi vardı və Möhsünün səsini səngərdəki bütün uşaqlar eşidirdilər. Cəzair döyüşçülərinin vəziyyəti bizdən də pis idi. İraq topxanası hər iki adanı elə vururdu ki, sanki təbil çalınırdı. Hər saniyə müxtəlif yerlərə onlarla top və minomyot gülləsi düşürdü. Arxiv sənədlərində qeyd edildiyi kimi, düşmənlərin çoxlu sayda – bir milyondan çox –

güllə atdıqdan sonra (bunun tarixdə bənzəri yox idi), döyüşçülərimizin müqaviməti ilə adalara hakim ola biləcəyindən məyus oldu. Kimyəvi silahlarla hücumlarını gücləndirdi və bütün məntəqəni sarı rəngli zəhərli tüstüyə bürüdü.

Ondan sonra batalyonların əl-Qərnə şəhəri və Bəsrətul-İmarə yolundan geri çəkilməsinin səbəbi kəskin kimyəvi hücumlar və döyüşçülərə silah-sursatın çatdırıla bilməməyi və digər çatışmazlıqlar oldu. Hətta qüvvələri gətirmək üçün vertolyotlardan istifadə edildi və son anda bəzi döyüşçülər vertolyotların altındakı dəmirlərdən yapışaraq qayıdirdılar. Bu vəziyyətlə həm biz, həm də iraclılar on altı gündən sonra döyüşü dayandırdıq və məntəqəyə nisbi sakitlik qayıtdı.

Nə biz bütün hədəflərimizə çatdıq, nə də İraq adalara hakim ola bildi. Əlbəttə, bir müddətə qədər İraq topxanası və minomyotlarının səsi adaların üzərindən kəsilmədi. Sanki bütün bir alayı və briqadanı növbə ilə top və minomyotların arxasınca oralardakı sükutu pozmağa göndərmişdilər. İbrahim Himmət və Həmid Bakirinin şəhadəti həmin adalarda top, minomyot atəşləri ilə döyüşün ilk günlərində baş verdi. Dəqiq statistik rəqəmlər İraqın on yeddi min nəfər ölü, yaralı və əsirinin olduğunu göstərir. Amma "Xeybər" əməliyyatında bütün imkanlar, hərbi qüvvə və genişmiqyaslı proqramlarla iyirmi faizlik müvəffəqiyyətə malik olmağımız, Məcnun adasında cavab atəşi ilə mövqelərimizi bərpa etməyə məcbur olduğumuzu qəbul etmək, bəlkə də bəziləri üçün çox çətin olsun və ondan danışmaq belə istəməsinlər. Amma səkkiz illik bir müharibənin, özü də min km-lik bir cəbhədə həddən artıq enişli-yoxuşlu olmasını qəbul etmək lazımdır. Bizim xalqımız böyük qələbələrin şahidi olduğu kimi, böyük

müvəffəqiyyətsizlikləri də görmüşdü və bunlar doğru danışan mütəxəssislər tərəfindən təhlil olunmalıdır ki, gələcək nəsillər müqəddəs müdafiənin bütün həqiqətləri ilə tanış olsunlar və yalan rəvayətlərin qarşısı alınsın. Yeri gəlmişkən, təəssüflə deməliyəm ki, müqəddəs müdafiə mədəniyyətindən doğru şəkildə danışılmır. Bəziləri döyüşçülərin mənəvi halı və xüsusiyyətləri haqda o qədər mübaliğə edirlər ki, sanki onlar pak gəlmiş, pak da getmişlər və ömürləri boyu heç bir səhv və günaha düşər olmamışlar. Bəzən də əksinə, bir sıra filmlərimizdə döyüşçülər lotu-potu və laqeyd kəslər kimi qələmə verilir ki, bu da onlara qarşı bağışlanılmaz zülməldəndir və bilmirəm belə şeylər nə zaman bitəcək. Bizim döyüşümüz nə o idi, nə də bu. Aydın məsələdir ki, döyüşçülərin əksəriyyəti sözübütov halda cəbhəyə gəlmiş, bir dəstəsi mələkut aləminə və haqqa qovuşmuş, bir qismi həyatda qalmış və öz əhdlərinə sadıq olmuş, bəziləri də peşmançılıq hissi keçirmişlər. Əksəriyyəti də müharibə şəraitindən təsirlənərək cəbhəyə gedərək cihad etmiş və qayıtmışlar. Ya həyatda qalaraq dəyişmiş, ya da şəhadətə çatmışlar. Beləliklə, boş-boş danışılara son qoymaq və bilmək lazımdır ki, səkkiz illik müqəddəs müdafiə ilə bağlı ifrat və təfritlər hakimiyyətin ali dəyərlərinə bərpəedilməz zərbələr vurur. Əsassız fikilər səkkiz illik epos və müqəddəs müdafiə fədakarlıqlarının bütövlükdə tarixi təhrifinə zəmin yaradır və bu, ölkənin şərəfətli insanların izzət və kəramətinə ləkə gətirir.

Allahın tərəfkeşliyi

İki dəfə “Ya Allah” – deyəndə başımı yuxarı qaldırdım. Qapıda dayanmışdı. Yaraşığı siması vardı və ucaboylu idi. Belə ki, səngərin işığının bütün nurunu arxasında

gizlətdi və içəri azacıq işıq düşdü. Onu boy-buxunundan deyil, səsindən tanıdım.

– İçəri buyur, cənab Əli!

– Çox sağ olun. Oturmağa gəlməmişəm, sizə azacıq zəhmət verəcəyəm.

– Zəhməti yoxdur, buyur!

– Xəcalət çəkirəm, bağışla! İstəyirəm mənə tapşırırdısan!

– Tapşırırdırım?!

– Bəli!

– Nəyi tapşırırdırım?

– Cəbhə xətti yaran batalyona qeydiyyata getmişdim, komandiri qəbul etmədi. Deyir ki, sonrakı əməliyyata qalsın.

– Sən ki, boy-buxunundan heç də o birilərindən geri qalmırsan, niyə qəbul etməyib ki?

– Mən də dedim, amma cavab verdi ki, döyüşmək boy-buxunla deyil. Narahat oldum. Gəldim ki, siz bir şey edəsiniz.

– Onda de ki, tərəfkeşliyə gəlmişəm!

– Hə!

– Əmi can, digər briqadalar da pis deyil ha! Briqadanın nə fərqi var ki?

– Utancaq biri idi. Orada oturdu. Qəzəbləndi və səsi incəldi.

– Əgər mənə xətti yaran briqadaya götürməsələr, çıxıb Şiraza gedəcəyəm!

– Cavab vermədim. Bir neçə saniyəlik sükut oldu. Atasını haqda düşündüm. Şikayət edəcəkdilər ki, nə üçün elə ilk gəlişdən onu alayın ən çətin batalyonuna göndərdin?! Sanki onun yerində atası oturmuş və mənimlə istintaq aparırdı ki, heç olmasa, qoyardın təcrübə toplusun,

döyüşdən bir şey anlasın, sonra ön cəbhəyə getsin, özü də xətti yaran briqadaya!

Yenidən danışmağa başladı, səsi daha da incəlmişdi.

– Hacı, vallah söz verirəm ki, hamıdan daha yaxşı döyüşəcəyəm. Uşaqlara dedim ki, sizin qohumlarınızdanam.

– Çarə yoxdur, daha çox əziyyət çəkməsini istəmirdim. Ona bir parol verdim və dedim ki, Mürtəza Cavidiyə de və orada qal!

– Gözlərinin yaşını sildi və dedi: “Yəni, əlyazma, kağız lazım deyil?”

– Yox, əmi can, həmin parolu de, qəbul edəcək.

Bir həftə keçməmiş "Xeybər" əməliyyatı başladı. Əlinin döyüş metodu elə ilk gündən Fəcr briqadasının köhnə döyüşçülərinin xoşuna gəldi. Deyirdilər ki, cəngavər kimi döyüşürdü, neçə yaralını belinə alaraq tibbi yardım döyüşçülərinə çatdırırdı. Neçə dəfə də uşaqların üstünə qışqırırdı ki, nə edirsiniz? Vur!... Vur!... Əhsən!... Sağ tərəfi gözlə!...

Sanki neçə illərdir işi dəstələri idarə edib yönəltmək olmuşdu. Amma ikinci gün istehkamin kənarında çiyininə güllə dəyir və güclə özünü sürüyə-sürüyə geriyyə çəkir və iki nəfər sanitar gəlib onu xəərəyə qoyub aparır. Bir neçə addım uzaqlaşmamış yanlarına minomyotun minası düşür və onun közərmiş qəlpəsi Əli və sanitarlardan birinin həyatına son qoyur. Onun şəhadət xəbərini yaralanmış sanitar briqada komandirinə xəbər verir. Bizim geri çəkilməyimiz Əli kimi çoxlu şəhidlərimizlə fasiləmizi iki-üç km artırırdı.

Çox keçmədən atası briqadaya gəldi və Əlini soruşaraq dedi: “Oğlumun yaralandığını eşitmişəm.” Dedim: “Hacı Əkbər, niyə yalan deyim?! Çoxları şəhid oldular və Əli də

onlardan biridir.” Ruhıyyəsi pis deyildi, amma yaxşı da deyildi. Daha çox Əlinin anasına görə narahat idi və deyirdi ki, mütləq cənazəsini tapıb aparmalıdır. Dedim: “Əgər tapmaq mümkün olsaydı, əlimizdən gələni əsirgəməzdik.” Çətinliklə qəbul edirdi. Bir həftə qaldı və sonunda, əlindən tutub cəbhə xəttinə apardım. Oradan da gizli səngərlərdən birinə girdik. Bir km-lik məsafəni ona göstərərək dedim ki, uşağın orada, iraqıların arxa tərəfində olmalıdır. İndi yəqin ki, cənazəsini basdırmışlar. Ucadan bir ah çəkdi və cibindəki dəsmalı çıxarıb gözlərinin yaşını sildi. Durbini götürüb bir neçə dəqiqə səngərlərə tərəf baxdı, sonra əvvəlcədən əlində saxladığı Quranı açıb oxumaq üçün yerə oturdu. Ağlayırdı. Orada çox dayana bilmədim. Onu uşaqlardan birinə tapşırıb gəldim. Qüruba yaxın vaxtda qayıdanda, sanki bir az rahatlamışdı. Sağollaşıb Şiraza qayıtdı. Bir müddətə qədər Əlinin anasının ondan ötrü darıxması dillərdə əzbər olmuşdu. Uşaqları deyirdi ki, daim onun otağını təmizləyər, ağlayar və nəzir-niyaz edərmiş. Əgər axşam, gecəyarı kimsə qapını döysəymiş, yerindən qalxarmış ki, birdən Əli olar.

Əlinin anası həyat yoldaşının əmisi qızı idi və bəzən Şirazda olanda onlara baş çəkərdim. Hər həftə və hər ay şəhid valideynlərinə baş çəkən mənim kimi bir şəxs onların vəziyyətini görmək qeyri-adi idi...

On üç il keçmişdi. Bir müddət sonra Şiraza getmişdik və "Fəcr-19" alayının komandanı idim. Bir gün axtarış qrupu "Xeybər" şəhidlərindən bəzilərinin cənazəsini taparaq ailələrinə təhvil vermək üçün gətirmişdi. Əlinin müharibədə yaralanmış qardaşı Məhəmməd əlində əsa "Fəcr" alayının komandanlıq otağına gəlib dedi: “Gəlmişəm ki, şəhidlərin cənazəsinə baxmaq üçün mənə vasitəçi olasınız.”

– Şəhidlərin adları məlumdur. Adları bilinməyənlərin də yalnız bir parça sür-sümükləri qalıb. Onların nəyinə baxacaqsınız?!

– Sizdən nə gedir ki, hacı!

– Bizdə deyil, şəhidlər şöbəsi Şəhid Orqanının ixtiyarındadır.

– Yəni, siz bizə bir iş görə bilməzsiniz ki, cənazələri görək?

Bu sözlərlə Əlini yenidən gözlərim önündə canlandırdı. Heç nə demədim və dəstəyi qaldırıb Şəhidlər təşkilatının rəhbərinə zəng vurdum.

Hacı Kolahi səsimi eşidən kimi şəhid ailələrinin sabaha qədər səbir etmədiklərini və əl çəkmədiklərini deyib gileylənməyə başladı. Mənim də onlar kimi olduğumu eşitdikdə, dedi: “Sizdən də gözləməzdim!” Dedim: “Bu, istisna bir haldır. Heç nə eləmək olmaz.” Bir neçə saniyə heç nə demədi və sonra narahatlıqla gecə saat on ikiyə razılıq verdi ki, sakitçilik olsun. Sabahısı gün sübh çağı komandanlıq otağında işlərimi sahmana salırdım ki, şəhidlərin dəfninə tez gedə bilim. Birdən telefon zəng çaldı. Məhəmməd idi. Salam və hal-əhval tutmadan dedi: “Gördün, qəlbim rahat oldu? Əlinin cənazəsi tapıldı!” İnanmadım. Soruşdum: “Axı şəhidlərin siyahısında yox idi!” Dedi: “Yox, var idi. Adı vardı, lakin soyadını səhv yazmışdılar.” Dedim, məbada yanlışlıqla başqa bir şəhidi Əlinin yerinə dəfn edələr! Tez idarədən çıxıb mərasimə qatıldım. Orada uşaqlara Məhəmmədi tapmağı tapşırıdım. Göz-gözə gələrkən soruşmadan dedi: “Vallah inanmayacaqsan! Hələ də anamın onun üçün toxuduğu corab ayağında idi. Saqqalı da olduğu kimi qalmışdı.” Əlini Mehdiabadda dəfn etdilər və mən Şirazın "Darur-rəhmət" qəbiristanlığında idim. Məhəllədəki əhalidən kim

cənazəni görürdüsə, onun Əli olduğunu deyirdi. Mən illər keçdikdən sonra hələ də anasının gözləməkdə olduğu cənazənin nişanə və əlamətlərinin on üç il Xuzistanın isti və rütubətli təbiətində çürümədən qalması haqda düşünürdüm. Sanki Allah da Əliyə tərəfdarlıqla bağlı əhdi-peyman bağlamışdı.

Peşman deyildim

1984-cü il yay fəslinin cümə günlərindən birində "Xeybər" əməliyyatından azacıq sonra Ramazan qərargahının toplantısında iştirak etmək üçün Kermansaha getdik. Toplantı şənbə günü səhər vaxtı idi və biz cümə günü günorta ora çatmışdıq. Yadımdadır, əlim şəhid Mehdi Zeynəddinin əlində olduğu halda yeməxanaya tərəf getdik. Aşpaz çöl qapıdan gəldi. Mehdi soruşdu: "Axşama nəyimiz var?" Aşpaz bir qədər düşüncə dedi: "Lobyə xoşlayırsınız mı?" Mehdi gülüb dedi: "Bir həftədir ki, ancaq lobyə yeyirik." Sonra mənə tərəf dönüb dedi: "Axı bizim də qarnımız var, gəl bir dəfə də olsa, gedib kənardə yemək yeyək." Mən də qəbul etdim.

Qərargahın mühəndis komandiri Vəfaiyə bizimlə şam yeməyinə getməsini təklif etdik. Dedi ki, şama meyli yoxdur. Dedim: "Küftəyə necə?" İstəmədiyini bildirdi. Nə qədər israr etsək də razı olmadı və Mehdi ilə gedib şəhərdə gəzişdik. Axşam düşürdü və çətinliklə bir yeməxana tapdıq. Müharibə olduğundan sərhəd şəhərlərdə işlər kasad idi. Yemək yeyib çölə çıxdıq. Gözümüz yaxınlıqdakı oyuncaq dükanına sataşdı. İçəri girdik. Mən yer kürəsinin xəritəsi olan kağız hissəciklərindən ibarət oyun götürdüm və o da qızına parçadan olan bir top aldı. Qərargaha qayıtdığımızda, maşının arxasından oyuncaq topu götürmək Mehdiyə yadından çıxdı. Bir-iki həftə, bəlkə də

daha çox vaxt keçdi. Oyuncağı göndərmək istəyirdim ki, onun şəhadət xəbərini verdilər. Həmin vaxtlarda onun evinə getmək fürsətim olmadı. Neçə illər sonra dostlarla onların evinə getdiyimizdə, artıq qızı böyümüşdü. Əmanəti ona verdim. Qızının gözlərindən yaş süzüldü və onun üzündəki ata hədiyyəsinin sevincini görərkən neçə illik gecikməyə görə peşman deyildim...

Əl-Mehdinin “Bədr”i

İraq qadağan olunan kimyəvi silahlardan geniş istifadə etdikdən sonra müharibəni İranın neft istehsal mərkəzi olan "Xarək" məntəqəsinə çəkərək cəbhədəki vəziyyəti gərginləşdirmişdi. Biz ikinci dəfə qeyri-iradi olaraq "Xeybər" əməliyyatı ilə növbəti əməliyyat arasındakı fasilənin bir il uzanmasına görə tənəzzülə uğramışdıq. Xeybər əməliyyatından sonra əməliyyat üçün mərkəzi qərargahda çoxlu təkliflər irəli sürüldü və sonunda hamının nəzəri bataqlıq olan əraziyə qayıdıb Xeybər kimi yeni bir əməliyyat keçirmək idi. Amma budəfəki əməliyyatın adı “Bədr” idi. Qərargahda diqqət mərkəzində saxlanılan hədəflərdən biri "Bəsrətul-İmarə" yolunu ələ keçirmək və Dəclənin qərbindəki bataqlıq ərazilərin mərkəzinə yol tapmaq idi.

İraqın çəlləkləri partlayıcı və yandırıcı maddələrlə dolduraraq məntəqədə möhkəm istehkam qurmasına baxmayaraq, onların bütün cəbhə xətləri 1984-cü il mart ayının 11-də elə əməliyyatın ilk axşamında yarıldı və biz Dəclə ilə bataqlıq arasındakı quru əraziyə çatdıq. Əl-Mehdi alayı bu əməliyyatdan qabaq İsfahanda keçirdiyi təlimləri "Əhvaz-Ümidiyyə" yolunun 75 km-liyində yerləşən nöqtədə yerinə yetirdi və Səyyad Şirazinin təlaşı və daim orada olması sayəsində hazırlıqlar tamamlandı.

Amma yenə də planda dəyişikliklər meydana çıxdı və biz əməliyyatın ikinci mərhələsində "haverkraft" və qayıqlarla bataqlığı keçib quru əraziyə çatdıq və düşməne müqavimət göstərərək əməliyyata davam etdik.

Yəni, digər briqada və alaylar xətti yarıışdılar və biz də onların yarımçıq qalmış işini tamamlamağa hazır idik. Çatdığımız ilk gecə iraclılar bizi əməliyyat keçirməyə məcbur etdilər. Dəclə ilə bataqlıq arasındakı quru ərazi təqribən üç km idi. Bizə müqavimət göstərməsi və Dəcləyə çatmamağımız üçün bir İraq briqadasını quruda saxlamışdılar. Elə gecənin ilk saatlarında mövqelərimizi gülləbaran etdilər və biz də cavab atəşi açmaq və kiçik miqyaslı əməliyyat aparmaq məcburiyyətində qaldıq.

İraqın yerdə qalan qoşunu Dəclənin arxasında idi. Birinci gecə bir şey edə bilmədik. Məqsədimiz daha çox onları qorxutmaq və yormaq idi ki, sübh vaxtı həmlə etməsinlər. İkinci gecə "Şühəda" briqadası və hərbi hava qüvvələrinin 55-ci bölüyünün döyüşçüləri köməyimizə gəldilər.

Dəclə ilə bataqlıq arasındakı quru ərazinin bir qismini duz və bataqlığın qarşısını kəsən bəndlər bataqlığa çevirməsinə baxmayaraq, döyüşçülər iraclılara qədər gedib çıxma bildilər və onların çoxunu çayın arxasına keçməyə məcbur etdilər. Üçüncü gecə hələ düşməni qüvvələrin bir qismi quru ərazidə idi və bizim Dəcləyə çatmağımıza mane olurdu. Döyüşçülərdən bəziləri könüllü olaraq gecə ikən özlərini iraclıların səngərinə çatdırdılar. Məlum oldu ki, onlar təslim olmağa hazırdırlar və yalnız bir-iki nəfəri qumbara atdı və sonunda onların da səsi kəsildi; bütün oradakı iraclı döyüşçülər əllərini qaldıraraq təslim oldular və əsir götürüldülər. Dördüncü günü biz vuruşurduq və döyüşün altıncı günü "Hurul-Huveyzə"nin

qərbində Dəclə ilə bataqlıq arasındakı quru ərazi artıq bizdə idi. Altıncı gün Məcnun adasında olan atam və üç qardaşım birlikdə qayıqla bizim yanımıza gəldi. Əl-Mehdi briqadasının əsas qərargahı təqribən bataqlıqdan 100 m aralıda idi. Qərargahdan çölə çıxıb bataqlığa tərəf gedərkən onların qayıqdan endiklərini gördüm. Onların bura gəlməyinin səbəbini soruşdum. Mən, Saleh və Məhəmmədcavad elə əvvəldən döyüşün qızgın yerində idik və onların da gəlməsi ilə yeddi nəfər olurduq. Atam dedi: “Niyə soruşursan? Sizi görməyə gəlmişdik və gördük...” Sonra da məlumat verməyimi gözləyən bir komandir kimi, əllərini belinə qoyub dedi: “Hə, de görüm nə xəbər var, irəliləyiş edə bilərsiniz, ya yox?!” sözü qurtarmamış minomyot minasının fiti bizim yerə uzanmağımıza səbəb oldu. Daha ayağa durmayıb bir-birimizlə bir neçə dəqiqə oradan-buradan danışdıq. Briqada komandirinin canişini Mahmud Sütudə motosikletlə oradan keçirdi. Bizi gördükdə tez motosikleti saxlayıb başımız üstünə gəldi və mənə baxıb acıqla dedi: “Ey Allah bəndəsi, istəyirsən qocanı bada verəsən?” Sonra qardaşlarımdan birinin əlindən tutub qaldırdı və dedi: “Gedin, gedin, burada olmağınız məsləhət deyil. Arxaya gedin.” Bir qayıqçını çağırdı və atamla üç qardaşımı mindirib yola saldı. Onlardan ayrılıb Sütudənin motosikletinin tərkində cəbhə xəttinə tərəf getdim. Qərargahdan çıxdığım vaxt Sütudə ilə cəbhə xəttindəki uşaqlara baş çəkməyi planlaşdırmışdıq. Xəttə yetişdikdə, iraqlıların çayın arxasında ciddi şəkildə fəallaşdığını və hərbi treylerlərin tanklar gətirdiyini və Bəsrətul-İmarə yolundan keçdiyini gördüm. Bizim mınaatanın güllələri onlara çatmırdı və pulemyotlar da tanka bir şey eləməirdi. Batalyon komandirlərini çağırıb dedim ki, tankları

körpüdən keçirmək üçün aparırlar. Şəhid Cavidı dedi ki, elədir. Bir neçə tankı da bu tərəfə gətirmişdilər. Onları vurduq, amma gecəyə qədər əl çəkən deyillər və gələcəklər.

Rəhim Səfəvi, Səyyad və digər komandirlərin çoxu bataqlıqdan keçib quruda müvəqqəti qərargahda idilər və döyüşçülərin vəziyyətini öyrənirdilər. Şərait bizim üçün çox çətin idi. Düşmənin qırıcı təyyarə və vertolyotları davamlı olaraq quru üzərindən uçuş və mövqelərimizə hücum edirdi.

Çərəmiz yoxdur, ya çayı keçib İmarətul-Bəsrə yolunu tutmalı və yerimizi möhkəmlətməli, ya da tutduğumuz bütün yerləri qoyub geri çəkilməli idik. Səkkiz günlük döyüşdən sonra ikinci bir hadisə baş verdi. Bu, Aşura alayının hərbi qüvvələrinin bataqlığın arxasına yerləşdiyi və yola çatdığı bir vaxtda idi. Amma iraqlıların Dəclənin o tərəfini həddən artıq diqqət mərkəzində saxlaması planımızı puça çıxardı. Sütudə ilə motosikletə mindik və geri qayıtdıq ki, toplantı keçirib növbəti gecə düşmənlə necə döyüşmək barədə nəzərlərimizi yüksək rütbəli komandirlərlə paylaşaq. Qayıdarkən yolda döyüşçülərdən birinin motosikletin arxasında qutuda sursat apardığını gördüm. Sürətlə cəbhə xəttinə tərəf gedirdi. Maşınların keçməsinə imkan yox idi. Xəttin yaxınlığında maşınlar iraqlılar tərəfdən görülürdü və dəstək qüvvələr motosikletlə sursat daşımaq məcburiyyətində idilər. Yanımızdan keçdikdə dönüb motosikletin arxasına baxdım. Gördüm ki, xurcunun altı deşilib və minaatanın minasının ucu görünür. O, bir şeyə dəyib partlaya bilərdi. Motosikleti saxlayıb var gücümə ona səsləndim. Eşitmədi, motosikleti döndərüb ona tərəf sürətlə sürdüm. Soyadı yadımdan çıxmışdı, Fars əyalətinin Zərqan

şəhərindən idi. Ona çatmağıma az qalmış qışqırdığımı eşitdi və dayandı. Dedim: “Koltəqi, canınla oyun-oyunayırısan? Bu necə sursat aparmaqdır?” Əlini möhkəm sursat qutusuna vurub dedi: “Bundan daha möhkəmi yoxdur, hacı!” Dedim: “Xurcuna da bir nəzər sal!” Başını çevirdi, əyilib baxdı və xurcundan sallanan minaatanın minasını gördü. Yerə enib parça ilə dəliyin ağzını bağladı və yola düşdü.

Azan vaxtı idi. Dəclənin suyu ilə təzəcə dəstəmaz almışdıq. Mahmuda dedim: “İndi ki, dayanmışıq, namazımızı da qılaq.” Onu məcburi qabağa verib arxasında namaz qıldım. Geri qayıdarkən Sütudə iraqlıların komandanlıq səngərinə işarə edib dedi: “Dünən gözdən keçirdim, çox möhkəm və yaxşı səngərdir. Toplantı üçün ora getməyimizə razısan?” Cəbhənin vəziyyətindən narahat idim. Salehə dedim: “Uşaqları səslə, gəlsinlər.” Mahmudla ay şəklində olan və yer səthindən alçaqda yerləşən səngərə girdik. İçəri girdikdə, gördüm mədəm çox ağrıyır. Yadıma düşdü ki, hələ səhər yeməyi yeməmişəm. Ərzaqla məşğul olan döyüşçülərə ratsiya ilə dedim: “Saleh gələrkən mümkün olsa, bir çörək və pendir göndərin.”

Əməliyyatın kəşfiyyat məsulu Rəfi də orada idi. Roğəni yemək götürüb rabbitə məsulu ilə birlikdə səngərə tərəf gəldi. Saleh də gəlib çıxdı. Təlim məsulu Fərxi də briqadanın ruhanisi və "Saminul-Əimmə" əməliyyatından bizimlə birlikdə qalan Mirdamadla gəldi. Uşaqlar gəlib çıxana və bir-biri ilə söhbət edəne qədər bir tikə pendir çörək yedim və xəritəni səngərdə yerə açdım ki, gecəyarısı bir əməliyyat üçün vəziyyəti müzakirə edək və sonra özümü Səyyad və Rəhimə çatdırıb vəziyyətlə bağlı məruzə edim. Deyəsən, düşmənlərdən kimsə uşaqların səngərə

girdiyini görmüşdü. Əsas söhbətə başlamazdan əvvəl vəziyyət dəyişdi. Hələ mənə cavab verərək əməliyyatdan qabaq qəza oruclarını tamamlamasından danışan Mahmudun üzünə baxırdım ki, tankın gülləsi səngərin qapısından girib birbaşa səngərə axırncı gələn və xəritəyə baxaraq ayaq üstündə dayanan Hüseyn İrilova dəydi. Partlayış çox güclü idi və uşaqlardan biri yalnız “Ya Hüseyn” – deyərək qışqırdı və öldü. Heç kəsdən bir səs gəlmirdi. Bir müddət özümüzdən getmişdik. Ayılında gördüm ki, dilimdə salavat və şəhadət kəlməsini deyirəm. Səngər qara tüstü ilə dolmuşdu.

Yanmış barıt iyi və tüstü səngərin hər yerini bürümüşdü. Özümə gəldim və bir-bir uşaqları səslədim. Cavab gəlmədi. Çox pis oldum. Gördüyüm birinci adam alay komandirinin canişini Mahmud Sütudə idi. Başının yarısı getmiş və sinəsi üstə səngərdə düşüb qalmışdı. İrilov tikələri çəkilməmiş ət kimi bütün bədənimə yayılmışdı. O biri uşaqları görə bilmədim. Səngər qaranlıq idi və bədənimdə qəlpə zərbəsindən salamat yer yox idi. Havam çatmırdı, boğulmaq üzrə idim. Bütün qüvvəmi toplayıb ayağa qalxdım və hərəkət elədim. Bir neçə addım getməmiş başım partlayışdan tab gətirməyərək aşağıya doğru əyilmiş səngərin dəmirinə dəydi. Yerə – cənazələrdən birinin üstünə yığıldım. Baxıb gördüm ki, Roğəninin əlləri bədəmindən ayrılıb. Bütün bədənim hıçqırıqla ağladığımdan sirkələnirdi. Əlimi başıma çəkdim. Uşaqlardan birinin beyni başıma yapışmışdı. Səngərdən çölə çıxdım. O tərəfdə heç kim yox idi. Qulaqlarımda dəhşətli fit səsi və uğultu vardı. Üç ay həmin barıt və tüstünün iyi burnumda qaldı. On metr aralanarkən bir maşın gəldi. Neçə dəfə yerə yığıldım. Kiminsə sağ qaldığını düşünmürdüm, sən demə, məndən qabaq Saleh

və Mirdamad çölə çıxıbmişlər. Onlar səngərin küncündə partlayış mərkəzindən uzaq idilər və zərər çəkməmişdilər. Mirdamad özünü Möhsün Rzayi və Rəhim Səfəviyə çatdırıb demişdi ki, əl-Mehdi alayı artıq bitdi. Cənab Rəhim də dərhal bizim yanımıza gəlmişdi. Allah rəhmət eləsin, Səyyad da gəlmişdi. Eyni vaxtda çayın kənarına yetişdik. İraqlı həkimlərdən olan və əl-Mehdi briqadası yaranandan bizimlə çalışan doktor Əbu Məhəmməd qayçı ilə paltarını kəsməyə başlayanda qoymadım və dedim ki, paltarına dəymə, sonra onu çıxarıb Məhəmmədcavada verdim ki, saxlasın. Hələ də o paltarını saxlayıram. Qəlpələrdən dəlmə-deşikdir.

Səyyad dedi: “Gözləyin, vertolyot yoldadır.” Rəhim dedi: “Füsrət yoxdur, qayıqla getsək daha yaxşıdır.” Qayığa mindikdə, Səfəviyə üzümü tutub dedim: “Yaxşı olar ki, əl-Mehdi alayının geri çəkilməsini deyəsiniz, indi onların başında bir kəs yoxdur.” Bir gün əvvəl əməliyyat komandiri Xəlil Mütəhhəriyə və kəşfiyyat komandiri Kazim Həqiqət yaralanıb geriə göndərilmişdi və ətrafda heç kəs yox idi. Gördüm ki, uşaqların üstündə heç kəs qalmayıb. Səfəvi sözümlü qəbul etdi və günortadan sonra hamı geriə döndü. Həmin günün səhəri məntəqənin bütün batalyonları Dəcləni tərk elədi. Əgər döyüşçülər tez geri çəkilməsəydilər, daha çox zərər çəkəcəkdilər.

Məndən öncə səngərdən çıxan Saleh bir neçə dəqiqə sonra halı yaxşılaşdıqda, geri qayıdır. Deyirdi ki, uşaqların tikə-tikə olmuş bədəni arasında səni tapmaq o qədər də çətin deyildi, amma səndən heç bir əsər-ələmət yox idi. Bədəninə ayrılan əllərin Fəhmidənin, səngərin tavanına yapışan ayaqların İrilovun olması məlum idi. Sütudənin cənazəsini arxadan, başından aldığı yaradan tanıdım. Fərxi və Rəfiinin bədənini tez tanımaq olardı, amma səni nə

qədər axtardımsa, tapmadım. Səngərdən çıxıb uşaqlardan məni səhra xəstəxanasına apardıqlarını eşitdikdə, inana bilmirdi...

800 km² bataqlıq ərazisni tutmağımız, iraclıların 10000 itki verib, 3000 əsir düşməsi, kimyəvi silahlardan istifadəsi və ardıcıl olaraq ağır artilleriyadan açdığı atəş müqabilində səkkiz gün müqavimət göstərməyimizə baxmayaraq, Dəclənin şərq sahilindəki quru ərazidən çəkilib, "Hurul-Əzim"dəki yeni ərazilərlə kifayətlənməyə məcbur olduq və "Bədr" əməliyyatı da "Xeybər" kimi yaxşı nəticə vermədi.

Hospitalda qeyri-adi bir qəm bütün varlığımı bürümüşdü. Bir neçə gün İrilovun, Roğəni, Rəfi və digərlərinin səsi qulağımdan getmədi. Sütudənin arxasında namaz qılmağım gözlərim önündə canlandı və alaya qayıtdıqda, artıq onları orada görməyəcəyimə inana bilmirdim.

Sudaşyanın səhmi

"Bədr" əməliyyatı başlamazdan qabaq cəbhə xəttimiz "Tələiyyə"nin əhatə dairəsində, eynilə bataqlığın kənarında idi. Qış idi və məntəqənin çətin şəraitinə öyrəşməli idik. Yer o qədər palçıq və sürüşkən idi ki, maşınla on dəqiqəlik olan 1 km-lik cəbhə yolunu bir saata gedirdik. Sübh tezdən cip maşını ilə yavaş-yavaş hərəkət edirdim. Maşın o tərəf-bu tərəfə, sağa-sola sürüşürdü. Uzaqdan sudaşyan maşını görüb, onunla toqquşmaq qorxusundan maşını saxladım ki, gəlib keçsin, sonra mən yola düşüm. Amma gəlib saxladı və sürücü yerə endikdən sonra yola düşdüm. Yaxınlaşdıqda gördüm ki, sudaşyan 20 litrlik qablardakı suyu çətinliklə daşıyır və səngərlərin yanına yığır. Sudaşyanın yağış yağdıqda yapışqan gilə

çevrilən və addım atmağı çətinləşdirən bu torpaq üzərində hərəkət etməsi mənim üçün təəccüblü idi. Adətən özlərini zəhmətə salmazdılar. Səngərdəkiləri səsləməyə adət eləmişdilər. Əlbəttə, maşından enməklə də vəzifəli deyildilər. Amma bu adamın heç kimi səsləmədən xətt boyunca hərəkət etdiyini və boşalmış su qablarını dolusu ilə əvəz etdiyini görürdüm. Diqqət yetirdikdə, Alayın su təchizat məsulu Həbib Çəmənli olduğunu anladım.

- Yorulmayasan, Çəmənli qardaş!
- Sizsiniz, Hacı! Sizə qurban!
- Bəyəm sürücün yox idi ki, özün gəlmisən?
- Sürücüm vardı, lakin bu gün səhər mənim növbəm idi.
- Belə sənə əziyyət olacaq, uşaqları səslə gəlib özləri suyu daşısınlar.
- Əlimizdən gələn bu cüzi işdə də səhlənkarlıq edim?!
- Hər yerin pəlçığa bulaşmış, hələ qırx-əlli səngərə də su daşımalsan axı!
- Onları səsləməyə ürəyim gəlmir, dünəndən keşik çəkməkdən yorğundurlar.

Su daşımaq cəbhənin ən təhlükəli və çətin işlərindən biri idi və hər kəs bunu yerinə yetirməyə hazır olmazdı. Həqiqətən, şir ürəyi istəyirdi. On dörd yaşlı kiçik qardaşım Məhəmmədcavad da belə cürətli sudaşıyanlardan biri idi. Arxasına su çəni qoşulan maşına əyləşib müxtəlif batalyonlara su daşıyırdı.

Maşını elə sürürdü ki, sanki bu dəqiqə oradan-buradan hər an minomyot və top gülləsi dəyə bilərdi. Sol dirsəyini maşının qapısına qoyub arxayın, lakin sürətlə maşını sürürdü. O qədər balacaboy idi ki, maşınla gedəndə uzaqdan baxan maşını kiminsə sürmədiyini və onun öz-özünə getdiyini düşünürdü. Bəziləri irad tuturdu ki, Məhəmmədcavadın yaşı azdır, sürücülük vəsiqəsi yoxdur

və maşın sürməməlidir. Onun etiraz edənlərə cavabı yalnız bu idi: “Əgər cürətiniz varsa, buyurun, siz də maşına minib döyüşçülərə su daşın!” Əl-Mehdi briqadası bizə təhvil verildikdə, Çəmənindən başqa, əksəri isfahanlı və kaşanlı olan döyüşçülər getdi və onları Fars əyalətindən olanlar əvəz etdilər. Çəmənli elə ilk gündən yanıma gəlib dedi ki, nə Fəzliyə (əvvəlki briqada komandiri) görə cəbhəyə gəlmişəm, nə də sizə görə. Əl-Mehdi briqadasını xoşlayıram. Əgər icazə verirsinizsə, mən qalırım. Qaldı və döyüşün sonuna qədər də su təchizatı şöbəsinin məsulu oldu. Səbirli və azdanışan idi, işgüzarlığı ilə hamının məhəbbətini qazanmışdı. Belə ki, heç kəs ondan şikayət edib gileylənməzdi. Özü deyirdi ki, müharibədən əvvəl tərtibat və nəqqaşlıq peşəsi ilə məşğul idi və dolanışıq üçün də bir mağazası varmış. Müharibə başlayanda, səhlənkarlıq etmədən cəbhəyə yola düşür və bir neçə aydan sonra icazə götürüb evə getdikdə, icarəsini aylardır vermədiyi mağazasını əşyaları ilə birlikdə mağaza sahibinə vermək məcburiyyətində qalır. Müharibədə də Korpusa üzv olmur və bəsiçi (kөнüllü) olaraq qalır. Müharibə qurtardıqda, keçmiş peşəsinin dalınca gedir və işinə sıfırdan başlayır. Çətinliklə aldığı kiçik evlə kifayətlənir və az gəlirə qane olur və evini də cəbhəyə və cəbhədəkilərə vəqf edir. Sayca az olmayan köhnə dostları Kaşana gedəndə Həbib Çəmənliyə qonaq olmasalar, dostlar demişkən, səfər onların ürəyincə olmur. Həbibin yanına getdikdə, hətta yay olmasına və Kaşan və onun ətrafındakı səhralığın istisi səfərin əziyyətini ikiqat artırmasına baxmayaraq, sanki təkrar həyat tərzindən qaçıb belə bənzərsiz adamdan qərribə yaşamağın sirrini öyrənirlər. Yadımdadır, müharibədən sonra bir gecə onun qonağı olduğumda, anasına dedim: “Anacan, nə vaxt Həbibli

evləndirmək fikrindəsən?” Divardan asılan yarıtoxunmuş xalçaya işarə edib dedi: "Bütün varım budur, onu tamamladıqdan sonra pulu ilə Həbibini evləndirəcəyəm."

Xülasə, hər həftə qonaqlıq vermək imkanı olmasa da, bu adamın vücudunda mənim təfsir edə bilmədiyim elə bir şey vardı ki, sanki Allah onun malına bərəkət vermiş, əxlaqını ilahiləşdirmiş və ona səbir, tutum vermişdi. Yoxsa, insan vaxtlı-vaxtsız bu qədər qonaq qarşılamağa hövsələsi çatmazdı. İnsanların bir-birindən daha çox uzaqlaşdığı hazırkı dövrdə bəlkə də, qonaqpərvər olan belə bir kəsin olmasına, cəbhə yoldaşları və onların ailələrinin, hətta tanımadığı insanların belə gəlişinə sevinən və bu səbəbdən gününün gözəl keçəcəyini söyləyən birinin varlığına adamın inanması gəlir. Amma bu, həqiqətdir. Allahın belə bəndələri də var.

Gözə etimad etmək

Bədr əməliyyatı ərəfəsində imzalamaq üçün bir məktub gətirdilər. Fəsa əyalətinin Zahidsəhr məntəqəsindən olan Xeyrullahın şəhid olduğunu təsdiq edən sənəd idi. İki nəfər şəhadət vermişdi və mən də şəhid olduğunu təsdiq etməli idim. Mən görməmişdim, lakin Mahmuda etimadım vardı. Əmin olmaq üçün onu çağırdım, komandanlıq səngərinə gəldi.

- Öz gözlərinlə şəhid olduğunu görmüsənmi?
- Allah rəhmət eləsin, ondan heç nə qalmadı.
- Əgər doğru olmasa, bunun hansı məsuliyyət daşdığını bilirsən də...

Sözümü kəsərək “Xatircəm ol, hacı! Heç də yanlışlıq yoxdur!” – dedi.

- Xatircəməm, lakin...

Yenə də sözümlə kəsib, mənimlə üzbəüz dizləri üstə oturduğu halda macəranı başdan-ayağa danışmağa başladı: “Minomyotun minası düz onlardan dördünün ortasına düşdü... Bir maşın keçirdi... Kağızın altından qol çəkmiş Ramazanın köməkliyi ilə hamısını maşının arxasındakı ləyənə yığdıq... Suya tərəf getdik... Səngərə qayıtdığımız yol əsnasında gözətçilik edirdik ki, dəhşətli bir partlayış səsi eşitdik... Tankın mərmisi birbaşa maşına dəymişdi... Maşın yanırdı... Bizim maşınla fasiləmiz 500 metr idi... İki motosikletçi onlara tərəf getdi...” Gözümü səngərin ortasındakı çırağa zilləmişdim. Başını üzümə yaxınlaşdırıb, gözünü gözlərimə zilləyərək “Hacı, diqqətiniz məndədirmi? İndi inandınız? Yeri gəlmişkən, artıq şəhid olub, bizim imzamız və sizin təsdiqinizlə ailəsi illərlə gözü yolda qalmayacaq. Burada başqa nə ola bilər ki?” – dedi.

Fəsa rayonunda onun üçün matəm mərasimi keçirdiklərini xəbər verdilər. Hər şey başa çatandan sonra Xeyrullahın sağ qalıb, hazırda xəstəxanada olması haqda hərbi hissədə şayiə yayıldı. Mahmudu çağırdım və dedim: “Xəbərləri eşitdin də?!”

– Hacı, yanlışlıq var. Allaha and olsun, bu kor qalmış gözlərimlə gördüm ki, onların hamısı havaya uçdu.

– Tezliklə məlum olacaq!

– Mən Allahdan istəyirəm ki, sağ qalmış olsun, amma sağ deyil!

Bədr əməliyyatından neçə gün keçmiş Xeyrullah tapıldı. Uşaqlar ətrafına toplaşdılar. Danışdı ki, minomyotun minasının partlayışından sonra heç nə anlamadım, lakin sürətlə gedən təcili yardım maşınının xətrəyində özümə gəldim və gördüm mənə çoxlu qəlpə dəyib və bütün bədənim qan içindədir. Dostlarımla üçünün

mənim kənarımda şəhid olduğunu gördükdə, özümü unudub baş-gözümə vurub ah-nalə etməyə başladım, birdən dəhşətli partlayış məni uzağa tulladı. Məşhəddəki xəstəxanada gözlərimi açana qədər heç nədən xəbərim yoxdur. Xeyrullahın başı söhbətə qarışmışdı ki, Mahmud təngnəfəs özünü yetirdi. Xeyrullahı görəni kimi şok oldu və rəngi-ruhu dəyişdi. Özünə gələndən sonra onun üstünə atılıb qucaqladı. Sonra əli Xeyrullahın boynunda olduğu halda üzünü mənə tərəf döndərdi: “Hacı, Allaha and olsun, daha ömrümün axırına qədər bu kor qalmış gözlərimə etimad etməyəcəyəm!”

Cənnət cərgəsində

Bədr əməliyyatında Mehdi Bakirinin şəhadət xəbərini eşitdikdə, zehnimdə dolanan ilk şey İmam Xomeyni ilə görüşdüyümüz və Korpusun bütün komandirlərinin də orada iştirak etdiyi gün oldu. Təhlükəsizliyə nəzarət qapısından keçdikdə, evin kiçik qapısı qarşısında İmamın dəftərxanasındakı üzvlərdən biri – Siracəddin Musəvi gəldi və dedi: “Sizə xəbər verənə qədər bir neçə dəqiqə burada gözləyin.” İmam Xomeyni ilə görüş bizim üçün o qədər şövqlü idi ki, hamımız bir sırada divarın kənarında hərəkətsiz dayanmışdıq. Mehdi Bakiri qabağымda, Mustafa İyzədi arxamda durmuşdu. İyzədi Mehdiyə üzünü tutub dedi: “Uşaqlardan birinin sənin barəndə yuxu gördüyünü eşitmişəm?”

- Xeyir olar inşallah!
- Filankəsi tanıyırsan?
- Səhv eləmirəmsə, qardaşı Piranşəhrdə Korpusun komandiri idi, indi şəhid olub. Onumu deyirsən?

– Bərəkallah! Həmin şəhid qardaşı yuxusuna gəlib, onun "o tərəfdə nə xəbər" – sualına belə cavab verib: "Həngamə buradadır!"

– Maraqlıdır! Cənnətdənmi xəbər verib?!

– Bəli! Deməli, hamı bura yığışib, əzəmətli bir bina ucaldılar. Kimin üçün olduğunu soruşduqda, deyib ki, Mehdi Bakiri gələcək, onun üçün.

Bakiri təbəssüm edərək İyzədinin sözlərinə qulaq asırdı. Adını eşitdikdə, özünü bir qədər ciddi formaya salaraq dedi: "Eh, hansı cənnət?! Bəyəm bəsicilər ayağımızın cənnətə dəyməsinə imkan verərlərmi?" Mən də o ikisinin arasından söhbətə məcburi qulaq asırdım. Mehдинin qolunu sıxıb dedim: "Ay Mehdi, bu nə sözdür! Kim cənnətə sizdən daha çox layıqdır?" Ah çəkdi və dedi: "Orada bütün bəsicilər qabağımı kəsib deyəcəklər ki, sən bizə yaxşı istiqamət verə bilmədin. Bizi minanın üzərinə göndərdin. Sənin cənnətdə nə işin var, sən hələ bizi düzəməlli yada da salmırsan, ay Mehdi Bakiri!" Sözləri qurtarmamış Musəvinin səsi gəldi: "Qardaşlar, içəri buyurun!"

Beş illik ləngimə

On bir ay az vaxt deyildi. Əlbəttə, başqa çarə də yox idi. Çoxlu vasitələr işə düşməli idi ki, bütün döyüş təcrübələrimizdən istifadə edərək İraqın hərbi potensialına əsaslı zərbə vura bilək. Xülasə, bu müddətdə boş oturmamışdıq. Bədr əməliyyatından indi barəsində danışacağım və adını "vəl-Fəcr-8" qoyduğumuz əməliyyata qədər şimal və cənub batalyonlarımızda "Zəfər", "Qüds", "Aşura" kimi kiçik əməliyyatlar keçirmişdik ki, həm İraqın müharibə təndiri onları

tovlamaq üçün isti qalsın, həm də batalyonlarımızın püxtələşməsi üçün də bir təcrübə olsun.

Onu da deyim ki, vəl-Fəcr-8 əməliyyatı "Saminul-Əimmə" əməliyyatından qabaq Fars quruculuq cihadı üzvlərindən olan Cəzairi adlı bir nəfəri yadıma salaraq mənə 1982-ci illərə aparırdı...

Sübh tezdən idi. Cihad döyüşçülərinin ardınca getmişdim ki, onlarla danışım, gəlib 7-ci dayanacaq batalyonunun döyüşçülərini əvəz eləsinlər. Onların Quran dərsi təzəcə bitmişdi ki, gedib çatdım. Cəzairi mənə gördükdə, əlimdən tutub bir kənara çəkdi ki, sənə sözüm var. Dedim: "Sizi dinləyirəm, buyurun!" Sanki kiminsə eşitməsini istəmirdi, ətrafına baxdı və otağın qapısını açıb mənə içəri dəvət etdi. İçəri girdim, hətta qapını bağladı ki, kimsə söhbətimizi eşitməsin. Mühüm bir şey deyəcəyini düşünməyə başladım.

Müqəddimə danışmağa başladı və dedi ki, hər bir torpağın öz qiyməti və hər məntəqənin öz dəyəri var. Dedi: "Döyüş metodundan biri ərazinin əhəmiyyətini müəyyən etməkdir və biz onun üçün düşmənlə döyüşürük..." O qədər danışdı ki, sonra baxışlarımdan əsas mətləbə gəlməsinin intizarında olduğumu anladı. Əli ilə Abadanın cənubuna işarə edib dedi ki, nəzərimcə, "Ərvənd" çayının o tərəfindəki məntəqədə olan ərazi bütün döyüş ərazilərindən daha dəyərlidir. İndi düşmən "Bəhmənşir" çayının bu tərəfinə gəlib. Əgər biz oranı – məqsədi Fav məntəqəsi idi – ala bilsək, düşmən bütün bu məntəqəni, hətta Xürrəmşəhri də tərk edib gedəcək. Dərsdə oturan bir uşaq kimi baxır və başımı tərpətdirdim. Başım söhbətə qarışmışdı. Hərərətlə davam etdi: "Mən özüm əslində neft şirkətində olmuşam və bilirəm ki, İraq üçün Ərvənd çayının o tərəfi ölüm-qalım məsələsidir.

Həm orada "əl-Bikr" və "əl-Ümmiyyə" adlı iki gəmi limanı var, həm İraqın neft göndərdiyi yerdir, həm də bu Fars körfəzinə çıxışı asanlaşdırır. Oranı ələ keçirməklə İraqın xirtdəyini sıxacağıq və Bəsrə təhlükəyə düşdüyündən, İraq bütün məntəqəni boşaltmaq məcburiyyətində qalacaq." "Əl-Bikr" və "əl-Ümmiyyə" sözlərini təzəcə eşidirdim. Onun dəqiq sözləri məni düşüncəyə qərq elədi. Amma cavab vermək üçün dedim: "Dediğin şeylər maraqlıdır, amma mümkün deyil!" Dedi: "Əsla çətin deyil, İraqın çayın o tərəfində heç bir istehkamı yoxdur və oranı rahatlıqla almaq olar." Sözləri məni razı salmışdı və bu işin mümkün olmasını arzu edirdim, lakin yenə də öz sözümlü dedim: "Bizim indi silah-sursat çatışmazlığımız var, əgər bacarsaydıq, Abadanı mühasirədən azad edərdik. Hər yeri ilə tanış olduğumuz bu ərazini bir kənara qoyub nə baş verəcəyini bilmədiyimiz bir şeyə necə girişək?"

O Allah bəndəsi bir şey demədi və söhbəti orada bitirdik və öz işlərimizin dalınca getdik. Dörd il sonra mərkəzi qərargahda Ərvənd çayını keçib Favı ələ keçirmək məsələsi dillər əzbəri olduqda, Cəzairinin sözləri yadıma düşdü və həmin günün xatirəsi məni incitdi. Öz-özümə deyirdim ki, əgər onun sözlərini zamanında ali rütbəli döyüş məsullarına çatdırsaydım, bəlkə də bu gün vəziyyət başqa cür olardı.

Amma özümə təsəlli verdim ki, oğünkü imkanlar hara, bugünkü şərait hara?! Həmin vaxtlarda biz 120-lik mınaatanın bir minası üçün hərbiçilərin dalınca düşürdük, indi isə hər şey dəyişmiş və vəziyyətimiz yerlə göy qədər fərqlənirdi... Onun səmimi siması və dəqiq dərrakəsi hələ də zehnimin bir guşəsində canlanmaqdadır. Ərvənd

çayından keçmək haqdakı mübahisələr Möhsün Rzayi ilə Səyyad Şirazi arasındakı ixtilafları daha da gərginləşdirdi.

Səyyadın israr etdiyi metod ordunun imkanları və vertolyotlarla keçib iraqılıları dərhal mühasirə etməkdən ibarət idi və Möhsün Rzayi isə qayıq və dalğıcılarla çayı keçməyi düşünürdü. Ərvənddən keçmək məsələsi Korpusun özündə də problemə çevrildi. Rəşid və şəhid Hüseyin Xərrazi müxtəlif fikirdə idilər. Onların ixtilafı əlbəttə tutarlı dəlillər əsasında idi. Komandirlər Ərvənddən keçməyin çətin olduğunu və keçdikdən sonra da o tərəfdə nə kimi problemlər yaranacağını deyirdilər. Həqiqətən, müxaliflər məsələni düzgün başa düşürdülər. İşlərini bilir və Fav ərazisindəki yerin məhdud olması və İraqın kimyəvi bombalarına işarə edirdilər. Elə oldu ki, bəzi briqadalar ilkin mərhələdə “bizə etimad etməyin” – dedilər. Əgər Favı fəth etsəniz, köməyinizə gələrik. Plan cızıldı və təsdiq edildi.

Möhsünün bütün batalyonlara sözü onların düşməni qəflətə salmaq prinsipinə riayət etməsi, döyüşçülərə düzgün təlim verilməsi və düşmən hücumlarına qarşı təchizat və imkanları hazırlamaqla bağlı idi.

Rzayinin təkidi ilə Ərvənddəki və bataqlıq ərazidəki fəaliyyətlə birgə sürətlənən mühəndislik işləri düşməni tovlamaq üçün idi. Qərara alınmışdı ki, məsələn, çayın kənarında 500 maşın çalışsa, bataqlıq ərazidə də 500 maşın işləməlidir. Düşmənin 5-ci korpusundan ehtiyatımızı gözləməli idik. Müharibədən beş il keçdikdən sonra Amerika və SSRİ peyklər vasitəsilə lazımı məlumatı birbaşa İraqa ötürürdü. Bununla belə, İraq başını itirmişdi və Ərvənddəki planın çaşdırıcı olub, əsas əməliyyatın bataqlıq ərazilərdə keçiriləcəyini düşünürdü. Sonralar İraqın Əbdülkəzim adlı batalyon komandirlərindən biri

əsir düşərkən iddia edirdi ki, bizim Fava hücum edəcəyimizdən xəbərdar idilər və bu haqda hərbi hissə komandiri Şəkər Şahinə izahat veribmiş. Amma kobudcasına eşitdirdi ki, başqa yerdən xəbərimiz yoxdur və bataqlıq ərazilərdən hücum etmək üçün bizi aldadırsınız.

Hərbi hissə komandiri Şəkər Şahin də dəlil gətirərək demişdi ki, iranlıların bataqlıqla bağlı təcrübəsi var. Ərvənd çayının da keçilməsi mümkün deyil. Əgər keçsələr belə, Abadan ada olduğundan, onların rabitəsi kəsiləcək. Onu da vurğulamışdı ki, bataqlıqda gördükləri işlərin həcmi buraninkı ilə müqayisə olunası deyil. Bu sözlər onları qəflətdə saxlamaq prinsipinin düzgün həyata keçdiyini göstərirdi. Amma bu, macəranın bir qismi idi. Biz elə bir şəraitlə qarşılaşdıq ki, əməliyyat vaxtına yaxınlaşdıqca, müvəffəqiyyətlə bağlı ümidimiz bir o qədər azalırdı. Ərvəndin suyu gur idi və onun qeyri-adi cərəyanı vardı və çox sürətlə axaraq birbaşa dənizə tökülürdü, bəzən də dənizin suyu çaya qayıdırdı. Qabarmalar zamanı da çayın eni boyunca su artırdı. Korpus və cihad mühəndis qrupu belə bir çay üzərində körpü qurmağı qeyri-mümkün hesab edirdi. Kəşfiyyatçılar da qeyri-adi bir vəziyyətlə qarşılaşmışdılar. Elə işləməli idik ki, gecikməyək və hesablamalar dəqiq olmalı idi, lakin kəşfiyyat qrupu nə qədər çayın o tərəfinə keçib dəqiq bir vaxtda bu tərəfə qayıtmağı hesablamağa çalışsa da, mümkün olmurdu.

Çayın sürətli axarı kəşfiyyat qrupunu istədiyi yərə aparırdı və onların haradan çıxacaqları da məlum deyildi. Ərvənd fəqərə sümüyünə bənzəyirdi və digər çaylar da ona birləşən fəqərələr kimi idi və xurmalıqları suvarırdı. Amma qeyri-münəzzəm şəkildə idi. Çaylar qayıqların üzməsi və qoşunun gizlənməsi üçün yaxşı yerlər idi, lakin

üzbəüz deyildilər və bizim hesablamalarımızı pozurdular. Fəaliyyət göstərməli olduğumuz ən yaxın nöqtə Fars körfəzi idi və çayın 800 metrlik eni olurdu və ləpənin endiyi zaman 1 km-ə çatırdı. Təsəvvür edin ki, əməliyyat gecəsi zülmət qaranlıqda əvvəlcə öz tərəfimizdən çayın 500 metrliyinə qədər getməli, 1 km çayın enindən keçməli və 500 metr də irəqlilər olan tərəfə doğru getməli idik. Sürətlə axan çayda iki km hərəkət etmək, asan deyildi. Xəlil Mütəhhərniyə ilə çayın kənarındakı istehkamin yanında addımlayırdıq ki, birdən bir anlıq dayandı və gözlərini çaya zilləyərək dedi: “Bu sudan keçməyimiz mümkün deyil, əgər keçsək və hətta irəqlilər bizi çaya töksələr belə, yenə də dünyanın hərbi mütəxəssisləri və gələcək nəsillər heyrətdə qalacaqlar ki, iranlılar buradan necə keçiblər?!” Biz kəşfiyyatdan öyrəndik ki, düşmən sahilə güclü nəzarət edir. Həmişəki kimi tikanlı məftillərdən əlavə uclarında nizə olan dəmir milləri bir-birinə qaynaq edərək suya salmışdılar ki, "haverkraft" və qayıqların keçməsinə mane olsun. Bunların arxası pulemyot səngərləri ilə dolu idi. Odur ki, Xəlil narahat idi və çayı keçməyi qeyri-mümkün hesab edirdi.

Xəlilin müavini və həmin əməliyyatda şəhid olan Əli Əkbər Rəhmanini çağıraraq dedim: “Bizim üçün iki məsələni aydınlaşdır görək, o tərəfə keçmək və çayın irəqlilər olan tərəfinə daxil olmağımız üçün nə qədər vaxt lazımdır?” Xəlil on dəqiqə çəkəcəyini düşünürdü və mən deyirdim ki, əgər iki dəqiqədən çox çəksə, heç birimiz sağ qalmayacağıq. İkinci istəyim kəşfiyyat döyüşçülərinin verdiyi məlumatın təsdiqlənməsi ilə bağlı idi. Onlar deyirdilər ki, çayın o tərəfinə keçmək istədiyimiz zaman, su bizi o tərəf-bu tərəfə döndərir. Çayın ortası dənizə tərəf axır, o tərəfinin suyu isə dənizdən qayıdır.

Döyüşçülər getdilər və sualının cavabını öyrəndilər. Amma heç nə növbənöv fenomenlərə qarşı gələ bilmirdi. Hər gün keçdikdə, yeni bir şeylə üzləşirdik. Bu müddətdə müxtəlif qabarma və çəkilmələrin olduğunu öyrəndik və çay yatağının qəribə hadisələrin mənbəyi olduğunu anladıq. Təcrübə ilə anladıq ki, qabarma və çəkilmələr ayın ilk gecəsindən on beşinci gecəsinə kimi bir-birindən çox fərqlənir. Bilmirdik, lakin başa düşdük ki, hər bir ayın özünün kamil qabarması var...

Bir gecə çay kənarındakı bütün yol, səngər və bəzi evlərin su ilə dolduğunu gördük və bilmədik bu vəziyyətlə nə edək. Dənizlə tanışlığı olan Buşehr uşaqlarını çağırdıq. Müxtəlif sözlər danışdılar, axırda bir nəfər dedi: “Buna illik qabarma deyilir.” Dedim: “İllik qabarma nə olan şeydir?” Dedi: “Hər ayda kamil bir qabarma və hər ildə də ondan daha kamil qabarma olur. Hər on ildə bir isə böyük qabarma baş verir...” Bu məsələlər bizi əməliyyatın müvəffəq olmasında tərəddüdə düşər edən və heç kəsin onu yerinə yetirə biləcəyimizə inanmadığı müəmmalardan idi. Uşaqların gecə-gündüz çalışmalarının özü isə başqa məsələ idi. Bütün batalyon və alaylar Korpusun ali rütbəli komandanlarının idarəçiliyində məsələnin öyrənilməsinə, əməliyyat planına, Ərvəndi necə keçəcəyimizə və atəş açılmasına, əməliyyata necə dəstək verilməsinə və düşmən hücumlarını necə dəf etməyə minlərlə saat vaxt qoymuşdu. Çoxlu dalğıcılar hazırlandı və qayıqçılara çayı sürətlə necə keçmələri və döyüşçüləri müəyyən edilmiş məkanda düşürmələri haqda təlim verildi.

Ordudakılar Korpusun topxanasının yardımı ilə gəldilər və hərbi hava qüvvələri İraq təyyarələri ilə mübarizə üçün tamamilə hazır oldu. Quruculuq cihadı və inşaat döyüşçüləri sahib olduqları bütün vasitələri gətirmişdilər.

Xurmalıqlar arasında bir neçə yol çəkildilər və əməliyyata dəstək üçün bir neçə liman da düzəldilər. Kəşfiyyat, təlim və vasitələr gətirməkdə gecəməiz-gündüzümüz bir olmuşdu. Nəhayət, 1986-cı il fevral ayının 9-u gecəsinə yetişdik. Həmin gecə qorxulu Ərvənd çayından keçməli idik.

Su möcüzəsi

Hər şeydən öncə Ərvənddən keçməyin çətin olduğunu bilməyimizə və xətti yaran qayıqlara qədər körpülər qurmaqla İraq sahillərinə rahat çıxacağımıza görə deyil, dalğıcılara görə narahat idik. Qorxurduq ki, onlardan bəzisi sahilə çatmaz, elə çatmadılar da. Bir anlıq düşünürdük ki, əməliyyat planı aşkarlanar və onlar düşmən güllələrinə tuş gələrlər və bəzi yerlərdə gəldilər də. Yaxud, çayın ortasında təkliddə suya qarşı gələ bilməz və işimiz getməz. Bəzilərinə belə oldu. Bilirdik ki, amansız çay onların yorğun bədənlərini dənizə aparıb yırtıcı balıqlara yem edə bilər və yem elədi də. Amma tərəddüd nəbzimizlə qələbə açarımız əllərində olan və mənəvi hallarına həsrət çəkdiyimiz kəslərlə nə edə bilərdik. Onların əməliyyat rəmzini eşitmək saniyələrini sayması, öz yoldaşları ilə zarafatlaşması və bəlkə də, bir daha onlarla görüşə bilməyəcəklərini bilməsi, bir-biri ilə halallaşmaq və bir-birinin alnından öpməyə tələsməsi şüar deyil. Onların bu rəqabəti natamam nigarançılıqla qoşalaşmış və bəlkə də, gözəl bir şey yaratmışdı və bunun da şüar olmadığını düşünsələr və müharibənin bitməsindən illər sonra dalımızca kölgə kimi düşüb onları anlamağa imkan versələr, daha yaxşı olardı. Döyüşçülər suya çatdıqlarında hava küləkli idi və narın yağış yağırdı.

Salamat şəkildə çayı keçən və iraqlıların tikanlı məftil və beton səngərləri kimi maneələri aşan dalğıcılar İraq sahillərinə yetişdikdə, bir qədər düşüdükləri şeylərdən xatircəm oldular. Həm iraqlıların görməsinin qarşısı alınmış, həm də yağışın şırıltılı səsi düşmənin bizi duymasına mane olmuşdu. Əlbəttə, iraqlılar bəzi yerlərdə döyüşçülərdən xəbər tutur və onların kəşfiyyat üçün gəldiklərini düşünərək pulemyotlardan atəş açırlar və bəzi döyüşçülərimiz hücum əmri verilməzdən qabaq əməliyyat ifşa olunmasın deyər, məzlumcasına şəhid olurlar və onlara cavab atəşi açmırlar.

Həmin gecəki kamil qabarma da köməyimizə gəldi. Bəzi yerlərdə su tikanlı məftillərdən də yuxarı qalxmışdı. Belə ki, əl-Mehdi alayının ilk qüvvələri olan "Fəcr" batalyonunun döyüşçüləri çayın o tərəfinə çatdıqda, qayıq maneə ilə üzləşir və döyüşçülər iraqlıların səngəri üzərinə yıxılırlar. Bu o deməkdir ki, bəzi hissələrdə su səngərlərin altına qədər yuxarı qalxmışdı.

Mürtəza Cavidyə rəmzlərlə demişdim ki, bir dəstə səngəri yarmağa getsin. O, "buradakı bülbülü susdurduq" (yəni İraq pulemyotlarını) – deyər xəbər verdikdə, dedim: "Onda nəyi gözləyirsiniz? De ki, yerdə qalanlar da yola düşsünlər." Dedi: "Siz göstəriş vermisiniz ki, bütün briqada getsin və biz bu tərəfdəyik." Yanlış anlamışdı, amma nəticəsi yaxşı idi. Çox tez bir zamanda "Fəcr" və "Kərbəla-25" batalyonu ilə birləşdik.

Bütün batalyonlar müvəffəqiyyətlə əməl etmişdilər və ardıcıl olaraq hərbi qüvvələr çayın o tərəfinə göndərilirdi. Günəş doğmazdan qabaq ilkin mövqelərə çatdıq və Fav şəhərini ələ keçirdik. Hələ cənubda "Xur Abdullah" və qərbdə "Duz karxanası" adlı məntəqəni tutmaq hədəfimizə çatmamışdıq. Həmin gecə Ərvənd çayını keçməklə bağlı

qeyri-adi hadisələr və düşmənin neçə təbəqəli maneələri haqdakı məsələlər bəlkə də, siyasi mübarizə başa çatdıqdan sonra dünyanın hərbi akademiyyalarında tədris olunacaq. Nə bilmək olar! Bəlkə də, belə qəhrəmanlıq eposu müqabilində bəşərin qeyri-adi inkişafı dövrü olan hazırkı zamanda əfsanə və əsətlər meydana çıxacaq.

Fav Ərvənd çayı, Fars körfəzi və Xur Abdullah məntəqəsi ilə əhatə olunub və onun qərb tərəfdən quru ərazilərdir. Bəsrə şəhərinə oradan yol var və onun mərkəzində “Duz karxanası” adlı məşhur bir yer var ki, son hədəfimiz orada mövqə tutmaq idi. Batalyonumuza təslim olmayan və bizə çoxlu itki verən bir pulemyotçu vardı. Neyrizdən olan Əsgər Sərəfraz necə olursa olsun, mərdliklə özünü pulemyotçuya çatdırdı və şəhadəti bahasına olsa da, onun kələyini kəsdi. Xurmalıqdan keçdikdən sonra qabağımıza bir məscid çıxdı və bir neçə iraqılı minarədən bizə güllə atırdı. Kərbəla qərargahının zirehli batalyon komandiri Ərəbnejad xəbər verdi və bir tank çayın kənarına gəlib minarənin üstünü bir neçə atəşdən sonra susdurdu. Qabağa getdikdə, çoxlu sayda iraqılı ilə rastlaşdıq. Onlar qaçmaq üçün “Xur Abdullaha” tərəf üz tutmuş, lakin qabarma nəticəsində yaranan bataqlıqda ilişib qalmışdılar. Uşaqlar yardım etdi və onların çoxunu xilas etdik. “Duz Karxanasını” ələ keçirmək üçün əməliyyatın ikinci mərhələsi çox tez sona çatsa da, orada möhkəmlənmək o qədər çətinliklə qarşılaşdı ki, bu plan müharibənin ən uzun döyüş əməliyyatı sayıldı.

İraq məntəqəni geri almaq üçün bütün təchizat və qüvvələrini döyüş meydanına gətirmişdi. Düşmən qüvvələri orada daha çox kimyəvi bombalar atırdılar. Amma hərbi qüvvələrin ordu və Korpus topxanasının

kamil himayəsi ilə yanaşı olan müqaviməti onlara aman vermədi.

İş o yerə çatmışdı ki, İraq ordu və batalyon komandirlərinin özləri kəşfiyyat işləri aparmaq üçün bizim cəbhə xəttimizə qədər gəlib çıxırdılar. Həmin məntəqədə Şəhid Mütəhhərniyə yaxınlığımıza gələn komandirlərdən birini əsir tutmuşdu. Əvvəl də əl-Mehdi briqadasının rabitə döyüşçülərinin iraqlıları dinləmədə mahir olduqlarını danışmışdım. İraqlı komandirin əsir düşməsi də həmin dinləmələrin nəticəsi idi. O, deyirdi ki, topxananız bizi biçarə edib, cənazələrimiz hər bir metrədən bir yerə sərilib. Məntəqə İraqın zirehli ordusu və batalyonları ilə doludur. Belə ki, 400 metrlik cəbhə xəttini bir briqadaya verib deyiblər ki, əgər iranlılar bir addım irəli gəlsələr, briqadanı ləğv edəcəyik. Zarafat məsələ deyildi, İraqın 800 km-lik ən yaxşı yerlərini fəth eləmişdik və İraqın Fars körfəzinə çıxış yolu bağlanmışdı. Hamı bizi oradan çıxarmağa çalışırdı, lakin buna nail ola bilmədilər.

Məntəqədə nisbi sakitlik yarananadək 75 gün çəkdi və İraq əllərini yuxarı qaldırıb məğlubiyyətini bildirdi. Səddam belə asanlıqla sakit dayanan bir adam deyildi. Amma 50 mindən artıq ölü, yaralı və əsir verdikdən və 71 təyyarəsi vurulduqdan sonra kimyəvi bombaların və güclü topxanaların da işə yaramadığını anladı. Digər tərəfdən, prezident qvardiyasının tamamilə dağıldığını gördükdə, məğlubiyyəti qəbul etməkdən başqa bir çarəsi qalmadı. Yəni, bizim birinci problemimiz Abadana gəlmək və sonra isə qayıqlarla çayı keçib Fava yetişmək idi. Uzun müddət davam edən işin sonunda cihad döyüşçüləri 800 metrlik bir körpü çəkdilər ki, bunun özü də döyüşün qeyri-adi hadisələrindən idi. Cihad qüvvələri Ərvənd çayı üzərində körpü salmaq üçün həqiqətən də qeyri-adi işlər

görmüşdülər. Böyük diametrlı 12 metrlik boruları bir-birinə bağlayıb sallarını suyun üzərinə buraxdılar. Sonra onları qaynaq etdilər və zəncirvari şəkildə boruları bir-birinə qoşdular və onları dikinə və bir-birinin üzərində olmaqla çayın yatağına endirdilər. Sonra onların üzərinə torpaq töküüb asfalt çəkildilər. "Besət körpüsü" adı ilə məşhur olan bu körpülər həqiqətən, hərbi qüvvə və təchizatın Fava daşınmasında həlledici rol oynadı və müqəddəs müdafiənin şah əsərlərindən idi.

"Vəl-Fəcr-8" əməliyyatı tək-cə iraqlıları deyil, dünyanı heyrətə saldı. Dənizçiliklə tanışlığı olanlara belə bir şey inanılmaz idi. Bu əməliyyatdan sonra Mak Farlinin İrana nakam səfəri baş verdi. Əksər dövlətlər təkidlə sülhün zəruriliyini tələb edirdilər, halbuki, bundan öncə heç kəs ondan danışmırdı. Amma yenə də riyakarlıq edərək kimin təcavüzkar olduğunu elan etmək fikrində deyildilər. Lakin sonralar biz özümüz "Kərbəla-5" əməliyyatında onları buna məcbur etdik və İraqın təcavüzkar olduğunu elan elədilər. Belə ki, yaman qorxuya düşdülər və əmin oldular ki, hər şey əllərindən çıxıb bilər.

Qorxusuz pərvanələr

Bir neçə dəfə onu ratsiya ilə səsledikdən sonra cavab verdi. Niyə gec cavab verdiyini soruşmağa vaxt olmadı, dedim: "Sənin üçün yaxşı bir ov var, ancaq öhdəsindən sən gələ bilərsən." Dedi: "Xeyir olar, inşallah." Dedim: "İraqlı bir komandan cəbhə xəttinə yaxın gəlib." Dedi: "Haradan bilirsən, hacı!" Səsi həyəcədən dəyişdi. Dedim: "Dəqiq məlumatdır. Kəşfiyyata gəlib." Əhatə dairəsini soruşdu və təqribi yerini söylədim. İraqlı komandan ondan 50-70 metr aralıda idi. Dedi: "Allaha təvəkkül..." Çox bacarıqlı bir şəxsə məlumat vermişdim, hər çıxılmaz

yoldan mütləq bir yol tapardı. Onun bənzəri "vəl-Fəcr-2" əməliyyatında "Hacı İmran" məntəqəsində baş verən hadisə idi. Eynilə əməliyyatın ikinci mərhələsində dörd gündən sonra Mürtəza Cavid və onun döyüşçülərini mühsirədən qurtardığımız vaxt idi. Hacı İmran batalyonuna baxan yüksəkliklərdən mənimlə rabitəyə girdi və dedi: "Hacı, haradasan? Məni görürsən?" Yüksəkliklərin yuxarisından aşağı baxdım. Saat günorta 3-4 olardı. Günəş dağın ətəyinə qalxmamışdı, amma onun əlində pulemyot tutaraq döyüşçülərin qabağında dayanmasını müəyyən etmək o qədər də çətin deyildi. Deyəsən, həmahəng olmadığından onlar batalyona hücum etməyə tərəddüd edirdilər. Amma o, ucadan "Allahu əkbər" – deyərək tərəddüdə son qoydu və Hacı İmran batalyonuna doğru hərəkət etdi. Uşaqlar da kiminsə başlamasını gözləyirləmiş kimi, onun dalınca qaçırdılar. Təqribən yarım saat sonra yenə ratsiya ilə dedi ki, hacı, xatircəm ol, "Hacı İmran"ın saqqalına od vurduq...

Onunla danışığımızın bitməsindən irəqlı komandiri əsir götürüb komandanlıq səngərinə gətirməsinə qədər yarım saat keçdi. Onun belə sürətlə əməl etməsindən təəccüblənməyim birinci dəfə deyildi. Fav əməliyyat məntəqəsi xüsusi həssaslığa malik idi və bizim Duz Karxanası ərazisində düşmənin vəziyyətindən xəbərimiz kifayət qədər deyildi. Götürülən əsirin düşmənin batalyon komandiri olması və hərbi hissə komandirinin məcburiyyəti ilə kəşfiyyata göndərilməsi məlum olduqda, tez işə başladıq və ondakı bütün məlumatı aldıq. O qədər məlumat vardı ki, onların hamısını qeydə almağımız iki gün çəkdi.

Şəhid Xəlil Mütəhhərniya həqiqətən də müqəddəs müdafiənin qeyri-adi adamlarından idi və sonralar

"Kərbəla-5" əməliyyatında bizi tərک etdi. İraq toplarından birinin partlayışı nəticəsində boynunun damarları partladı və qanı fəvvarə vurdu və cənazəsi başsız halda yerə düşdü.

Uca bir dirək

"Vəl-Fəcr-8" əməliyyatından sonra Ərvənd çayının qabarması praktiki olaraq bizim düşməne yetişməyimizi məhdudlaşdırmışdı və onların ön cəbhə xəttindəki vəziyyətindən xəbərsiz qalmışdıq. Döyüşçülər dəfələrlə gecə ikən gedib düşmənin mövqe və istehkamları haqda qarşı sahildən məlumat gətirmişdilər. Amma bu xəttin arxasında dəqiqliklə nəyin olduğunu, fəallıqlarını və hansı təchizata malik olduqlarını bilmirdik.

Bir neçə gün fikrə qərқ olmuşduq ki, sonunda çayın ortasında qərқ olmuş və uca dirəyi görünən gəmi nəzərimizi cəlb etdi. Gəminin dirəyi 8-10 metr hündürlükdə idi və biz onun üzərindən düşmənin mövqelərinin arxasını görə biləcəyimizə əmin idik. Dirəyin yuxarisına çıxmaq çətin deyildi, amma problem ora çıxıb, sübhədən axşama qədər orada qala biləcək arıq cüssəli birini tapmaq idi. Çox keçmədən Fəsadan olan 14-15 yaşlı zirək uşaqlardan biri könüllü oldu. O, hər cəhətdən bu işə münasib idi və çəkisi 50 kq-a çatmazdı. Mənim yanına gəldikdə, dedim: "Bir sutka orada qalacağını bilirsənmi?"

- Bəli, xəbərim var.
- Hətta ayaqlarını uzada bilməyib, yalnız dizlərini qucaqlayacağını da bilirsənmi?
- Nə olar.
- Düşmənin vəziyyəti haqda dəqiq məlumat verməlisən.

Əlini belinə qoyub sinəsini dik tutdu ki, günorta və ikinci namazlarını da qılacağam və heç nə yeməyəcəyəm ki, dəstəmazım batil olmasın. Hərəkət də etməyəcəyəm ki, yerim bilinməsin.

– Bərəkallah! Deməli, nə qədər çətin bir iş olduğunu və hər kəsin bunun öhdəsindən gələ bilmədiyini də bilirsən.

– Hacı, 14 gün orada qalmayacağam ki, cəmi on dörd saatdır. İnşallah, bir neçə badam və bir qab su ilə keçinərəm ki, gözlərimdə qüvvə olsun və yaxşı görə bilim.

Gözlərim doldu və alnından öpüb dedim: “Get, Allah sənə əcr versin!”

Sübh namazından qabaq, uşaqlar onu tamamilə məxfi şəkildə dirəyə çətdirdilər və yuxarıya qalxdı və bilmirəm, on dörd saat eni və uzunluğu 70 sm olan balaca yerdə necə oturdu. İraqlılara yaxın idi və onu görmürdülər. İraqlıların təchizat və sursatının sayını öyrəndi və çəkdiyi xəritədə onların səngərlərinin dəqiq yerlərini bizə göstərdi. İşini və on dörd saatın necə keçməsinə, qayıtdıqda ayaqlarının bir-birindən necə aralandığını və ağrısına necə dözməsini, dirəyin yuxarisından özünü necə aşağı endirməsini, necə namaz qılmasını və başı üstündəki günəşlə necə etdiyini soruşduq.

Heç nə demədi, yalnız səhərdən axşama qədər uzandı və ayaqlarını yığmadı. Bu qədər!

Əməliyyat gecəsi çayın o tərəfində xəritəsini dəqiqliklə çəkdiyi səngərlərin müqabilində qəlpə sinəsini yardı. Həmin gündən illər keçib, amma siz bəlkə də inanmayacaqsınız. Mən hələ də həmin günlərin həsrəti ilə onu düşünürəm və şəhadət məqamı Həsən Əşrafi – on dörd yaşlı fəsali bir gənc üçün elə də ucuz bir dəyər deyildi.

Üçüncü hidayət

Müharibədə briqadaların proqramlarından biri müxtəlif mənəvi şəxsiyyətləri cəbhəni görmək üçün qarşılamaqdan ibarət idi. Bu məsələ həm cəbhəni görməyə gələnlərin cəbhənin özünəməxsus ab-havası ilə tanışlığı, həm də döyüşən döyüşçülər baxımından yaxşı idi. Belə ki, gələnlər arasında seçilmiş şəxslər də vardı və onların cəbhənin mənəvi fəzasını doldurmaq üçün deyiləsi sözləri vardı. Eynilə maşına tökülən benzin kimi idi və döyüşçülərin döyüş ruhiyyəsini artırırdı. Yadımdadır, Şəhid Meysəminin Fav ümumi məntəqəsində səngərə girib təzə bir xəbər üçün o tərəf-bu tərəfə gəzdiyi gün idi. Hamımız sakit durmuşduq ki, görək nə deyir və onun dalınca Şirazın məşhur ruhanisi və keçmiş Şiraz imam cüməsinin qardaşı Ayətullah Sədrəddin Hairini gördüm. İçəri gəlib məni görərək dedi: “Cənab Meysəmi, bu ki, bizim Əsədimizdir, hara getmək istəsək, bizi aparır.” Şəhid Meysəmi mənə ikinci dəfə dedi ki, məbada, onu ön cəbhəyə aparasan! Amma Ayətullah Hairinin birinci cümləsi belə idi: “Cənab Əsədi, bizi cəbhə xəttinə apar, görək orada nə xəbər var!” Şirazlıların məşhur şirindilliyindən istifadə etdim ki, hələ təzə gəlmisiniz, bir az nəfəsinizi dərin, çay için. Belə etdim ki, bəlkə söz-sözü çəkər və ön cəbhəyə getmək yadından çıxar. Gülümsədi ki, nə eybi var, çay içərik, sonra da gedərik. Çarə yox idi. Cipi işə saldım, iki ruhani və iki ordu zabiti ilə yola düşdük. Düz Karxanası məntəqəsində cəbhə xəttinə çatdıqda, dedim: “Buyurun, Hacı! Bu da cəbhə xətti!” Mənalı şəkildə mənə baxdı; yəni Əsədi, bizə də yox da! Dedi: “Rəhmətlik atam uşaqlıqda bizi kifayət qədər aldadıb. Bizi ön cəbhəyə apar.” Dəlil gətirdim ki, orada şiddətli atəş açırlar və maşınla getmək olmaz. Sanki ön

cəbhədə nəyisə itirmişdi. Dedi: “Piyada gedərik.” Yox deyə bilmədim. Piyada yola düşdük. Havanın temperaturu 45 dərəcə idi, bizdən tər su kimi axırdı. Ön cəbhəyə çatana qədər yan-yörəməzdən bir-iki güllə keçdi. Dedim: “Daha buradan qabağa getmək olmaz.” Şəhid Meysəmi də təsdiq əlaməti olaraq başını bir-iki dəfə tərptədi. Ayətullah Həiri soruşdu: “Yəni, siz indiyə kimi buradan qabağa getməmişiniz?!” Dedim: “Hacı, siz elə buradan da iraqılları görə bilərsiniz, nə üçün qabağa getməyə israr edirsiniz? Buradan qabaqda bizim kəşfiyyatçılarımız gizləniqlər və gecə gedib gecə qayıdırlar ki, yerləri bilinməsin.”

Mənimlə Meysəmi onun israr etməsinə qarşı inadkarlıq edirdik. Dedi: “Əgər təhlükəlidirsə, özüüm təkəcə gedəcəyəm.” Zabitlərdən xahiş etdim ki, maşının yanına gedib biz qayıdana qədər orada gözləsinlər. Sayımız kanalın və gizlənmək üçün nəzərdə tutulan səngərin tutumundan çox idi. Qəbul etdilər və qayıtdılar. Üç nəfər yolumuza davam etdik. Yavaş addımlarla kanaldan keçərək kəşfiyyatın gizli səngərinə çatdıq. Kəşfiyyat döyüşçüləri həm şad olmuş, həm də təəccüblənmişdilər. Şadlıqları möhtərəm bir ruhanini gördüklərinə, təəccübləri də güclə yeriyan bu yaşlı qocanın bura qədər necə gəlib çıxmasına görə idi. Onunla Meysəmi sanki üzük qaşığı idi və döyüşçülər də üzüyün halqası. Ayətullah Həiri onların hər birinin alnından öpdü. Bir stəkan ilıq suyu yarıya qədər içdi və dedi ki, mən qəsdən bura qədər gəldim ki, sizə önəmli bir məsələni xatırladım. Döyüşçülər qulaqlarını şəkildə, sözlərinə davam etdi: “Hansısa bir yerin adresini bilmədikdə, kimdən onu soruşsanız, sizə üç cür istiqamət verə bilər. Birincisi, sizin istədiyiniz xiyabanı, küçəni, mənzil nömrəsini sizə dildə deyə bilər,

yaxud, ən yaxşı halda yaxınlıqdakı böyük binanın və ya məşhur idarənin adını sizə bildirər. İkincisi, ünvana dəqiq şəkildə kağıza yazar və onun istiqamətini oxlarla çəkər. Üçüncüsü, sizin əlinizdən tutub maşına oturdu, gedəcəyiniz adresə aparar və hətta mənzilin qapısını döyərək sizi mənzil sahibinə təhvil verər ki, xatircəm olsun. Üçüncü istiqamətləndirmə əvvəlkilərdən daha üstündür və Allah-taala sizi üçüncü növ istiqamətləndirmə ilə hidayət etmişdir. Çoxları burada olmaq istəyərdilər, lakin xalis olmadıqlarından burada deyillər. Öz qədrinizi bilin, çünki Allah yanında çox möhtərəmsiniz və mənim kimi yolda qalmış qocaya da dua edin.” Son cümlələri ilə səngərdəki iki-üç nəfərin gözündən yaş axmağa başladı. Mən Meysəminin gözündən yaş çıxdığını çox az görmüşdüm. Amma orada qızarmış gözlərini və başını aşağı salmasını və yanaqlarının islanmasını görməmək mümkün deyildi. Ayətullah Hairi yarım saat döyüşçülərlə söhbət etdi və sonra kanalın içi ilə yavaşca maşına və iki zabitin yanına tərəf qayıtdıq. Yol əsnasında onun sözləri haqda düşündüm və “Üçüncü hidayət” sözü istidə dəfərlənirdi, amma üzümə sərini küləyin dəydiyini hiss edirdim.

İran darvazalarının gücü

Favdakı qələbə heç də görməzdən gəlinəcək bir təcrübə deyildi. Dalgıcların Ərvəndin sürətlə axan suyuna üstün gəlməsi və döyüşçülərin bu çaydan keçməsi bizə bir daha belə bir təcrübədən istifadə edə biləcəyimizi xatırlatdı.

Sonda "Kərbəla" qərargahı komandirləri bir yere toplaşdı və məsləhətləşdilər və özümüzü sürətlə Bəsrəyə çatdırmaq üçün bir məntəqə seçdik. Xürrəmşəhrlə üz bəzən olan “Ümmür-Rəsas” adlı ada Ərvəndin ortasında yerləşir

və çayı iki hissəyə ayırırdı. Biz də qərara almışdıq ki, adını və "Əbül-Xətib" məntəqəsini ələ keçirməklə Bəsrəyə hücum etmək üçün mövqelərimizi möhkəmləndirək. Bu, bir daha Ərvənd çayını keçmək sayılırdı. Amma bu dəfə çayın ensiz yerindən keçməli idik. Məqsədimiz İraqın 3-cü və 7-ci hərbi hissələri arasındakı əlaqəni qırmaq və Bəsrəyə yaxın olan yolları ələ keçirmək idi. Bizə tapşırılan batalyonun adı "Kute Şeyx" idi. Əvvəllər orada cəbhə xəttimiz vardı və "Meyno" adası və Karunun Ərvəndə qovuşduğu yerin ərazisini tanıyırdıq. Oradakı coğrafi mövqeyimiz Favla müqayisədə daha əlverişli idi və çayın kənarında çoxlu evlər vardı. Belə böyük evlərdən birinin həyətinə hovuz düzəltmişdik. Onun qabağında istehkam düzəltmiş və bir neçə qayığa hava dolduraraq bir-birin üstünə qoymuşduq ki, əməliyyat gecəsi döyüşçülər minib hovuzdan keçərək Ərvənd çayına girsinlər. Əməliyyat başlamazdan öncə həmişəki kimi kəşfiyyata çıxıb düşmənin xəttinə nüfuz etmək yollarını araşdırdıq. Ərvəndin ortasında batmış gəmi həm bizim çaydakı gediş-gəlişimiz, həm də kəşfiyyat döyüşçülərinin bir-biri ilə qərarlaşdığı və orada gizləndiyi yaxşı bir yer idi. Müəyyən sayda sayrışan (yanıb-sönən) çıraqlar düzəlttik ki, onlar yalnız bir tərəfdən görünürdü və digər tərəfdən, hətta yuxarıdan baxdıqda belə bilinmirdi. Bunu suda üzən sala bağladığımız ki, gecələr yolumuz tamamilə bilinsin.

1986-cı il dekabr ayında gecəyarısı "Kərbəla-4" əməliyyatının rəmzi bildirildikdə və qüvvələrimiz düşmənin xəttinə hücumla keçdikdə, biz Ərvənd çayını keçən və asfalt yola çıxan birinci batalyon idik. Sol cinahımızda olan "Vəliyyə-Əsr-7" hərbi hissəsi də özünü çayın o tərəfinə çatdırdı. Əlaqə yaradaraq vəziyyətimizi Hüseyn Əlaiyə məlumat verdik. "Kərbəla-4" əməliyyatını "Nuh",

"Nəcəf", "Kərbəla" və "Qüds" qərargahları idarə edirdi və biz Nuh qərargahına tabe idik ki, onun da komandanı Hüseyn Əlai idi. Dedi ki, sağ və sol cinahınızla işiniz olmasın, axıra qədər irəliləyin. "Fəcr" və "Əbuzər" briqadasının döyüşçüləri o qədər irəlilədilər ki, yenidən əlaqə yaradıb ikinci yolu da tutduqlarını bildirdilər. Hələ də saxlanılan səs yazılarından da Rəşidin Əlaiyə belə dediyi məlumdur: "Siz əl-Mehdini özünüzdən ön cəbhə xəttiniz hesab edin. Əgər iraqılılar sübh hücumu keçsələr, Vəliyyə-Əsr-7 hərbi hissəsini yerlə yeksan edəcəklər. Bu baxımdan əl-Mehdi üçün dəstək qüvvələr və hərbi sursat nəzərdə tut."

Bunun mənası o idi ki, onlar bizim tutduğumuz mövqeləri qoruyacağımızdan və bütün briqadaların hava işıqlanmazdan qabaq bir-birinə birləşəcəyindən əmin idilər.

Biz "İmam Hüseyn-14", "Nəcəf-8" və digər briqadaların Ümmür-Rəsas məntəqəsində qaldıqlarını və İraqın cəbhə xəttini yara bilmədiklərini çox tez bir zamanda başa düşdük. Əlai də şəkkə düşdü ki, məbada, səhvən əl-Mehdi briqadası da o tərəfdə olmaya! Mənə dedi ki, araşdır gör həqiqətən ikinci yolu tutublar, ya yox? Məlumat rəisi Əli Fədəvi onun sözünü kəsdi və dedi: "Xəbər doğrudur. Bir nəfəri əl-Mehdi uşaqları ilə göndərmişəm. Dedi ki, ikinci yol əllərindədir." Hələ ki, olduğumuz yerdə dayanmağımızı bizə bildirdilər.

Gedib üçüncü batalyonu çayın o tərəfinə göndərdim ki, təmizləmə işləri aparsınlar və döyüşçülərin yolu uzanmasın. Döyüş məntəqəsi ardıcıl partlayışlardan yaranan toz-torpaq və gecənin zülmət qaranlığına bürünmüşdü və nigarançılığım hər an pulemyot və toplardan açılan atəşlərdən daha da artırdı. Gördüm bu

dəfə şərait həmişəki əməliyyatlardakı kimi deyil ki, düşmən xəttini fəth etdikdən sonra partlayış və güllə səsləri azalsın və onun səhəri yenidən iraqılıların atışma səsləri artmağa başlasın. Ələinin dalınca getdim. Onun naümid olduğunu gördüm. Digər briqadalarla nə qədər əlaqə yaratsaq da, cavab vermədilər. Qoşunları geri qaytarmaq qərarına gəldik, amma bir az gec idi. Hava işıqlanmış və bizim göstərişimizlə geriyyə çəkilməkdə olan döyüşçülər iraqılıların mühasirəsində qalmışdılar. Müqəddəs müdafiə illərinin ən acı anlarından biri gözlərim önündə idi. Təmizlik işləri aparmağa gedən birçə dəstək batalyonundan başqa digər döyüşçülər qayıda bilməmiş və əsir düşmüşdülər və bir qismi də qayıdarkən şəhid olmuşdu. İraqılılar çayın o tərəfindən özlərini bu tərəfə qayıq və ya üzməklə çatdırmağa çalışan döyüşçülərimizi davamlı atəşə tutur, hətta minaatanla vururdular. Digər briqadalarımız da bacardıqları qədər iraqılılara atəş açırdılar ki, onların atəşinin həcmi azaltsınlar. Bununla belə, azacıq adamdan başqa, döyüşçülərimizin çoxu qaldı, şəhid oldu və ya əsir düşdü.

Mərkəz məsullarının əlindən o qədər qəzəbli idim ki, maşına minib sürətlə qərargaha tərəf sürdüm. Yolda Möhsün Rzayini dişlərimin altında çeynəyirdim ki, qərargaha çatanda, ona ağzıma gələni deyəcəyəm. Çatan kimi, birbaşa onun yanına getdim və gördüm telefonla danışır. İki-üç metrliyində dayandım, o tərəf-bu tərəfə addımladım. Az qalırdım telefonu əlindən alıb yerə çırpım. Sözlərindən başa düşdüm ki, İmam Xomeyninin oğlu Seyid Əhməd vəziyyətlə bağlı məlumat verir və rəngi əhəng kimi ağarıb, əlləri əsir.

İraq təyyarə və topxanalarından açılan atəş bir an belə səngimir və bacardığı hər yeri vururdu. Möhsünün söhbəti

uzandıqda, qəzəbim bir qədər yatdı. Düşündüm ki, indi vəziyyət mənim ona ağzıma gələnə deyib əsəbimi yatırmaqdan daha pisdür. Özümü ələ aldım və getmək istədim. Qərargaha qayıtdım. Gördüm heç nə öz yerində deyil. Dörd yüz nəfərlik briqadamızdan yalnız otuz nəfər qayıdıb. Sağ qalanların da vəziyyəti yaxşı deyildi. Hər biri bir yerdə dayanıb ağlayırdı. Mürtəza Cavidinin halı hamıdan pis idi. Deyirdi: “Hacı, dua elə, tez şəhid olum! Hansı üzlə şəhid ailələrinə cavab verəcəyəm!”

Mən də onlardan yaxşı vəziyyətdə deyildim. Özümü ələ almışdım ki, digərlərinə təsəlli verim. Bir az sakitləşəndən sonra telefonu götürüb Möhsün Rzayi ilə təmas saxladım. Səsinin tutulduğunu və kədərli olduğunu eşitdikdə, dildə də olsa, dedim narahat olma, hara getmək lazımdırsa hazırıq ki, şəraiti dəyişək. Bir neçə dəqiqə zəhniyə nə gəldisə, danışdı və sözü uzaq keçmişə çəkdi. Şiələr məzlumluğu və məruz qaldığı cəfalardan söz açdı. Qərribə sözlər danışdı. Sanki o da bizim psixoloji gərginliyimizi azaltmağa və yüngülləşdirməyə çalışdı.

Həmin günün səhəri işimiz Fars əyalətlərindən zəng vurub övladlarının vəziyyətini soruşan camaata cavab verməkdən ibarət idi. Onların çoxu Mürtəzanı tanıyırdılar. Onun kiçik qardaşı Qəddimüəlla da əsirlər arasında idi. Kim onunla əlaqə saxlayırdısa, deyirdi ki, oğlunuz yaxşıdır, qardaşımın yanındadır. Sonradan məlum oldu ki, Amerika peykdən çəkilmiş mövqelərimizin, hətta hücumu keçəcəyimiz əsas keçidin dəqiq xəritə və təsvirlərini iraqılara vermişlər. Məqsədləri iraqın məğlubiyətinə mane olmaq, Bəsrəyə qədər gedib çıxaraq vəziyyəti dəyişməyimizin qarşısını almaq, həm də Mak Farlinə

İranda verilən cavabın əvəzini çıxmaq idi.¹ Beləliklə, İraq əsas hücum yerimizdən xəbərdar olaraq onun qarşısını almış, güclü müdafiə sayəsində, təbii və süni maneələrdən istifadə etməklə irəliləməyimizə imkan verməmişdi.

Təyyarə və vertolyotlarımızdan, topxanamızdan açılan atəş və bombardmanlardan, Ümmür-Rəsas və Bəvarin adalarına müvəqqəti də olsa, nüfuzumuzdan sonra yeddi min nəfərdən artıq itki verməsilə yanaşı, onların psixoloji baxımdan sarsıldıqları məlum oldu. Amma qəbul etməliyəm ki, bu, Bədr əməliyyatından sonra müharibədə nakam qaldığımız ikinci böyük hadisə idi.

Asılıdan əsasa doğru

İraq ən böyük əməliyyatlarımızdan birini boşa çıxardığından sevincək halda, şəhərlərdəki döyüşləri İran torpaqlarının daxilinə çəkməyə çalışdı və Favı geri almağa hazırlaşdı. Əlbəttə bu, düşmənin digər bir səhvi idi və elə düşünürdü ki, İranın illik əməliyyatı bitdi və bir müddət rahatlıqla nəfəs ala biləcək. Biz də onun bu zəifliyindən yararlanaraq müvəffəqiyyətli bir addım atdıq. Əslində tovlayıcı bir plan "Kərbəla-5" əməliyyatının əsasını qoydu.

¹ Ağ evin təhlükəsizlik müşaviri "Şon Dovlin" ləqəbli Robert Mak Farlin İrlandiya pasportu ilə içərisində bir ədəd kolt markalı tapança, bir dənə tort və Ronald Reyqan (Amerikanın o zamankı prezidenti) tərəfindən imzalanmış bir İncil kitabı kimi hədiyyələr olan hərbi təyyarə ilə 1986-cı il may ayının 25-i "Mehrabad" hava limanına enir. Amma İranın vəzifəli şəxsləri onu qəbul etməmək və onunla danışqlar aparmamaqla yanaşı, İmam Xomeyninin göstərişi ilə macəranı ifşa edirlər. Bu hadisə Amerikanın qəzəbinə bais olsa da Amerika-Sionist gizli planının reallaşmasının qarşısını alır. İranda və dünyada amerikalıların rüsvayçılığına səbəb olan bu hadisə "İranqeyt böhranı" kimi məşhurdur.

Karunun qərbindən Şələmçəyə doğru düşmənin başını qatmaq üçün yorucu başqa bir əməliyyat həyata keçirildi ki, Kərbəla-5 əməliyyatı düz-əməlli baş tutsun. Amma tam inamımız olmasa da "Fəcr-19" hərbi hissəsi və "Əbülfəzl-57" briqadası düşmənin ön xəttini yararaq Şələmçə qalası üzərindən keçdi. Zahirə qeyri-zəruri sayılan bu hadisə Kərbəla-5 əməliyyatının əsasını qoydu.

Cənab Rəfsəncaninin də iştirak etdiyi mərkəzi qərargahın toplantısında Möhsün Rzayi Kərbəla-5 əməliyyatını elə "Fəcr" və "Əbülfəzl" briqadası müvəffəq olduğu andan etibarən təklif etdi. Bəzi komandirlərin müxalifətinə baxmayaraq, verdiyi izahlardan sonra onun da (Rəfsəncani) təsdiqi ilə hamı sonda qane oldu. Bu qərarın alınması ilə hərbi qüvvələrini istirahətə göndərmək istəyən batalyonlar bu fikirdən daşındılar. Möhsün deyirdi ki, Ərvənddən keçməyə ehtiyac duymadan Şələmçədən Tənumə istiqamətində hücumla keçək, çünki Bəsrəyə yaxındır. Komandirlərin dəlili bu idi ki, məntəqə geniş olduğundan bura bir alay və briqada lazımdır və biz on beş batalyonu bu məhdud nöqtədə toplamaq məcburiyyətindəyik.¹ Beləliklə, əl-Mehdi hərbi hissəsi 1 km ərazidə "Yəzdan əl-Qədir" və "Kərbəla-25" batalyonunun arasında yerləşmişdi. Xətti təhvil alarkən həmin 1 km yarım km olmuşdu. Yeri gəlmişkən,

¹ Şələmçə İraqın Bəsrə şəhərinin sərhədinə ən yaxın olan məntəqədir və şimaldan Hüseyniyyə, cənubdan Ərvənd çayı, şərqdən Xürrəmsəhr və qərbdən İranla İraqın sərhəd xətti ilə əhatələnib. Bu nöqtə İraqın İrana hücum etdiyi bir neçə batalyonunun yerləşdiyi ərazi idi və döyüş baxımından strateji əhəmiyyət daşıyırdı və iraclılar Amerika və SSRİ-nin yardımı ilə burada çoxlu istehkamlar qurmuşdular. Amma bu maneələr 1986-cı ilin dekabr ayında Kərbəla-5 əməliyyatı ilə aradan qaldırıldı və Şələmçə İslam ordusunun əlinə keçdi.

qarşımızda su basmış ərazilər vardı. Başqa çarə yox idi, işə başladığ və bir neçə nəfəri elə ilk gecədən kəşfiyyata göndərdik. Şəhid Mütəhhərniya bir dəstə ilə özünün kəşfiyyata çıxmasına israr etdi. Ona mane ola bilmədim. Dalğıc paltarı geyindi və getdi. Bir-iki saat bir-birimizlə ratsiya ilə əlaqə saxladığ. Amma qəfildən səs kəsildi və nə qədər əlaqə yaratdımsa, cavab vermədi. Onun əsir düşməsi və ya şəhid olmasına şübhə eləmədik. Əməliyyata təyin edilən döyüşçülər onların dalınca getməyə hazırlaşdılar ki, sübh azanına bir neçə dəqiqə qalmış, yorğun və əzgin halda gəlib çıxdılar.

Xəlil məni görəndə kimi, gileylənməyə başladı ki, Hacı, dedim axı əməliyyat aparmaq olmaz. Heç nə hazır deyil. Məntəqə bir-birinə qarışıb, bir metrəndən-bir mina və tikanlı məfillər yerləşdirmişlər. Fuqas dolu çəlləklər və pulemyotlar da doludur. Dedim: “Bəs niyə ratsiyaya cavab vermirdiniz?” Dedi: “Gücümüz yox idi, bütün bədənimiz buz bağlamışdı və barmağımızla düyməni basa bilmirdik. Şaxta bizi qurutmuşdu.”

Suyun dərinliyi haqda soruşduqda, dedi: “Heç nə soruşma, ürəyim doludur. İstədiyini qədər enişli-yoxuşludur, bəzi yerlərdə yarım və bəzən də bir metrdir, hələ yolun ortasındakı hissədə suyun 30 sm olduğu yerdə əməliyyat gecəsi qayıqları əllə götürüb yolun o tərəfinə keçirməliyik.”

Yavaş-yavaş digər batalyonların da səsi çıxmağa başladı ki, əməliyyat məntəqəsinin ərazisi kiçikdir və əməliyyat mümkün deyil. Qərargaha getdik ki, bəlkə, vəziyyəti dəyişə bildik. Amma danışıqların nəticəsi əməliyyatın bir həftə sonraya saxlanması oldu. Korpus komandirlərinin əməliyyata başlamaq istəyində olduğunu gördükdə, əl-ələ verib ləngimədən qüvvələrimizi

hazırlamağa getdik. Həmişə belə idi. Hətta qorxmaz döyüşçülər belə gəlib bəyənmədikləri şeylərə etiraz edirdilər, amma kütlənin iradəsi bir məsələ ilə bağlı üst-üstə düşsəydi, hamı bir nəfər kimi qəbul edərdi. Etiraz və iradların mənasının altı illik döyüş təcrübəsindən sonra ölüm qorxusuna görə olmadığı çox yaxşı məlum idi. Aqılanə şəkildə rəftar edilməsinə israr edilirdi ki, az itki ilə ən yaxşı nailiyyətlər əldə edə bilək. Bununla belə, cəbhə xəttinə gedərkən bəsiçi və hərbiçilərimizin hazır olduğunu görüb heyrətdə qalırdıq. Döyüşçülərin ruhiyyəsi və onların əməliyyata başlamağa hazır olması, həqiqətən də qeyri-adi idi. Çətin bir əməliyyatdan çıxıb istirahət etmədən başqa bir əməliyyata başlamaq asan məsələ deyildi.

Nəhayət 1987-ci il yanvar ayının 9-na yetişdik. Kəşfiyyatçılar və dalğıcılar ardıcıl olaraq getməli idilər. Onların idarəçiliyini mərkəzi qərargahdan təqdim edilən və Tehrandan olan döyüşçülərdən birinə tapşırıdım. Yolu tanıdığımı və dəfələrlə kəşfiyyata çıxdığımı deyirdi. Mən də dedim: “Ya Əli! Bu da bizim kəşfiyyatçılarımız. Götür get!” Yola düşməzdən əvvəl uşaqlardan birinin mənə verdiyi şəkər və küncüdü onun ovcuna yıxdım. Alnından öpüb dedim ki, Allaha əmanət olun! Gedib ratsiyanı götürdüm və əməliyyatın kodunu dedim. Hazır olan briqadalar hücumla keçdilər. Bir saat sonra cəbhə xəttini yarım "Aşura" hərbi hissəsinin döyüşçüləri ilə birləşdik. Xəlili çağıraraq ratsiyanın yanında qoydum. Heç nə demədən yavaşca çölə çıxdım və döyüşçüləri irəliyə aparan BTR-ə mindim. BTR-in içi qaranlıq idi və heç kəs görünmürdü. Çoxlu səs-küy vardı, hamı danışdı. Bir qədər qabağa getdikdən sonra bir nəfər səsini ucaldıb dedi: “Qardaşlar səs-küy salmayın, görək haradayıq.” Xəlilin səsi idi.

Təəccüblə dedim: “Burada nə edirsən? Bəyəm ratsiyanın yanında deyildin?” Dedi: “Bir nəfər də sizə deməlidir ki, niyə gəlmisiniz?” Bilmirəm nə cavab verdim ki, bir nəfər bəsicı sözümü kəsdi və qaranlıqda səsinı qaldırıb dedi: “Yaxşı vaxta düşmüşünüz deyəsən. Bəyəm yeriniz darısqaldır, qonaqlığa getmirsınız ki!”

Uşaqlara çatıb BTR-dən düşdükdə, gördüyüm ilk şəhid ovcuna küncüd qoyduğum həmin kəşfiyyat döyüşçüsü idi. Yalnız adının Hüseyn olması yadımdadır. Nişanını iki hissəyə bölüb birini köməkçi qüvvələrə verdim. Əlimdə avtomat vardı və uşaqlarla irəlilədim və "Casim" çayından qabaqda yerləşən iraqılıların ikinci cəbhə xəttinin arxasında mövqe tutduq. O tərəfdən də digər batalyonlar balıqçılıq kanalında vuruşurdular. İraqlılar addım-addım geri çəkildilər. Mühasirəyə düşməmək üçün balıqçılıq kanalını əldən vermək istəmirdilər.¹

İkinci mərhələdə daha güclü əməl etdik və İraqı tamamilə təchiz olunmuş istehkamlardan, qala və beşbucaqlı səngər və Casim çayı, "Xəyyin" adasından geri oturduq. On altı gün davam edən döyüşlərdə İraqın ağır artilleriya atəşini cavab atəşi ilə susdurduq və döyüş ərzində onlar çoxlu, hətta Fav əməliyyatından daha artıq itki verdilər. Statistik məlumatlar düşmənin 81 təyyarəsinin vurulmasını, 90 mindən artıq ölü, yaralı və

¹ Şələmçə məntəqəsində çoxlu sayda çay, kanal, beşbucaqlı və aypara şəkilli istehkamlar vardı və onların bəzisi təbii idi və bəzisi də sonradan düzəldilmişdi. Sonradan düzəldilən kanallardan biri balıqçılıq üçün inşa edilən kanal idi və müharibədən öncə düzəldilmişdi. Onu sanki piyada qoşunların Bəsrəyə hücumunun qarşısını almaq üçün elə şəkildə düzəltmişdilər ki, zirehli qüvvələrin hərəkətini yavaşıtın. Bu kanal səbəbilə yaranan bataqlıqlardan keçmək piyadalar üçün çox çətin idi.

əsir verməsini bildirdikdə, bunun digər əməliyyatlarla müqayisədə misli olmadığına şübhə edilməməlidir.

Müqəddəs Müdafiə dövrünün ən çətin döyüşünün balıqçılıq kanalında olduğunu desəm, mübaliğə etməmişəm. Çoxlu sayda şəhid verdik və "İmam Hüseyn (ə)" hərbi hissəsinin komandanı Hüseyn Xərrazi, "Kərbəla" mərkəzi qərargahında İmam Xomeyninin nümayəndəsi höccətül-İslam Meysəmi və neçə-neçə komandan və briqada komandirləri onların yalnız bir qismidir. Mürtəza Cavid bu əməliyyatda şəhid oldu və onun şəhadəti haqda sonra danışacağam. Xəlil Mütəhhəniyə də Casim çayının arxasında şəhid oldu. Bizim orada sağ cinahımızda "Sarəllah-41" briqadası vardı və sol cinahımız Ərvənd çayına birləşirdi. İraqlılar ardıcıl olaraq cavab atəşi açırdılar. Xəlil daim hərbi təchizatın təmin məsulu Möhsünniyə ilə sursat və ərzaq çatdırması üçün əlaqə saxlayırdı. Minomyot və toplardan atılan mərmə partlayışları təchizat qrupunun vaxtında cəbhə xəttinə silah-sursat çatdırmasına mane olurdu. Xəlil informasiya məsulu idi və bütün dalğaları bilirdi.

Xəlil əsəbiləşdi və ratsianı yerə qoydu. Cəbhə xəttinə tərəf yola düşdüm və gördüm ki, sürücü təchizatı gətirib, amma 30 metr qalmış şəhid olub və təchizat maşının arxasındadır. Gecə idi və qaranlıqda heç kəs onu görmürdü. Qabağa getdim və gördüm ki, başqa maşın da bir qədər təchizat boşaldıb gedib.

Səhər Möhsünniyanı tapıb gətirdim ki, onları barışdırım. Xəlilin özü üçün düzəlttdiyi və bir nəfərdən artıq adamın güclə sığıdığı kiçik səngərdə üçlükdə oturmuş və İraqın açdığı atəşə cavab verməklə bağlı danışırıdım ki, birdən top gülləsi səngərin arxasına düşdü. Toz-torpaq yatanda, Xəlil dedi: "Nə olub?" Dedim: "Heç nə

olmayıb!” Köynəyin üst düyməsini açıb əlini çiynimin arxasına sürtdü. Qanlı əlini mənə göstərib dedi: “Necə yəni heç nə olmayıb?!” Əlimi tutub dedi: “Ayağa qalx, ayağa qalx, səni arxa cəbhəyə çatdırım.” Rabitə üzrə döyüşçülərdən birini çağırdı və o da məni motosikletlə tibbi yardım səngərinə apardı. Tibbi yardım məsulu Sədaqət orada idi. Dedim: “Tez ol, yaramı sarı, qayıtmalıyam!” Dedi: “Əvvəl iynə vurmalıyam.” Dedim: “Lazım deyil, qayıtmalıyam.” Onunla bacarmadım. İynəni vurduqda huşdan getdim.

Bir saat keçdikdən sonra gözlərimi açıb, Sədaqəti görəndə kimi qışqırıb-bağırmağa başladım ki, bu nə idi mənə vurdun! Mən indi cəbhə xəttində olmalı idim. Dedi: “Yuxugətirən idi, kimə vurmuşamsa, minimum üç saatdan sonra ayılıb, sən isə yarım saata oyandın.”

Tibb məntəqəsindən çıxıb cəbhə xəttinə tərəf qaçdım. Maşın da yox idi. Yol əsnasında hərbi hissə komandirinin canişini hacı Yədullahı gördüm, çox kədərli idi. Qorxdum ki, birdən cəbhə xəttimiz süqut etmiş olar. Dedi: “Xəlil və Möhsünniyyə şəhid oldular.” Sonra ətəyini göstərib dedi: “Bu tikələr Möhsünniyyənin beynidir.” Mən xəttə tərəf qaçdım. Çatdıqda, Xəlilin başının bədənindən ayrıldığını və tibb məntəqəsi döyüşçülərinin onu arxa cəbhəyə apardıqlarını gördüm. Avtomatı götürüb istehkamın üzərinə çıxdım. Başımı yuxarı qaldırmışdım ki, qəfildən kimsə ayağımdan çəkdi və yuxarıdan aşağıya sürüldüm. Başımı çevirib gördüm ki, “Kumeyl” briqadasının komandiri Əsgər Mahutidir. Dedi: “Burda nə edirsən?!” Dedim: “İndi hücumla keçəcəklər.” Dedi: “Bu bizə aiddir, siz burada olmamalısınız.”

Məni dinləməirdi. Üçüncü bir nəfər də gəldi və məni əlləri üstündə qaldıraraq maşının içində qoydular. Əsgər dedi:

“Ey Allah bəndəsi! Komandanlıq səngərinə gedib öz işinlə məşğul ol, bizdən başqa digər briqadalar da səndən əmr gözləyir!” Məni geri qayıtmağa məcbur etdilər. Bir neçə dəqiqədən sonra iraclılar hücumu keçirlər və Mürtəza Cavidü ayaq üstüdə istehkamin üzərində dayanıb minaatlarla tanklardan birini vurur. Başqa döyüşçülər də dörd tankı vururlar. Üç dənə tank gəlib istehkama yapışır və özlərini təslim edir. Həmin günün sabahı Əhvazda toplantıda olduğumuz zaman xəbər verdilər ki, Möhsünniyə sağdır və bir gözü çıxıb və başından cərrahiyyə əməliyyatı olunub.

Onu şəhidlərlə arxa cəbhəyə aparırmışlar. Baş yarıldığından və ondan bir qədər ağ rəngli maddə çölə axdığından uşaqlar onun şəhid olmasına şübhə etməmişlər, amma sağ qalmışdı. "Kərbəla-5" əməliyyatının bitməsi ilə vəziyyət yenidən İraqın zərərinə dəyişdi. Həm "Kərbəla-4" əməliyyatındakı geri çəkilməyimizin əvəzi çıxdı, həm də "vəl-Fəcr-8" əməliyyatı ilə İrannın artan siyasi mövqeyinə xələl dəymədi. Həmin səbəbdən, İraqın hamiləri bu böyük qələbədən narahat oldular və bütün tələblərimizin təmin olmadığı "598-ci qətnamə"ni qəbul etdilər. Bu qətnaməni qəbuletmə səbəblərindən biri onların İraq üçün düzəltmiş olduqları maneə və istehkamların yarılməsi idi. Onların zənnincə, heç kəs və heç bir şey onları aşı bilməzdi. Həmin məsələ düşməni təşvişə saldı; əslində qətnamə Xürrəmşəhr azad olduqdan sonra qəbul edilməli idi. Beləliklə, Xürrəmşəhrin fəthindən sonra döyüşün nə üçün davam etdiyini soruşanların cavabı da məlum oldu. Həmin vaxtlarda nə İraq, nə də dünyanın qüdrətli dövlətləri sülh istəmirdi. Beynəlxalq təşkilatlar təcavüz və zülmə məruz qalan dövlətimizin istəyinə əhəmiyyət vermir və İraq 1975-ci il Əlcəzair müqaviləsini və ya vurduğu ziyanı ödəməyi qəbul etdiyini elan etmirdi. Bu sualı verənlər

hökmən bilirdilər ki, İraq əksər məntəqələrdə hələ də İranın torpaqlarında idi və təcavüzkarlığından əl çəkmirdi.

Xürrəmşəhrin fəthindən sonra Təhlükəsizlik Şurasının qətnaməsi də atəşkəsin bağlanmasına isrardan başqa bir şey deyildi və mahiyyətə yalnız İraqın xeyrinə idi. Biz o zaman ya atəşkəsi qəbul etməli idik və İraq bizim torpaqlarımızda qalmalı idi və bunun mənası isə nə müharibə, nə də sülh deməkdi, ya da geriyyə qalan birçə yolu seçməli idik ki, o da müharibə idi və İraqı bizim minimum tələblərin qəbuluna vadar etməkdən ibarət idi. Təbii ki, ikinci yolu seçdik və başqa çarəmiz də yox idi.

Mən qaldım və...

İraqlılar arasında “işlo” kimi məşhur olmuşdu. O qədər iraqlıların səngərinə keçib ərəbcə danışır, “İşlunək?” (“Necəsən?”) – deyirdi ki, getdikdən sonra onun iranlı olduğunu və özünü iraqlı kimi göstərərək məntəqə haqda məlumat əldə etmək üçün onların arasına girdiyini bilirdilər. İraqın hərbi komandanlığı tərəfindən onun başına mükafat qoyulmuşdu. İki-üç dəfə radioda yalandan elan etmişdilər ki, “İşlo” kimi tanınan düşmən komandanı və Xomeyninin muzzuru Mürtəza Cavidı bu gün ərəb qəhrəmanları tərəfindən cəhənnəmə vasil edilib.

Ona görə hər bir briqadada onun kimi bir komandana sahib olmağı arzulayırdılar. Mən yaxşı dərk edib anlayırdım ki, Mürtəza Cavidı “Fəcr” briqadası ilə bizim briqadamız üçün döyüşdə qızıl bir fürsətdir. “Kərbəla-5” əməliyyatında “Sarəllah-41” briqadasının komandanı Qasim Süleymani ratsiya ilə qərargahdakılara qışqıraraq “İraqlılar bizi mühasirəyə alıblar, neçə metrliyimizdədirlər!... Bizdən kiminsə sağ qalacağını güman eləmirəm!... Qiyamətdə görüşənədək!...” –

deyəndə, zehnimə gələn ilk şəxs Mürtəza Cavid idi. Ratsiyanı götürüb dedim: “Qasim! Qasim! Cəfərdir!” Cavab verdi: “Cəfər, eşidirəm!” Dedim: “İşlonu sənin yanına göndərirəm.” Dedi: “Nə edirsən elə, amma tez ol!” Mürtəza sanki bizim sözümə bənd idi. Dedi: “Narahat olma, çatacam!” Elə dedi ki, sanki onlarla 100 metr fasiləsi var. Casim çayının arxasındakı döyüş beşbucaqlı istehkamların əhatə dairəsində idi. İşimiz düyünə düşmüşdü və müxtəlif bucaqlı maneələrdən keçmək olmurdu. Mürtəza öz dəstəsi ilə tez gedib iraqhlıları geri oturtmuş və "Sarəllah" briqadasının döyüşçülərini mühasirədən çıxarmışdı. Günorta olmuşdu və ratsiya ilə Fəcr briqadasının uşaqlarının vəziyyəti ilə maraqlanırdım ki, mənə nahar gətirdilər.

Bəsicilərdən biri mənimlə nahar gətirilən qabın arasında durub dedi: “Hacı! Üzr istəyirəm! Sizin burada payınız yoxdur! Geriyə qayıdın!” Təəccübləndim. Mən hərbi hissə komandiri idim və bu bölük də mənim komandanlığım altında idi. Bəsicilərlə sərt danışı bilməzdim. Mehribancasına soruşdum: “Nə üçün?” Dedi: “Siz qoşun komandirisiniz, əgər Allah eləmiş, burada şəhid olsanız, hamımızın ruhiyyəsi zəifləyəcək. Xahiş edirəm, geri qayıdın və icazə verin naharımızı arxayın yeyək!”

Sözünü qurtarıb getdi. Uşaqlar gülüşdülər və dedilər ki, çarə yoxdur, Hacı! Geri qayıtdım ki, istirahət edib yenidən bura gəlim. Yol əsnasında Əhməd Kazimiyə baş çəkdim. Nahara qalmağıma israr etdi, qəbul eləməyib öz döyüşçülərimizi yanına getdim. Çatan kimi xəbər verdilər ki, Cavid mərdliklə vuruşaraq şəhid olub. Süfrə arxasında otura bilmədim. Uşaqların yanında ağlamaq yaxşı olmazdı, ruhiyyələrini əldən verərdilər. Xəlvət bir yer

tapıb on beş dəqiqə ağladım, hiçqırıq mənə aman vermirdi. Üzümə su vurub uşaqların yanına qayıtdım və Cavidinin cənazəsini soruşdum. İraqlıların hətta onun cəsədinə belə rəhm etməyəcəklərini bildirdim. Uşaqlar mənə əmin etdilər ki, necə olursa olsun, onun cənazəsini gətirəcəklər.

Mürtəza getdi; mən qaldım və Qasim Süleymani. Həsretlə onun əfsanəvi mübarizəsini yad etdik. Mürtəza getdi və mən qaldım, bir də İraq radiosunun diktoru. Şad bir intonasiya ilə qışqıraraq elan edirdi ki, Xomeyni muzzuru İşlə bu dəfə doğrudan da, öldürüldü. Mürtəza getdi və mən qaldım bir də Səyyad Şirazi. Şiraza səfərlərinin birində Mürtəzanın qəbrinin ziyarətinə gedir. Fəsa şəhərinə, sonra Cələyan kəndinə çatır. Səyyadın yanındakılar danışirlar ki, onun məzarına 50 metr qalmış maşından düşür və hərbi addımlarla addımlayaraq məzarın yanına gedir. Ora çatdıqda hərbi salam verərək "Fatihə" oxuyur. Gəlişindən xəbərdar olan Korpus döyüşçüləri onun nahara qalmasını israr etsələr də deyir: "Mən vəzifə başındayam və yalnız İmamın alnından öpdüyü bir şəxsi ziyarət üçün gəlmişəm və getməliyəm." Hansı Səyyad?! Şəhadətindən sonra inqilab rəhbərinin onun tabutunu öpdüyü Səyyad.

Mürtəza getdi və mən qaldım, bir də onun vəsiyyətnaməsinin bir hissəsi. Yazmışdı: "Bilmirəm neyləmişəm ki, şəhid olmuram. Bəlkə də, qəlbim qaralıb. Allah rəhmət eləsin Mahmud Sütudəyə! Birlikdə söhbət edirdik ki, müharibə qurtardıqdan sonra sağ qalsaq, nə edəcəyik? Həqiqətən, yaşamaq və şəhid ailələrinin üzünə baxmaq olmurdu..."

Asimana səfər!

Onun qarşısında dizlərim üstündə oturmuşdum. O, cəbhədən soruşur və yazırdı. Mən hansı şəhərdən olduğunu soruşdum və ona qənd və peçenye təklif etdim. Çox hövsələsinin olmadığı və əsas mətləbə keçmək istədiyi bilinirdi. Stəkanı yerə qoydu və əlini əbasının cibinə salıb bir paket çıxardı və mənə tərəf uzatdı ki, sizə layiq bir şey deyil, necə məsləhət bilsəniz, eləcə də döyüşçülərə xərcləyin. Paket hələ əlimdə ikən hərbi hissədəki bəzilərinin qarasında danışmağa başladı. Zehmində onların hər biri ilə bağlı qalın qovluq ayırmışdı və bir-bir onlara müraciət edib adlarını çəkirdi. Yorulanda, başındakı əmmaməni tərپətdi və çayın qalanını başına çəkib dedi: “Əsədi qardaş, bunları ordudan qovun. Düzgün siyasi perspektivləri yoxdur. Əllərindən yeyib-yatmaqdan başqa heç nə gəlmir. Döyüşə yaramırlar... Özünüz bilirsiniz...”

Ancaq danışır və mənə reaksiya verməyə imkan vermirdi. Atəşin nəzərlərini ondan çəkdim və paketi ikiəlli ona tərəf uzatdım ki, bizim indi pula ehtiyacımız yoxdur. Sahibinə qaytarın! Gözünü mənə zillədi və üzünü turşutdu. Əhəmiyyət vermədim. Ayağa qalxıb səngərdən çıxdım ki, təmiz hava alım.

Uzun müddət keçdi. Amma onun ordudan qovmaq istədiyi kəslər hələ də əl-Mehdi hərbi hissəsinin ulduzları idilər. Onun qovdurmaq istədiyi uşaqlardan biri əməliyyatların birində ağır yaralanmışdı. Öz şəhəri ilə 100 km aralı olan xəstəxanada yatdı. Heç kəsə, hətta 18 yaşlı həyat yoldaşına belə xəbər vermədi. Bir həftə sonra oradan icazəsiz çıxıb 800 km məsafəsi olan cəbhəyə geri qayıtdı. Yarası o qədər ağır idi ki, qanaxması vardı və hətta özüm

onun günortayla ikinci namazı arasında qana bulaşmış paltarını dəyişməli olmuşam...

Dünyanın qəribə hadisələri haqda nə deyim?! Mən sonralar həmin etiraz edən şəxsin İmamdan sonra inqilabi xətdən ayrılaraq rejim və rəhbərin qarşısında duracağıının və Təmrəs Çegininin həmin halla "Kərbəla-5" əməliyyatında sinəsindən güllə dəyib asimana səfər edəcəyinin şahidi olmuşam.

Hələbçə günəşi

İşimiz bu dəfə İraqın Süleymaniyyə əyalətinin yüksəklikləri üzərində bir əməliyyata görə ölkənin qərb tərəfinə düşdü. "Kərbəla-5" əməliyyatındakı qələbə böyük və həlledici idi, amma bu, cənubdakı keçilməz dalanlar üçün işə yaramadı. Qərb bölgəsinə yollandıq ki, bəlkə iraclıları o tərəf çəkə bilək və yenidən daha yaxşı fürsətdə cənuba qayıdaq. Uğur əldə etmək hələ bizim ixtiyarımızda idi, lakin düşmən də keçmiş hərif deyildi. Şərait elə gətirmişdi ki, İraqın müharibə maşınıni tamamilə durdura bilmirdik. Onların təcavüzkar qüdrətinin əsas məğzini, xüsusi olaraq müharibənin son iki ilində namərdcəsinə kiməyevi silahlardan istifadəsi təşkil edirdi. Biz əsla bu mənfur iş əl atmırdıq və tamamilə embarqo şəraitində idik, hətta tikanlı məftilləri və kisələri belə qara bazardan alırdıq; hansısa bir silah döyüşdə xarab olsaydı, onu təmir edə bilmirdik. Amma İraq Ərəbistan və Küveytin dollarları ilə günbəgün möhkəmlənir, İordaniya və Küveyt sahillərindəki limanlar silah-sursat daşımaqla məşğul olurdular. Təbii ki, biz yalnız bir ölkə ilə döyüşür və qüdrətli bir rejimlə mübarizə aparırdıq. İraq İrana hücum etdiyi gün 12 zirehli texnikaya və piyada qoşunlara malik idi ki, onu üç dəfə tamamilə məhv etmişdik; onların hərbi

qüvvələri öldürülmüş və əsir götürülmüşdü. Amma Amerika, Ərəbistan və SSRİ silahları ilə yenidən bərpa edilmişdi. İlk gündən bu vəziyyətdə olan ölkə müharibənin sonunda 52 hərbi orduya malik idi və özü də kamil şəkildə təchiz edilmiş, Amerika peyklərinin dəstəyinə sahib olmuşdu. Əgər bundan başqa bir şey olsaydı, müharibənin ilk iki ilində İraqın işini bitirər və Bağdada qədər gedib çıxardıq. Belə ki, İraq torpaqlarımızdan 17 min km ərazini işğal etmişdi və bu, Livanın 1.5 hissəsi demək idi və biz “Saminul-Əimmə”, “Fəthul-Mubin” və “Beytül-Müqəddəs” adlı üç böyük əməliyyatla onları torpaqlarımızdan çıxardıq. Bunun mənası bizim hərbi qüvvəmizin, mədəniyyət və psixologiyamızın düşmənlə müqayisədə üstünlüyü demək idi.

Amma müstəmləkəçi qüvvələr İraqı himayə edirdilər. Ona kimyəvi silah və ondan istifadə etməyə icazə verir, biz haqlı olduğumuz halda sülh şərtlərimizi qəbul etmirdilər.

1988-ci ilin sonları İranın əksər şəhərləri, xüsusilə də Tehran İraq raketlərindən açılan atəşə məruz qalırdı və ölkə rəhbərliyi 598 sayılı qətnaməni araşdırmaqla məşğul idi. Biz də müxtəlif cəbhələrdəki bir neçə kiçik əməliyyatdan sonra qərb bölgəsinə yollanmaq və böyük əməliyyata başlamağa hazırlıq görürdük. Həmin əməliyyat “Hələbçə” adı ilə məşhur olan “vəl-Fəcr-10” əməliyyatı idi...

Sonunda hamımızın əhvalını korlayan əməliyyat haqqında danışmaq o qədər də asan deyil.

Həddən artıq çətin şərait və hündür yüksəkliklərdə müvəffəqiyyətli bir əməliyyat keçirərək 5000 əsir götürüb, Nosud şəhərini yeddi illik işğaldan azad etməyimizə və İraqın 30 km-liyinə, Dərbəndixan səddinə qədər

irəliləməyimizə baxmayaraq, düşmən məzlum Hələbçə əhalisini kimyəvi bombalarla atəşə tutmaqla bu əməliyyatın kitabını bağladı. Biz çoxlu itki vermədik və mövqələrimizi qoruduq. Amma o hadisə, hətta müharibəyə ədalətlə yanaşan əqidəmizə sığmadı və zənnimcə, heç bir müharibədə onun oxşarı baş verməmişdir...

Şəhid Sütudədən sonra əl-Mehdi briqadasının komandir müavini Yədullahi ilə "Dələyeku" yüksəkliyində idik və "Seyid Sadiq" və "Xərmal" səhraları görünürdü. Kazerunlu Məhəmməd Qasiminin qışqıra-qışqıra "Haradasan, Əsədi qardaş, məktubu götür?" – dediyini eşitdim. Dedim: "Niyə uzaqda dayanmısan, qabağa gəl!" Əlinin arxasını gözlərinə çəkib dedi ki, vallah görmürəm. Dedim: "Nə olub?" Dedi: "Bilmirəm niyə gözlərim yaxşı görmür, indi necə gedəcəyəm?" Öz gözlərimin də yandığını hiss etdim, lakin o isə ümumiyyətlə görmürdü. Külək bizə tərəf əsirdi və bu, kimyəvi maddələrin təhlükəsindən xəbər verirdi. Maşına minib üçümüz də təhlükəsiz bir yerə getdik. Təzə paltar tapıb yuyunduq. Bir neçə saat keçdikdən sonra Yədullahi ilə məntəqəyə qayıtdım. Qayıtdıqda, vəziyyət tamamilə dəyişmişdi. Tükürpədən səhnələrlə üzləşmişdik. İraq təyyarələri Hələbçədən qaçıb İrana sığınmaq istəyən əhaliyə də aman verməmişdi. Əhalinin arasında bizim döyüşçülərimizdən də vardı. Məsələn, hacı Rza Musazadə. Cənazəsi üç gündən sonra tapıldı. Onu yaralılarla arxa cəbhəyə apardıqlarını düşünürdük, amma ondan xəbər çıxmıdıqda, məntəqəni axtardıq və gördük ki, bağı hasarını tikmək üçün yerə tökülən daşların yanındadır. Daşların yanında yalnız bir cənazə düşüb qalmamışdı, inqilabdan əvvəl acı-şirin xatirələr, mübarizələr, Nurabad Korpus orqanının təşkili, Təbrizə getmək və yeddi il müharibədə birlikdə

olmaq və bir ömür fədakarlıq cansız şəkildə yerə düşüb qalmışdı. Günəş saçırdı ki, bu sətirlərdə yazılmaq üçün daha da parləsın!

Ətrafda çoxlu cənazələr vardı. Yədullahi onlardan birinin yanında məni səsleyib soruşdu: “Sənin nəzərinə, bu adam təyyarəçi deyilmə?”

Gedib baxdıqda gördüm ki, yaraşlıq və yetkin bir cavandır, əynində təyyarəçilərin geyiminə oxşar paltar var. Bədəninin yarısı örtülmüşdü, adyalı kənara çəkildə, gördüm əynində kürdlərin geydiyi şalvardan var, yanında da başqa bir cənazə uzanıb. Adyalı çəkdim, arvadı idi. Qucağında da iki yaşlı körpə bir uşaq vardı. Səkkiz illik müqəddəs müdafiənin əzab-əziyyət və dərdi bir tərəfə, beş min sırayı və müdafiəsiz adamın kimyəvi silahla qətlə yetirilməsi də bir tərəfə. İraqın kimyəvi bombardmanı ilə onlar bacardıqları şeyləri götürərək İrana tərəf qaçmışdılar. Yolun ortasında vəziyyətləri pisləşdikdə və nəfəs almaları çətinləşdikdə, götürdükləri əşyaları azaldılar. Bir tərəfdə adyal, bir tərəfdə balış, digər tərəfdə də götürdükləri azuqələri qalmışdı. Hətta yüklərini yüngülləşdirmələrinə baxmayaraq onların çoxu məqsədlərinə çatıb bilməmişdi. Çayın o tərəfində əşyaları, bu tərəfində də cansız və hərəkətsiz cənazələri qalmışdı. Hətta onların bəziləri yola düşərkən mal-qaralarını da özləri ilə götürmüş və şəhərdən çıxmışdılar. Analarının belində olan və ya atalarının qucağında ölənlər körpə uşaqları, yaxud qaçmağı bacaran, lakin hər biri bir tərəfdə yığılıb ölənlər uşaqları görüb ağlamaqdan gözlərimizin yaşını qurumuşdu...

Bir həftə sonra özümü Nurabada - hacı Musa Rzayinin dəfn mərasiminə çatdırdım. Mərasimin başlanmasına bir neçə dəqiqə qalmış hərbiçilərin və qadınların onun

cənazəsi üstündə qeyri-adi ağlaşması bizi lərzəyə saldı. Toy mərasimlərindəki kimi mədhiyyələr deyərək cənazəsinə yaxınlaşdılar. Hərbiçilər bir qədər aralı dayandılar. Mən qabağa getdim ki, nə baş verdiyini anlayım. Onların qabağında bir qadın vardı və əlində bir kasa tutmuşdu. Özünü mənə çatdırıb Kazerun ləhcəsilə dedi: “De görüm qardaşımın cənazəsi haradadır?”

– Buradadır. Gözünüzün qabağında. Nə üçün belə edirsiniz?

– Nə edirik ki? Qardaşımızdır, iftixarımızdır. Ölməyib ki, şəhid olub.

– Bu qabdakı nədir?

– Xınadır!

– Xına?

– Bəli, xına!

– İstəyirəm qardaşımın əl-ayağına, saqqalına xına vurum.

– Tabutun qapağını qaldırdı və qardaşının kəfənini açıb üzünü, əlini və ayaqlarını öpdü; xüsusi aramqla ona xına yaxdı. Dedim ki, cənazəyə zəhərli kimyəvi maddə dəyib və dəri xəstəliklərinə tutula bilərsiniz, sizin üçün təhlükəlidir.

– Başını qaldırıb acı-acı təbəssüm etdi və dedi: “Bütün varlığımız burada yatıb, artıq itirəcək bir şeyimiz yoxdur.”

– Korpus üzvləri və orada olan iştirakçıların aram şəkildə ağlaması bacının qardaşına olan sevgisini gördükdə, şivən qoparmağa çevrildi və tab gətirə bilmədilər.

Uca qayalar

Şəhid Əli Səyyad Şirazi "vəl-Fəcr-10" əməliyyatının müvəffəqiyyətli amili və Korpus döyüşçülərinin qəlbinin qüvvəsi idi. Ordunun əməliyyatda xüsusi iştirakı nəzərdə tutulmasa da, Səyyad Korpus döyüşçüləri ilə həmişəki səmimiliyinə əsasən, ordunun hərtərəfli hazır olması əmrini vermişdi. Onun gəlişi ilə Hərbi Aviasiya qüvvələrinin döyüşçüləri də məntəqəyə gəldilər və uğurlu əməliyyatın həyata keçirilməsi üçün şərait yarandı. Əməliyyatdan qabaq Möhsün Rzayi təkid edirdi ki, Səyyadı ön cəbhə xəttinə aparım; həm öz qüvvələrimizin yerləşdiyi mövqeləri, həm də düşmənin yerləşdiyi yerləri dəqiq şəkildə görüb xəbərdar olsun və onun nəzərindən istifadə edək.

Hava yağışlı və küləkli idi və yol əsnasında təhlükə ilə üzləşəcəyimizdən qorxurduq. Həmin səbəbdən, bir qədər tərəddüd elədim ki, Səyyadı aparmayım. Lakin onun israrı Rzayidən daha çox idi və mənim onun gəlməməyi ilə bağlı tövsiyəm işə yaramadı. İkilikdə yola düşdük. Hələ bir neçə dəqiqə getməmişdik ki, şıdırgı yağış yağmağa başladı. Külək o qədər şiddətli idi ki, yalnız beş-altı metr qabağı görmək olurdu. Qorxurdum ki, yolu azaq və ordunun ən önəmli komandanlarından biri məntəqənin sıldırım qayalıqlarında mənimlə birlikdə itə. Gah sağa, gah da sola çevrilirdim. Sanki Səyyad da getdiyimiz yolu yaxşı tanımadığımı anlamışdı. Soruşdu ki, bu tərəfdən getməli olduğumuza əminsənmi?! Mən də hər dəfə elə cavab verirdim ki, həm narahat olmasın, həm də əgər yolu azmış olsaq belə, xəcalət çəkməyim. Əvvəlcədən nişanələrini zehnimdə saxladığım iki-üç qayanı axtarırdım. Onlardan ikisi böyük qaya idi və biz onların arasından keçməli idik. Yol uzaq deyildi, amma çoxlu qayalıq və təpələrin

vahiməsi, güclü yağış və şiddətli külək də yolu tanıyan adamı çaşbaş sala bilərdi.

Zehnimdə bir neçə iraqının bir qayanın arxasından çıxaraq qabağımızı kəsəcəyini və bizi əsir götürəcəyini düşünürdüm. Həqiqətən də, özümə güllə dəyməsindən və ya əsir götürülməyimdən qorxmurdum. Düşünürdüm ki, bu şəkildə mən ordunun ən önəmli komandanını ikiəlli iraqlılara təqdim edirəm. Səyyada baxdığımda, təbəssüm etdi və bununla da məni xatircəm etdi. Şiddətli külək onu irəliyə itələyirdi. Üzrxahlıq edərək geri qayıtmaq təklifini etməyə hazırlaşırıdım ki, birdən həmin iki böyük qaya görünməyə başladı. Sanki önəmli bir kəşf etmişdim. Qışqırmağa başladım ki, cənab Səyyad, düz gəlmişik! Gözlərimi qayalardan çəkmirdim. Deyirdim məbada, gözlərimdən itər və yeganə ümidim naümidliklə əvəz olunur. Səyyad güldü ki, sən elə əvvəldən yolu tanıyırdın, sadəcə məni incitmək istədin, cənab Əsədi! Kəşfiyyat döyüşçüləri həmin iki qaya ilə yüz metrlik fasilədə idilər. Səsimi eşitdikləri zaman bizə tərəf qaçdılar. Səyyadın mənimlə birlikdə olduğuna inana bilmirdilər. Bir-bir gəlib onu qucaqlayır və üz-gözündən öpürdülər. Quru paltar gətirdilər, geyindik. Paltar Səyyadın əyninə görə deyildi və özü də gülməyə başladı. O, döyüşçülərin arasında uzun müddətlik səfərdən gələn əziz bir adam kimi idi. Hamı onun ətrafına toplaşaraq ağzını açıb deyəcəyi sözləri eşitmək intizarında idi. Döyüşçülər onun yaş paltarının ciblərində canamaz, möhür, təsbeh, İmamın şəkili və s. nə var idisə təbərrük olaraq götürürdü. Səyyad yalnız kiçik cib Quranını geri aldı və dedi: “İcazə verin yeganə munis və həmdəmin özümün olsun!” Paltarımız quruduqda, Səyyad dedi ki, geyinib gedək. Kəşfiyyat döyüşçüləri məntəqənin hava durumunun yolu davam etmək üçün

münasib olmadığını bildirdilər. Amma Səyyad deyirdi ki, vaxt azdır və məntəqə ilə daha tez tanış olmalıdır. Yağış narın-narın yağdı və bu dəfə daha əminliklə yol gedirdik, çünki cəbhə xətti ilə fasiləmiz çox deyildi və mən qalan yolu tanıyırdım. Cəbhə xəttinin döyüşçülərinin isti qarşılınması heç də kəşfiyyat döyüşçülərininkindən az olmadı. İndi bizim iraclılarla fasiləmiz ən az həddə, 200 metrə qədər idi. Hələ də Səyyadın məntəqənin xırdalıqlarına diqqətlə nəzər salması və qeyd etməsini yadımdan çıxartmamışam. Sonradan qeydlərini hərbi hava qüvvələrinin ixtiyarında qoyduğu məlum oldu. Səyyadın bəsicilərlə rəftarı və onlara xüsusi məhəbbət göstərməsi, mənim çox az ordu komandanlarında müşahidə elədiyim məsələlərdən idi. Özü bir neçə səngərə getdi və hər bir səngərdə bir qədər oturdu və döyüşçülərlə söhbət elədi. Hər bir səngərdə yeni şeylər danışdı və sözləri mənim üçün yorucu deyildi. Yavaş-yavaş qürub olurdu və biz qayıtmalı idik. Bu dəfə Səyyad məndən qabaqda gedir və deyirdi: “Əsədi, əgər səhv etmərsən, o qara qayanın yanından keçməliyik!...”

Mən də gedim?

İstirahət etmələri və ya yemək yemələri üçün altı-yeddi nəfərlik bir yer idi. Səngərin eni 2 metr və uzunluğu 4 metr idi. Tavanı alçaq olduğundan, namaz qılmaq üçün çölə çıxırdıq. İki dənə səngər idi və bir-birindən on metrlik məsafədə kürdlər tərəfindən düzəldilmişdi. Biri özlərində idi və birini də bizə vermişdilər. Çəyirtkə ilə dolu olan yüksəkliklərdən dərənin aşağısına enməyimiz iki saat çəkdi və gördük ki, təqribən, iyirmi nəfər bir yerə toplaşmış. Şama bir neçə lobya konservi vardı. Yarım saat da söhbət edib yatmağa hazırlaşdıq. Nə qədər düşündümsə, gördüm

bu qədər adamla səngərdə yatmaq olmaz. Uşaqlar sübhdən orada idilər. Bizim yuxarıdakı yüksəklikdə əşyalarımız vardı və onları aşağı daşımalı idik. Qardaşım Salehi çağırıb dedim: “Dörd dənə ulaq götürüb yuxarı qalx və bir neçə çadır və yatmaq üçün ləvazimat gətir.” Sonra uşaqlardan birinə üzümü tutub dedim: “Rza, sən də ona köməyə get.” Dedi: “Tək gedim?” Dedim: “Xeyr, kim lazımdırsa apar.” Səngərdən bir səs gəldi ki, Hacı, mən də gedim? Cəhrom uşaqlarından olan Murad Rəhmani idi. O, bir növ səngər sahibi də sayılırdı və oranı o düzəltdmişdi. Ayağını yatmaq üçün nəzərdə tutulan hərbi kisəyə salmışdı, lakin ayaqlarını uzada bilmirdi. Dedim: “Yaxşı, rəhmətliyin oğlu, sən də get!” Ayağa qalxıb səngərdən çölə çıxdı və Salehin ardınca beş-altı nəfər getdi. Uşaqlardan biri güldü ki, Hacı, öz aramızdı, səngəri boşaltdın ha! Uşaqlar gülüşdülər. Özüm də güldüm, amma heç nə demədim. Bəlkə də, işimin içində bir şıltaqlıq da vardı. Gedənlər istirahət etmişdilər və səhərə qədər söhbət eləmək istəyirdilər; sabah qərargaha toplantı üçün getməli olan bizim də yuxumuzu qaçıracadıqlar.

Uşaqlar ulaqları çətinliklə çölə çıxardılar. Bəhmən ayında İrənin hər yerində hava soyuq keçir. Ölkənin qərb bölgəsi isə şaxtanın məskənidir. Murad Rəhmani ulaqların sözə baxmamağından əsəbiləşərək onları çubuqla vurur və deyirdi: “Çər dəymiş.” Bir az yol getdikdən sonra yenə də çubuqla vurur və deyirdi: “Dilindən ilan vursun, dilinə yiyəlik edə bilmirsən? Məni çöllərə saldın.” Yolun ortasında şaxta kələyini kəsdikdə, titrək səslə deyir ki, ay yataq kisəsi, qarnın cırılsın, bir az uzun olsaydın olmazdı?! Yüksəkliyə yetişib çadırları yükləyib qayıdana qədər özünü hey söyürmüş. Saleh deyirdi: “Elə hey gülürdük. Gülməkdən yuxarıya nə zaman çatdığımızı bilmədik.”

Sübh gəldilər. Uşaqlar səhər yeməyi süfrəsi arxasında Muradın sözlərini təkrarlayıb gülüşürdülər. Hələ də illərdən sonra bu şeyi unutmamışlar və onu gördüklərində bir-birini ələ salıb gülürlər.

Qərargahdakı toplantıya getmək üçün yola düşmüşdük, geri qayıdıb başımı səngərə saldım və dedim: “İnşallah hava yaxşı olanda, imkan daxilində yuxarı qalxıb qalan əşyaları da gətirin.” Saleh dedi: “Hacı, mən də gedim?!” Uşaqların şaqqanaq çəkərək gülüş səsi səngəri bürüdü. Murad özü də hamıdan daha çox gülürdü.

Təcavüzün təkrarlanması!

İraqlıların Fava hücum etməsi xəbəri 1988-ci il aprel ayının son günlərində biz hələ ölkənin qərbində olduğumuz zaman bizə çatdı. Bizim vəziyyətimiz Hələbçə əhalisinin məzlumcasına şəhadətə çatması məsələsi ilə mürəkkəbləşmiş və bizim burada qalmağımız uzanmışdı. Səddamın Favla bağlı uzun zamandır planları vardı, amma qüvvələrimiz və Favdakı keçmiş müqavimətimiz onun oranı rahatlıqla ala bilməyəcəyinə bir mesaj idi. Bu dəfə dünyanın onun cinayətlərinə göz yumduğunu gördükdə, indi də zəhərli maddə və geniş miqyaslı kimyəvi bombalarla Favda olmağı qeyri-mümkün etmişdi.

Cənuba çatıb qüvvələrimizi yerbəyer etməyə çalışana qədər Fav əlimizdən çıxmışdı. İndi İraq əllərini yuxarı qaldırıb kimyəvi silahlarla müharibəni təhlükəli mərhələyə çatdırmışdı. Bu hadisədən bir-iki ay sonra 598 sayılı qətnamə İran tərəfindən qəbul edildi. Qətnamənin qəbul edilməsinin mənası müharibənin sonunun yaxınlaşması demək idi. Qətnamənin araşdırılması İran siyasətçiləri üçün uzun müddət davam etməsinə baxmayaraq bu, döyüşçülər üçün qəfil və gözlənilməz oldu. Döyüşçülərin

narahatçılığı komandirlərin Əhvazda toplantı keçirməsinə səbəb oldu və nəticədə Tehrana gedib İmam Xomeyni ilə görüşmək və ona “əgər səhlənkarlıq etmişiksə, bundan sonra düzəliş etməyə hazırıq” – deyərək bildirmək qərara alındı. Tehranda heç kəs bizi qəbul etmədi və vəziyyət böhranlı olduğundan, geri qayıtmaq göstərişi verildi və biz də qayıtdıq. Halbuki qarşılaşdığımız vəziyyətdən razı deyildik. Daha çox İmam Xomeyninin səhhətindən narahat idik və ona itaətimizi bildirmək və düşmənlə döyüşməyi davam etdirməyə hazır olduğumuzu elan etmək istəyirdik.

Əhvaza çatdıqda, yenidən toplantı üçün “Şəhadət İntizarında Olanlar” qərargahına getdik. Oradakı dialoqlarımız müəyyən bir nəticə vermədikdə, xəbər verdilər ki, İraq hücumu keçərək Şələmçədən Xürrəmşəhri işğal etməyə gedir. İraq Fəvdakı əməliyyat metodundan istifadə edərək məntəqəni kimyəvi maddələrlə zəhərləmişdi. Yola düşdük. Xəbər tezliklə bütün ölkəyə yayıldı və İmam da müqavimət əmri verdi. İranın hər yerindən müharibənin əvvəlindəki kimi könüllülər cəbhəyə axışmağa başladı.

Əhvaz və ətraf məntəqədən olan döyüşçülər İraqın yolunu kəsmişdilər. Amma heç bir istehkam və ya cəbhə müəyyən deyildi. Bizim səkkiz il mütəmadi olaraq öyrəşdiyimiz müharibəyə yox, daha çox təkbətək döyüşə bənzəyirdi. Haradasa, döyüş qarmaqarışlıq savaşı idi, bəzi yerlərdə iraqılılar irəli gəlmişdilər və biz onların daxilində idik, bəzən də əksinə. Yadımdadır, bir gün iraqılılar üç dəfə "Nimnəvəd" dayanacağı deyilən Hüseyniyyəyə çatmamış, Əhvaz-Xürrəmşəhr yolundan mən, Qasim Süleymani və döyüşçülərimizin yanından keçib getdilər və biz də yenidən qabaqlarına çıxdıq. Belə ki, əsir düşə biləcəyimizi

öz gözlərimizlə görürdük. Hətta bir gecə səhərə qədər iraqlılara çox yaxın bir yerdə yatmışdıq. Səbhə yaxın oyandıq və batalyonları döyüşə hazırlamaq üçün getdikdə, gördük ki, "Sarəllah" ordusunun tankları həmin yaxınlıqdadır. Süleymaniyə üzümü tutub dedim: "Yaxşıdır, səbh olmamış tankları irəli göndərin." Dedi: "Hansı tankları?" Dedim: "Bəyəm bunlar sizin tanklar deyil?" Dönüb bir də tanklara baxdım və təəccüblə dedim: "Xeyr, deyillər! Haradan bizim tanklarımızdır?!"

Hava hələ yaxşı işıqlanmamışdı. Ehtiyatla qabağa gedirdik ki, birdən Süleymani əlimdən tutdu ki, dayan görün, birdən iraqlılar olar! Yenidən baxdı və dedi: "Allaha and olsun, iraqlılardır!"

İrəli aparmaq üçün bir dəstəni hazırlayan Əsgər Mahutini çağırdım. Hələ onlara yaxınlaşmamışdı ki, dedim: "Dəstələrin hani?" Elə bildi ki, nə üçün yavaş getdiklərini və döyüşçüləri vaxtında göndərmədiyini deyirəm. Duruxub dedi: "Vallah indi göndərirəm."

– De ki, dayansınlar!

– Niyə axı, göndərirəm də!

– Ey Allah bəndəsi, hara getmək istəyirlər. Əgər iraqlı istəyirlərsə, bu da iraqlılar.

– Bəyəm bunlar "Sarəllah" qoşununun deyil?

– Komandirləri buradadır, deyir ki, iraqlılardır.

Dəstələrə tərəf qaçıb döyüşə hazır olma göstərişi verdi. Elə orada vuruşmağa başladıq. Təqribən, bizdən 200 metr aralı idilər. Bizim döyüşçülər minaatandan atəş açmağa başlayanda iraqlılar dağılışdılar və onlardan bir qrupu da bizi hədəf aldı. Qarmaqarışıq döyüşün nümunəsi belə idi. Kim hansı tərəfə istəyirdisə, ora gedirdi. İraqlıların özləri də başlarını itirmişdilər və bilmirdilər sağa getsinlər, yoxsa sola, ya da geri qayıtsınlar.

Vəziyyətin normal hala dönməsi üçün 24 saat keçdi. Onlar Xürrəmşəhr yolunun arxasında mövqe tutdular. Biz də cəbhə xətti düzəltməyə başladıq. Yeni qüvvələr gəlməkdə idi və ezam olunanlar dalğası Səddamı narahat edirdi və o, qorxurdu ki, məbada, müharibənin əvvəlindəki vəziyyət yenidən yaranar və qüvvələri əsir düşər!

Onlar geri çəkildilər və biz də Şələmçənin sərhədinə qədər onları təqib etdik. İraqlılar sərhəddə idilər və biz də onların təqribən bir km-liyində idik. Cəbhə xəttinin sabitləşməsi başlamışdı və bəzi batalyonlar qüvvələrini əvəz edir və ya yerdəyişmə edirdilər. Yenidən həmlə xəbəri verildi və bu dəfə hücum o vaxtlar "Baxtəran" deyilən Kermənşah əyalətinin sərhədində idi. Münafıqlar əyalətin yollarını çoxlu sayda tank, BTR və hərbi qüvvələrlə qət edərək Kermənşaha tərəf gəlirdilər...

Möhtəşəm bir yalan!

Cənub tərəfdən o qədər də xatircəm deyildik, amma ləngimək də olmazdı. İşləri batalyonlara tapşırıb Qasim Süleymani və bir neçə əl-Mehdi məsulları ilə birlikdə qərbə yollandıq. Sonradan məlum oldu ki, münafıqları əldə bayraq etmək üçün deyirmişlər ki, İranın vəziyyəti yaxşı deyil. Əgər siz Tehrana yollansanız, sanki hökumətin başına bir bomba düşəcək. Onlar təyyarə, BTR və tank əleyhinə raketlərdən tutmuş yüngül silahlara qədər hər şeylə təmin edilmiş, Amerika, Ərəbistan və İraq müşriklərinin məkrli planı ilə bir qrup nadan və aldanmış kəslər öz ölkəsinə hücum etmişdilər. Biz ora çatmamışdan qabaq, İslamabad şəhərində xəstəxanaların birindəki yaralıları gülləbaran etməklə onların hamısını şəhadətə çatdırmışdılar. Sonra da başlarını aşağı sallayıb Kermənşaha gəlmişdilər ki, oranı fəth etməklə Tehrana

yollansınlar. Onlar İslamabadla Kermanşah arasındakı məntəqə olan "Çarzir" in üçyolunda ilk müqavimətlə qarşılaşırlar ki, bu da onların son maneələri idi. Həmin gün "Həzrət Rəsul-27" hərbi hissəsinin döyüşçüləri Çarzir yaxınlığındakı kazarmada avtobus gözləyirlərmiş ki, məzuniyyətə getsinlər. Avtobus gec gəlir və onlar qalmaq məcburiyyətində qalırlar. Xəbər verilir ki, münafıqlar yoldadır. Gedib keçidi tutur və istehkam qururlar. Deyəsən, sükani arxasında bir qadın olan və münafıqların mindiyi minibus yüksək sürətlə gəlir, maşın istehkama çırpılır və onun üzərindən döyüşçülərə tərəf yuvarlanır. Döyüşçülər onu atəşə tutur və həmin hadisə münafıqlarla döyüşçülər arasındakı atışmanın başlanmasına səbəb olur. Biz Süleymani ilə hamıdan daha tez məntəqəyə çatmışdıq. Hətta İslamabadın üçyolunda yerləşmiş bir dəstə bizə atəş də açmışdılar. Üçyola çatmamış ekstremal uçuşlar üçün bir hava limanı vardı və biz ora getdik və gördük ki, Möhsün Rzayi də bir neçə nəfərlə gəlib yaxınlıqdakı təcürdə danışıqlar aparır. Vəziyyətlə bağlı müzakirə etdik. Möhsün rabitə yaratmaq imkanına malik deyildi. Əl-Mehdi hərbi hissəsinin rabitə məsulu Kərim Məşğulun yardımını ilə Əhvazla əlaqəyə girdik və Korpus komandanının əmri ilə qoşunu çağırdıq. Əhvaz qüvvələrinin ezamı ilə məşğul olan məsullar işə başlayaraq cənuba gələn qüvvələri maşından enmədən qərbə yollayırdılar.

Münafıqlar əleyhinə fəaliyyətin kulminasiya nöqtəsini Səyyad Şirazi formalaşdırdı. O, dərhal ordunun təyyarə və vertolyotlarını məntəqəyə cəlb etdi və biz topxana və qoşun hazırlayana qədər münafıqların mövqelərini bombaladı və onların təşkilatlanmasını pozdu. Üçüncü gün hər şey hazır olduqda, "Mirsad" adlı əməliyyatın

başlanması ilə üç batalyon hücumu keçdi. Orada Məhəməd Rəsulullah batalyonundan başqa, "Sarəllah", "Ənsarul-Hüseyn" və əl-Mehdi batalyonu da iştirak edirdi.

Vertolyot və təyyarələrdən ağır zərbələr alan və xalqın da onlarla həmrəy olacağını güman edən münafıqlar ümitsiz halda qaçmağa başladılar. Yol əsnasında əksəriyyəti qırıldı, bir çoxu əsir düşdü və az bir qismi də özünü İraq ərazilərinə yetirdi. Cənazələr dəfn edildikdə, onların çoxunun zəhərli həblər içərək intihar etdikləri məlum oldu.

Yadımdadır, münafıqları təqib edərkən Qərbi Kərənd şəhərinin yaxınlığına yetişdikdə, yaşlı bir kişi əl elədi və saxladıq. Əlbəttə, o qədər də yaşlı deyildi, mən özüm otuzu keçmişdim və 20-25 yaşlı adamların arasında 50 yaşlı biri qoca görünürdü. Özüm sükanın arxasında idim. Dedim: "Nə lazımdır, ata can?" Çəkinmədən münafıqlərə dua edərək dedi ki, mən sizə çox kömək etmişəm. Dedim: "Gəl maşına otur." Gəlib oturdu və yenə başladı ki, mən İslamabadda yeddi dənə keşikçini təhvil vermişəm. Sizin oğullarınız, qızlarınıza su, çörək çatdırmışam...

Biz ora gəlib çıxan ilk maşın idik və o, elə düşünürdü ki, biz də münafıqlərdən ik. Dedim: "Məsud Rəcəvini görmək istəyirsən?" Dedi: "Allahdan arzum budur!" Dedim: "Xidmət eləmişən, muzdunu da alacaqsan!" Yenidən xoşagəlməz sözlər danışmağa başladı. And içdi ki, mən indiyə qədər bu hökumətdən bir kupon belə almamışam və gəlib bizə nicat verəcəyinizin intizarını çəkirdim.

Şəhərə çatdıqda onu mühafizəçilərə təhvil verdim və dedim ki, bunu Məsud Rəcəvinin yanına aparın!

Yolumuzun üstündə bir maşın gördük. Sükan arxasında münafıq bir qız idi və başına güllə dəymişdi, papağı da

yan oturacağa düşmüşdü. Papağı götürdüm. Hələ də onu saxlayıram. Adını yazmış və mötərizədə də “Məryəm” sözünü qeyd etmişdi. Sonra kişilərin də bu cür elədiyini və Məsud adını yazdıqlarını gördüm. Bu iş axmaqlıqdan başqa bir şey deyildi. Mənim nəzərimcə adı “Doruğə cavid” (möhtəşəm yalan) olan münafıqların “Furuğə cavid” (möhtəşəm nur) əməliyyatında tarixin ən cinayətkar diktatorlarının himayəsinə sığınaraq öz millətinə qarşı silah çəkən dəstə on dörd günə məğlub oldu. Dörd mindən artıq münafiq və iraqılı əsgərin öldürülməsi ilə yenidən dirçələn və heç kəsin bu qədər sürətlə əməl edəcəyimizi gözləmədiyi bir şəkildə meydana çıxan İslam qüdrəti qarşısında Səddam qorxuya düşdü və çox tez bir zamanda qətnaməni qəbul etdi.

Müharibənin son günlərində ölkədəki ümumi səfərbərlik Qərb ölkələrini də sülh müzakirələrinə cəlb etmək üçün çarələr axtarmağa vadar etdi. Bizim müqəddəs müdafiə adlandırdığımız məcburi müharibə səkkiz ildən sonra başa çatdı. Mən onun İran tarixində əbədi olaraq bir qəhrəmanlıq eposu kimi qalacağına şübhə etmirəm. Səddam İrana təcavüzə başlamazdan qabaq kameralar qarşısında 1975-ci ilin Əlcəzair müqaviləsini cırmaqla müharibəni başlamışdı. O, elə ilk həftələrdən inanırdı ki, İraq öz sərhədlərini təyin etmişdir və sərhədlərinin hara olduğunu elan etməli olan İmam Xomeynidir.

İki il sonra qüvvələri Xürrəmşəhrdən çıxarıldıqda, münafiqçəsinə sülh tərəfdarı olduğunu bildirdi, amma müharibənin sonunda kimyəvi silahlara arxalanaraq yenidən Xürrəmşəhri tutmaq fikrinə düşdü. Bu dəfə də məğlub oldu və geri çəkilməyə məcbur qaldı. 1990-cı ildə İran Prezidentinə yazdığı məktubda elan etmişdi ki, “Bizim İranla sülhümüz 1975-ci ildəki müqaviləyə

əsaslanır.” Bunun mənası o deməkdir ki, səkkiz illik müharibənin kamil qalibi İran olmuşdur. O, yalnız müharibədə məğlub olmadı, qüdrət uğrunda canını da qurban verdi və dünyanın ən cinayətkar rəhbəri ünvanında edam olunduğu zaman öz acınacaqlı taleyini birbaşa İran İslam Respublikası ilə əlaqələndirmişdi.

Mündəricat

Ön söz.....	3
Torpağa qarışmış qoxu	5
İlkin qırmızı ləkələr	12
Sona çatdıqdan sonra başlanğıc	17
Küveytdə bir ev.....	24
Qara daş.....	33
İttiham: İki ay gizli şərait.....	37
O iki nəfər	47
İlk barmaqlıqlar.....	59
Müəyyənləşdirmək.....	64
Vida mərasimi.....	68
Müharibənin başlanması	72
İlkin alovlar	75
Təqva libası.....	83
Yerini dolduran olmadı!.....	84
Səhv	86
Üz-gözü turşutmağın nəticəsi	88
Ev yeməyi.....	90
Dəmir həmlələr.....	91
Psixoloji məlumat	94
Cəbhəyə doğru şövq.....	96
Xatırlamaq fürsəti.....	98

Haşimin aşurası.....	100
Eyni dilli səbirsiz.....	104
Gözətçi məntəqəsi.....	111
Müxtəlif sirk ustaları.....	116
Toy qara gəldi!.....	118
Dariyuş İyzədi böyükdür!.....	121
Balıq qonaqlığı.....	124
Bihudə planlar.....	127
Bir-bir, heç-heçə!.....	130
İdeologiyalar müharibəsi.....	141
Səhra muzeyi.....	145
İstixarə.....	152
Fəth rəvayəti.....	160
Yəqin pərvanələri.....	169
Sübhdən gecənin başlanğıcına qədər intizar.....	171
Yetişmək mərhələsi.....	177
Şirini istəyirsənsə, acını da dadmalısan!.....	183
Hacı İmranın sənədi.....	191
Şəhadət və müəmma!.....	198
Daş səfəri.....	205
Mürtəzanın alını.....	211
Uca ad!.....	215
Qəmərçin!.....	217
Mühəndisin düşüncəsi.....	219

Vay sənin halına!	220
Mesajın əhatə dairəsi	222
Nə bu, nə o!	224
Allahın tərəfkeşliyi	233
Peşman deyildim	238
Əl-Mehdinin “Bədr”i	239
Sudaşıyanın səhmi	246
Gözə etimad etmək	249
Cənnət cərgəsində	251
Beş illik ləngimə	252
Su möcüzəsi	259
Qorxusuz pərvanələr	263
Uca bir dirək	265
Üçüncü hidayət.....	267
İran darvazalarının gücü	269
Asılıdan əsasa doğru	274
Mən qaldım və.....	282
Asimana səfər!.....	285
Hələbçə günəşi	286
Uca qayalar.....	291
Mən də gedim?.....	293
Təcavüzün təkrarlanması!	295
Möhtəşəm bir yalan!	298